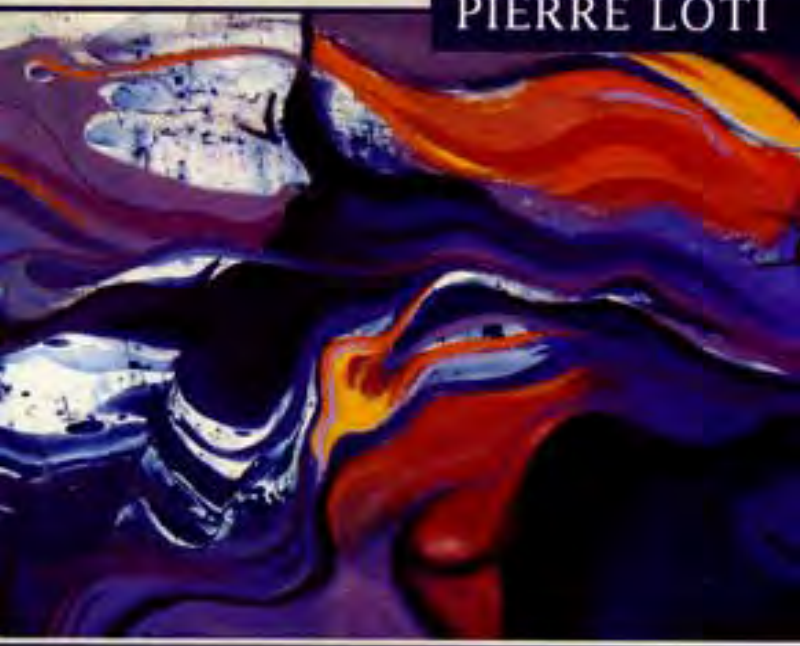
BEZGİN KADINLAR

PİERRE LOTİ

ROMAN

ELİPS

ELIPS

Elips Kitap / 351

Kitabın Adı / Bezgin Kadınlar
Yazar / Pierre Loti
Tercüme / Nahid Sırrı Örik
Kapak / Hakkı Uslu
Baskı / Cantekin Matbaası

1. Baskı Mart 2007

ISBN: 975-6132-60-4

© Bu kitabın yayın hakları Elips Kitap'a aittir.

ELİPS KİTAP
Uğur Mumcu'nun Sokağı No: 21/4
GOP / ANKARA
Tel: (312) 447 04 57 Faks: 447 66 35
Yazışma: PK 836 Yenişehir/ANKARA
www.elipskitap.com
e posta: elipskitap@elipskitap.com

Bezgin Kadınlar

Pierre Loti

Tercüme
Nahid Sırrı Örik

Mart 2007

Çevirmenin Birkaç Sözü

Bu birkaç söze pek malum şeylerle başlayacağım.

Kapağın üzerindeki Pierre Loti ismi bir namı müstear adıdır ve bu adı müstearı kullanmış olan Fransız donanması subayı Julien Viaud (1350-1923), bahriye mesleğinin kendisine görmek imkânını temin ettiği yakın ve uzak memleketlerde gördüklerini ve gördüğü şeyler sayesinde tasavvur ve tertip ettiği -belki bazılan hakiki- maceralan roman şeklinde yazarak, "Aziyade" olup 1879'da çıkan bu eserlerin ilki ile kısa zamanda büyük bir şöhret kazanmış, 1900'de Akademiye seçilmiş, Fransa'nın en büyük ediplerinden biri mevkisine yükselmiştir. Bahis ve tasvir ettiği memleketler arasında en çok Türkiye'ye karşı alaka gösterdiğini ve en çok ona yer vermiş bulunduğunu da söylemek lazımdır. Bunlar, ilk eseri diye ismini şimdi yazdığım ve yedi sekiz yıl önce tercüme etmiş olduğum "Aziyade," onun bir nevi zeylidir. Türkçeye henüz çevrilmeyen "Fantome d'-Orient" ve bu birkaç sözle huzurunuza arz edilen "Les Desenchantees" tir. Fakat Loti, bu üç roman haricinde Balkan Harbi'ndeki felaketlerimizden başlayarak bütün kara günlerimizde bizi müdafaa etmek üzere La Turquie agonisante, Les Allies qu'il nous faudrait, "La Mort de nötre chere France en Orient, Supremes Visions d'Orient" isimli eserleri yazmıştır ki; bunlar arasında da pek güzel ve edebî kıymeti yüksek sayfalar vardır ve

nihayet, daha evvel intişar etmiş müteferrik makalelerden mürekkep eserleri arasında da memleketimizden mülhem olarak yazılmış şeyler mevcuttur. Fakat biz burada romanın nevi çerçevesine sadık kalan eserlerden bahsetmek üzere "Aziyade"ye dönüp ilave edelim ki, bu kitabın konusu Abdülâziz'in en son günlerinden başlayarak 93 Harbi içinde nihayet bulur ve Aziyade kendisini bir İngiliz zabiti şeklinde tasvir eden Loti ile sevişip sonra kederinden ölen genç ve yaşlı bir kocaya verilmiş bir Çerkez kızıdır. Bu aşk macerasının gerçekliğini, Loti ölünceye kadar iddia edecektir. Eserin içinde deli saçması denecek derecede hayal mahsulü iddialar ve tasvirler çoksa da harikulade şiirli sayfalar da aynı oranda çoktur. İkinci sınıf bir eser sayabileceğimiz Fantöme d'Orient, Loti'nin İstanbul'a dönerek Aziyade'nin mezarını arayışını tasvir ve hikâye eder. Les Desenchantees'ye yani bu "Bezgin Kadınlar" a gelince, 1903' ten 1905' e kadar İstanbul'da Fransız Büyük Elçiliği emrindeki geminin kumandanı olarak yaşamış olan Loti'nin geçirdiği bu zamanın mahsulüdür ve bu roman kendisinin bütün diğer romanlanndan farklı bir mahiyeti haiz olarak bir davanın müdafaası için yazılmıştır. Bu roman Türkiye haremlerinin pek sıkı, boğucu havası içinde yüksek bir tahsil görerek yetişen kibar sınıflara mensup genç kadınlann çektikleri ıstıraplan anlatır ve bu haremlere hiç değilse biraz daha ince kafesler takılması, yani nispî bir serbestlik verilmesi tezini müdafaa eder.

Eseri yazmaya Loti'yi hangi amillerin sevk etmiş olduklanna dair Pierre Brodin isimli muharririn "Loti" isimli kitabında etraflıca malumata tesadüf ettim. Bu malumata göre, romanın konusunda hakikat hissesi çoktur ve hakikaten haremlerde boğulduklannı hikâye ederek kapalı, simsiyah çarşaflar içinde üç kadın Loti'nin karşısına çıkmışlar, eserdeki -ifadeleri Loti'ce tashih edilmiş olmalan icap eden - mektuplan yazmışlar ve bilgileri vermişlerdir. Şu kadar ki; bu üçünün reisliklerini ifa edip ilk önce Zahide, sonra Cenan adını taşıyan ve Loti'ye askından intihar edeceğini bildirip önceden ortadan kaybolanın, hakiki ismi Lera olup Marc Hely

müstearadıyla -rağbet görmeyen- bir roman yazmış ve feminizm meseleleri hakkında tetebbüler neşretmiş olan bir kadındır. Diğer ikisine gelince, İsviçre Fransız'ı olan dedeleri Türkiye'ye göçüp Müslüman olan ve babaları Osmanlı İmparatorluğu Hariciyesinde mühim bir mevki işgal etmiş olan iki hanımdır ki; bunlar hakikaten Fransa'ya kaçmışlardır ve orada biri galiba intihar etmiş, diğeri de bir Fransız'a varmıştır. Kendilerinin bu Avrupa'ya kaçışları esnasında, belki on yaşına varmamış bir çocuktum, fakat bunu ablamın dilinden o derecede alakalı bir ifade ile duymuştum ki; düne ait bir konu gibi hatırlanır.

Loti, haremlerdeki şiddetli despotluktan bahsederken hayli ifratlara, mübalağalara gitmiş veya götürülmüştür. O zamanları hatırlayanlar bunları birer birer gösterebilirler. Bununla beraber, sosyal, hayatımıza ve şartlarına saygı bakımından Aziyade ile kıyaslanması kabil olmayan bu eserde, romancının tasvir ettiği ıstırapların tamamıyla hayalî olduklan da elbette iddia edilemez. Çünkü Meşrutiyetle beraber ortaya bir kadınlık davası çıkmış ve bu dava ancak inkılabımızın hallettiği büyük dava ve meselelerden biri olmuştur.

Hatta artık hiçbir tepkisi ve pürüzü kalmamış bulunduğunu iddia etmek de mümkün değildir.

Romanda mübalağa ve ifratlar yanında insanı sinirlendiren taraflar da yok değildir ki; bunlar da üç Türk kadınının Fransız edibine tapınışlanna ait şeyler ve sözlerdir. Fakat bunlar haricinde ve bilhassa İstanbul'u, Fatih camisini ve Boğaziçi'nin haşmetini tasvir eden kısımlar, Loti'nin kaleminden çıkmış en fevkalade sayfalar arasındadır. Hiç değilse bu bakımdan, ortalıktaki tercüme roman salgınının telif esere şiddetle hâkim bulunduğu ve dördüncü sınıf eserlerin de dilimize harıl hanl nakledildikleri bu yıllarda, doğrudan doğruya memleketimizi tasvir eden ve ismini herkesin bildiği böyle bir eserin çoktan lisanımıza çevrilmiş bulunması icap ederdi. Ancak bunun 1946 yılında tercüme ve neşredilmiş bulunması gariptir...

Les Desenchantees, kitap hâlinde çıkmadan, 1946'da meşhur "La revue des deux mondes" dergisinde yazılmış, kitap hâlinde çıkınca da fevkalade bir rağbetle karşılanarak Loti hakkındaki ve az önce belirttiğim eserin ifadesine nazaran müellifin hayatında 419. baskısına ulaşmıştır

Yine aynı kitabın dediğine göre, Loti ölümüne kadar o üç kadının kendisine bu eseri yazdırmak için bir plan yaptıklarına, bir rol oynamış olduklanna ihtimal vermez ve hakikaten mevcut olmuş bir Cenan'ın kendisi elli beşe yaklaşırken, derdinden canına kıydığından da şüphe etmez görünürmüş. Fakat bu, sadece, sanatkânn eserlerini yaratırken kullandığı malzemeye karşı bir küçümsemesi ve onlar üzerindeki mağrur baskının bir neticesi de olabilir. Yani, bu mahluklara başka birer çehre ve birer alın yazısı yazdıktan sonra, onların naçiz hakiki varlıklarını fark etmeyi, belki de bir tenezzül saymıştır...

Nahid Sırrı Örik

Önsöz

Bu tamamıyla hayalî bir hikâyedir. Cenan'a, Zeynep'e, Melek'e, yahut Andre'ye hakiki birer isim vermek arzu etmekle insan, boş bir zahmete düşmüş olur. Çünkü bu insanlar hiçbir zaman mevcut olmamışlardır.

Bu hikâyede mevcut bulunan yegâne hakikat, bugün Türkiye haremlerine yayılmış olan yüksek entelektüel kültür ve bundan meydana gelen ıstıraptır.

Benim yabancı gözlerime ihtimal ki; daha çarpıcı bir şekilde görünmüş olan bu ıstıraptan dolayı, sevgili dostlarım Türkler, artık endişe duymaya başlamışlardır ve bunu hafifletmeyi dilemektedirler.

Çareyi, orada derin düşünürler hâlâ aradıklan hâlde ben elbette ki; bunu keşfetmiş olmak iddiasına kalkamam. Fakat kendileri gibi ben de bu çarenin mevcut olduğundan ve bulunacağından eminim. Çünkü zamanın önüne geçmek imkânsız. Değişmeleri yüzünden, vaktiyle kendi tarafından konmuş düzenin birer ıstırap sebebi hâline gelmelerini, İslam'ın, her şeyden evvel bir ışık ve şefkat varlığı olan o harikulade Peygamber'i, mümkün değil, istemez.

Pierre Loti

1. Bölüm

1

Biskay Denizi'nin karşısında soluk bir ilkbahar sabahı, son fantezisinin kendisini geçen kıştan beri âdeta daimî şekilde oturtmuş bulunduğu küçük evde, tanınmış romancı Andre Lhery, aldığı mektuplan yorgun bir eda ile açıp okuyordu.

"Bu sabah çok mektup var, pek fazla mektup var" diye içini çekmekteydi.

Kaldı ki, müvezziin kendisine daha az mektup getirdiği günlerde de birdenbire nefsini hayatta yapayalnız bırakılmış sanarak, yine memnun olmazdı. Bunların bazılan imzalı, bazılan da imzasız olmak üzere ekseriyetle kadın mektuplanydı ve muharrire, sevimli birtakım fikir tapınışlarının tütsüsünü getirirlerdi. Hemen hepsi: "Hiç tanımadığınız bir kadının yazısını görerek pek hayrete düşeceksiniz Mösyö." diye başlardı. Andre, bu başlangıç karşısında gülümserdi. Hayrete düşmüş ha? Yok, hayır, bundan dolayı nice zamandır bir hayret duymaz olmuştu. Bu başlangıçtan sonra ise umumiyet itibariyle nefsini böyle bir harekete kalkışacak derecede cüretli yegâne mahluk sanan yeni mektup yazan: "Ruhum sizin ruhunuzun küçük bir hemşiresidir; sizi temin edebilirim ki; hiç kimse sizi benim anlamış olduğum kadar, anlamış olduğum gibi anlamamıştır." demekte kusur etmezdi. Mektubun bu yerinde, böyle bir iddianın beklenmedik

hiçbir tarafı bulunmamasına rağmen, Andre tebessüm etmezdi; bilakis bir rikkat de duyardı. Esasen de her tarafa yayılmış ve kendisi için ve ebediyen uzak kalacak bu kadar çok mahluk üzerindeki hâkimiyeti hakkında hâsıl ettiği kanaat, onlann geçirdikleri ruh inkılaplarındaki mesuliyeti hakkında kanaati kendisini çok kere düşüncelere düşürürdü.

Sonra da bu mektuplar arasında o kadar içten gelmişleri, emniyetle dolu olanlan, işitmemesi ve acımaması imkânsız olan büyük biradere karşı yükseltilmişe benzeyen hakiki imdat feryatlan olurdu ki! İddialılan ve basitleri sepete attıktan sonra Andre Lhery, bunlan bir tarafa koyardı; bunları cevap vermek hususunda kati bir niyetle muhafaza ederdi. Fakat heyhat ki, pek çok kere zaman kâfi gelmezdi ve arkadan gelenlerin dalgası altında boğulmak ve unutulmak üzere zavallı mektuplar yığılırlardı.

Bu sabah gelen mektupların yığını arasında Türkiye damgasını taşıyan biri vardı ki; bundaki posta işaretinde Andre'ye daima heyecan veren şu İstanbul ismi, açık okunuyordu.

İstanbul! Bu tek isimde türlü şeyi hafızada canlandıran nasıl bir sihir vardı!.. Tamamıyla basit ve ehemmiyetsiz bir şey olması mümkün bulunan bu mektubun zarfını yırtmadan önce, nisyan günlerden sonra İstanbul birdenbire hafızasında canlandıkça duymuş bulunduğu hep aynı ve ifade edilmesi imkânsız titreyişi birdenbire hissederek, Andre durdu ve bütün dünyayı görmüş, dünyanın sonsuz değişikliklerini temaşa etmiş olan gözleri önünde, hayalinde o kadar çok defa tekerrür ettiği şekilde, bir şehrin umumi hüviyeti canlandı: Minareler ve kubbeler şehrinin, artık kati haraplığına rağmen hâlâ hiçbir şeyle mukayese edilmez olan ve ufku kapayan Marmara'nın mavi çerçevesi içinde gökyüzüne doğru yükselen muhteşem ve yegâne şehrin manzarası canlandı...

On beş yıl kadar önce, kendisine mektup yollayan meçhul kadınlar arasında, Türk haremlerinin bazı işsiz güzel kadınlan da bulunmuştu. İlk gençliğinin pek mütevazı hemşirelerinden biriyle geçmiş macerasını bir kitapta

anlatmış olduğundan, bunlann bazılan kendisine hiddetlenir, bazılan kendisini vicdan azabı duya duya severlerdi ve hatalı fakat çok kere pek latif bir Fransızca ile kendisine gizlice mahrem sayfalar yollamışlardı. Lakin sonra birkaç mektubun teatisini müteakip susmuşlar ve sanki yapmaya cüret etmiş bulunduklan şey en ağır bir günahmış gibi mahcup, mutlak bir sırnn içine yeniden girmişlerdi.

O aziz yerin damgasını taşıyan zarfı nihayet açtı ve mektubun satırlan, onu ilk önce omuzlannı silkmeye şevketti: Yok hayır, hayır, bu bayan kendisiyle sadece alay ediyordu. Lisanı çok fazla yeni, Fransızcası pek temiz ve pek akıcı idi. Kur'an-ı zikretmesi, kendisine Zahide Hanım adını vermesine ve kaçakçılığa çıkmış kırmızı derililerin ihtiyatları ile postrestan cevap istemesine rağmen, kendisi İstanbul'dan geçen bir seyyah kadın, belki bir elçilik ataşesinin karısı yahut da olsa olsa oralı fakat Paris'te yetişmiş bir Hristiyan kadını olabilirdi.

Bununla beraber mektubun bir cazibesi vardı ve bu cazibe neticede galip geldi, çünkü istemediği hâlde Andre, derhâl cevap verdi. Esasen, Müslüman dünyası hakkındaki bilgisini göstermek ve pek nezaketli bir eda muhafaza etmek şartı ile: "Siz bir Türk hanımısınız öyle mi? Yok, buna inanmıyorum!" demek lazımdı.

Fakat bir Türk kadını tarafından yazılmış olması mümkün bulunmamakla beraber, bu mektubun cazibesi muhakkaktı... Ertesi günü bunu artık tabii düşünmemesine rağmen, Andre, bir müddet, hayatında bir şeyin, hem de tatlılıktan, tehlikeden ve hüzünden mürekkep bir devamı olacak bir şeyin başlamakta bulunduğu hakkında müphem bir his duydu.

Hem de bu mektup kendisini vaktiyle çok sevmiş olan, fakat artık dönmeyen adamı, Türkiye'nin bir çağınşı gibiydi. Bu kararsız nisan günü, henüz kışa mahsus ışığı içinde Biskay Denizi, hemen ebedî hareketlerinin mahsulü büyük dalgalan ile bu soluk yeşil deniz, insanı çeken ve endişelere düşüren çok nihayetsiz büyüklükler üzerindeki bu geniş açıklık, kendisi için birdenbire dayanılmaz hüzünlü bir hâl aldı. Hayalen tekrar gördüğü Marmara,

İslam'ın bütün sahillerini saran sırrı ile ne kadar daha tatlı, teskin edici ve uyutucuydu! Vaktiyle âşık olduğu Bask memleketi kendisine artık durulmaya değmez bir yer olarak görünüyordu; kendisine Pirene topraklannda, etraftaki eski köylerde -hatta şurada, pencereleri önünde, adi manzaralı villaların istilasına rağmen şu eski Fontarabie beldesinde yaşıyor kanaatini vermiş olan eski zaman ruhunu, eski bask ruhunu bulmaz olmuştu. Ah orada, İstanbul'da, yüksek camilerin gölgesinde, sükûtlan ezici sokaklarda ölülerin ruhlan için geceleri binlerce kandilin küçük san ışıklan yanan nihayetsiz mezarlıklar bölgesinde daha ne çok mazi ve eski insanlara ait hülyalar baki kalmış bulunuyordu! Ah o birbirlerine bakan iki sahil, bütün boğaz boyunca, şark ışığının oyunlan ve mütemadi manzara değişmeleri içinde birbirlerine minareler ve saraylar gösteren Avrupa ile Asya! Yakın Doğu'nun feerisi yanında bu Biskay Körfezi'nden daha gamlı ve daha haşin ne vardı? Orada bulunacak yerde, nasıl oluyor da burada kalabiliyordu? Zamanın uçup gittiğini unutturan yumuşak zevklerin, mahzun ve nefis mestilerin memleketi orada bulunurken, hayatın sayılı günlerini burada kaybetmek, bu ne akılsızca bir hareketti!...

Fakat gözleri dünyanın manzarasına burada, okyanusun rüzgârlarıyla ve yağmurlarıyla dövülen bu renksiz körfezin sahilinde açılmıştı, birkaç geçici mevsim için şuur kendisine burada verilmişti. Bundan dolayı da o her şeye rağmen buraya ait şeyleri nevmidane seviyor ve başka bir yerde bulunduğu zaman, bunların hasretlerini çektiğini iyi biliyordu.

Bunun üzerine de bu nisan sabahında, Andre Lhery, bütün milletler arasında kendisini dağıtmanın, şuraya buraya kalpten bağlanmak şartıyla bütün dünya üzerinde bir gezgin olmanın, devasız ıstırabını duydu. Ya Rabbi, şimdi niçin onun iki vatanı; kendi öz vatanıyla öteki vatanı, şark vatanı oluyordu?..

2

Aynı nisanın, fakat bir hafta sonrasının güneşi, istorlar ve muslinlerle süzülmüş bir hâlde, uyuyan bir genç kızın

odasına giriyordu. Bu, dünyanın yenilenmesinden gelen geçici sevinci ve dünya başladığından beri mahlukların girift veya basit ruhlarının, insan ruhlannın, hayvan ruhlannın, şarkı söyleyen kuşlann küçük ruhlarının kendisine daima kandıkları bu ebedî aldatışı -hatta perdelerin, panjurlann, kafeslerin arkasından bile- getiren bir sabah sünesiydi.

Dışanda, yeni gelmiş kırlangıçlann gürültüsü ve şark ahengiyle çalınan bir dümbeleğin hafif sesleri duyuluyordu. Arada bir, pek iri hayvanlar tarafından yapılmışa benzeyen ulumalar oluyordu; bunlar, bir limanın, hareketle çıldırmış büyük bir limanın orada bulunduğunu gösteren acul büyük gemi sesleri, buharlı düdüklerin feryatlarıydı; fakat bu gemi davetlerinin pek uzaktan ve aşağıdan geldikleri işitiliyor, bu da bir huzur bölgesinde, denizin üzerindeki bir tepede bulunmak hissini veriyordu.

Bu güneşin girdiği ve bu genç kızın uyumakta olduğu oda, zarif ve beyazdı; pek modem ve bu yılda (1901 yılında) dekadanslanmızın (yeni sanat) ismini taşıyan son inceliklerinden birini temsil eden sahte masumluk ve suni eskilikle döşeliydi. Üzerine primitifler zamanına has acemiliklerle Japon yapmacıklığının bir halitası hâlinde Londra veya Paris'in muteber bir dekoratörü tarafından müphem çiçekler işlenmiş beyaz lake bir yatakta, bu genç kız hep uyumakta idi. Kumral saçlann perişanlığı ortasında ufacık, latif şekilde beyzi bir yüz; o kadar kusursuz bir şekilde beyzi ki; balmumundan bir küçük heykel denebilir ve güzelliğinin fevkaladeliği gerçekliğinden şüphe ettirmektedir. Kanatlan hemen hemen fazla nazik ve şahin gagası şeklinde belirsizce kıvrık küçücük burun; iri Meryem gözleri ve şakaklara doğru ıstıraplar bakirasininkiler gibi devrik olan gayetle uzun kaşlar. Belki de çarşaflarda ve yastıklarda bir dantela fazlalığı, satenden yorgan üzerine bırakılmış nazik ellerde ışıklar saçan yüzüklerin çokluğu; bizim memleketimizde bu yaştaki bir çocuk için fazla tantana denecek bir hâl. Bundan sarfınazar, genç kızın etrafındaki her şey bizim garplı lüksümüzün en yeni fikir ve mahsullerine tam bir mutabakat arz ediyordu. Bununla beraber pencerelerde o demir çubuklar

sonra da o tahtadan dört köşe kafesler -hiçbir zaman açılmamak üzere demirlenmiş o şeyler- vardı ve bunlar ışıklı zarafetlere bir rahatsızlık, hemen hemen bir hapishane azabı katıyorlardı.

Bu kadar ışıklı olan bu güneş ve dışarıda kırlangıçların bu sevinçli mestisi içinde genç kız pek geç vakte kadar, uykusuz gecelerin sonunda insanın birdenbire içine düştüğü ağır uyku ile uyuyordu, sanki dün çok ağlamış gibi gözlerinin etrafında birer siyah halka vardı.

Beyaz lake küçük bir yazıhanenin üzerinde, el yazısı sayfaların ve yaldızlı başlıkları bulunan zarflara yazılıp konmuş mektupların ortasında, unutulmuş bir mum hâlâ yanıyordu. Üzerlerinde, sanki bestekârlığın hummaşı içinde acele acele yazılmış işaretlerin bulunduğu nota kâğıtları da vardı. Ve birkaç kitap nahif Saksonya biblolarının arasında sürükleniyorlardı: Baudelaire'le Verlaine'in şiirleri yanında Noailles Kontesi'nin son eseri, Kant'ın felsefesi ile Nietzsche'ninki... Şüphe yok ki, okunacak şeylere nezaret etmek, bu genç dimağın fazla hararetlenmesini tadil etmek üzere bu evde bir anne bulunmuyordu.

Ve çok şımartılmış herhangi genç Parisli kadının nefsini tamamen rahat hissedeceği bu odada, pek garip bir keyfiyet teşkil etmek, bu beyaz lake yatağın üstünde hiç beklenmedik bir mahiyeti haiz bulunmak üzere, bizde belki salibin iliştirileceği yeri Arap harfleriyle yazılı bir yazı işgal ediyordu; koyu yeşil bir kadife üzerine altın sırmalarla işlenmiş bir yazı, eski ve kıymetli bir sanatla vücuda getirilmiş harflerle Muhammed'in kitabından bir parça.

Pencerenin ta kenarına pervasızca konmuş iki kırlangıcın birlikte başladıkları daha ateşli şarkılar, o kadar küçük ve hatları o derece genç çehrenin büyük gözlerini birdenbire açtı. İlk önce kararsız ve dehşete düşmüş olup hayattan merhamet diliyora benzeyen, dayanılmaz bir rüyayı hemen kovmasını hakikatten rica ediyora benzeyen iri bebekli koyu yeşil gözler...

Fakat hakikat, fena rüyanın herhâlde tamamen eşiydi ki, düşünce ve hatıranın dönüşü nispetinde bakışın muzlimliği artıyordu ve gözler birtakım kati deliller teşkil eden şeylere,

açık mahfazası içinde ateşlerini saçan bir elmasa ve iskemlelerin üzerine konulmuş beyaz ipekten bir elbiseye, uzun eteğinin nihayetine kadar portakal çiçekleriyle süslü bir gelin elbisesine değince, değişme imkânı bulunmayan şeye ümitsiz şekilde tabi bir hâlde tamamıyla eğildiler.

Bir rüzgâr darbesi hâlinde, kapıya vurmaksızın, hafif, ateşli ve ümitlerini kaybetmiş bir insan içeri girdi. Siyah elbise, büyük siyah şapka, seçkin bir sadelik içinde de yine garip bir mahiyete sahip bir kadın; hemen hemen bir ihtiyar, kız da yine henüz değil, belli ki, kendisi diplomalı ve fakir bir iyi aileye mensup bir mürebbiyedir.

Postrestandan yeni almış bulunduğu açılmamış bir mektubu çocukça bir zafer işaretiyle göstererek Fransızca:

— Mektubu aldım! Sevgili çocuk, mektubu aldık, dedi. Ve yatakta yatan küçük prenses, sözlerinde en küçük ecnebi aksanı bulunmaksızın cevap verdi:

— Yok canım, sahi mi?

— Elbette, sahi ya! O değilse başka kimden olabilir a çocuk? Bu zarfın üzerinde Zahide Hanım sözleri var mı, yok mu? İşte görüyorsunuz! Ha, eğer bu şifreyi başkalarına da verdiyseniz, o zaman başka...

— Vermemiş olduğumu biliyorsunuz!

— Peki, öyleyse...

Şimdi gözleri tamamıyla açık, yanaklarında pembe bir ışıkla genç kız, yatağında doğrulmuştu. Pek büyük bir kederi bulunmakla beraber kendisine bir dakika her şeyi unutturacak derecede fevkalade bir oyuncak verilmiş bir çocuğa benziyordu. Oyuncak, bu mektuptu; buna dokunmak hususunda büyük bir arzu besleyerek fakat sadece bu dahi hafif bir cürüm teşkil edermiş gibi dehşet içinde, mektubu ellerinde çeviriyordu. Sonra da zarfı yırtmaya hazırken, okşayan bir eda ile rica etmek üzere durdu:

— İyi matmazel, küçük matmazel, içime gelen arzudan dolayı danlmayın: bu mektubu okumak için tamamıyla yalnız olmayı istiyorum.

— Doğrusu sevgilim, sizden tuhaf bir küçük mahluk bulmak mümkün değildir!.. Ama bu mektubu sonra bana da elbette gösterirsiniz, değil mi? Hiç olmazsa bu kadarına hakkım var sanırım!.. Haydi öyle olsun! Gidip şapkamı, tülümü çıkarayım, sonra gelirim...

Hakikaten pek tuhaf bir küçük mahlûk, ayni zamanda da pek korkak. Çünkü şimdi de hayatında ilk defa gelen bir erkek mektubunu açmadan önce kalkmayı, giyinmeyi ve saçlarını örtmeği edep kaidelerinin kendisini mecbur ettiklerine hükmetmiş bulunuyordu. Bu sebeple de la Paix sokağındaki iyi terziden gelen pastel mavisi bir sabahlığı çarçabuk sırtına geçirdikten ve başını vaktiyle Kafkasya'da işlenmiş bir örtü ile sardıktan sonra zarfı, titreye titreye açtı.

Mektup pek kısa idi; gayetle sade on kadar satırdan ibaretti ve kendisine karşı daha çok emniyet gösterilmemiş ve ehemmiyetli bir şey söylenmemiş bulunmasından duyduğu bir küçük hayal sükûtuna rağmen, içinde hatıra gelmeyen öyle bir yeri de vardı ki; kendisini gülümsetti. Bu nazik ve sevimli bir cevap, içinde biraz yorgunluk hissolunan bir teşekkürdü; işte bundan ibaretti. Bununla beraber, pek okunaklı, pek gerçek olarak imza, Andre Lhery imzası kâğıdın üzerinde bulunuyordu. O el tarafından yazılmış bu isim, genç kıza baş dönmesi şeklinde bir heyecan veriyordu ve nasıl orada ötekine, o İstanbul damgalı mektubu alınca bir şeyin başlamakta olduğu hissi geldiyse, bu da hem de böyle bir günde, bütün varlığının en mühim olan gününden bir gün önce bu esvabın gelmiş bulunmasından dolayı bilmem nasıl latif ve meşum bir şeyi hisseyliyordu. Hayalleri üzerinde o kadar çok zamandan beri hüküm süren ve kendisinden her ikisi ayrı bir kürede oturuyorlarmış gibi uzak, o derecede erişilmez olan bu adam, yazmış ve imzalamış bulunduğu şu birkaç kelime sayesinde bu sabah hakikaten hayatına girmiş oluyordu.

Ve hiçbir zaman kendisini bu derecede mahpus ve asi, istiklale, mesafeye, meçhul dünya içinde seyranlara bu derecede müştak hissetmemişti. Dışanya bakmak üzere çok kere dayandığı şu pencerelere doğru bir adım attı Fakat hayır, orada kendisini nevmidliğe düşüren şu tahta kafesler, bu demir çubuklar vardı. Muhteşem halı üzerine yayılmakta olan gelin elbisesini, bir tekme ile iterek yandaki bir kapıya yürüdü. Bu, mermerle bembeyaz ve yatak odasından daha geniş olan tuvalet odasının kapısıydı ve bu tuvalet odasının kafessiz, gayetle geniş ve yüz yıllık çınarlı bahçeye bakan pencereleri vardı. Serbest gökyüzünü, ağaçlan, ilk güllerin ihtişamını görmek, yanaklarını havanın, güneşin okşamalanna arz etmek üzere, bu pencerelerin birine dayandı. Hâlbuki bu bahçenin etrafında ne büyük duvarlar mevcuttu! Hücreli hapishanelerin avluları etrafında yükseltilen duvarlara benzeyen bu büyük duvarlar niçindi? Bu duvarla o derecede ifratla yüksektiler ki, muayyen mesafelerde mesnetleri bulunuyordu. Yükseklikleri kapalı bahçede dolaşacak olanı, en yüksek evden de görmemelerini temin edecek şekilde ayarlanmıştı.

Bu zindan tedbirlerindeki hüzne rağmen, bu bahçe sevilirdi, çünkü pek eski bir bahçe idi, taşlar üzerinde yosunlar vardı; boğmaklı, eğri büğrü, kuş yuvalarıyla dolu çınarlan altında gölgede hülyaya dalmak üzere şimşir ağaçlannın sıralandığı, üzerlerini ot bürümüş yollan, eski biçim havuzunda fıskiyesi ve zamanla pek harap olmuş bir küçük köşkü vardı. Bu eski zaman bahçesi bütün bu şeylere malikti; bahusus eski zamanlar tahayyül eden tatlı bir ruha, mahpus genç kadınların, hafif bir esaret altına alınmış genç güzellerin tahassürleriyle dolu bulunmaktan senelerle yavaş yavaş edinilmiş bir ruha malikti.

Bu sabah dört yahut beş erkek, yüzleri tüysüz zenciler, sırtlannda bir gömlekle orada bulunuyor ve kimisi dallar arasına bir çadır kurarak, kimisi yere fevkalade Asya halıları sererek yarınki büyük gün için hazırlıklarla meşgul oluyorlardı. Genç kızı yukarıda görüp kendisine gizli manalar dolu küçük göz kırpmalanyla aynı zamanda teklifsiz ve

hürmetkar bir selam yolladılar ve genç kız, bu selama, bakışlarından dolayı hiçbir tevahhuş hissi duymadan, neşeli bir tebessümle mukabele etmeye gayret etti. Fakat demet demet çiçekler getirmiş olup yüzünü görmesine ramak kalan san bıyıklı bir genç köylüden dolayı dehşetle geri çekildi.

Mektup! Ellerinde Andre Lhery'nin bir mektubu, hakiki bir mektup vardı. Şimdiki hâlde bu her şeye hâkimdi. Bir hafta evvel, yarın için tespit edilmiş bulunan bu izdivacın dehşeti içinde muvazenesini kaybetmiş bir hâlde ona yazmak gibi azim bir mantıksızlık işlemişti. Kendisine müthiş şeyler gibi gelmiş olan dört sayfalık masum sırlar, nihayette de uydurma bir isme postrestan derhâl cevap verilmesi ricası, istirhamı. O zaman bunu, muayyen bir adreste bulunmadığı için biraz rastgele ve eğer fazla düşünürse gönderememek korkusuyla hemen yollamıştı. Bu hususta da kendisine eski mürebbiyesi suç ortaklığı etmiş, yardımda bulunmuştu. Kendisine Fransızca öğretmiş, hatta, alay olsun diye ders sonlanna Gyp'in kitaplarından alınma, biraz da argo ilave etmiş olan eski mürebbiyesi ise üniversiteden agreje, maarifi umumiye nişanı officier payesini haiz Matmazel Esther Bonneau, o kadar da değil, Bonneau de Saint-Miron'du.

Ve bir küçük kızın, bu ıstırap feryadı yollandığı yere varmış ve işte romancı, belki biraz şüphe ve latife edası içinde, fakat netice itibariyle pek nazikâne cevap vermiş bulunuyordu. Bu, en müstehzi muhibbelerine bildirilmesi mümkün olan ve kendilerini kıskandıracak bir mektuptu. Bunun üzerine, mektubu kendisi için birer hemşire olan kuzinlerine okutmak sabırsızlığını duydu. Onlar kendisine cevap vermeyeceğini söylemişlerdi. Evleri pek yakında, aynı kibar ve tenha mahallede idi. Bu sebeple başka bir kıyafete girmek üzere zaman kaybetmeksizin sabahlıkla gidecekti ve pek sevimli olması icap eden bir hizmetçiyi, bir ihtiyar sütnineyi: "Dadı!" diye, hemen çağırdı. Sonra, herhâlde, kaprislerini yerine getirmek üzere hemen yanında hazır bulunulmasına alışkın olduğu için daha kuvvetli bir sesle, dadı, diye seslendi, dadı gelmediği için de elektrik ziline bastı.

Nihayet dadı, bu odada yatağın üzerine islenmiş Kur'an ayetinden daha beklenmedik manzarasıyla göründü:Bu simsiyah bir çehre, gümüş işlemeli bir örtü ile sarılı bir baştı; Konca Gül isimli bir Habeş esireydi. Ve genç kız kendisiyle uzak bir dille, muhakkak ki perdelerin, eşyaların ve kitapların şaştıkları bir Asya diliyle konuşmaya başladı:

— Konca Gül, hiç de burada bulunmazsın!

Fakat bu sitemi hafifleten yorgun ve muhabbetti bir eda ile söylenmiş bulunuyordu. Esasen de nihayetsiz derecede haksız bir sitemdi, çünkü bilakis Konca Gül daima orada idi, lüzumundan fazla, müfrit derecede sadık bir köpek gibi orada idi, genç kız da kapıda hiçbir zaman sürme bulunmamasını isteyen, evdeki hizmetçilerin kendi odalanna girer gibi her an girmelerine imkân bırakan, insana bir an yalnız kalmak emniyetini vermeyen bu âdetten muzdaripti. Konca Gül, ayaklarının ucuna basa basa bu sabah yirmi kere gelmiş, genç hanımının uyanmasını gözetlemişti ve yanmakta hep devam eden bu şamdanı söndürmek için kuvvetli bir arzu duymuştu. Fakat şu var ki, bu şamdan kendisinin el sürmesi memnu bulunan, kendisine tehlikeli sırlarla dolu görünen bu yazıhane üzerinde yanıyordu ve bu küçük alevi söndürmekle belki bir büyüyü bozmaktan korkmuştu.

— Konca Gül, çabuk çarşafımı getir! Kardeşlerime gitmem lazım.

Ve Konca Gül çocuğu siyah örtülerle sarmaya başladı. İyi terzinin sabahlığına geçirdiği bir nevi eteklik siyahtı; omuzların ve bir nevi kukuleta gibi başın üzerine geçirdiği uzun pelerin siyahtı; kukuletaya iğnelerle iliştirilen ve bir kaput altındaymış gibi yüzü gizlemesi için bu yüzün ta altına kadar indirdiği kalın örtü siyahtı. Bu genç kızı böylece kefenlemek üzere gidip gelirken Asya dilinde, kendi kendine konuşur yahut kendi kendine şarkı söyler gibi ve küçük nişanlının ıstırabını tamamıyla ciddi telakki etmez edasıyla çocukça, âdeta ninniye benzer şeyler söylüyordu.

— Hanımcığımı yarın almaya gelecek olan genç bey sarışın, güzel! Ah ikimizi de götüreceği güzel sarayda ne kadar bahtiyar olacağız!

— Sus dadı, sana bundan bahsetme diye yirmi kere tembih ettim!

Bir saniye sonra da:

— Dadı sen orada idin, gelip babamla konuştuğun gün sesini elbette duymuşsundur. Söyle bakayım, beyin sesi nasıldı? Biraz tatlı bir ses mi bari?

— Piyanonun sesi gibi, hani sol elle ta uca kadar gidip vurduğun yerden çıkan ses yok mu... İşte öyle tatlı!.. Ah, genç bey ne kadar sarışın ve güzel!

Genç kız, onun sözünü keserek Fransızca, âdeta bir Paris şakasının edasıyla:

— Neyse, isabet! dedi.

Ve Asya diliyle devam etti:

— Büyükannem kalktı mı acaba, biliyor musun?

— Hayır, hanımefendi yarın daha güzel olmak için geç vakte kadar yatacağını söyledi.

— Öyle ise uyandığı zaman kardeşlerimde olduğumu söylesinler. Benimle beraber gelmesi için git, ihtiyar İsmail'e haber ver. Seni ve onu, ikinizi götürüyorum.

Matmazel Esther Bonneau (de Saint Mıron) ise yukandan odasında (burada oturduğu zamandan kalma olup yarınki merasimde hazır bulunmak üzere işgal ettiği odada) vicdan azapları duyuyordu. Beyaz lake yazıhanenin üzerine Kant'ın kitabını, Nietzsche'nin, hatta Baudelaire'in kitaplarını sokmuş olan tabiidir ki; kendisi değildi; genç kızın tahsilinin bitmiş telakki edildiği on sekiz aydan beri, torunlannı okutmak üzere başka bir Paşa nezdinde yerleşmek mecburiyetinde kalmıştı. Ve fantezisini kontrol edecek kimse bulunmadığı için eski talebesi ancak kendisi gideli okuyacağı şeylerde hürriyet kazanmış bulunuyordu. Ne olursa olsun, o mürebbiye, bu genç zekânın intizamsız inkişafından dolayı nefsini mesul hissediyordu. Sonra da, Andre Lhery ile kolaylaştırmış bulunduğu bu muhaberenin neticesi ne olacaktı? Gerçi, birbirlerini

hiçbir zaman göremeyecek iki varlık: Hiç değilse bu hususta emniyet duyulabilirdi, âdetler ve kafesler bunu temin ederlerdi. Fakat bununla beraber...

Nihayet aşağı indiği zaman, sokağa çıkmak üzere siyah bir hayalet hâline girmiş, tavırları heyecanlı ve sokağa bir an evvel çıkmak isticali içinde bir küçük insan buldu.

— Peki, nereye gidiyorsunuz, küçük dostum?

— Kuzinlerime bunu göstermeye. (Bu, mektuptu...) Tabii siz de geliyorsunuz. Mektubu orada beraber okuruz. Haydi, çıkalım hemen!

— Kuzinlerinize, öyle mi? Pekâlâ! Şapkamla tülümü takayım da.

— Şapkanız! Öyle ise bir saatlik işimiz var, yuf!

— Aman yavrum, aman!..

— Amanı da ne oluyormuş? Sanki siz aklınıza esince yuf demezsiniz değil mi? Şapkaya yuf, tüle yuf, genç beye yuf, istikbale yuf, hayata ve ölüme yuf, her şeye yuf!

Bu anda bir gözyaşı buhranının yakın bulunduğunu Matmazel Bonneau hissetti ve durumda bir değişiklik vücuda getirmek üzere ellerini birleştirdi, feci nedamet için tiyatroda kabul edilmiş vaziyetle başını eğdi ve:

— Bedbaht büyükannenizin böyle bir terbiye için bana yedi yıl para vermiş olduğunu düşünüyorum da, dedi.

Küçük siyah hayalet örtüsünün içinde kahkaha ile güldü ve Matmazel Bonneau'nun başını saçlarının üzerine sarılmış bir dantela ile bir lahzada örterek ve kendisini belinden tutup sürükleyerek dedi ki:

— Ben böyle sarılıp sarmalanıyorum, bu lazım, kanun icabı bu. Fakat siz, buna mecbur değilken hem de iki adım öteye gitmek için. Hem de bir kediye bile insanın rast gelmediği bu mahallede!

Merdiveni, basamakları dörder dörder atlayarak indiler. Maiyetlerini teşkil etmek üzere Konca Gül ile Habeşistanlı haremağası ihtiyar İsmail kendilerini aşağıda bekliyorlardı.

Gümüş sırmalı bir ipek içine başından ayaklanna kadar sanlmış Konca Gül. Başında fes olmasa kendisine bir köy mübaşiri manzarası verecek olan Avrupakâri redingotunun içinde harem ağası.

Ağır kapı açıldı. Kendilerini dışanda, saat on birin berrak güneşi içindeki bir tepe üzerinde, aşağıdaki gemilerle dolu körfeze tatlı bir meyille inen serviler ve yaldızlan hemen hemen kalmamış mezar taşlarıyla dolu bir ölüm ormanı önünde buldular.

Ve ayakları önünde serili bulunan bu deniz kolunun ötesinde, uzakta, mahzun ve tatlı ormanın servileriyle yarı gizlenen öteki sahilde, gökyüzünün berraklığı içinde Andre Lhery'nin yirmi yıldan beri hasretli iştiyakını teşkil eden bu şehir hatları yükseliyordu; romancının düşüncelerinde olduğu gibi müphem ve gurup renkleri içinde değil fakat sarih, ışıklı ve gerçek İstanbul, burada hüküm sürüyordu.

Hakiki, bununla beraber sanki hayalî bir mavi sise bürünmüş, bir rüya sükûn ve ihtişamı içinde İstanbul, eski halifelerin seyretmiş ve muhteşem Süleyman'ın vaktiyle büyük hatlannı daha muhteşem kubbeler yükselterek tasvir ve tespit ettirmiş bulunduğu şekliyle asırlar görmüş İstanbul buradaydı. Sabahın havası içinde duran bu minareler ve kubbeler çokluğu içinde hiçbir şey, harabe hâli arz etmiyordu. Buna rağmen de bütün bu şeyler üzerinde zamanın bilinmez nasıl bir tesiri vardı; mesafeye ve biraz göz kamaştıran ışığa rağmen eskiyiş pek fazla belli oluyordu. Gözler bu hususta aldanmıyordu. Sayısız ve baki kalışlan insanı hayrete düşürecek derecede narin ve yüksek taş servileriyle henüz ayakta bulunan bu şehir, bir hayalet, mazinin muhteşem bir hayaletiydi. Minarelerle camilerin soluk beyazlıkları senelerle bir kül rengi almıştı. Ahşap ve bu camilerin gölgesinde birbirlerinin üzerinde yüklenmiş binlerce eve gelince, bunlar toprak rengi veya koyu kırmızı renkteydiler ve bu renkler, denizin etrafa fasılasız yağdığı hemen ebedî buharın mavimsi rengiyle kuvvetlerini kaybediyorlardı. Ve bu azim bütün, körfezin aynasına tamamen aksetmiş bulunuyordu.

Biri, bir hayalet gibi kapanmış ve diğeri, saçları üzerine alelacele bir dantela atmış bulunan iki kadın, kendileri için her günün dekorunu teşkil eden bu harikulade manzaraya hemen bir göz atmaksızın arkalannda siyah maiyetleriyle hızlı hızlı yürüyorlardı. Kafesleri arkasında mumyalaşmış eski ve aristokratik evlerle muzlim ağaçlarının boşluklarından karşıki tarafın büyük feerisini gösteren Kasımpaşa mezarlığının arasında, nihayetsiz derecede bozuk kaldınmlı bir yolu takip ederek tepe üzerinde ilerliyorlardı. Kafesli ve kapalı bütün balkonlar altında yuvalan bulunan kırlangıçlar, çılgın gibi şarkı söylüyorlardı, serviler pek güzel reçina kokuyorlardı ve ölü kemikleriyle dolu bulunan ihtiyar toprak, güzel bir ilkbahar kokusu neşretmekteydi.

Hakikaten de bu kısa yolculuklannda kimseye tesadüf etmediler, sade şark kıyafetinde olup gayet latif arabesklerle benzemiş pek eski bir mermer çeşmede bakracını doldurmaya gelmiş bir sakadan başka kimseye rastlamadılar.

Pencereleri pek sıkı bir şekilde kapalı bir evde, bir paşa evinde, al renkte ve sırmalı elbise giymiş, belinde piştovlar, bıyıklı iri bir adam kendilerine söz söylemeksizin kapıyı açtı, onlar da alışmış birer insan sıfatı ile hiçbir şey söylemeksizin haremin merdivenine teveccüh ettiler.

İlk katta, kapısı açık bir büyük beyaz odadan genç kadınlann sesleri ve gülüşleri duyuluyordu. Şüphesiz ki, tuvaletten bahsedildiği için Fransızca konuşmak daha hoş ve münasip görülmüş olacaktı. Mesele, bir miktar gülün, korsajın şurasına mı yoksa burasına mı konmasının daha yakışacağı idi.

Birisi: "C'est bonnet, blanc bonnet." diyordu.

Bir diğeri, mürebbiyesi Cezayir'de bulunmuş olan süt tenli, müstehzi gözlü, kızıl saçlı bir küçük: "C'est, Kif - Kif bourricot." diyordu.[1]

Bu oda kuzinlerin, yannki gelinin kendilerine meşhur adamın mektubunun ilk okuyucuları olmak imtiyazını verdiği,

1 Her ikisi de bir, manasına gelen halk tabirleri.

on altı ve yirmi bir yaşlarındaki iki hemşirenin odalanydı. İki genç kız için her birinin duvara asılmış kadife kumaş üzerinde Arapça ayet işlenmiş birer levhası bulunan iki beyaz lale yatak yerde düğüne çağırılmış dört genç kız için tertip edilmiş yataklar, şilteler ve mavi yahut pembe satenden yorganlar. Beyaz lale ve küçük buket resimli pompadur ipeğinden iskemleler üzerinde Paris'ten henüz yeni gelmiş mükellef düğün tuvaletleri taze ve açık renkleriyle yayılıyorlardı. Bayram şenliği arifesi karışıklığı vardı ve denebilir ki; küçük çingene çergeleri, fakat zarif ve pek zengin birtakım çingenelerin çergeleri kurulmuştu. (Müslüman kaidesi kadınlan gruptan sonra çıkmaktan menettiği için bu suretle rastgele münasebetlerle hatta hiçbir sebep bulunmaksızın, bazen sadece bir ziyaret maksadı ile birbirlerinin evlerinde günler ve haftalarca kalmak sevimli bir âdet olmuştur ve bu takdirde, pürneşe yatakhaneler vücuda getirilir.) Birtakım şark örtüleri, çiçeklerden mürekkep süsler, mücevherler de şurada burada sürünmekteydi. Ve bütün bu dağılmış, başka kadınların gözlerini kamaştırmaya yahut memnun etmeye mahsus, fakat bıyıkları çıkmış hiçbir adamın görmek hakkına malik olmayacağı lükse, demir çubuklar, pencerelerdeki tahta kafesler gizli bir mahiyet veriyorlardı ve bir köşede Asya kıyafetinde rastgele oturmuş iki zenciye cariye, yavaş yavaş vurdukları küçük bir dümbelek sesiyle birbirlerine memleket şarkıları söylemekteydiler. (Tatbikatta ne merbete, ne içtimai sınıf tanıyan ve en hakir uşak veya hizmetçilerin daima aileden kimseler gibi muamele gördükleri bu halim memlekete, bizim haşin garp demokratlarımız gelip kardeşlik dersleri alabilirler.)

Gelinin girişi büyük bir alaka ve hayret hasıl etti. Kendisi bu sabah hiç beklenmiyordu. Onu, kim alıp getirmişti? Bu beyazların, bu güllerin, ipeklerle muslinlerin, bu soluk mavilerinin arasında, sokak kıyafetiyle simsiyah,ne kadar esrarlı ve gamlı görünüyordu! Düğün merasiminde yanında bulunacak olan bu genç kızlar arasında ansızın ne yapmaya geliyordu?

Matem örtüsünü kaldırdı, ince yüzünü gösterdi ve kayıtsız gibi bir eda içinde İstanbul haremlerinde menus bir dil olduğu anlaşılan Fransızca ile cevap verdi:

— Size bir mektup göstermeye geldim.

— Kimden bu mektup?

— Keşfedin bakalım.

— Sana pırlantalı bir mücevher haber veren Edirneli teyzenden olacak.

— Hayır.

— Sana düğün hediyesi olarak bir çift Ankara kedisi yollayan Erivan'daki halandan mı?

— Yine hayır. Bu yabancı bir kimseden. Bu... Bir mösyöden...

— Bir mösyöden! Ne korkunç şey! Bir mösyö! Seni küçük canavar seni!..

Ve yaptığı tesirden memnun, mektubunu uzattığı için iki yahut üç sanşın güzel baş -hakiki sanşın yahut sahte sanşın- derhâl imzayı görmek üzere birlikte hücum ettiler.

— Andre Lhery!.. Yok! Cevap verdi demek!.. Ondan mı bu mektup?.. Mümkün değil!..

Bütün bu küçük âlem romancıya yazılmış mektubun sırrına ortak edilmişti. Bugünkü Türk kadınlarında haremlerin sert rejimine karşı öyle bir isyan tesanütü mevcuttur ki birbirlerine karşı hiçbir zaman bir ihanette bulunmazlar. Hatta bu seferki gibi masum olacak yerde vahim de olsa aynı saygı, aynı sükût kendini gösterir.

Beraber okumak için kâğıdı çekiştire çekiştire, Matmazel Bonneau de Saint-Miron dahil olduğu hâlde baş başa yaklaştılar. Üçüncü cümlede kahkahalarla gülündü.

— Bak gördün mü?.. Senin Türk olmadığını iddia ediyor!.. Olur şey değil doğrusu!.. Üsluptan o derecede de anlamak iddiasındaki, Türk olmadığına hemen kanaat getirmiş!

Kuzinlerin büyüğü olan Zeynep dedi ki:

— Fakat bu bir muvaffakiyet azizem. Bu şunu ispat ediyor ki; zekânın cazibesi, üslubundaki zarafet...

Çehresi daima tuhaf bir şekilde müstehzi ve sivri burunlu, kızıl saçlı küçük dedi ki:

— Bir muvaffakiyet öyle mi?.. Eğer seni bir Beyoğlu kadını sanmış ise bu muvaffakiyet eksik olsun!

Beyoğlu semti halkı manasına gelen bu Beyoğlu'yu söyleyişteki eda, bir duyulmalıydı. Sadece bu söyleyişinde Beyoğlulu kelimesinin müşterek ifadesini teşkil ettiği erkek ve kadın levantenlere karşı halis Osmanlı kızlığının bütün istihkan mevcut bulunuyordu.[1]

Genç davetlilerden biri olan Kerime:

Zavallı Lhery, bir hayli geç kalmış!.. Herhalde 1830 romanlanndaki Türk kadınını yaşıyor, nargile, tatlılar ve bütün gün sedir üzerinde uzanmak, diye ilave etti.

Melek, sivri burnu müstehzi küçük, ilave etti:

Yahut da sadece, evet sadece genç zamanının Türk kadınında kalmış. Çünkü herhâlde şairin yaşlanmaya başlamış bulunuyor.

Ve hakikaten de Andre Lhery'nin genç olamayacağı doğruydu, mutlak bir hakikatti. Bunu hiç düşünmemiş olan küçük ve meçhul sevdalısının zihnine bu görüş ilk defa olarak hâkim oluyordu. Daha ziyade iç karartıcı, hülyasını bozan, ona karşı sonsuz bağlanışına hüzünler katan bir görüş ve gözlem...

Gülümseyen ve eğlenen edalanna rağmen bütün burada bulunanlar bu uzak ve âdeta maddi şahsiyetten mahrum adamı hep severlerdi. Türkiyelerinden aşkla ve İslamlıklarından hürmetle bahsetmiş bulunduğu için kendisini severlerdi. Onun tarafından içlerinden birine yazılmış bir mektup, izdivacın büyük ve kahredici felaketine kadar hiçbir şeyin geçmediği mahbus hayatlarında bu bir konu idi. Bu mektup yüksek sesle tekrar okundu. Elinin konmuş olduğu, bu dört köşe kâğıda herkes dokunmak istedi. Sonra da cümleten yazıdan anladıklan cihetle yazının ihtiva ettiği esrarı tahlile giriştiler.

---

1 Beyoğlulu nesillerin umumiyeti hakkında Osmanlıların mütalealanna iştirak etmekle beraber, aralannda sevimli istisnalara, tamamıyla seçkin ve saygı değer erkeklere, hangi memlekette ve hangi cemiyette bulunurlarsa bulunsunlar pek latif sayılacak kadınlara tesadüf etmiş bulunduğumu da teslim ederim.

Fakat bir anne, iki hemşirenin annesi zuhur etti ve konuşma değişmekle beraber mektup kayboldu, gizleniverdi. Gizleniş, çehresi o kadar sakin olan bu annenin pek sert oluşundan değildi, fakat sert olmamakla beraber, yine azarlar ve hele anlamaya muvaffak olamazdı; kendisi başka bir nesle mensuptu; Fransızcayı az konuşurdu ve ancak Alexandre Dumas'tan "Baba"yı okumuş bulunuyordu. Kendisiyle kızları arasında hiç değilse iki asırlık bir uçurum vücuda gelmişti, zira bugünkü Türkiye'de her şey bu derecede çabuk yürümektedir. Hatta uzvi bir şekilde bile kendilerine benzemiyordu ve güzel gözlerinde Andre Lhery'nin hayranlarının bakışlarında bulunmayan biraz saf bir huzurun akisleri vardı. Çünkü dünyevi rolünü muhabbetli bir anne ve kusursuz bir zevce olmaya münhasır kılmıştı.

Fazla bir şey düşünüp istememişti. Esasen Avrupalı kadın gibi giyinmeyi de pek beceremiyor ve çocukları bilakis pek sade kumaşlar içinde zarif ve seçkin olmayı bildikleri hâlde o, henüz fazla süslü elbiseleri acemice giyiyordu.

Bundan sonra da evin Fransız mürebbiyesi içeri girdi. Kendisi daha genç ve daha romansek bir tarzda bir Esther Bonneau idi. Ve bu kadar çok insanla iskemleler üzerine atılmış elbiseler ve yerde şiltelerle oda hakikaten pek dolmuş bulunduğu için yanda olup haremin salonunu teşkil eden daha büyük ve modern stilli bir odaya geçildi.

Bu esnada, davetlilerin en genci olan Fahrünnisayı elinden tutarak, gözlüklü ve şapkasının üzeri fazla tezyinatı şişman bir Alman kadın, daima açık duran kapıdan, vurmaksızın içeri girdi. Genç kızların çevresinde, demin Fransızca olduğu kadar rahatlıkla Almanca konuşulmaya başlandı. Bu şişman hanım musiki profesörü idi, esasen de ehliyetini inkâr mümkün olmayan bir kadındı. Şimdiden bir sanatkâr gibi çalmakta bulunan Fahrünnisa ile Bach'ın füglerinin yeni bir tertibini iki piyano ile her ikisi de bütün ruhlarını vererek çalmışlardı.

Almanca konuşuluyordu, fakat aynı derecede zahmetsiz şekilde İtalyanca yahut İngilizce de konuşulabilirdi,

çünkü bu küçük Türk kadınlan Dante'yi, yahut Byron'ı, yahut da Shakspeare'i asıl metninde okuyorlardı. Şüphe yok ki; kapalı oluştan ve yalnızca geçen uzun gecelerden dolayı bizim aynı yüksek âleme mensup genç kızlanmızdan daha malumatıydılar, eski klasiklerle yeni büyük dengesizleri sömürüyor, musikide ise Cesar Franck yahut Wagner'e karşı oldukları gibi Giuck'a da hayran bulunuyorlardı, Vincent d'İndy'nin partisiyonlannı da çalabiliyorlardı. Belki neslinden geldikleri kimselerin uzun istirahatlarından ve zihnî uyuklamalanndan da istifade ediyorlardı; bakir toprakta yüksek çılgın otlarla güzel zehirli çiçekler nasıl mucizeli bir süratle yetişirlerse, yeni veyahut uzun zaman istirahat etmiş malzemeden mürekkep beyinlerinde de her şey öylece yeşermekte ve gelişmekteydi.

Bu sabah harem salonu mütemadiyen kalabalıklaşıyordu; iki zenci küçük dümbelekleriyle gelmişlerdi. Kendilerinden sonra ihtiyar bir hanım içeri girdi ve hepsi hürmetle ayağa kalktılar ve artık Türkçe konuşulmaya başlandı çünkü bu ihtiyar büyükanne garp lisanlarını asla anlamazdı ve Andre Lhery ile hiç mi hiç alakadar değildi. Gümüş sırmalı elbisesi eski modaya uygundu ve beyaz saçlarını bir Çerkezistan örtüsü kapıyordu. Onunla torunları arasında anlaşmazlık uçurumu tamamıyla aşılmaz bir hâlde kalıyordu ve yemek esnasında pirinci ecdadı gibi parmaklarıyla yemek âdetini muhafaza edişiyle kendilerini hayretlere düşürdüğü oluyordu. Fakat bunu yaparken, hanımefendiliğini mutlak bir surette muhafaza ediyor ve herkes üzerinde fevkalade bir hüküm ve kudrete sahip bulunuyordu.

Söylediğimiz gibi büyükanneye karşı bir tazim eseri olmak üzere Türkçe konuşulmaya başlanmıştı ve birdenbire sesler daha ahenkli, musiki gibi tatlı olmuşlardı.

Şimdi de ince endamlı ve tavırları ahenktar olup sokaktan gelen ve tabiatıyla siyah bir hayalete benzeyen bir kadın girdi. Bu, Şevketli Sultan Hazretleri tarafından tesis olunmuş genç kız lisesinde felsefe tedris etmekte bulunan Alime Hanım'dı. Melek'e Arap ve Fars edebiyatlannı göstermek üzere haftada umumiyetle üç defa gelirdi.

Söylemeye lüzum yok ki izdivaç arifesinde, beyinlerin ters işledikleri bugün de ders olmayacaktı. Fakat Alime Hanım, bir rahip örtüsüne benzeyen peçesini açtığı ve güzel, ciddi yüzünü gösterdiği zaman, konuşma İranın eski şairlerine intikal etti ve birdenbire ciddileşen Melek, Sadi'nin "Güller Memleketi"nden bir geçit okudu.

Büyük anneden, anneden ve kızlarla yeğenler ve mürebbiyelerden mürekkep bulunan bu paşa hareminde odalıklardan da nargileden de tatlılardan da hiçbir eser yoktu.

Esasen de belki iki yahut üç istisnadan sarfınazar, bütün İstanbul haremleri bu hareme benzerler. Zamanımızda harem, bizimki gibi teşkil edilmiş ve bizimki gibi talim ve terbiye görmüş bir ailenin münhasıran kadınlardan mürekkep kısmıdır ve onu bizimkinden ayıran mahiyet, sadece, içerde yaşamak, sokağa kalın peçeler takıp çıkmak mükellefiyeti ve baba, koca, erkek kardeş ve bazen bir müsamaha eseri olarak, çocukken kendisiyle beraber oynanılmış olan en yakın kuzen haricinde bir erkekle herhangi bir düşünce taati etmekteki imkânsızlıktır.

Yeniden Fransızca konuşulmasına ve tuvalet münakaşasına girişilmiş bulunuyordu ki; ilahi denecek kadar berrak bir insan sesi birdenbire, sanki havanın içinden düşmüş gibi akisler vücuda getirdi. En yakın caminin imamı, iman ehlini minarenin üzerinden öğle namazına davet ediyordu.

Bunun üzerine, büyük annenin öğle yemeğini, tam öğle vakti yediğini hatırlayan yarınki gelin, ihtiyar hanımın beklemek zorunda kalabileceğini düşünmekle kendisinden ziyade dehşete düşen Matmazel Bonneau ile birlikte Candrillon' gibi koşup gitti.

---

1 Fransız edibi Perault'nun meşhur bir masalının kahramanı olan genç kız. Üvey annesinin türlü zulmüne uğrarken bir perinin yardımıyla gizlice gittiği baloda kralın oğlu kendisini fevkalade beğenir ve Cendrillon üvey annesiyle kız kardeşlerinden önce balodan kaçıp evine dönerken gayetle ufak olan ayakkabılarından birini zayi etmekle prens kendisini bu sayede ele geçirerek nikâhla alır.

3

Aile evinde, birbirlerine gizlice düşman olan iki kadın, mürebbiye ile sert büyük anne arasında yediği son öğle yemeği sükût içinde geçti.

Bundan sonra kendi dairesine çekildi. Orada kapısını çift sürgü ile kapamak isterdi; fakat Türk kadınlannın odalarının sürgüleri yoktur, daima olduğu şekilde, teklifsiz ve saygısız birer muhafız köpeği hâlinde dehlizlerde, dairesinin uzun koridorlannda gece gündüz tetikte duran bütün hizmetçiler veya cariyelere karşı Konca Gül'e yapılmış bir tembih ile iktifa etmek icap etti.

Elinde kalan bu son gün esnasında ölüm için gibi hazırlanmak, kâğıtlannı ve bin küçük hatırayı tanzim etmek ve bilhassa yakmak, birkaç saat sonra sahibi olacak meçhul adamın görmesinden korkarak bunları yakmak istiyordu. Ruhunun ıstırabı sonsuzdu ve dehşeti, isyanı gittikçe artıyordu.

Yazıhanesinin başına geçti ve beyaz lakenin çekmecelerinde uyuyan, o kadar çok esrarlı küçük mektuba ateşini geçirmesi için şamdan yakıldı. Bunlar, bir gün önce evlenmiş veya bir gün sonra evlenmekten titreyen muhibbelerinin mektuplanydı; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce ve zamanımızda Türkiye'nin haremlerini harap eden büyük nevmitlikle hepsi zehirlenmiş mektuplardı. Arada bir, bir parçasını okuyor, hüzün ile tereddüt ediyor, sonra güneşin mevcudiyetinden parlayışı ancak fark edilen küçük solgun ışığa, yaprağı yaklaştırıyordu. Ve bütün bu şeyler, güzel genç kadınlann gizli düşünceleri, şiddetli gazapları, beyhude şikâyetleri, odanın yegâne şark eşyasını teşkil eden bakır bir mangal içinde artan ve birbirine kanşan bir kül hâline geliyordu.

Çekmeceler boşaltıldıktan, hatıralar yok edildikten sonra önünde, Fransızca yazılmış defterlerle dolu bulunan bir büyük cüzdan kalıyordu... Bu da mı yakılacaktı? Yok, bunu yapmaya nefsinde hakikaten cesaret bulmuyordu. Bu onun bütün genç kızlık hayatı, on üçüncü yılına girdiği tarihte, o zamanın ifadesini kullanmak üzere söyleyelim, çarşafa girdiği matemli günde, yani yüzünü

âleme ebediyen kapamak, âdeta manastıra girmek, İstanbul'un sayısız siyah halayıklanndan biri olmak icap ettiği günde başlanmış mahrem defteriydi.

Çarşafa girişe öncesine gelen hiçbir şey bu deftere yazılı değildi. Orada, Kafkasya vadilerinin nihayetinde, ailesinin iki asırdan beri saltanat sürdüğü ücra toprakta geçen küçük barbar prenses hayatına ait hiçbir şey yoktu.[1] Hatta yaşının on bire vardığı sıralarda babasının gelip İstanbul'a yerleştiği ve Şevketli Sultan'dan mabeyn müşiri unvanını aldığı zamandan itibaren geçirdiği monden küçük kız hayatına ait de bir şey yoktu. Bu devre iki yıl müddetle, baştanbaşa hayretler ve zarif alışmalarla bundan başka öğrenilecek dersler ve yapılacak vazifelerle geçmiş ve kendisi bu müddet esnasında tenis partilerinde, elçiliklerin gündüz balolarında görülmüştü. En müşkülpesent Avrupalı dansörlerle büyük bir genç kız gibi vals etmiş, pek davet edilerek, karnesi daima dolu, latif küçük çehresiyle, cazibesiyle, lüksüyle ve aynı zamanda hiç kimsenin taklit edemeyeceği o hâliyle, aynı zamanda kindar ve tatlı, aynı zamanda pek mahcup ve pek mağrur hâliyle hoşa gitmişti. Sonra günün birinde, İngiltere Büyükelçiliği'nin gençlere verilmiş bir balosunda: "Küçük Çerkez nerede?" diye sorulmuştu. Ve memleket adamları sadece: "Ah bilmiyor muydunuz? Çarşafa girdi." cevabını vermişlerdi. (Bu çarşafa girdi; o bitti, bir sihirbaz değneğiyle kaybedildi; kendisi artık hiçbir zaman görülmeyecektir; eğer herhangi bir kapalı arabada geçişi faraza görülecek olursa o sadece tanınması imkânsız bir siyah şekilden ibaret bulunacaktır. O ölmüş gibidir, demekle birdi).

İşte on üç yaşını bitirince, istisna kabul etmez kaide gereğince, İstanbul'un ötekinden ayrı olarak yaşayan, bütün sokaklarda kendisine sürülünülen, ancak kendisine bakılmamak icap eden ve güneş batar batmaz kafeslerinin arkasına kapanan âlemine, her tarafta insanın kendi etrafında hissettiği bu heyecan verici, çekici, fakat nüfuz edilmez, lakin tetkik eden, tahmin eden,

---

1 Bir müddet sonra ailenin iki asır önce Kafkasya'dan Konya ovalanna geldiği okunacaktır. Mütercim hatası sanılmaması için tasrih ediyorum.

tenkit eden ve siyah tülden ebedî maskesi arkasında pek çok şeyi gören ve sonra görmemiş olduklarını da keşfeden âleme girmiş bulunuyordu.

Daima sarayda vazife hâlinde bulunan bir baba ile sert ve şefkatini izhar etmez bir büyük anne arasında, Kasımpaşa'nın gece ile her şeyin dehşet ve sükût hâli aldığı eski zadegân konaklarıyla mezarlıklar mahallesinde, on üç yaşına girince birdenbire bir mahpus hâline düşmüş ve kendisini ihtirasla okumaya vermişti. Ve bu hâl, her şeyi, edebiyatı, tarihi ve felsefe bahislerini; bu öğrenmek ihtirası, bu bilmek, derinleştirmek ihtirası, bugün erişmek üzere bulunduğu yirmi iki yaşına kadar devam etmişti. Ve bu yan mahpus hayatının da büyük yardımıyla, yüksek bir bilgi edinmiş olan genç muhibbeleri arasında, pahalı zarafetleri taklit edildiği gibi hakiki irfanı, hükümleri, masum cüretleri de zikredilir bir nevi yıldız olmuştu. Bilhassa haremin şiddetlerine karşı kadın isyanının bir nevi bayraktan gibiydi.

Hayır, ilk çarşaf gününde başlanmış olan bu jurnali yakmayacaktı! Yakmayarak pek iyi sanlmış bir hâlde, çekmeceleri bir koca tarafından kanştınlmak tehlikesi arz etmeyen emin ve biraz müstakil ahlaklı bir dosta tevdi vermesi uygundur. Hatta, kim bilir, belki de istikbalde bunu tekrar almak ve daha uzatmak imkânı da mevcut olabilirdi. Bu deftere yarın bitecek olan hayatının bazı şeylerini, eski zamanın mutlu anlannı, ötekilerden daha kuvvetle aydınlık bazı ilkbahar günlerini, güllerle dolu eski bahçede maziye daha latif bir düşkünlük dolu bazı akşamlan ve pek derin bir sevgi ile sevdiği kuzinlerinin refakatinde efsanevi güzel Boğaziçi'nde tenezzühleri içinde âdeta tespit etmiş bulunduğu için bağlıydı. Zavallı defter bir kere yakılıp mahvedilirse, bütün bu şeyler zamanın uçurumunda kendisine daha mutlak şekilde kaybolmuş görünürlerdi. Esasen de bunu yazmak, hapsedilmiş genç kız matemlerine karşı kendisinin büyük avunma vasıtasını teşkil etmişti, içinde şimdi de bu son günün perişanlığı içinde, ona devam etmek arzusu duyuyordu... Bu sebeple, yazı masasının önünde oturmaya devam etti ve

küçük yakutlarla işlenmiş bir altun değnek olan yazı kalemini eline aldı. Lisanımızı bu defterin başından, şimdiden on yıl ihtiyarlamış bulunan ilk yapraklardan itibaren kabul etmiş bulunması, gerek büyük annesinin gerek evden herhangi birinin bunu okumaya kalkışmayacaklanndan emin olmak arzusundan ileri gelmişti. Fakat iki yıldan beri, mümkün olduğu kadar dikkatle yazdığı ve ilerletip ıslah ettiği bu Fransızca, hayalî bir okuyucuya mahsus bulunuyordu. (Bir kadın jurnali daima muhayyel veya hakiki bir okuyucuya mahsustur. Ve keyfiyet bir Türk kadınına taalluk edince bu okuyucu, tabiidir ki, muhayyeldir.) Ve burada okuyucu uzak, kendisi için âdeta gayri mevcut bir insan, romancı Andre Lhery idi!.. Şimdi her şey ancak onun için hatta farkında olmadan üslubu da biraz taklit edilerek yazılıyordu. Bu ona yollanmış mektuplar şekli alıyor ve bu mektuplarda, kendisini tanımak zannını daha kuvvetle duymak üzere ona ismiyle hakiki bir dost, büyük bir birader gibi, sadece Andre diyerek hitap ediyordu.

İşte bu akşam fazla güzel yüzüklerle ağırlaşmış küçük el şunları çizmeye başladı:

18 Nisan 1901

"Size çocukluğumdan hiç bahsetmemiştim, değil mi Andre? Hâlbuki bunu bilmelisiniz. Size o kadar medeni görünmüş olan ben esasında bir küçük barbarım. Vaktiyle silahların çakırtısı içinde at üstünde koşmuş, yahut gümüş kemerlerinin çatırtısı içinde aydınlıkta raksetmiş büyük mesafelerin küçük kızından, bende daima bir şey kalacaktır.

Ve Avrupa kültürünün bütün cilasına rağmen, vaktiyle mağruru olduğum yeni ruh, düşünen varlığımın ruhu, şuura sahip ruhum, hülasa bu ruhum çok muzdarip olduğu zaman, gelip varlığıma hücum eden şeyler çocukluğumun hatıralandır. Bu hatıralar mütehakkim, renkli ve parlak olarak meydana çıkarlar. Bana artık dönemeyeceğim ve dönmeyi de istemediğim bir aydınlık toprağı, kaybedilmiş bir cenneti gösterirler. Pek uzakta, Konya'dan ötede, adına Karaca-Emir denen bir Çerkez köyü, orada ailem Kafkasya'dan gelişinden beri

saltanat sürmektedir. Ecdadım memleketlerinde kızıl tepe hanlan idiler ve o zamanın sultanı kendilerine mülk olarak bu Karaca-Emir memleketini verdi. Orada on bir yaşına kadar yaşadım. Hür ve bahtiyardım. Genç Çerkez kızları örtülü değildirler. Delikanlılarla raks edip konuşur ve kocalarını kalplerinin dileğine göre seçerler.

Evimiz, köyün en güzel eviydi ve uzun akasya yollan her taraftan kendisine doğru yükselirdi. Sonra akasyalar kendisini büyük bir çevre hâlinde sarardı ve rüzgârın en ufak sesiyle bir tazim için gibi, bu akasyalar dallannı sallarlardı; o zaman kendilerinden güzel kokulu yapraklar dökülürdü. Hülyalanmda akan bir nehri tekrar görüyorum... Büyük salondan aceleci küçük dalgalarının sesi duyulurdu. Ah bu dalgalar meçhul uzaklıklara doğru nasıl acele ederlerdi! Çocukken kayalıklara karşı gazapla kırılışlarını gördükçe gülerdim.

Köy tarafında, evin önünde, geniş bir mesafe yayılırdı. Kafkasya ahengiyle, eski musikilerimizin sesiyle orada raks ederdik. İkişer ikişer, yahut zincirler hâlinde, cümlemiz beyaz ipek elbiseler içinde, saçlanmızda çiçek desteleri bulunduğu hâlde raks ederdik. O zamanki arkadaşlarımı tekrar görüyorum... Onlar bugün neredediler?.. Hepsi de uzun gözleriyle taze tebessümleriyle güzeldiler."

Yazın, akşamın başladığı sırada babamın Çerkezleri, köyün bütün delikanlılan, işlerini bırakır ve vadi içinde beygirle giderlerdi. Eski bir asker olan babam başlanna geçer ve kendilerini sanki bir hücum için gidiliyormuş gibi koştururdu. Bu, güneşin uykuya dalacağı yaldızlı bir saatti. Küçüklüğümde süvarilerden biri beni sağrısına alırdı. O zaman bu süratten ve akşamleyin silahlann velvelesinden ve vahşi şarkılar arasında son haddine varıp coşmak üzere bütün gün ateşli topraktan yavaş yavaş yükselmiş bulunan bu ihtirastan sarhoş olurdum. Bundan sonra saat rengini değiştirirdi; muharebe akşamlarının kızıl saatine değerdi... Ve süvariler, rüzgâra harp şarkıları atarlardı. Sonra pembe ve lebenüllevin saat gelirdi..."

Bu lebenüllevin saatte bulunduğu ve kelimenin Andre'nin hoşuna gitmeyecek kadar süslü olup olmayacağını kendi kendine sorduğu sırada, yasağa rağmen Konca Gül odaya daldı:

— Kendisi burada hanımcığım! Kendisi burada!

— Burada olan da kim?

— O, genç bey!.. Paşa babanızla konuşmaya gelmişti, şimdi çıkacak. Çabuk pencerenize koşun, ata bindiğini göreceksiniz!

Buna karşı küçük prenses kımıldanmaksızın, iyi yürekli Konca Gül'ü âdeta kahreden buz gibi bir sükûn içinde cevap verdi:

— Beni bunun için mi rahatsız ediyorsun? Kendisini ben çok tez göreceğim. Kendisini dilediğim kadar görmek için ihtiyarlığıma kadar zamanım olacağı da ayn!

Bu sözleri bilhassa hizmetçiler karşısında küçümsemesine iyice belli etmek maksadı ile söylüyordu. Fakat Konca Gül büyük bir mahcubiyet içinde gider gitmez titreyerek pencereye yaklaştı. Güzel zabit üniformasının içinde onun tekrar ata binmiş ve arkasında neferiyle serviler ve mezarlar boyunca dörtnala yola düzülmüş bulunduğunu gördü ve bıyığının hakikaten sarı, hatta kendi zevkine göre fazla sarı olduğunu, fakat hayli mağrur bir edaya sahip güzel bir delikanlı olduğunu fark edecek kadar zaman buldu. Bununla beraber kendisi düşmandan, ruhunun mahremiyetine hiçbir zaman alınmayacak olan zorla kabul edilmiş düşmandan başka bir şey değildi ve kendisiyle daha fazla meşgul olmayı reddederek -ancak yine yanaklanna gelmiş bir kızartı ile- jurnala, hayali mahremi esrara mektupta devam etmek üzere tekrar yazıhanesine gelip oturdu:

"Hatıraların uykularından uyandıkları ve Çerkezlerin ecdatlarının memleketini hatırladıkları pembe saat (Sadece pembe saat deniyordu; lebenüllevin saat silinmişti). İçlerinden biri bir menfa şarkısı söyler ve diğerleri bu yalnız ve yavaş şarkıyı dinlemek üzere gidişi ağırlatırdı. Sonra saat morlaşır, muhabbetli ve tatlı olurdu ve bütün ova aşk şarkısına başlardı... Bunun üzerine süvariler atlannı çevirir ve dönmek üzere koşmalarına hız verirlerdi. Geçişleri esnasında çiçekler son bir koku içinde ölürlerdi; süvariler parıltılar neşrederler, kendileriyle birlikte, silahlannda yaz grubuna yayılmış tekmil gümüşü taşıdıkları hissini verirlerdi.

Onlann önlerinde uzakta, Karaca-Emir akasyalarının sessiz ve düz bozkının ortasında toplandıkları küçük köprüyü bir yangın ışığı belli ederdi. Işık büyür ve az sonra ilk yıldızları yalayan büyük alevler hâlini alırdı çünkü köyde kalmış bulunanlar büyük ateşler yakarlardı ve bunlann etrafında uçuşan beyaz kumaşların ve hafif örtülerin tayin ettikleri makamlar içinde genç kızlar raks ederler, şarkılar söylerlerdi. Yaşlı adamların dışarıda çubuk içmek üzere oturduklan ve annelerin aşkın evlatlanna doğru gelişini pencerelerin dantelalan arkasından seyrettikleri sırada, gençler eğlenirlerdi.

O günlerde ben kraliçeydim. Babam Tevfik Paşa ile annem Semiha beni fevkalade severlerdi çünkü öteki çocuklan ölmüştü. Köyün sultanı idim; hiç kimsenin bu kadar güzel elbiseleri, ne de bu kadar itina ile işlenmiş altın ve gümüş kemerleri vardı ve Kafkasya'dan, sandıklan mücevherlerle ve altın sırma ile işlenmiş ince ipek denklerle dolu gelmiş tüccarlardan biri bizim taraftan geçtiği zaman, etrafta herkes onun ilk önce bizim eve girmesi gerektiğini bilirdi; Paşa'nın kızı kendi ziynetlerini seçmeden önce hiç kimse adi bir eşarp satın almaya bile cüret etmezdi.

Annem, sessiz ve halimdi. Babam iyiydi ve adil olduğu malumdu. Geçen her yabancı gelip kapımıza vurabilirdi, evimiz kendisinin eviydi. Fakir ise bizzat padişahmışcasına kabul olunurdu. Menfi, firari ise -emsalini görmüş olduğum şekilde- evin gölgesi kendisini içindekilerin ölümüne kadar müdafaa ederdi. Fakat onu sefil yahut sadece şüpheli bir harekete yardım için kullanmak isteyen adamın vay hâline idi; ziyadesiyle halim olan babam adaleti müthiş bir şekilde yerine getirirdi. Bunu da gördüm.

Çocukluğum böyle geçti Andre. Sonra annemi kaybettim ve onsuz Karaca-Emirde kalmak istemeyen babam beni kendisiyle birlikte büyük annemin evine, kuzinlerimin yanına getirdi.

Şimdi kendisinin yerine orada hükmeden amcam Arif Bey'dir. Fakat günlerin sükûn içinde, yılları örmekte bulunduklan bu dünyanın meçhulü köşede, hiçbir şey değişmemiştir. Zannediyorum ki, dere üzerinde bir

değirmen inşa olunmuştur. Müthiş görünmeye çalışmakla sadece eğlenen küçük dalgalar faydalı olmayı öğrenmişlerdir ve sanıyorum ki kaybettikleri hürriyete ağlamaktadırlar. Fakat güzel ev daima ağaçlar arasından yükselmektedir ve çocukken oynadığım yollarda akasyalar bu ilkbaharda da kara bürünmüşlerdir. Şüphe yok ki bir başka küçük kızı da benim yerime süvarilerle at koşturmaya gitmektedir.

Bütün bu şeyler üzerinden on bir yıl, az zamanda geçmiştir.

Tasasız ve neşeli çocuk, şimdiden çok ağlamış bulunan bir genç kız olmuştur, ilkel hayatını idame etmekle daha bahtiyar olur muydu? Fakat bu hayattan ayrılması lazımdı çünkü düşünür bir varlığa dönmesi ve onun gözbebeği ile sizin gözbebeğinizin bir gün karşılaşmaları mukadderdi. Ruhlann birbirlerine ancak değdikleri fakat buna rağmen artık birbirlerini hiç unutmadıklan bu tesadüflerin niçinini, yüksek hikmetini, kim söyleyecektir? Çünkü siz de beni artık hiç unutmayacaksınız Andre..."

Yazmaktan yorulmuştu. Esasen de beyin geçişi hafızasında bir perişanlığı gerektirmişti.

Bu son günü nihayetine vardırmak için ne yapmalıydı? Haa, bahçe, taze hülyalanyla o derece de dolu olan sevgili bahçe...Akşama kadar oraya gidecekti. Ta nihayette, yosunla kaplı ihtiyar duvara dayalı, asırlık çınarlar altında bir sıra vardı. Kendisine hayatının son günü gibi gelen bu nisan gününün sonuna kadar, işte orada yalnız kalacaktı ve inmesinden önce verilmesi gereken işareti verdirmek, orada örtüsüz gezmek isteyen küçük ilaheyi bakışlarıyla kirletmemeleri için bahçıvanlara, arabacılara, bütün erkek hizmetkârlara bahçenin yollarından kaybolmalarını emrettirmek üzere Konca Gül'ü çağırdı.

Fakat düşününce inmemeye karar verdi; çünkü harem ağalarına, cariyelere ve hepsini, dudaklarında geline karşı vaziyetin icap ettirdiği tebessümle görmek şartıyla tesadüf etmek imkânı vardı, bu takdirde de etiketin bu vaziyette istilzam ettirdiği şekilde kendisinin onlara karşı pek memnun bir eda içinde görünmesi gerekiyordu. Sonra da bu şenlik hazırlıklarını,

bu dallar arasında hazırlanmış masalan, toprak üzerine serpilmiş bu güzel halıları görmek ıstırabı...

Bunun üzerine, Erard piyanosunun bulunduğu ve odasının yanındaki bir küçük salona iltica etti. Musikiye de elveda demek lazımdı çünkü yeni ikametgâhında piyano bulunmayacaktı. Yeni Türkiye'de açılmış kuvvetli kültür çiçeklerinin eski zaman hanımları hakkında dedikleri gibi bir 1320'li olan[1] genç beyin annesi, evet hakiki bir 1320li, Garp lisanındaki yeni kitaplardan mürekkep kütüphaneyi ve resimli mecmualan duyduğu memnuniyetsizliğe rağmen kabul etmişti fakat piyano kendisini açık bir şekilde sinirlendirmişti ve artık ısrara cüret edilmiyordu. (Bu ihtiyar hanım, nişanlıya ziyarette bulunmak üzere birçok kereler gelmiş, kendisini pek hiddetlendiren küçük işvebazlıklar, modası geçmiş methüsenalarda bulunmuş, aynı zamanda da onu oğluna daha iyi tarif etmek üzere daima pek büyük bir dikkatle seyir ve tetkik etmişti.) Yani karşıda, eski İstanbul'un tam kalbinde bulunan yarınki evinde piyano bulunmayacaktı... Klavye üzerinde sinirli, süratli, esasen de mükemmel surette alışkın ve talimli küçük elleri ilk önce ne başı ne sonu olan acayip şeyler çalmaya başladı ve bunları çalarken fazla iri yüzüklerin bemollere yahut diyezlere her çarpışında kuru sesler de peyda oluyordu. Sonra bu yüzükleri çıkarıp bir düşünceye daldı ve Wagner'in Liszt tarafından notası yazılmış pek güç bir eserini çalmaya başladı. O zaman, yavaş yavaş, yarın Zat-ı Hazreti Padişahı'nın yaveri Yüzbaşı Hamdi Bey'le evlenen genç kız olmaktan çıktı. Dağ tepeleri üzerinde, bulutlann karanlığı içinde büyük bir feci nehre hâkim yaşayan uzun saçlı bir cengâverin nişanlısı oldu; şimalin derin ormanları içinde eski ananevi zamanların senfonisini dinledi.

Fakat çalmaya nihayet ettikten, bütün bu şeyler notaların son titremeleriyle söndükten sonra güneşin şimdiden kırmızı olan ışıklarının pencerelerin ebedî kafesleri arasından âdeta ufki bir tarzda indiklerine dikkat etti.

---

1 Başka bir ibare ile Avrupa takvimini kullanacak yerde ancak hicrî tarihleri kullanan kimse. Bu tarzda bir ifadeyi hiç bir tarihte, hiç bir yerde ve hiç bir kimseden duymamış olduğunu da mütercim ilave eder. Loti hayalinden mi icat etmiş, yoksa biri kendisine alay olarak mı söylemiş, bilmem.

Bu hâl, bugünün artık sona varmasıydı ve bunu evvelce arzu etmiş bulunmasına rağmen, bu son akşam yalnız kalmak dehşeti kendisini birdenbire sardı. Çabuk büyük annesine giderek istediği müsaadeyi elde etti ve kuzinlerine mektup yazıp kendisine mutlaka ve ne olursa olsun arkadaşlık etmeye gelmelerini çaresiz kalmış bir insan edasıyla rica etti. Fakat yalnız onlan istedi, odalarında yer almış olan öteki düğün davetlilerini istemedi, yalnız o ikisini, Zeynep ile Melek'i, sevgili arkadaşlannı, mahremi esrarlannı, ruhunun hemşirelerini seçti. Öteki davetlilerden dolayı annelerinin kendilerine müsaade etmemesinden korktu. Saatin çok geç olmasından, güneşin ufka yaklaşmış bulunmasından ve güneş battığı zaman kadınların artık sokağa çıkmamaları gerektiğinden de korkuyordu, ve kafesli penceresinden ihtiyar İsmail'in mektubu götürmek üzere koşmasına bakıyordu...

Birkaç günden beri, hatta bundan çok teessür duyan kuzinlerine karşı bile ciddi mevzular üzerinde sessizdi; kapalı ve âdeta mağrurdu. Hattâ bu ikisinin karşısında bile ıstırabından dolayı mahcuptu, fakat şimdi artık dayanmaya mecali yoktu; onlan, omuzları üzerinde ağlamak için istiyordu.

Bu son akşamın güneşi ne çabuk batıyordu! Gelmeye vakit bulacaklar mıydı? Sokağın üzerine, daha uzaktan görmek için gizleyici tahta çerçeve ve şasilerin müsaadesi nispetinde eğiliyordu. Çocukluğunu anlatmaya, mahsus defterde dediği gibi, şimdi muharebe akşamlarının kızıl saatiydi ve yenilmez ve sevimli başını kaçmak, açıkça isyan etmek fikirleri altüst ediyordu... Bununla beraber, etrafında ne kadar ıstırapsız bir hareketsizlik, kadere tabi ve mütevekkil bir sükûn vardı! Penceresinin önünde o kadar sakin olan bu büyük matem ormanından bir nebat kokusu, değişmeyen ihtiyar Türk toprağının kokusu, düz otun ve sabahtan beri nisan güneşiyle ısınmış pek küçük nebatlann kokusu yükseliyordu. Ağaçlann, ateş almaya başlayan guruptan ayrılan siyah yeşillikleri bir taraftan bir tarafa delinmiş gibi, ziyadan, ışıklı hatlardan delinmiş gibiydiler. Bazen şuraya buraya, birçok yerde rastgele dikilmiş, serviler altına serpilen bu ölüm taşlarının üzerlerinde eski yaldızlar parlıyordu.

(Türkiye'de ölülerden korku yoktur, onlardan uzaklaşılmaz; şehirlerin ta kalbinde ve her tarafta onlar uykuya terk edilirler.) Bu ilk planlann mahzun teferruatı arasından, kuleler gibi dik duran bu muzlim ot yeşillikleri arasından, uzaklıklar ve hiçbir şeyle mukayesesi kabil olmayan dekor, kusursuz akşamlann tam alevlenişi içinde bütün İstanbul'la körfezi görünüyordu. Aşağıda, tamamıyla aşağıda, kendisine doğru bu yakın mezarlıklann indikleri Haliç'in suyu kırmızı, gökyüzü gibi alevliydi; yüzlerce kayık onun yüzünü çiziyordu -bu, pazarlann kapanış saatinde, asırlardan beri berdevam bir gidiş gelişti- fakat bu kadar yüksekten ne kayıklar geçerken suda hasıl olan fısırtılar ne de kürekçilerin sesleri duyuluyordu; bunlar bir ayna üzerinde yürüyüp giden uzun böceklere benziyorlardı. Ve karşıki sahil, şu İstanbul, sahili süratle değişiyordu. Su ile dumanın buharı olan akşamın bu daimî sisi altında denize yakın olan bütün evler, harikulade yığının bütün alt katları silikleşiyor ve âdeta kaçıp gidiyorlardı. İstanbul bir serap gibi değişiyordu. Ne eskilik, ne sefalet, ne bazı yeni binalann korkunç çirkinliği, artık hiçbir şeyin tafsilatı kalmıyordu. Şimdi artık sadece altınla karışık koyu mor bir siluet, baştanbaşa oktan ve kubbeden mürekkep ve gökyüzünün yanışını gizlemek üzere dikine, güya ki bir paravan hâlinde tutulmuş bir şehre ait muazzam bir şekil vardı. Ve öğleyin duyulmuş sesler ilahi sesler, mümin Osmanlıları günün dördüncü namazına çağırmak üzere havalarda tekrar şarkı söylemeye başlıyordu. Güneş, batıyordu...

Ve bu derecede muhteşem bir sulhle sükûn bulmuş olan küçük mahpus, Melek'le Zeynep için artık daha çok endişe duyuyordu. Bu geç saate rağmen kendisine gelmeye muvaffak olacaklar mıydı? Bir taraftan kafesli eski evleri, diğer taraftan ölülerin latif mülklerini sınırlayan bu yolun nihayetine daha dikkatle bakıyordu.

Ah geliyorlardı!.. Gamlı bir yüksek kapıdan çıkmış olup refakatlerinde büyük kılıçlı iki harem ağası bulunduğu hâlde hızlı hızlı yürüyen bu çehresiz iki ince hayalet, onlardı... Zavallı küçükler, pek çabuk karar vermiş, pek çabuk hazır olmuşlardı!.. Ve onlann, ıstıraplı davetine böyle koştuklarını görünce gözlerinin dumanlandığını hissetti.

Gözyaşlan, fakat bu sefer tatlı gözyaşlan, yanağının üzerinden aktı.

Onlar, mahzun peçelerini kaldırarak içeri girer girmez, evlenen kız, ağlayarak kendilerinin kollanna atıldı.

Her ikisi onu en muhabbetli merhametle taze kalplerinin üzerine bastılar.

— Evet, senin mesut olmadığını pek iyi anlıyorduk... Fakat bize hiçbir şey söylemek istemiyordun... Sana açmaya da biz cüret edemiyorduk... Birkaç günden beri seni kendimize karşı o kadar kapalı, o derece de soğuk buluyorduk ki!

— Eh siz benim ahlakımı bilirsiniz... Bu ahmakça bir şey ama ıstırap çektiğimin görülmesinden utanınm.

Ve şimdi hıçkınklarla ağlıyordu.

— Fakat neye hayır demedin sevgilim?

— Ah, şimdiye kadar kaç kere hayır dedim!.. Söylendiğine göre reddettiklerimin listesi pek uzunmuş!.. Hem düşünsenize, yirmi iki yaş, âdeta ihtiyar bir kız olmuştum... Esasen de bu yahut bir başkası olmuş, ne ehemmiyeti var, mademki mutlaka birine varmak icap edecek!

Vaktiyle dostlannan bazılarının izdivaçlarından bir gün önce bu şekilde konuştuklarını duymuştu. İradesizlikleri kendisine âdeta nefret vermişti ve şimdi kendisi de aynı tarzda hareket ediyordu. Bunlardan biri demişti ki: "Mademki bu, seveceğim ve seçeceğim bir kimse olmayacak, adının Mehmet veya Ahmet oluşunun ne ehemmiyeti var! Onun mevcudiyetine karşı bana teselli vermek üzere çocuklanm olmayacak mı?" Bir başkası, ilk gelen talibi kabul eden pek genç biri, bu sözlerle itizar etmişti: "Niçin birincisi olmasın da aynı derecede tanımayacağım ikincisi olsun? Kendisini reddetmek için de ne demeli? Sonra da düşün azizem, ne uzun bir gürültü, bir mesele!" Ah evet, bu küçük kızların miskinlikleri kendisine anlaşılmaz bir şey görünmüştü. Böyle esirler gibi kocaya verilmeyi kabul etmek. Ve işte şimdi bizzat kendisi de böyle bir pazarlığa muvafakat ediyordu, bedeli ödemenin korkunç günü yanndı. Daima reddetmekten, daima mücadele etmekten bezgin, hiç değilse

bir müddet için kendisini kurtaracak olan hayır yerine, ötekiler gibi kendisini mahveden, eveti söylemişti ve şimdi sözünü geri almak için vakit geçmişti, uçurumun ta yanına geliyordu, yarındı...

Şimdi her üçü de birlikte ağlıyorlardı; kocaya varanın gururuyla bir hayli gün tutulup hapsedilmiş olan gözyaşlarını döküyorlardı; sanki içlerinden biri ölecekmiş gibi büyük ayrılığın gözyaşlarını döküyorlardı...

Tabiidir ki, bu akşam Melek'le Zeynep evlerine dönmeyecekler, fakat ziyaret gecenin yaklaştığı sırada yapıldığı takdirde âdet olduğu şekilde ve son senelerde daima yapmış oldukları şekilde burada, kuzinlerinin evinde kalacaklardı. Birbirlerinden ayrılmaz üç hemşire gibi olan üç genç kız, birbirlerinin evlerinde ve bilhassa burada, Çerkez'in evinde uyumayı alışkanlık edinmişlerdi.

Fakat bu sefer, cariyeler emir de istemeksizin halılar üzerine davetlilerin ipek şiltelerini serip yatakları hazırladıkları zaman, yalnız kalan her üçü de bir matem gecesinde bekleşmek için birleşmiş olmak hissini duydular. İnip sofraya oturmamak müsaadesini istemiş ve elde etmişlerdi. Çehresi fazla şişman bir maymun suratına benzeyen sakalsız bir zenci gümüş bir tepsi üzerinde kendilerine yemek getirmişti. Fakat bu yemeğe dokunmak hatırlanna gelmiyordu.

Aşağıda, yemek salonunda müşterek büyük anaları, gelinin babası Paşa ve Matmazel Bonneau de Saint - Miron konuşmaksızın, bir felaket sükûtu içinde yemek yiyorlardı. Kızının hâl ve tavrından dolayı her zamandan fazla hiddetli bulunan büyük anne kimi mesul tutacağını biliyor, yeni terbiyeyi ve mürebbiyeyi mesul tutuyordu. Kendisinin hatasız Müslüman kanından doğmuş olup eski ananelere dönüşü hakkında bir ümit dahi mevcut bulunmayan bu sapıtmış evladı hâlâ pek seviyordu, fakat ona karşı nefsini daima sert davranmakla mükellef saymıştı, şimdi bu içten içe ve anlaşılmaz isyan karşısında soğukluğu ve sertliği daha da artırmak istiyordu. Paşa'ya gelince, tek evladını o daima, bin bir gece hikâyelerinin bir sultanı gibi sevmiş, şımartmış ve kendisinden bilhassa pek tatlı bir muhabbet görmüş olan bu adam da 1320'li ihtiyar kaynanasından iyi vaziyeti kavramıyordu,

o da büyük bir hiddet içinde bulunuyordu. Hayır, bu son kapris pek fazla idi; kendisini bir kocaya vermek zamanı geldiği için zengin, büyük aileden ve Şevketli padişah nezdinde mergup güzel bir delikanlı seçilmişti. Bundan dolayı bir küçük kurban olmaya kalkmak; yok, bu hakikaten fazla idi! Ve nihayet, bu düğünden dolayı nefsinde hiçbir suç görmeyen, daima mahremi esrar ve dest olmuş bulunan zavallı mürebbiye hiçbir şey söylemeksizin ıstırap içinde şaşıp kalıyordu. Madem ki pek sevgili talebesi, onu, bu düğün için eve getirmişti, son gece için yukanda refakatini niçin istemiyordu?

Fakat hayır, üç küçük acayip mahluk - esasen de kendisini bu kadar muzdarip edeceklerine ihtimal de vermeyerek - böyle bir ayrılıktan bir gün önce yalnız olmayı istemişlerdi.

Yarın boş kalacak olan ve elveda demek gereken bu odada yalnız ve ancak kendilerine münhasır geceleri artık ebediyen son buluyordu. Daha az hazin olması için şamdanların bütün mumlarını ve o senenin henüz yeni olan modası mucibince abajuru bir şemsiyeden daha geniş ve çiçek parçalarından yapılmış olan sütunlu büyük lambayı yakmışlardı. Ve uzun zaman pek kıymetli hatıralar hâlinde muhafaza ettikleri bin küçük şeyi birer birer görmeye, tanzim etmeye yahut da parçalamaya devam ediyorlardı. Mesela gümüş veya altın teller vardı ki, bunlan gelinlerin saçlarına takmak âdettir ve sonra düğün nedimeleri bunları kendilerinin de sırası gelinceye kadar muhafaza ederler. Bu tellerden şurada, aynaların üstlerine, odanın beyaz bölmelerine takılmış olup parlayanlar vardı ve bunlar ıstırap çeken yahut ölmüş bulunan güzel ve solgun dost çehrelerini hatırlatıyordu. Bir dolabın içinde vaktiyle pek ziyade sevilmiş bebekler vardı. Bu eski binanın duvarları arasında birlikte geçirilmiş çocukluklannın ve ilk gençliklerinin kınlmış oyuncakları, kurumuş çiçekleri, zavallı küçük hatıraları... Hemen hepsi kendi taraflarından boyanmış veya işlenmiş, çerçeveler içinde de sefaretlere mensup genç kadınların yahut da gece elbisesi giymekte olup resimlerin altına Arap harfleriyle yazılmış küçük şeyler, düşünce veya ithaflar bulunmasa, zarif Paris kadınları sanılacak olan genç

Müslüman kadınlarının fotoğrafları vardı. Nihayet, Müslüman hanımlarının ramazanın yatmadan geçirilmiş gecelerinde vücuda getirdikleri, hayır tombololannda geçen kışlar kazanılmış pek mütevazı biblolar vardı. Bu bibloların en ufak bir değeri yoktu, fakat bir daha denmemek üzere uzaklaşıp gitmesi, kendilerinin büyük ıstırabını teşkil eden bu hayatın geçmiş anlannı kendilerine hatırlatıyorlardı... Düğüne mahsus olup birkaçı muhteşem olan ve Matmazel Esther Bonneau'nun yandaki bir salonda sergi hâlinde tanzim etmiş bulunduğu hediyelere gelince, bunlara az önem vermiyorlardı.

Bütün bu şeyleri mahzun mahzun yeni tetkik edip bitirmişlerdi ki; evin üzerinden yine güzel berrak seslerin yükseldiği duyuldu. Bu sesler müminleri bugünün beşinci ibadetine çağırıyordu.

O zaman, genç kızlar bu davetleri daha iyi dinlemek üzere gelip, açık bir pencerenin önüne oturdular. Bu pencereden servi, nebat kokuları ve tuzlu su kokan gecenin tatlı serinliği geliyordu. Pencereleri açık, fakat tabiidir ki, kafesliydi ve demir çubuklarından ayrıca onlarsız hiçbir Türk kadınının dışarıya bakmak hakkına malik bulunmadığı ebedî tahta kafeslerle mahfuzdu. Havadan gelen sesler şarkı söylemekte devam ediyordu ve uzaktan başka sesler, İstanbul'un yüksek minarelerinden inmekte olup, denizin akisleriyle taşma taşına uyumuş körfezi geçen daha bir çok sesler bunlara cevap vermekteydi. Hatta, her taraftan pek pes bir şekilde sizi çağıran bu temiz seslerin, tamamıyla gökyüzünde; böyle coştuklarına hükmedilebilirdi.

Fakat bu kısa bir zaman devam etti ve bütün müezzinlerin, göklerin dört tarafına ebedî ananeyi ifade eden cümleyi yollamalarından sonra büyük bir sükût, birdenbire bu seslerin yerine geçti. Şimdi pek siyah ve pek yakın servilerin fasılaları içinde İstanbul, buharlı, daha da büyümüş bir İstanbul, kubbeleri tamamıyla azim bir İstanbul, müphem bir ay ışığıyla dolu olan göğe karşı mavi bir şekil alıyordu ve asırların malı olan değişmez çehresinde körfezin suyuna akseden sayısız ışık vardı.

Hapsedici tahta işlemelerin bin küçük deliği arasında genç kızlar İstanbul'u hayranlıkla seyrediyorlardı. Batının ancak resimleriyle tanıdıkları ve Müslüman kadınları Türkiye'den ayrılmak hakkına sahip bulunmadıkları için hiçbir zaman görmeyecekleri o meşhur şehirlerinin, Viyana'nın, Paris'in, Londra'nın böyle bir güzellik ve azamet hissi verip vermeyeceklerini kendi kendilerine soruyorlardı. Esirelerin daima âdetleri bulunduğu şekilde, bazen kafesin deliklerinden parmaklarını dışarıya çıkardıklan oluyordu ve seyahat etmek, dünyayı tanımak, -yahut sadece bir gün, böyle güzel bir gecede, İstanbul sokaklannda dolaşmak- hatta sadece pencereleri altındaki bu mezarlığa kadar gitmek için çılgınca bir arzu duyuyorlardı... Fakat geceleyin, bir Müslüman kadınının dışan çıkmaya hiç hakkı yoktur...

Sükût, mutlak sükût, bu evleri kapalı eski Kasımpaşa mahallesini derece derece sarıyordu. Etraflarında her şey hareketsiz bir hâl alıyordu. Avrupa şehirlerinde olduğu gibi bir gece hayatı bulunan Beyoğlu'nun gürültüsü buraya varmadan çok önce ölmekteydi. Orada, Saraybumu önünde kaynaşan bütün ticaret gemilerinin tiz seslerine gelince, hatta beşinci namaz saatinden evvel bile bunlardan kurtulunuyor, çünkü boğazın seyrüseferinden, gece karanlığıyla durup bizim şehirlerimizin bilmedikleri bu şark huzuru içinde tek bir gürültü yükseliyordu. İstanbul gecelerinin karakteristik, hiçbir gürültüye benzemez gürültüsü ve geçmiş asırlardaki Türklerin tamamıyla aynı olarak duymuş bulunacaklan bir gürültü, eski kaldırımlar üzerinde tak, tak, tak, tak sesleri... Hiç kimsenin artık hiç geçmediği sokaklann matemli akis verişleriyle büyüyen tak, tak sesleri... Ayaklannda pabuçlar bulunduğu hâlde ağır ağır yaptığı gezinti esnasında, demirli ağır baston ile mahalle bekçisi taşlara vuruyordu. Ve uzakta, başka bekçiler aynı hareketi tekrar ederek mukabele ediyorlardı. Bu, Eyüp'ten Yedikule'ye ve Marmara'dan Karadeniz'e kadar boğaz boyunca halka; Uyuyun, uyuyun, biz buradayız, hırsızları ve yangını gözetleyerek sabaha kadar gözümüz tetiktedir, demek üzere büyük şehirde semtten semte sürüp gidiyordu.

Genç kızlar, bu gecenin son gece olduğunu bazen unutuyorlardı. Hayatın büyük değişmelerine takaddüm eden günlerde daima vaki olduğu gibi, uzun zamandan beri bilinen şeylerin sükûnu içinde aldanıyorlardı. Bu odada her şey yerli yerinde kalmıştı ve her zamanki çehresini muhafaza etmişti fakat sonra hatırlayışlar kendileri için âdeta bir nevi ölüm hissi veriyordu. Yarın ayrılış, hemşire mahremiyetlerinin sonu, bütün sevgili mazinin yıkılışı!

Ah, gelin için bu yann; âdetin emrettiği şekilde bütün gün komedi oynamak ve bunu her ne pahasına olursa olsun, iyi oynamak!.. Bir mabude gibi tebessüm etmek, düzinelerle muhibbeye tebessüm etmek, büyük düğünlerde evlere hücum eden sayısız mütecessis kadına tebessüm etmek üzere bütün bir gün! Ve mültefit cümleler bulmak, tebrikleri iyi şekilde kabul etmek, sabahtan akşama kadar pek bahtiyar bir çehre göstermek, hiddete ve dehşete rağmen, bu tebessümü dudaklar üzerinde, gözlerde, bakışlarda tutmak icap edecekti... Ah evet, her şeye rağmen tebessüm edecekti! Bunu zaten gururu emrediyordu. Ancak istediği takdirde kocaya varacağını söyleyerek o kadar övünmüş ve kadınların bir cenk açmak üzere birleşmeleri hususunda o kadar vaiz etmiş olan kendisi için, yenilmez için orada bir mağlup gibi görünmek, pek haysiyet kırıcı bir şey olurdu. Fakat yarının güneşi, ne kadar müstehzi ve çetin bir gün üzerine yükselecekti!.. Ve kendi kendine: "Gece olunca bari bu dert bitseydi.. Fakat hayır, bu meçhul sahibin malı olmak, çiğnenilmek, berbat edilmek üzere aylar, yıllar, bütün bir hayat olacak! Ah bir saray müşirinin kızını almak hevesine bir insan düştüğü için artık ne günlerimden, ne de gecelerimden hiçbirinin bana ait olmayacağını düşünmek ıstırabı!" diyordu.

Nazik ve halim kuzinler kendisinin sinirli bir eda ile ayağını yere vurduğunu görerek bir unutma vesilesi olmak üzere son, tamamıyla son bir defa, musiki yapılmasını istediler. Bunun üzerine piyanonun açık bulunduğu salona gittiler. Orada masaların, konsolların, halıların üzerinde bir yığın şey vardı ve bu hâl, mahpusluğuna rağmen her şeye malik olmak, her şeyi tecrübe etmeye o kadar haris olan modern Müslüman

kadınının ruhunu anlatıyordu. Hatta bu sene eriştiği son mükemmeliyetine muvafık bir fonograf da vardı ki; bununla bir garp tiyatrosunun gürültülerini, bir operanın soğukluklarını, bir kafe konserinin adiliklerini öğrenirken birkaç gün eğlenmişlerdi. Fakat bu birbirine uymayan biblolara hiç bir hatıra ile bağlanmıyorlardı. Bunlar harem ağalanyla cariyeleri memnun etmek üzere nereye konulmuşlarsa orada bırakılmış eşya hâlinde kalacaklardı.

Piyanoya oturan müstakbel gelin, ilk önce tereddüt etti, sonra bizzat tanzim etmiş bulunduğu bir konçertoyu çalmaya başladı. Esasen de armoniyi mükemmel hocalarla öğrenmiş olduğu için hiç kimseden gelmeyen, alelekser biraz haşin ve hemen hemen daima latif ilhamları vardı. Eserde hatıralar bakımından belki anavatan bozkırında Çerkez süvarilerinin dörtnala gidişlerinin tahattur edilişi vardı; fakat ayrıca hiçbir eski hatıra yoktu. Henüz bitmemiş olup dün gece uyumadan geçirilmiş saatlerin eseri bulunan bir noktümle devam etti. Bu muzlim bir ıstırap hâlinde başlıyor ve etraftaki mezarlıkların huzuru nihayet kendisine mutlak şekilde hâkim oluyordu. Dışardan arada bir gelen bir gürültü, tamamen İstanbul'a has bir gürültü, sokağın şimdi mezardan geliyor sanılacak akis verişlerinde, gece bekçisinin sopa sesleri bu musikiye karışıyordu.

Bundan sonra refakatinde genç hemşiresi Melek bulunduğu hâlde, şarkı söylemek üzere Zeynep yaklaştı; hemen bütün Türk kadınlan gibi sıcak, biraz matemli bir sesi vardı ve bu sese bilhassa heyecan yerlerinde derin ihtiraslar katardı. O da seçmekte tereddüt geçirdikten ve bir şeye karar vermeksizin bir çekmeceyi darmadağın ettikten sonra, Gluck'in bir parçasını açtı ve bu ölmez beddualara muhteşem bir şekilde başladı: "Styx ilahlan, ölümün nazırları!"

Karşıki mezarlıklarda yatan eski zaman adamları, servilerin kökleri arasında uzanmış bulunan eski Türkiye insanları, bu kadar geç aydınlık kalan ve kendi karanlık mülklerinin ortasına ışıklı eteğini sokan bu pencereye, herhâlde çok hayret ettiler. Kafesine nazaran bu, hiç şüphesiz bir harem penceresiydi, fakat oradan kendileri için pek garip ahenkler geliyordu...

Lakin Zeynep: "Zalim merhametinizi hiç davet etmeyeceğim." diye ulvi cümleyi yeni bitirmiş bulunuyordu ki; piyanoyu çalan genç kız, yanlış bir yere basarak, heyecan içinde durdu. İlk önce kendisinin görmüş olduğu bir insan şekli, piyanonun yakınında yükselmiş bulunuyordu. Koyu renk elbiseler içinde büyük ve hafif bir insan şekli, mezar kaçkınlarının göründükleri şekilde, hiç gürültü etmeden meydana çıkmıştı.

Bu Styx'in bir ilahi değildi, hayır ama daha iyi bir şey de değildi! Kızıl saçlı küçük Melek'i eğlendiren ifade şekli Kif -Kif'di. Bu, evin dehşeti olan Madam Hüsnügül'dü: "Büyük anneniz gidip yatmanızı ve ışıkları söndürmenizi emrediyor." dedi, her üçü de buz kesilmiş bir hâlde piyanoyu bırakarak, geldikleri gibi gürültüsüzce odalanna gitti. Geldiğini duymak mümkün olmamak şartıyla daima ve her tarafa erişmek hususunda onun büyük bir iktidarı vardı. Kaldı ki, kapılar hiçbir zaman kapanmadığı için haremler de bu başka yerlerden daha kolaydır.

Madam Hüsnügül, eski bir Çerkez cariyesi olup Paşa'nın bir kaynından, bir çocuğu dünyaya geldiği için otuz yıl evvel âdeta aileden olmuştu. Bu çocuk ölmüştü ve kendisini şehir dışında bir kâhya ile evlendirmişlerdi. Kâhya vefat etmişti ve Hüsnügül bir gün buraya eski usulde yün heybeler içinde birçok öteberisiyle ziyarete gelmişti. Bu ziyaret ise yirmi beş yıllık bir müddetten beri devam ediyordu. Yan nedime, yarı gençlik murakıbı ve hafiyesi olan Madam Hüsnügül, evin ihtiyar hanımının sağ kolu idi. Esasen de terbiyeli bir kadın olup civardaki kibar hanımlara kendi namına ziyaretler ifa ediyordu. Türkiye'de o derece müsamahakâr ve müsavatperverdirler ki, en iyi cemiyete dahi kabul ediliyordu. İstanbul'da birçok ailelerin sinelerinde daima bir afet teşkil etmek üzere bir Madam Hüsnügülleri - yahut Gülşinaslan, yahut Şemsigülleri, yahut Pürkemalleri bulunur fakat 1320'li ihtiyar hanımlar genç kızlara seyranda refakat eden ve dönüşte küçük raporlannı veren bu duegnelerin[1] hizmetlerini takdir ederler.

---

1 İspanyol asıllı bir kelimedir. Genç kız ve kadınlara nezaretle mükellef dadıması ve yaşlı kadın manasına gelir.

Madam Hüsnügül tarafından tebliğ edilmiş emri münakaşa etmek mümkün değildi. Üç genç kız, mahzun bir sükût içinde piyanoyu kapadılar ve mumları söndürdüler.

Fakat yatağa yatmadan önce birbirlerinin kollanna, birbirlerine hararetli vedalarda bulunmak üzere atıldılar, sanki bu yarınki gün, kendilerini ebediyen ayıracakmış gibi hâllerine ağlıyorlardı. Sadece itilmiş kapının arkasında dinlemesi gereken Madam Hüsnügül'ün korkusu ile birbirlerine bir şey söylemeye de cesaret edemiyorlardı. Uyumaya gelince, buna itikatlan yoktu ve arada bir iç çekmenin yahut bir hıçkırığın bu genç göğüslerden birini yükselttiği duyuluyordu.

Istırabın berrak görüşlerine uygun bulunan bu derin gece sessizliği içinde yarınki gelin, her saatin, her dakikanın kendisini tamir kabul etmez mahcubiyete, son felakete yaklaştırdığını hissederek çılgınlığa kapılıyordu. Yüzünü hemen hemen görmemiş olduğu, fakat yann şahsı üzerinde ve ebediyen her türlü haklara sahip bulunacak olan bu ecnebiye şimdi barbarlığının şiddetiyle kin besliyordu. Henüz hiçbir şey geçmemiş bulunduğuna göre, hatta her şeyi tehlikeye atarak elinden kurtulmak üzere fevkalade herhangi bir teşebbüste bulunmayı denemek arzusunu daha kuvvetli bir şekilde duyuyordu... Fakat ne yapacaktı?. Hangi beşer yardımını bekleyebilirdi, ona kim merhamet ederdi?. Babasının ayaklarına kapanmak; bu çok geçti, artık onu karanndan geçiremezdi... Gece yansı oluyordu; ay ölüler memleketinden gelmişe benzeyen ışığını odaya salıverdi ve bu ışıklar içeri girerek duvarların beyazlığı üzerine demir çubuklar ve pencerelerin merhametsiz kafeslerini aksettiriyorlardı. Küçük prensesin başı üzerinde duran, her Müslüman'ın yatağının başında bulunması icap eden, kendisini çocukluğundan beri takip eden ve hayatının daimî şekilde himayekâr bir duasına benzeyen o Kur'an ayetini de aydınlatıyordu. Kendisinin ayeti, koyu yeşil kadife üzerinde geçmiş zamanın meşhur bir hattatı tarafından vücuda getirilmiş eski ve nefis bir altın sırma idi. İncil'in cümleleri kadar tatlı olan bu cümle:

"Günahlarım deryalar kadar büyüktür, fakat senin affın daha da büyüktür, ey Allah!" diyordu. Genç kızın imanını kaybetmesinden çok sonra da uykusunun muhafızı kalan bu mukaddes yazı, ruhu üzerine tesir etmekte devam etmişti ve son bir iyilik son bir af hakkında kendisinde müphem bir emniyet kalmış bulunuyordu. Fakat artık bu da bitmişti. Ölümden ne önce ne de sonra, hatta müphem bir merhameti bile ummuyordu. Hayır, ıstırap çekmek ve nefsini müdafaa etmek hususunda yapayalnızdı ve tek başına mesul olacaktı. Bu sebeple, şu esnada kendisini en kati kararlara müheyya hissediyordu.

Fakat nasıl bir karar almalı, ne yapmalıydı? Kaçmak mı? Fakat nasıl ve nereye? Gece yarısında korkunç sokaklardan rastgele kaçmak mı? Lakin yakalanmamak şartıyla kimin nezdinde sığınak bulunabilirdi?

Kendi gibi uyumayan Zeynep bu esnada yavaşça konuştu. Haftanın bizim dimancheımızın karşılığı olup Türklerce pazar günü diye anılan ve bizim perşembemizin mukabilini teşkil eden çarşamba gecesi gibi, ölüler için gecesinde dua edilmesi gereken bir gününde bulunduklarını hatırlamıştı.[1] Şimdi onlar bu vazifede hiçbir ihmal göstermemişlerdi hatta bu İslam'ın hala sadakatle ifa ettikleri, nadir dinî âdetlerinden biriydi. Geri kalan hususlarda nesillerinin ve âlemlerinin Darwin'le Schopenhaur'ın ve daha ne çoklarının nefesleriyle kirlenmiş ekseseriyeti gibiydiler ve büyük anneleri kendilerine alelekser: "İhtiyarlığım için görülmesi pek hazin olan şey, Hristiyan olmanızdan da beter bir hâle gelmiş bulunmanızdır, çünkü nihayet Allah, bir dini olan her insanı sever! Fakat siz zamanlarının geleceğini Peygamber'in o kadar kemalle haber vermiş bulunduğu, hakiki imansızlarsınız." diyordu. İmansızlar, evet bizim memleketlerimizin genç kızlarının ortalamasından daha şüpheci ve umutsuz olmuşlardı. Bununla beraber, ölüler için dua etmek

1 Jeudi'nin karşılığı perşembedir ama, üstat çarşamba ile perşembeyi karıştırıyor.

kendileri için ihmal etmeye cüret etmedikleri, esasen de tatlı bir vazife teşkil etmekte devam ediyordu hatta yaz seyranlan esnasında, servilerin ve çınarların gölgeler altında, latif mezarlıklan bulunan o Boğaziçi köylerinde, meçhul ve biçare bir mezar taşı önünde durup dua ettikleri vakti...

Bunun üzerine, pek az ışık veren bir kandili sessizce yaktılar. Arnuvo yatağının yakınında, bir konsol üzerinde duran, Kur'an'ını yarınki gelin aldı. (Bu Kur'an daima Mekke'nin bir iplik mendili ile sarılı ve sandal ağacı kokulu olup her Müslüman kadın, bilhassa gece söylenen bu dualar için onu, yatağının başında bulundurmakla mükelleftir.) Ve her üçü gittikçe eriştikleri bir sükûn içinde yavaş sesle okumaya başladılar; taze suyun ateşi teskin edişi gibi, dua kendilerini yavaş yavaş rahatlatıyordu.

Fakat az sonra koyu renk giymiş iri bir kadın, her seferinde olduğu gibi ayak sesi gürültüsü çıkarmadan, açılmış kapı gürültüsü çıkarmadan, hayaletler hâlinde gelerek yanıbaşlarında dikildi.

— Büyük anneniz, kandilin söndürülmesini emrediyor.

— Peki Hüsnügül Hanım. Biz yatmış bulunduğumuz için lütfen siz söndürün. Büyük annemize de lütfen izah edin ki; kendisine itaatsizlik için yakmış değildik, fakat ölüler için Kur'an okuyorduk...

Artık gece ikiye geliyordu. Bir kere kandil söndürülünce, teessürlerden, eseflerden ve isyandan bitkin bir hâle gelmiş olan üç genç kız, son sabahın gecesinde, ölüm mahkûmlannın da içine düştükleri derin ve rahat uyku ile üçü birden uyuyakaldılar.

2. Bölüm

1

Dört gün sonra genç gelin, efendisinin pek eski ve gayet kibar manzaralı evinin hareminde kendisine tahsis edilen dairedeki hususi salonunda yalnızdır. Bu, 16. Louis üslûbunda, beyaz altın ve soluk mavi, kendisi için sureti mahsusada hazırlatılmış bir salondur. Rue de la Paix'ten[1] gelmiş olan pembe elbisesi, bu ilkbaharda moda kaprisinin emrettiği şekilde âdeta el ile dokunulmayacak gibi olup bulutlara benzeyen kumaşlardan yapılmıştır ve saçları en son modaya göre yapılmıştır. Bir köşede, Kasımpaşa'daki odasında bulunanın aşağı yukarı eşi olan beyaz lake bir yazıhane vardır ve çekmeceler kendisinin daima tahayyül ettiği bulunduğu şekilde anahtarla kapanmaktadır.

Kafesler ve şurada burada duvarları süslemekte bulunan kıymetli eski ipekler üzerine işlenmiş Allah ismi ve bazı Kur'an ayetleri bulunan İslam kitabeleri olmasa, insan kendisini, evinde bir Parisli kadın sanabilir. Gerçi Paris'te insanı mütehayyir edecek olan bir taht da vardır; gayetle muhteşem, iki yahut üç basamaklı bir kerevetle yükseltilmiş ve üzeri gümüşten çiçek salkımlanyla muhteşem surette işlenmiş mavi satenden perdelerin indikleri bir

1 Yani sulh sokağı. Paris'in pek zengin mağazalar ve büyük terziler bulunan bir caddesi.

sayvanla taçlı bir taht vardır. Her şeyi söylemek lazımsa, manzarası pek de Paris'e uygun olmayan ve bir pencere yakınında oturmuş bulunduğu hâlde siyah memleketin bir havasını yavaşça, yavaşça terennüm etmekte olan bir de o müşfik Konca Gül vardır.

Beyin annesi, 1320'lilerden, biraz bön, ihtiyar kedi edalı hanım, esas itibariyle kötülük etmekten aciz ve oğluna karşı olan körce taabbüdü olmasa hatta pek mükemmel olabilecek bir mahluk çıkmıştır. Hatta gelininin cazibesiyle birden o derecede meşhur olmuştur ki; dün kendiliğinden gelerek o kadar istenen piyanoyu bizzat teklif etmiştir. Bunun üzerine de derhâl bir harem ağasının nezareti altında kapalı araba ile piyanoyu Beyoğlu'nun en iyi mağazasından seçmek üzere Haliç Köprüsü geçilmiştir ve bunu yarın sabah omuz üzerinde, yük değnekleriyle erişilmesi biraz da müşkül olan bu yüksek mahalleye getirmek üzere bir hamal takımı tutulmuştur.

Mensupları arasında üniformayı kendilerine pek yakıştıranların bulunduğu bu Türk ordusunun en zarif yüzbaşısı olup Konca Gül'ün vaktiyle haber verdiği gibi sesi tatlı ve annesinden alınmış tebessümü biraz tehlikeli olan genç beye, düşmana gelince, mükemmel bir incelik gösteriyor ve yüksekliğini hissetmiş olduğu kansına yarı neşeli, yan hürmetli ince bir kur yapıyor ve şarkta, yüksek muhitte âdet bulunduğu şekilde kendisine malik olmadan evvel kendisini kazanmaya gayret ediyordu. (Zira, eğer Müslüman izdivacı merasimden önce kâfi derecede muvafakat edilmemiş bir şeyse, sonra buna mukabil bizim Garp âdetlerimizde bulunmayan ihtiyatları ve mükellefiyetleri vardır.)

Her gün Yıldız Saray'ında hizmette bulunan Hamdi Bey, akşam beygirle döner, karısının dairesine gelmeden evvel haber yollatır ve ilk önce misafirlikte gibi oturur. Akşam yemeğinden sonra sarı tütünden cigaralarını içmek üzere daha mahrem bir eda ile kanepede yanına geçer ve o zaman, tetik üzerinde düşmanlar gibi,birbirlerine bakar ve birbirlerini gözetlerler. O heyecan dolu sükûtlarla muhabbettir ve gönül almadır; öteki keyfi bir konuşmayla ilgilendikçe zekâ ile dolu ve

göz kamaştırıcıdır; fakat kendisini göğsünün üzerine çekmek yahut öpmek istedikçe sahte cariye tevekkülü takınarak onu ileri gitmekten bu suretle meneder. Sonra, saat on olunca, bu koca elini öperek çekilir... Eğer onu bizzat seçmiş bulunsa idi sevmesi muhtemeldi; fakat Karaca-Emir'in itaat etmemiş prensesi kendisine zorla kabul ettirilmiş sahibi önünde eğilmeyecekti. Esasen bu sahibin gece kendisini nezaketle selamlayıp gideceği yerde, onu odasında takip edeceği zamanın pek yakın ve önüne geçilmez olduğunu biliyordu. Hiçbir mukavemeti ve hiçbir ricayı denemeyecekti. Kendi yaşında bulunan, kendi muhitine mensup olup vücudu mukavele ile meçhul bir adama teslim edilmiştir ve ben namuslu olduğum için onu, kendisine muhafaza ediyorum; fakat reyine müracaat edilmemiş olan ruhum hâlâ bana aittir ve onu belki hiçbir zaman tesadüf etmeyecek olduğum ve herhâlde bunu hiçbir zaman bilmeyecek olan ideal bir âşık için saklıyorum, diyen birçok genç Türk kadını gibi, iki ayrı hüviyet vücuda getirmişti.

Yani bütün bu öğle sonu zamanı, genç gelin dairesinde yalnızdır.

Bugün düşmanın Yıldız'dan gelmesine intizaren geri kalmış olan jurnalına Andre için devam etmek ve buna izdivaç günü olan meşum kurban ayı 1318 tarihinden itibaren başlamak fikrine kapıldı. Esasen eski yapraklar da kendisine yarın gelecekti. Bu yeni yazıhaneyi onların saklanmasını temin edecek bir hâlde bulduğu için muhafazalarını üstlenmiş etmiş olan dosttan, geri istemişti ve yazmaya başladı:

28 Zilhicce 1313

(Alafranga 19 Nisan 1901)

"Beni bizzat büyük annem gelip uyandırdı. (O gece o derecede geç uyumuştum ki!) Bana:"Haydi çabuk ol! Saat dokuzda hazır olman icap ettiğini herhâlde unutuyorsun. İnsan gelin olduğu gün, bu şekilde uyumaz." dedi.

İfadesinde ne kadar sertlik vardı! Bu, evimde, sevgili genç kız odamda geçirdiğim son sabahtı. Kaldıki, bir gün için olsun huşunet göstermekten vazgeçemez miydi?

Gözlerimi açınca, sessizce kalkmış olup çarşaflarını giymekte bulunan kuzinlerimi gördüm, eve erken dönüp uzun sürecek olan tuvaletlerine başlamak için acele ediyorlar. Artık hiçbir zaman burada birlikte uyanmayacağız ve birbirimize yine uzun uzun vedalar ediyoruz. Kırlangıçların neşe ile şarkı söyledikleri duyuluyor. İlkbaharın dışarıda şaşaalı olduğu hissolunuyor, fedakârlığımın seyircisi olmak üzere aydınlık bir güneşli gün yükseliyor. Kendimi hiç kimsenin imdadına gitmek istemeyeceği, boğulmaya mahkûm bir insan sanıyorum.

Az sonra evde cehennemî bir gürültü başladı. Açılan ve kapanan kapılar, acele eden adımlar, ipek eteklerin fısırtısı, kadın sesleri ve sonra zencilerin ince sesleri. Ağlamalar ve gülmeler, vaızlar ve şikâyetler. Odama aralıksız girip çıkmalar; gelinin başını tanzim usulü hakkında reyini bildirmeye gelen akrabalar, dostlar, cariyeler, bütün bir halk... Hizmette bulunan bir iri zenci arada bir intizamı temine çalışıyor ve acele edilmesini rica ediyor.

İşte saat dokuz; arabalar gelmiştir; alay, kaynana, görümceler, genç beyin davetlileri bekliyor. Fakat gelin hazır değil. Kendisini ihata eden hanımlar bunun üzerine hizmetlerini arzda tehalük gösteriyorlar. Fakat her şeyi karıştıran da onların vücutları. Nihayet sinirli gelin, onlara teşekkür ederek kendisini yalnız bırakmalarını istiyor. Kendi kendine saçını tanzim ediyor, portakal çiçekleriyle süslü olup üç metre kuyruğu bulunan elbisesini bir heyecan humması içinde giyiyor; elmaslarını, duvağını ve uzun altın tellerini takıyor... El sürmeye hakkı bulunmayan tek şey mevcut; tacı.

Bizde Avrupa kadınlarının çiçek dalı yerine kaim olan bu ağır pırlantalı tacı, gelinin başına koymak vazifesini hazır olan dostlar arasında bir tek defa evlenmiş, kocasından ayrılmamış ve izdivaç hayatında mesut olduğu pek malum bir genç kadının ifa etmesi anane icabıdır[1] Seçilen bu kadın ilk önce Kur'an'dan bir dua okumakla, sonra kendisine saadet dileklerinde bulunarak ve hususiyle böyle bir taç giymenin hayatında bir tek defa

1 Loti burada küçük bir hata işliyor. Böyle takılan şey taç değil duvaktı.

vaki olmasını dileyerek yeni gelini taçlandırmakla mükelleftir. (Elbette anladınız Andre ki, başka bir ifade ile bu dua ne boşanma ne de tekrar izdivaç demek.).

Hazır bulunan kadınlar meyanında bir tanesi o derecede uygun görünüyordu ki; kendisini ittifakla seçtiler: Cavide, çok aziz kuzinim. Onun eksiği neydi? Genç, güzel, fevkalade zengin ve pek iyi bir insan olmak şöhretine sahip bir erkekle on sekiz aydan beri evli!

Fakat saadetini başıma nakletmek üzere yaklaştığı zaman, göz kapaklarında iki gözyaşının incilendiğini görüyorum. Bana diyor ki: "Zavallı sevgilim, bu vazifeyi yapan neden ben oluyorum? Hiç kuruntulu değilim ama sana saadetimden bir miktarını devretmiş olmak benim için daimî bir dert teşkil edecek. Eğer istikbalde benim ıstırap çektiğim şekilde muzdarip olmak nasibinse, bunun benim kusurum, benim cürmüm olduğunu zannedeceğim..." Şu hâlde zahiren hepsinin bahtiyarı olan bu kadın, bu kadın da bedbaht, öyle mi!... Eyvah! Vah bana! Bu evi terk etmeden önce demek ki imdadımı duyacak hiç kimse yok!

Fakat taç kondu ve hazırım diyorum. İri bir zenci, elbisemin eteğini tutmak üzere ilerliyor ve koridorlardan merdivene doğru yürüyorum. (Odalanmıza giden ve içinde sanki bir sıçan deliğinde gibi kalmamız için gündüz ve gece hizmetçiler ve cariyelerle dolu olan uzun koridorlardan geçiyorum Andre.)

Beni, aşağıda, salonların en büyüğüne götürüyorlar ve orada tekmil aileyi birleşmiş buluyorum. İlk önce, kendisine veda etmem icap eden babam. Ellerini öpüyorum. Bana vaziyete uygun olması gereken ve hiç kulağıma girmeyen birtakım şeyler söylüyor. Kendisine geçmişteki bütün iyiliklerinden ve hususiyle bana yaptırdığı bu izdivaçtan dolayı burada alenen teşekkür etmem bilhassa tembih etmişlerdi... Fakat hayır, bu gücümün üstünde, bunu yapamıyorum. Karşısında gözlerimi çevirerek sessiz ve buz kesilmiş bir hâlde kalıyorum, dudaklarımdan tek söz çıkmıyor. Mukaveleyi akdetti, beni teslim etti, mahvetti, her şeyden mesuldür. Kalbimin derinliğinden kendisine lanet ederken ona teşekkür etmek! Oh demek

ki bu korkunç şey, dünyada en çok sevilmiş olan varlığa öldüresiye dargın olduğunu hissetmek mümkündü! Ah, en tatlı muhabbetten tam bir kine geçilen korkunç dakika... Ve hep tebessüm ediyordum Andre, çünkü o gün tebessüm etmek lazımdır...

İhtiyar amcaların beni takdis ettikleri sırada, bahçede çınarlar altında şerbetler içen hanımlar, çarşaflarını giymeye başlıyorlar.

Sade gelin çarşaflanamaz, fakat kendisi için bir nevi koridor vücuda getirmek ve evin kapısı ile camlan küçük delikli tahta satıhlarla örtülü olan kapalı lando arasında, kendisini sokağın insanlarından saklamak üzere zenciler, Şam ipeğinden örtüler tutarlar. Hareket zamanıdır, bu ipek kumaşın uzatılmasıyla vücuda getirilmiş koridoru geçiyorum. Her ikisi de gala tuvaletlerinin üzerine mavi domino giymiş düğün nedimelerim... Zeynep ile Melek, benimle beraber biniyorlar ve işte nazarlara karşı nüfuz edilmez bir vaziyette, âdeta kapalı bir kasa içine girmiş oluyorum.

Üzerimde bir tabuta konuş tesiri yapan arabaya sokuluştan sonra büyük bir zaman geçiyor. Beni almaya gelmiş olan kaynanam, görümcelerim şerbetlerini bitirmemişler ve hareketi geciktiriyorlar. İsabet! Bu kadarı da bir kazançtır; ötekine bir çeyrek saat daha az vermiş olacağım.

Bu esnada arabaların uzun sürüsü, benimki başta olmak üzere, hareket ediyor ve yolların kaldırımlan üzerinde sallanmalar başlıyor. İki arkadaşımla benim aramda tek söz teati edilmiyor. Kımıldanan hücremizde sükût içinde ve hiçbir şey görmeden gidiyoruz. Ah bu her şeyi kırmak, her şeyi parçalamak, kapılan açmak ve geçenlere: "Kurtarın beni! Saadetimi, gençliğimi, hayatımı elimden alıyorlar!" diye bağırmak arzusu! Ve eller kısılıyor, renk kızarıyor, gözyaşlan fırlıyor ve zavallı küçükler karşımda, benim pek aşikâr ıstırabımdan harap olmuşa benziyorlar.

Şimdi gürültünün nevi değişiyor; tahta üzerinden geçilmektedir. Bu, Haliç'in su üzerindeki sonsuz köprüsüdür...

Öyle ya, öbür sahilin ahalisinden olacağım... Ve sonra büyük İstanbul'un kaldırımları başlıyor ve derhâl kendimi daha müthiş şekilde mahpus hissediyorum, kendisine karşı evvelden kin beslediğim yeni mahpese çok yaklaşmış bulunmuş olmam lazım... Ve bu yer şehrin ne kadar uzağında! Bizi nasıl yollardan, ne aşılmaz yüksekliklerden geçiriyorlar! Rabbim, bu yer ne kadar uzak ve orada ne korkunç şekilde bir sürgün olacağım!

Nihayet duruluyor ve kapım açılıyor. Bir göz açıp kapama zamanı içinde, karanlık bir kapı önünde bekleyen bir kalabalık görüyorum. Uzun sopasıyla mahallenin gece bekçisine varıncaya kadar redingotlu zenciler, şalvarlı kâhyalar görüyorum. Sonra frak! Yola çıktığımız zamanda olduğu gibi kol boyunca uzatılıp tutulmuş Şam kumaşından örtüler beni sarıyor; tekrar görülmez oluyor ve artık hiçbir şey görmüyorum. Bu yeni ipek koridora çılgınlaşmış bir hâlde dalıyor, nihayetinde çiçeklerle dolu bir geniş dehliz buluyorum ve orada süvari yüzbaşılarına mahsus, büyük üniforma giymiş sarışın bir delikanlı, beni karşılıyor. Her ikimizin dudaklarıda tebessüm, birbirimize, birbirimizi inceleyen ve daha kuvvetli olduğumuzu iddia eden bir bakışla bakıyoruz. Evet, bu iş oldu, ben sahibimi gördüm...

Eğildi, kolunu bana takdim etti, taşınır gibi götürüldüğüm birinci kata çıkardı; bir büyük salonun nihayetinde üç basamağı olan bir tahta doğru götürdü ve bu tahta oturdum. Sonra o beni tekrar selamladı ve gitti; kendisinin rolü bu akşama kadar bitmişti...Ve onun gidişine bakıyorum; merdivenleri, salonlan istila eden bir sürü hanıma çarptı; hafif gazlerden, mücevherlerden, çıplak omuzlardan bir sel ;ne bu yüzler ne de bu elmaslı saçlar üzerinde bir örtü vardı. Kapıdan itibaren bütün çarşaflar düşmüştür; denilebilir ki; akşam tuvaletiyle bir sürü Avrupalı kadın kalabalığı ve böyle bir şeyi hiçbir zaman görmemiş ve görmeyecek olan güvey, bu kadın denizi ortasında kaybolmuş tek adam. Kendisini ısrarla tetkik eden bütün bu bakışların hedefi bulunan güvey, emin tavrına rağmen bana şaşırmış gibi geldi.

O bitirdi; fakat ben merasime mahsus yerimin üzerinde bütün gün nadir ve tetkike layık bir hayvan olmakta devam edeceğim. Bir yanımda Matmazel Esther, öbür tarafımda Zeynep'le Melek bulunuyorlar. Zeynep'le Melek de çarşaflarını çıkarmışlardır ve dekolte elbiselerinde çiçekler ve elmaslar vardır. Tahtımın önünden sonu gelmez geçidin devamı müddetince beni bırakmamalarını kendilerinden rica ettim. Hısımların, dostların, sadece birer tanıdık olanların hepsi, bana asabı bozan şu sualde bulunuyorlar: "Peki, sevgilim, nasıl buldunuz kendisini?" Kendisini nasıl bulduğumu ben bilir miyim? Sesini hemen hemen duymadığım, yüzünü hemen hemen de görmediğim ve sokakta kendisini tanımayacağım bir adam... Kendilerine cevap vermek üzere hatırıma tek kelime gelmiyor; mecburi olduğuna göre sadece bir tebessüm yahut daha doğrusu dudakların buna benzeyen bir kısılması. Bunu sorarken bazılarının müstehzi ve kötü bir ifadeleri var; bunlar sertler, asiler. Başkaları bir küçük cesaretlendirme edası almaları gerektiğini sanıyorlar; bunlar uyuşuklar, mütevekkiller. Fakat en çoğunun bakışında, bugün müşterek çukura düşen, kendilerinin mahcubiyet ve sefalet arkadaşı olan hemşirelerinden birine merhametle beraber bilhassa devasız bir hüzün görüyorum... Ve dudaklarımla tebessüm etmekte devam ediyorum... Şu hâlde izdivaç benim düşünmüş olduğum şeydi! Şimdi bu hususta tam emniyetim var; hepsinin gözlerinde bunu okudum. Ve artık gelinlik tahtımın üzerinde serbestiyi elde etmek, fiillerimin, düşüncelerimin, hayatımın hürriyetini yeniden elde etmek için nihayet bir çare, Allah ile Peygamber'in müsaade etmiş oldukları bir çare bulunduğunu düşünmeye başladım. Evet, bunu yapacaktım, boşanacaktım! Bunu nasıl olmuş da daha evvel düşünmemiştim! Şimdi hâlâ tebessüm etmekle beraber halktan uzakta ve kendi varlığıma dalmış, yeni harp planımı hararetle tanzim ediyor, şimdiden bahtiyar, boşanmayı düşünüyorum; hem memleketimizde, keyfiyet cidden istendiği takdirde izdivaçlar o kadar çabuk bozulurlar ki!

Fakat bu geçit resmi ne kadar da güzeldi! Bütün bu kadınların gelip gördükleri hazin mabude ben olmasaydım,

ne kadar büyük alaka duyacaktım... Sadece dantelalar, gazler, açık ve neşeli renkler; sizin Avrupalı galalannızda olduğu gibi bir mürekkep lekesi teşkil eden tek siyah elbise bulunmadığını söylemek de gereksiz. Sonra da, Andre, sefaretlerde gördüğüm bazı toplantılan hatırlayarak sizin şenliklerinizin, bizimkiler kadar sevimli çehreler ihtiva etmediklerini zannediyorum. Erkeklerin görmedikleri bütün bu Türk kadınlan o kadar ince, zarif, sevimli, kedi gibi çeviktirler ki! -Tabiidir ki yeni nesle mensup Türk kadınlannı kastediyorum- Bunların en az güzellerinde de şahsi bir hürriyet vardır ve hepsinin seyri hoştur. Bu latif şurette mahzun veya muzdarip gözlü gençlik arasında ilerleyip geçen ihtiyar 1320'liler, sakin ve ciddi çehreleriyle, fikrî mesainin hiç azaltmadığı muhteşem örgülü saçlarıyla kenarları iğne ile yapılmış küçük çiçekli gazden hotozlanyla ve Liyon'un kâfir olan tüccarlarını kazandırmamak için daima Şamdan satın alınan ağır ipekleriyle şimdi o kadar hayret veren iyi ihtiyar kadınlar da vardı... Arada bir, seçkin bir davetli geçerken ayağa kalkmakla kendisinin nezaket etmek için gösterdiği temenna kadar derin bir temenna etmekle ve eğer gençse bir an yanımda yer almasını rica etmekle mükellefim.

Hakikate gelince, sanıyorum ki; şimdi sanki bir başkası için geçiliyormuş ve keyfiyet bana taalluk etmiyormuş gibi tamamıyla eğlenmeye başlıyorum. Çünkü manzara birdenbire değişmiş bulunuyor ve tahtanın üzerinden bunu, bütün teferruat ile görebilecek vaziyetteyim. Sokağın kapılarını ardına kadar açmışlardır; kim isterse girer, davetli olsun olmasın, gelini görmeyi isteyen her kadın kabul edilir. Ve hepsi çarşaflı, yahut da yaşmaklı, hepsi bir hayalet hâlinde, bir eyaletin yahut öbürünün modasına göre yüzü kapalı olarak insanın önünden geçen bu meçhul kimseler arasında öyle fevkaladeleri vardır ki! Etrafın kafeslere müstağrak evleri, ahalisinden veyahut misafirlerinden boşanır ve eski kumaşlar bütün sandıklardan çıkar. Altın ve gümüş sırmalan ifratla işaretli Asya kumaşlanna baştan ayağa kadar sarılmış kadınlar gelirler; türlü renklere bürünmüş Suriye kadınları ve tamamen siyahlara sarılmış İran kadınları gelirler. Hatta, sopalarına eğilmiş yüz yaşında ihtiyar kadınlar bile geçer.

Kendisi de eğlenmekte olan Melek, bana yavaşça; kostümler galerisi, diyor.

Saat dörtte Avrupaî hanımlann gelmeleri; bugünün en fena devresi... Kendileri uzun zaman büfede alıkonulmuşlar, pötifurlar yemişler, çaylar içmişler, hatta sigaralar bile içmişlerdir; fakat işte merak uyandırıcı ve acayip mahlukun tahtına doğru alay hâlinde hücum ediyorlar.

Size şunu söylemeli Andre ki; hemen daima beraberlerinde hatır ve hesapta olmayan bir ecnebi kadın, bir Türk izdivacının manzarasıyla pek heyecana düşmüş bir İngiliz veya Amerikalı turist kadın bulunur ve onu birlikte getirdikleri için özür dilerler. Bu kadın seyahat kostümüyle, hatta belki alpinist botlan ile gelir. Himalaya'nın zirvesinden dünyayı veyahut Şimal Burnu'nun üzerinden gece yansıyan güneşi görmüş olan aynı şaşkın gözler ile gelini tetkik eder... Saadetin son haddi olmak üzere benim seyyahım, hisseme kaderin ayırdığı, vapurda giydiği pis eldivenleri ellerinde muhafaza etmiş olan bir gazeteci kadındı; saygısız, her tarafı kanştırıcı, yeni tesis olunmuş bir gazete için yazı mevzusu çıkarmak hırsı içinde bana en hayret verici şeyleri mutlak bir cüret içinde irat etmekte. Mahcubiyetimin artık hududu yok!

Süslere garkolmus bir hâlde gelen Beyoğlu madamlan pek sevimsiz ve pek kötü şeyler... Bunlar şimdiye kadar elli düğün görmüşlerdir ve her şeyin nasıl geçtiğini ezbere bilirler. Bu keyfiyet kendilerini sersemce olduğu kadar kötü şeyler sormaktan menetmez.

— Kocanızı henüz tanımıyorsunuz değil mi? Bu ne kadar tuhaf ama! Ne garip âdet! Fakat aziz dostum, onunla gizlice tanışmalıydınız doğrusu! Bunu da sahih yapmadınız ha! Yok, ben sizin yerinizde bulunsaydım katiyyen reddederdim!

Ve bunu söylerken yakında bulunan, keza Beyoğlulu komşu bir Rum kadınla teati edilen müstehzi nazarlar ve küçük merhamet gülümsemeleri... Âdet ve usul olduğu için ben, bu vaziyette de tebessüm ediyorum; fakat bu yapmacıklı mahluklar iki yanağıma suratımdan kan getirtecek şekilde tokat attılar gibi geliyor...

Nihayet çarşaflı veya şapkalı bütün ziyaretçiler gitmişlerdir. Ancak davetliler kalmıştır.

Ve yeni yakılan şamdanlar, lambalar artık münhasıran büyük merasim tuvaletlerini aydınlatıyorlar; erkek olmadığı için siyah renkte hiçbir şey yok; koyu renkli hiçbir şey yok; pek latif şekilde renkli ve müzeyyen bir kalabalık. Garp'te bu tesiri verecek toplantılarınız olacağını zannetmiyorum, Andre. Hiç değilse sefaret balolarında küçük kızken görmüş olduklarım, buna ihtişam bakımından yaklaşamazlardı. Büyük anneler tarafından teşhir edilen mükemmel Asya ipekleri yanında daha da şeffaf görünen birçok Paris elbisesi. Sanılabilir ki; bunlar mavi sislerden yahut pembe sislerden yapılmışlardır, sersem terzilerin diliyle konuşmak için söyleyeyim ki; büyük terzilerinizin bütün son yarattıklan elbiseler, mürebbiyelerinin Fransız, İsviçreli, İngiliz, Alman yaptıkları, fakat yine Hatice, yahut Şeref, yahut Fatma, yahut Ayşe tesmiye edilen ve hiçbir erkeğin hiçbir zaman görmemiş bulunduğu bu küçük mahluklar tarafından insanı hayran bırakan bir mükemmeliyetle giyilmektedirler.

Beş yahut altı saat göründüğüm tahtımdan artık inebilirim. Hatta bilhassa büyük annelerin, Meryem usulü saç örgüleri ve küçük hotoz altında sağlam ve sert 1320 zihniyetli mutaassıp ve küçümserlerin toplanmış bulundukları bu mavi salondan da çıkabilirim. Orkestranın çalmakta bulunduğu komşu salonda kısa bir müddetten beri toplanmış bulunan gençler, benim gibi dengesizler kalabalığına karışmayı da arzu etmekteyim.

Sıra ile Ziya Paşa'nın, Hafız veya Sadi'nin kıtalarını söyleyen altı hanendeye refakat eden bir yay orkestrası. Bizim şark musikimizde ne kadar hüzün ve ihtiras bulunduğunu bilirsiniz Andre. Bunu anlatmak mümkün olmasa bile, ifadesine çalışmıştınız. Erkek olan musikişinaslar, Şam ipeğinden azim bir perde ile sımsıkı kapanmışlardır. Düşünün bir kere; içlerinden biri bizi görürse, bu ne rezalettir! Ve ben geldiğim zaman dostlanm şarkı ile söylenen bir falcılık seansı tertip etmiş bulunmaktaydılar.

Bu, düğün akşamları orkestralann etrafında yapılan bir oyundur. Biri ilk şarkı benim için olacak der,

öteki ikinciyi yahut üçüncüyü alıyorum, der ve bu böylece devam eder. Her kadın da seçtiği şarkının sözlerini kendisi için bir Peygamber kehaneti telakki eder.

— Gelin, beşinci şarkıyı alıyor, dedim.

Bu beşinci şarkı başlayacağı sırada hiçbir sözü kaybetmemek üzere kulak vererek, ipek örtü önünde birbiri üzerine yığılarak ve perdeyi düşürecek derecede yakınlaşıp kuşatarak herkes bir halka teşkil ediyor.

Ve yüzü görülmeyen hanende diyor ki:

"Ben ki aşkım, tabım çok ateşlidir!

Ruhlardan sadece geçsem bile,

Orada bıraktığım yarayı kapatmaya bütün ömür yetmez.

Ben geçerim ama ayağımın izi ebediyen kalır.

Ben ki aşkım, tabım çok ateşlidir!"

Pek yalan hissettiğim, fakat gizli kalan ve kendisine hoşuma giden manzarayı, çehreyi, gözleri verebileceğim bu erkeğin sesi ne kadar ateşli ve güzel... Buraya ben de ötekiler gibi eğlenmek üzere gelmiştim. Müneccimlik çok kere pek tuhaf tefsirleri davet eder ve şekli hoş olduğu zamanda da gülmeleri mucip olur. Fakat bu sefer muhakkak ki, adam şarkıyı pek güzel ve bütün ruhu ile söyledi. Genç kadınlar gülmüyorlar; hayır, hiçbiri gülmüyor ve bana bakıyorlar. Bana gelince, bu sabahki hissimi, gençliğimi bugün gömmekte bulundukları hissini artık duymuyorum. Hayır, beni teslim etmekte bulundukları bu adamdan şu veya bu şekilde ayrılacağım ve başka bir yerde, bilmem nerede hayatımı yaşayacağım ve tabı çok ateşli olan aşka tesadüf edeceğim. Bunun üzerine, bu salonda her şey değişmişe benziyor; artık etrafımı ihata eden arkadaşlarımı görmüyorum; büyük vazolar içindeki bütün bu çiçekler birdenbire beni mest eden kokular neşrediyorlar ve kristal lambalar yıldızlar gibi ışık saçıyorlar. Bu yorgunluktan yoksa gaşyolmadan mı, artık bilmiyorum; fakat başım dönüyor. Hiç kimseyi de etrafımda olup biteni de artık bilmiyorum. Bir gün, hayatımın yolu üzerinde aşkı bulacağımı şimdi hissettiğim cihetle artık benim için her şey müsavidir ve bu tesadüften ölsem dahi ziyanı yoktur!

Bir an sonra, az yahut uzun bir müddet sonra mı, iyi bilmiyorum, kuzinim Cavide, bu sabah saadetini başıma nakletmiş olan insan, bana doğru ilerledi:

— Aaa, sen yapayalnızsın. Ötekiler gece yemeği için indiler ve bekliyorlar. Bu kadar uzun sürecek ne işin vardı?

Evet, hakikaten yalnızım ve salon boş... Ötekiler gitmişler mi? Peki, ne zaman gitmişler? Ben fark etmedim.

Cavide'nin yanında benim eteğimi tutacak ve halkı uzaklaştırmak üzere ben geçerken, destur! diye bağıracak olan zenci bulunuyor. Cavide koluma giriyor ve merdiveni indiğimiz sırada, bana yavaşça soruyor:

— Rica ederim sevgilim, bana hakikati söyle. Yukan çıktığım zaman kimi düşünüyordun?

— Andre Lhery'yi.

— Andre Lhery'yi ha! Hayır! Delisin, yahut benimle eğleniyorsun. Andre Lhery'i! Şu hâlde aklına esip yaptı diye bana anlatılan şey demek ki, doğruymuş. (Şimdi, tamamile müsterih, gülüyordu.) Neyse, bununla hiç değilse korkulacak bir tesadüf olmayacağımdan insan emindir. Fakat ben, senin yerinde daha iyi bir şey tahayyül ederdim. Bak, mesela Ay'da sevimli insanlar bulunduğunu duymuştum. Bu fikir üzerinde meşgul olmalı sevgilim; böyle işlere kalktığına göre Kamer'den bir erkek senin gibi bir mecnun için daha münasip olur.

Bizi merdivenin altında bekleyenlerin büyük dikkatleri altında yirmi basamak ineceğiz ve maymunun eldivenli ellerinde, birimizin beyaz ve birimizin mor elbise kuyrukları birleşmiş bulunuyor. İsabet ki; aziz Cavidem'in Ay ahalisinden erkeği, bu hatıra gelmez fikri, kendisini güldürdüğü gibi beni de güldürüyor ve işte ikimiz de ziyafet salonlarına uygun birer çehre ile iniyoruz.

Ricam üzerine gençler için ayrı masa yapılmıştır; gelinin etrafında yaşı yirmi yaştan az ve hemen hepsi güzel, elli kadar davetli. Yine ricam üzerine masa örtüsü, sapı ve çiçekleri olmayıp birbirlerine dokunacak şekilde konmuş beyaz güllerle kaplıdır. Zamanımızda artık Türk usulünde sofra tanzim edilmediğini bilirsiniz; bu sebeple

hepsi benim yeni ismimle şifrelenmiş olarak Fransız malı sofra takımı, Sevr porseleni ve Bohemya bardaklan; bizim eski şark debdebemiz artık hepsi birbirine müşabih olup masanın etrafında girland hâlinde konmuş olan ve birbirlerine güller gibi değen, gümüş şamdanların çokluğunda görünmektedir. Söylemeyi unuttum ki; bu debdebe, cümlesi Çerkez olup, sadece bizim gençler salonumuzda adetleri hiç değilse elliye varan cariyelerimizin sayısında da görünmektedir. Bunlar gayet iyi terbiye edilmişlerdir ve görünüşleri gayet güzeldir. Bir nevi hükî ihtişamla, prensesler gibi gelip giden sarışın ve asude güzellikler!

Masama oturmuş olup hemen hepsi orta boyda, şuhluklanyla cazibeli ve koyu renk gözlü genç Türk kadınları arasında Saray-ı Hümayun'dan gelmiş olan birkaç hanım, saraylılar, ilahe boylar ile fevkalade omuzlar ile ve deniz rengindeki gözler ile temayüz etmektedirler; bunlar da Çerkez'dirler, dağ veya kırlarda doğmuş birtakım çiftçi yahut da çoban kızlan ki; güzelliklerinden dolayı pek küçükken satın alınmışlar, cariyelik yıllarını saraylann birinde geçirmişlerdir ve bilmem hangi mabeyinciye yahut bilmem hangi büyük zata varmış bulunduklanndan dolayı, birdenbire ve derin hayretler verici bir cazibeye sahip birer hanımefendi oluvermişlerdir. Narin vücutlu, gözlerinin etrafı çürük, balmumu renkli olup kendilerinin, bozulmuş, bitmiş dedikleri küçük şehirli kadınlara, bu güzel saraylılann merhametle bakışları vardır. Kendilerinin ve her yıl getirip burada sattıkları binlerce hemşirelerinin rolleri, eski yorgun beldeye saf kanlannın haznesini getirmektir.

Davetliler arasında büyük neşe... Her şey hakkında konuşulmakta ve gülüşülmektedir. Biz Türk kadınları için bir düğün ziyafeti unutmak, bir müddet dinlenmek ve avunmak için daima bir fırsat teşkil eder. Esasen de size yemin ederim ki, biz gayetle neşeliyiz Andre. En küçük şey bizi sıkıntılanmızdan, gündelik mahcubiyetlerimizden, ıstıraplarımızdan uzaklaştırdı mı derhâl kendimizi çocukluğa ve çılgın neşeye kaptırırız. Garp manastırlarında da keyfiyetin böyle olduğunu ve en kapalı rahibelerin

kendi aralannda bazen ilk mektep latifeleriyle eğlendiklerini bana izah ettiler. Hatta sefarete mensup olup Paris'e dönmek üzere bulunan bir kadın bana bir gün:

— Bitti, artık hiçbir zaman İstanbul haremlerinizde olduğu derecede can ve yürekten, hem de o kadar masumane gülmeyeceğim, demişti.

Gelinin şerefine, bir şampanya tostuyla yemek bittikten sonra, masamda oturan genç kadınlar Türk orkestrasını dinlendirmek ve Garp musikisi yapmayı teklif ediyorlar. Hemen hepsi birer mahir musikişinastırlar ve içlerinde fevkaladeleri vardır. Mükemmelliği elde etmek üzere o kadar çok boş zamana malik olmuş bulunan parmaklan, bu kusursuz mükemmelliğe erişmişlerdir. Beethoven, Grieg, Liszt yahut Chopinl'e sıkı ülfettedirler ve şarkı için Wagner'le Saint, Saens'le, Holmes'le hatta Chaminade'le münasebettedirler.

Ne çare ki; ikametgâhımda piyano bulunmadığını kızararak itiraf mecburiyetinde kalıyorum. Bunun üzerine davetlilerim arasında hayret uyanıyor ve bana; Zavallı küçük! Kocasının evinde ne kadar 1320'liler! Evet, bu evde hayat pek eğlenceli olacağa benziyor! der gibi bir eda ile bakıyorlar.

Saat on bir! Tehlikeli kaldırımlar üzerinde muhteşem arabaların beygirlerinin nallannı vurdukları duyuluyor ve inişli eski yol, fener tutmakta olan hususi kıyafetli harem ağaları ile dolu. Davetliler yaşmaklanıyor, gitmeye hazırlanıyorlar. Hatta vakit Müslüman kadınları için pek geçtir ve onların bu vakitte dışanda bulunmaları bir büyük düğünün teşkil ettiği istisnai vaziyetten ileri gelmektedir. Veda etmeye başlıyorlar ve nihayetsiz bir müddet ayakta kalan gelin; bu naçiz toplantıda hazır bulunmaya tenezzül etmiş olan her hanıma selam vermek ve teşekkür etmekle mükelleftir. Büyük annem de veda etmek üzere ilerlediği zaman memnun edası; nihayet bu saati saatine uymaz mahluku, gelin ettik! Mükemmel bir muvaffakiyet! fikrini açıkça ifade etmektedir.

Gidiyorlar, yeni mahbeste beni yalnız bırakıyorlar; beni avutmak için artık hiçbir şey yok; değişmez ve çaresiz şeyin gerçekleştiği hissini tam şekilde duyuyorum.

Sona kalan sevgili küçük hemşirelerim Zeynep'le Melek şimdi beni öpmek üzere yaklaşıyorlar; gözyaşı dökmekten korkarak birbirimize bakmaya cüret etmiyoruz. Yüzlerine peçelerini indirerek onlar da gidiyorlar. Bitti; kendimi bir yalnızlık ve meçhuliyet uçurumunun nihayetine inmiş hissediyorum. Fakat bu gece bu uçurumdan çıkmak iradesine sahibim; bu sabah da olduğumdan canlı, mücadeleye amadeyim, çünkü tabi çok ateşli olan aşkın davetini duydum.

Bu esnada, yukarıda, mavi salonda bulunan genç beyin, kocamın, benimle konuşmak zevkini birkaç dakikadan beri beklemekte bulunduğu, gelip bana bildiriliyor. (Kendisi Kasımpaşa'dan, erkeklere mahsus bir ziyafetin verildiği babamın evinden gelmektedir.) Evet, ben de onu tekrar görmek ve onunla boy ölçmek arzusundaydım. Kendisine dudaklanmda tebessümle, hilelerle silahlı, onu ilk önce hayrete düşürmek, gözlerini kamaştırmaya karar vermiş olarak, fakat ruhum kinle ve intikam tasavvurlanyla dolu bulunduğu hâlde ilerliyorum..."

Arkasında, pek yakınında bir ipek fısıltısı kendisini titretti. Bir ihtiyar kedinin sessiz adımlarıyla gelmiş olan kayınvalidesi! İsabet ki, tamamıyla eski zaman kadını olduğu için kendisi hiç Fransızca bilmiyordu, fazla olarak el gözlüğünü de unutmuştu:

— Ah sevgili çocuk, bu kadar çok yazı yazmak da fazla! Hemen hemen üç saatten beri yazı masanızın basındasınız! Çünkü ben bir çok kereler ayak parmaklanma basa basa geldim! İşte Hamdi'miz Yıldız'dan gelecek ve kendisini güzel gözleriniz pek yorgun olarak karşılayacaksınız... Haydi bakayım, biraz dinlenin. Bu yaprakları yanna kadar saklayın.

Kâğıtlan saklamak hususunda hiç yalvartmadı, bunları bir çekmeceye hemen kilitledi. Çünkü salonun kapısında başka bir insan, Fransızcayı okuyan ve gözleri uzağı gören bir insan belirmiş bulunuyordu; Hamdi Bey'in kocasından yeni boşanmış ve evvelki günden beri evde misafir kuzini, dilber Dürdane. Sürmeli gözler, kınalı gibi saçlar, fena bir tebessümle fazla güzel bir yüz. Onda küçük gelin, hain bir mahluku şimdiden sezmiş bulunuyordu.

Hamdi'nin gelmesi şerefine manzarasına dikkat etmeyi, buna tavsiye etmek fazlaydı çünkü ve hele güzel kuzeninin karşısında, işvenin timsali gibiydi.

İhtiyar kadın soluk bir mahfaza uzatıp ilave etti:

— Bakın, sevgili yavrum, size gençlik zamanıma ait bir ziyneti getirdim; şarkkâri bir eser olduğu için modasının geçmiş bulunduğunu söylemezsiniz. Bugünkü elbisenize da ne kadar yaraşacak!

Bu, zümrütlerden mürekkep bir eski gerdanlıktı, onu boynuna geçirdi ve hakikaten de bu zümrütlerin yeşili elbisesinin pembesiyle pek latif bir şekilde imtizaç etti.

— Oh size yakıştı yavrum, size pek yakıştı! Renklerden gayetle anlayan Hamdi'miz bu akşam sizi mukavemet edilmez bir hâlde bulacak!

Cazibesini başlıca mücadele ve intikam vasıtası olarak tasavvur ettiği için Hamdi'nin kendisini latif bulmasını şahsen de istiyordu. Fakat sabahtan akşama kadar kendisini süslemek hususundaki bu merakları derecesinde hiçbir şey ona ağır gelmiyordu. "Sevgili yavrum, bu sevimli perçemi biraz Şurdan, kulak üzerinden kaldırın bakayım; Hamdi'miz sizi daha da güzel bulacaktır. Sevgili yavrum, bu gülü saçlarınıza koyun bakayım; bu Hamdi'mizin tercih ettiği çiçektir." Böylece bütün zaman, efendinin zevkini arttırmakla mükellef bir odalık, bir lüks bebeği sayılmak!

Yanaklannda bir kızartı ile bu zümrüt gerdanlık için hafifçe teşekkür etmişti ki; nöbetçi bir harem ağası beyin göründüğünü, atla gelmekte olduğunu ve en yakın caminin köşesini geçtiğini haber verdi. İhtiyar hanım derhâl ayağa kalktı:

— Bizim artık hemen çekilip gitmemiz lazım Dürdane. Yeni evlileri rahatsız etmeyelim yavrum.

İki Cendrillon gibi kaçıp gittiler ve gözden kaybolmadan önce, eşikten başını çeviren Dürdane veda olarak mütecaviz kötü tebessümünü yolladı.

Bunun üzerine küçük gelin, aynaya yaklaştı, geçen gün kocasının evine kuyruklu elbisesi kadar beyaz, elmaslannın suyu kadar temiz girmişti. Tamamıyla tahsile

tahsis edilmiş, genç erkeklerin temasından uzakta geçen evvelki hayatında bir ihtiras duygusunu bir an bile hissetmemişti. Fakat bu Hamdi'nin gittikçe sancı okşamaları, vücudunun sıhhatli kokusu, sigaralarının dumanı hayalinde hiçbir zaman tasavvur etmemiş olduğu bir heyecanı, bunu hiç istememesine rağmen, varlığının derinliklerine sokmaya başlıyordu...

Merdivenden bir süvari kılıcının şakırtısı geliyordu, pek yakında idi ve iki varlıklarının arasında, esasen de noksan nakıs bir şekilde tasavvur edebildiği o mahrem birleşmenin fevkalade yakın ve muhakkak olduğunu biliyordu ve işte ilk defa olarak huzuru hakkında itiraf edilmemiş bir arzu duyuyordu, bu adamdan bir şey istemek aybı da ruhunda yeni bir isyan ve kin unsuru yükseltiyordu...

Üç Yıl Sonra, 1904'te

Müphem şekilde ve fasılalarla sefaretlerde vazife gören Andre Lhery, büyük tereddütlerden sonra İstanbul'da takriben iki yıllık bir hizmet istemiş ve bu hizmeti almış bulunuyordu.

Tereddüt etmiş bulunması, öncelikle her resmî mevkinin bir zincir teşkil etmesinden ve hür kalmaya pek düşkün bulunmasından ileri geliyordu; bundan başka, memleketinden uzakta geçecek iki yılın, hemen bütün hayatının yolunun önünde bulunduğu zamana, nispetle kendisine, şimdi daha uzun görünmesinden dolayıydı, nihayet ve bilhassa yeni Türkiye'nin kendisine artık bir zevk vermemesi korkusundan ileri geliyordu.

Bununla beraber, nihayet karar vermişti ve bir mart günü, karanlık bir kış havası içinde bir vapur kendisini vaktiyle ne çok sevilmiş olan şehrin nhtımı üzerine bırakmıştı.

Kış, İstanbul'da bitmek bilmez. Karadeniz'in rüzgârı, kar parçalannı kova kova o gün hiddetli ve buz gibi esiyordu. Vapurların önüne yanaştıklan ve orada sanki yeni gelenlere çabuk dönüp gitmeyi tavsiye etmek üzere duran iğrenç kozmopolit semtte, yollar müstekreh levantenlerle uyuz köpeklerin yüzüştükleri yapışık çamur, kirizleriydi.

Ve Andre Lhery güç hâl ile çıkılan yokuşlardan, kendisini otellerin palas denilen en adisine götüren kira arabasına, kalbi muzdarip, muhayyilesi ölü bir hâlde, bir mahkûm gibi bindi.

Vaziyetinin bu defa kendisini oturmak mecburiyetinde bıraktığı Beyoğlu, bir deniz koliyle beraber, hem de birkaç asrın, camiler ve hülya diyarı büyük İstanbul'dan ayırmakta bulunduğu berbat bir Avrupa şehri taklididir. Kaçmak hususundaki arzusuna rağmen, orada bir ikametgâh tutmak mecburiyetinde kaldı. En az iddialı mahallede en yüksek yere çıktı ve buna sadece aşağıda hüküm süren Beyoğlu zarafetlerinden hiç değilse irtifa bakımından uzak kalmak üzere değil, fakat aynı zamanda hâkim bir manzaradan istifade etmek, bütün pencerelerinden Haliç'i, gökyüzü üzerine dikilen İstanbul'un siluetini seyretmek ve ufkim nihayetinde, servilerin muzlim çizgisini, gençliğinde dostu olup yirmi yılı aşkın bir zamandan beri kırık bir taşın altında uyumakta olduğu meçhul Çerkez kızını da barındıran, büyük mezarlıkları görmek üzere seçmişti.

Kadınların kıyafetleri ilk oturduğu zamankinin aynı değildi. Bu, ona ilk önce tesir eden şeylerden biri oldu. İki gözü gösteren ve kendisine yaşmak adını verdikleri beyaz örtü ve hemen ferace dedikleri renkli kaput yerine, şimdi hemen daima, siyah olan bir çarşaf, bir nevi siyah domino ve yüzün üzerine düşen ve her şeyi, hatta gözleri kapayan bir küçük peçe kullanıyorlardı. Gerçi, bu peçeyi de bazen kaldırıyor ve geçenlere çehrelerini tamamen gösteriyorlardı ki; bu Andre Lhery'ye âdeta ihtilalkâr bir yenilik mahiyetinde göründü, bundan sarfınazar, onlar hep kendileriyle her tarafta dirsek dirseğe gelinilen, fakat kendileri ile en ufak temas memnu olup hatta yüzlerine bile bakılmaması icap eden hayaletler haklarında hiçbir şey bilinmemesi icabeden mahpuslar; tanınması mümkün olmayanlar; böyle denmesi caizse gayri mevcut olanlardı. Esasen de Türkiye'nin cazibe ve sırrını teşkil ediyorlardı. Vaktiyle, bir varlıkta iki kere rastlanılması imkânsız tesadüfler sayesinde Andre Lhery, tehlike nedir bilmeyen bir çocuğun çılgınca cesaretle bunlardan

birine yaklaşabilmişti ve o kadar yakından yaklaşmıştı ki, ona hayatından bir parçayı kaptırmış ve bırakmıştı. Fakat bu sefer macerayı tazelendirmeyi bin sebepten dolayı düşünmüyordu bile ve onların geçişlerine gölgeleri ve bulutları seyreder gibi bakıyordu...

Karadeniz'in rüzgân ilk haftalarda mütemadiyen esti ve soğuktu;yağmur ve kar yağmaya devam etti. İnsanlar gelip kendisini kulüplerde yemeklere ve gece toplantılarına davet ettiler. O zaman bu âlemin, bu hayatın sade Şark'taki yeni ikametini yavan ve gürültülü kılmakla kalmayacağını, fakat eski hislerini ebediyen bozmak ve hatta zavallı küçük ölünün hatırasını sislere garketmek tehlikesini de arz ettiğini düşündü. İstanbul'da bulunduğu zamandan beri hatıraları saatten saate siliniyor, etrafın müptezelliği içine yığılıyordu. Etrafındaki insanların bu hatıraları her gün tahkir ettikleri, onları çiğnedikleri hissini duyuyordu. Ve gitmeye karar verdi... Elçilikteki mevkisini kaybetmek kendisi için tabiidir ki, tali idi. Gidecekti.

Gelişinden, aşağı yukarı on beş günden beri, bin türlü ehemmiyetsiz şey hür zamanlarını o derecede işgal etmişti ki İstanbul'a kadar gitmek üzere Haliç Köprü'sünü geçmeye bile muvaffak olamamıştı. O yükseklerdeki ikametgâhından ve en çok kışın ısrarlı sisleri içinde boğulmuş bir hâlde gördüğü büyük şehir, kendisine Türkiye'ye dönüşünden önceki zamanda olduğundan daha uzak ve hayalî kalıyordu. Gidecekti; buna tamamen karar vermişti. Orada serviler altında Necibe'nin mezarına bir ziyarette bulunacak ve her şeyi bırakarak, yeniden Fransa yolunu tutacaktı; sevgili maziye karşı hürmeten, ona karşı dinî bir saygı hissi içinde, hayranlığı tamamıyla kaybetmeden gidecekti.

İstanbul tarafına nihayet ayak basabildiği gün, bir Nisan günü olmasına rağmen, bütün yılın en mutlak şekilde soğuk ve karanlık günlerinden biri olmuştu.

Köprü geçilir geçilmez, eşiğindeki büyük caminin gölgesine varır varmaz, kendisini başka bir varlık olarak, senelerden beri ölü olup, birdenbire şuura ve gençliğe iade edilmiş bir Andre Lhery olarak hissetti. Bu halk arasında yalnız, hür ve meçhuldü ve bu şehrin en ufak köşe

ve kıvrımlarını, sanki bunları evvelki bir ömürden hatırlar gibi biliyordu. Unutulmuş Sirkçe kelimeler hafızasına geliyordu; kafasında cümleler toplanıyordu; yeniden buranın bir adamı, hakikaten İstanbul'dan bir adam oluyordu.

İlk önce bir şapka giymiş bulunmanın rahatsızlığını, hatta gülünçlüğünü duydu. Çocukça bir histen ziyade mezarlıklarda bir bekçinin dikkatini celbetmek korkusuyla bir fes satın aldı ve bu fes sokağın bin dükkânından birinde itina ile ütülenerek başına uygun bir hâle sokuldu. İyi bir Şarklı gibi elinde tutmak üzere bir teşbih satın aldı. Ve şimdi bu mezara varmak üzere acele ederek, sonsuz bir sabırsızlık içinde bir arabaya sıçradı ve sıçrarken arabacıya: "Edirnekapısına götür!" dedi.

Metruk mahallelerin, hareketsizlikten ve sükûndan ölen sokakların nihayetinde, büyük Bizans surunda açılmış bulunan bu Edirnekapısı uzak, pek uzaktı. Hemen bütün İstanbul'u geçmesi gerekiyordu ve yol beygirlerin kaydıkları dik yokuşlarla başladı. İlk önce halkla canlı, beygirler ve pazarlıklarla dolu, çarşıya yakın olup turistlerin devam ettikleri mahalleler geçildi. Sonra o gün buz gibi rüzgâr altında biraz çöle benzemekte olup ortadaki düzlüğü işgal eden ve her tarafından minareler ve kubbeler görülen bir nevi bozkır görüldü. Sonra da mezarlar, ölülere mahsus köşkleri ve pek latif çeşmeleriyle içlerinde hiçbir şeyin değişmemiş bulunduğu eski zaman caddeleri geldi; henüz kış hâli arz eden gökte solgun bir şekilde gümüş kubbe yığınlanyla, ölülerle dolu geniş çevreleriyle ve hülyaya dalanların namazdan sonra toplandıkları eski zamana ait küçük kahvelerin doldurduğu meydanlarıyla büyük camiler, birbirlerinin ardı sıra geçtiler. Bu, müezzinlerin günün üçüncü namazına çağırdıklan saatti. Demek ki, İstanbul hâlâ mevcuttu! Onu eskisi gibi bulduğu için tarif edilmez ve latif bir ıstırapla titreyen Andre Lehry, nefsini, kendi gençliğine yavaş yavaş tekrar dalmış hissediyordu. Unutma ve mevcut olmama yıllannndan sonra tekrar yaşayan bir adam olmak duygusunu gittikçe daha fazla hissediyordu. Ve bu memlekete sihirkâr bir mahiyet vermek kudretine sahip olan o idi, bugün vücudu toprakta mahvolmuş bulunan küçük

Çerkez kızıydı. Her şeyin sebebini teşkil eden ve bugün muzaffer olan kendisiydi.

Ancak mezarlıklann nihayetsiz dünyalan üzerine açılan bu Edirnekapısı yaklaştıkça, eski kafesli küçük evler ve yıkılan eski duvarlar arasında sokak daha sakinleşiyordu. Hemen hemen harabe hâlinde bulunan hakir küçük kahvelerin önünde bu Karadeniz rüzgânndan dolayı hiç kimse oturmamış gibiydi. Fakat bu mahallenin adamlan, donma raddesine gelmiş insanlar edasyla geçen nadir kimseler, hâlâ eski zamana mahsus uzun entari giymiş ve sarık sarmış bulunuyorlardı. Umumi bir ölüm hüznü, dayanılmaz bir hüzün, ağlama veren bir hüzün o gün dünya şeylerinden sızıp geliyor, karanlık gökyüzünden iniyor, her taraftan çıkıyordu.

Nihayet, bu şehir kapısının kırılmış kubbesinin altına varan Andre, ihtiyaten arabasını savdı ve kara, yahut da başka bir ifade ile metruk mezarların ve asırlık servilerin azim krallığına yalnız çıktı. Sağda ve solda, yarı yarıya yıkık kuleleri gözün alabildiğine sıralanan bütün bu azim sur boyunca sade mezarlıklar, yalnızlıklara sarılan ve sükût ile mest olan uçsuz bucaksız mezarlıklar vardı. Arabacının gitmiş olduğuna, hafiyelik etmek üzere kimsenin kendisini takip etmeyeceğine kanaat getiren Andre, sağa döndü ve budakları kuru kemiklere benzeyen, âdeta siyah yapraklı büyük serviler altından Eyüp'e doğru inmeye başladı.

Türkiye'de mezar taşları üzerleri sarıklı veya çiçekli olup uzaktan müphem bir şekilde insan manzarası alan, bir başla omuzlara malik olmak hâli gösteren hudut taşlanna benzerler; ilk zamanlarda ayakta, dimdik dururlar; fakat asırlar, zelzeleler, yağmurlar onlarını köklerinden çıkanr; o zaman taşlar her istikamette eğilir, ölüm hâlinde kadınlar gibi birbirlerine dayanır; nihayet otun üzerine düşüp orada serili bir hâlde kalırlar. İşte Andre'nin geçmekte olduğu bu pek eski mezarlıklarda, harp meydanlarının ertesi günkü gamlı karışıklığı vardı.

Sur boyunca, bu geniş ölüler memleketinde bugün hemen hiç kimse görülmüyordu. Hava pek soğuktu. Keçileriyle bir çoban, serseri köpeklerden bir sürü,

sadaka almak üzere bir cenaze alayı bekleyen iki yahut üç ihtiyar dilenci kadın, bundan başka bir şey yoktu; korkulacak hiçbir göze rastlanmıyordu.

Fakat birbirine varan mezarlar birer halk yığını, gümüşi renkte, eğilmiş, bayılacağa benzer küçük varlıklar hüviyeti alıyorlardı ve onlar üzerinde sıçrayan kargalar, kış rüzgarlarının içinde feryatlarını yükseltmeye başlıyorlardı.

Andre, bu çölü bir ufuktan öbür ufka kadar örten, hepsi birbirlerine âdeta eş ikametgâhlar arasında kendisine Medje ismini verdiği kadının ikametgâhını bulmak için vaktiyle âdet etmiş olduğunu usule riayet ederek ilerliyordu. Evet, şuradaki küçük grupta idi; servilerin vaziyetini ve şeklini tanımıştı. Sanki yüz yıl evvele aitmiş gibi bir his vermesine rağmen bu mezar onun mezanydı, köklerinden çıkmış olup toprak üzerinde yatan taşlar, onun mezarının taşlanydı... Son defa gelişinden nihayet ancak beş yıldan beri harap oluş ne hızlı bir seyir takip etmişti... Hatta bu hakir taşlan bile, zaman zavallı küçük ölüye bırakmak istememişti. Bu zavallı küçük ölü, yokluğa o derece dalmış bulunuyor ki; bu memlekette şüphesiz hiç kimse kendisinin hatırasını muhafaza etmiyordu. Sade kendisinin hafızasında, fakat yalnız bu hafızada genç çehre baki kalmaktaydı. Kendi de ölünce artık onun güzelliği hakkında dünyanın hiçbir tarafında hiçbir hatıra bulunmayacak, onun muzdarip ve masum ruhunun ne olduğu hakkında en küçük bir iz kalmayacaktı. Yere düşmüş mezar taşından zaten hiçbir şey hatırlanmayacak olan ismini, hakiki ismini hiç kimse okumaya gelmeyecekti. Esasen hiçbir zaman çıkanlmaması lazım ve fazla özel bir kitapta onun varlığına ait bazı şeyleri, binlerce yabancıya verdiği için nefsini vaktiyle günahkâr saydığı çok olmuştu. Bugünse bilakis kendisi için uyanmış ruhların derinliklerinde, şurada burada belki uyanmış ve meçhul ruhlann derinliklerinde, şurada burada belki uyanmakta devam edecek merhamet sebebiyle böyle yapmış olduğundan dolayı bahtiyardı; hatta gerçek adını söylemeyişinden müteesir bulunuyordu, çünkü o takdirde, bu merhametler aziz küçük tayfa daha doğru bir şekilde gelirdi, diye düşünüyordu; hem de kim bilir,

belki de bu yerde yatan mezar taşının önünden geçerken, Türkiye'deki hemşerilerinden biri, bu gerçek adı okuyunca düşünceli, tevakkuf edebilirdi...

Gökyüzü hiçbir tarafta bir açıklık arz etmeyen bulutlarla o derece doluydu ki, bu akşam iri mezarlıklar üstünde hava süratle karanyordu. Bu sur önünde, yalnızlık, ıstırap verici ve korkutucu bir mahiyet alıyordu. Burası, gümüşi renkte servilere mahik ve henüz ayakta, yahut çok eğilmiş veya yerde can çekişen küçük ihtiyar mahluklara benzeyen mezar taşlarıyla dolu bir saha idi. Ve vaktiyle dostunun dönüşünü biraz ummuş olan küçük Çerkez buradaydı; yazlardan, kışlardan beri buradaydı ve sükût içinde yalnız çürüyüp parçalanarak, birinci ocak ayının uzun geceleri içinde, kar kefenleri altında ebediyen buradaydı. Şimdi bile artık ondan hiçbir şey kalmamış olması gerekiyordu... Bu toprak sathı altında ve kendisinin o kadar yakınında olmasına rağmen ne hâle gelmiş olabileceğini şimdi dehşetle düşünüyordu. Evet, şüphesiz, artık hiçbir şey değildi. Derin kökler arasında parçalanıp tamamen dağılmış birkaç kemikle baştan, ruhunun, sevgili düşüncelerinin içinde yaşamış olduklan mahfazayı temsil eden ve her şeyden mukavemetli olan bir nevi kürreden ibaretti...

Yok, bu mezarın haraplığı, muzdarip bağlılığını ve pişmanlığını hakikaten artırıyordu. Ve bu hisler artık dayanılmaz bir mahiyet almıştı. Bu mezarı bu halde bırakmak; buna razı olamıyordu... Âdeta memleketten bir fert hâline gelmiş bulunduğu için bu işin ne güçlükler, ne tehlikeler arzettiğini biliyordu. Bir Hristiyanın, mukaddes bir mezarlıkta, bir Müslüman kadınının mezarına dokunması... Maksadının temizliğine rağmen, ne mücrim hilelere başvurulması icap ederdi! Bununla beraber, bu işin yapılacağına karar verdi. Şu hâlde, muvaffak olmak için gereken bütün zaman boyunca, hatta lazımsa aylarca müddet Türkiye'de kalacak ve ancak kırılmış taşlar değiştirildikten, her şey yerden kaldınlıp baki kalacak şekilde tahkim edildikten sonra gidecekti...

Akşam Beyoğlu'na dönüşünde, sefaretteki ahbaplannndan Jean Renaud'u evinde buldu. Renaud, burada her şeye hayran kalmakta olan pek genç bir adamdı ki;

Şark'a karşı bu müşterek perestişten dolayı kendisini mahrem dostu yapmıştı.

Masasının üzerinde de Fransa'dan gelen bütün mektuplarla İstanbul damgası taşıyan bir mektup buldu. İlk önce bu mektubu açtı.

Mektup şöyle diyordu:

"Mösyö,

Medje'yi okumakla ruhunda uyanmış tesirleri söylemek ve elinizle yazılmış birkaç sözden ibaret bir cevap dilemek üzere bir Türk kadınının, size vaktiyle bir mektup gönderdiğini hatırlıyor musunuz?

İşte bu aynı Türk kadını, şimdi daha yüksek davalar peşinde koşan bir insan kesilip fazlasını istiyor. Sizi görmek ve yüz kere, her sefer daha çok teessürle okunmuş olan bu kitabın sevilen yazarını tanımayı arzu ediyor. Perşembe günü saat iki buçukta, Boğaziçi'nde, Asya kıyısında, Çubuklu ile Paşabahçe arasında buluşmamızı ister misiniz? Tam koyun nihayetinde, denize yakın bulunan küçük kahvede beni bekleyebilir misiniz?

Bir talikada, koyu renk bir çarşafla geleceğim, arabayı bırakacağım; beni takip eder, fakat ilk önce benim size hitap etmemi beklersiniz. Memleketimi bilirsiniz, kendimi nasıl bir tehlikeye attığımı takdir edersiniz. Ben de sizin şahsınızda pek dürüst bir adam bulduğumu biliyorum. Ketumluğunuza güveniyorum.

Fakat belki de Medje'yi unuttunuz... Belki de artık onun hemşireleri sizi alakadar etmez oldular...

Bununla beraber, eğer bugünkü Medje'nin ruhunu okumak isterseniz, bana cevap verin ve perşembeye görüşelim.

Madam Zahide

Post Restan, Galata"

Mektubu gülerek dostuna uzattı ve öteki mektuplara geçti.

Bunu okuyup bitirir bitirmez Jean Renaud:

— Beni perşembe günü beraberinizde götürün, diye rica etti. Ve bir çocuk edasıyla ilave etti:

— Pek uslu dururum; pek saygılı olurum, bakmam.

— Gideceğimi mi farzediyorsunuz küçük dostum?

— Ah, bu fırsat kaçırılır mı? Elbette gidersiniz canım.

— Asla gitmem! Bu bir tuzaktır. Bu hanım sizin gibi ve benim gibi Türk olacak.

Kabul etmemeye karar vermiş gibi görünüyorsa, bu biraz da genç sırdaşının ısrarlarına muhatap olmak içindi, çünkü aldığı öteki mektupların zarflarını açtığı sırada, fikren hanımla görünmek istediğinden çok fazla meşguldü. Bu randevu ne derece inanılmaz bir şey olursa olsun, üç sene evvel bu meçhul kadının ilk mektubunda kendisini cevap vermeye mecbur bırakmış olan ve muhakeme ile aynı derecede alakasız cazibenin yine tesiri altında bulunuyordu. Esasen de ruhu onun hatırasıyla o derece endişeli bir hâlde mezarlığa ziyaretinden henüz yeni döndüğü sırada, tam bu akşam, kendisine Medje namına edilen bu davet âdeta garip bir şeydi!

2

14 Nisan Perşembe

Andre Lhery ile Jean Renaud İstanbul'dan bir saat mesafede, Anadolu kıyısında ve esrarlı, Zahide tarafından tayin edilmiş, iki köy arasındaki küçük kahveyi, tespit edilen saatten önce gelip aramış, kolayca bulmuş ve önünde yer almışlardı. Burası, hemen her tarafı evler ve servilerle kaplı Boğaziçi'nin nadir olan tenha, ıssız yerlerinden biriydi. Hanım, yeri iyi seçmişti. Orada bomboş bir çayır, üç yahut dört asırlık birkaç çınar, Türkiye'nin baobap kabuklu çınarlarından birkaç çınar ve pek yakınında, tepeden küçük, sakin plaja kadar inmek üzere, haydutlarını ve ayılarını muhafaza etmiş olan Anadolu ormanlarının ilerlemiş bir ucu...

Gizli randevular için hakikaten istenecek bir yer. Ak sakallı fakir bir adamcağız tarafından işletilmekte olan bu kahvenin işgal ettiği harap ve yapayalnız binanın önünde yalnızdılar. Etraftaki çınarlann yaprakları yok gibiydi; fakat taze çayır, çiçeklerle o derecede kaplıydı ve gökyüzü

o kadar güzeldi ki; hiç durmadan esen bu buzlu rüzgâra, Karadeniz'in, İstanbul'un bütün ilkbaharlarını bozan bu ebedî rüzgârına insan hayret ediyordu. Burası, Asya sahilinde daima olduğu gibi, bir derece mahfuz bulunuyordu; fakat karşıda, güneşin altında ve temelleri suda yıkanan bin eviyle Avrupa kıyısında, rüzgâr dehşetle hükmediyordu.

Kahvenin sahibi olan ihtiyar Türk'ün, kendilerine hazırlayıp getirmiş olduğu, fakirlere mahsus ziynetsiz nargileleri içerek bu yalnızlık içinde vakti bekliyorlardı. İhtiyar Türk, kayıkçılarla çobanlara mahsus olan küçük evine, henüz kararsız olan bu mevsimde ve böyle bir rüzgârla gelmiş bulunan bu şapkalı ve temiz kıyafetli mösyölerden biraz mütehayyir ve emniyetsiz nargileleri getirmişti.

Jean Renaud:

— Refakatimi kabul etmekle ne kadar lütufkârlık gösterdiniz, diyordu.

— Minnettarlık hususunda pek mübalağaya varmayın yavrum. Şunu bilin ki, sizi getirişim şayet o gelmezse, şayet işler kötü bir mecraya dökülürse, kendisiyle kavga edebileceğim biri bulunması içindir. Eğer...

— Oh, şu hâlde işlerin iyi bir şekil almasına dikkat etmem lazım.

Bunu korkmuş bir adam edası alarak, kendisine hoş bir çocuk ruhu haber veren pek gere tebessümlerden biriyle söylüyordu.

— Ha, işte bakın, tam şu tarafta arkanızda, bahse girerim ki, o geliyor.

Andre arkasına baktı. Hakikaten bir talika, ağaçlann vücuda getirdiği bir kubbe altından çıkıyor, kötü yoldan sarsıla sarsıla ilerliyordu. Rüzgârın kımıldattığı perdeleri arasından, çehre kısmı dahil olmak üzere simsiyah olan iki yahut üç kadın şekli görünüyordu.

Andre şikâyetli bir eda ile dedi ki:

— Araba içinde hiç değilse bir düzineler. Küçük dostum, bir randevu için böyle takımla mı gelindiği fikrindesiniz? Bu heyetçe bir ziyaret mi?...

Ve bu esnada talika, önlerinden geçecekti. Talika, pek yakına gelince, beyaz eldivenli bir küçük el karanlık örtülerden çıktı ve işaret etti. Evet, bu geliş mektupta haber verilen gelişti... Ve üç kişiydiler! Oh, ne garip macera!

Andre dedi ki:

— Şu hâlde sizi bırakıyorum. Saygılı olun, vadettiniz; bakmayın. Sonra da masraflanmızı, bu ihtiyar adama tesviye edin, bu iş size düşüyor.

Bunun üzerine talikayı uzaktan takip etmeye başladı. Talika az sonra insandan hâli yolda, çınarlar grubunun vücuda getirdiği mahfuz bir noktada durdu. Üç siyah hayalet, baştan ayağa kadar siyah üç hayalet, derhâl otların üzerine sıçradılar; bunlar hafif, gayet narin ve ipek etekleri bulunan hayaletlerdi. Başlarını eğerek şiddetle esmekte olan soğuk rüzgâra karşı yürümekte devam ettiler. Fakat takip edeni, kendilerine iltihak etmeye davet etmek için gibi gittikçe ağır yürüyorlardı.

Andre'nin mütehayyir heyecanını ve bu kadınlar sınıfını mutlak surette yaklaşılmaz saymaya alışık bulunduğu hâlde bu yüzü kapalı Türk kadınlarına doğru ilerlemekten doğan zevkinin bütün hususiyetini anlamak için Şark'ta yaşamış bulunmak lazımdır. Bu hakikaten mümkün müydü? Onlar kendisini çağırmışlardı, kendisini bekliyorlardı. Ve onlarla konuşulacaktı!

Kendisinin pek yakında bulunduğunu hissedince döndüler.

Birisi:

— Mösyö Andre Lhery değil mi? diye sordu ve ses gayet tatlı, ürkek, taze olup titriyordu.

Cevap olarak selam verdi; bunun üzerine, siyah çarşaflardan, birçok düğmeyle düğmelenmiş eldivenli üç küçük elin çıktığını gördü, kendisine uzatılan bu eller üzerinde sırayla eğildi.

Yüzlerinde hiç değilse üç peçeleri vardı; matemli üç muamma, sırlarına nüfuz edilmez üç Parque[1] idiler.

Evvelce de konuşmuş olan ses tekrar konuşarak dedi ki:

---

1 Yunan mitolojisinde üç cehennem ilahesi.

— Eğer size bir şey demiyorsak yahut da saçma şeyler söylüyorsak bizi affedin; korkudan öldük!

Bu, esasen belli de oluyordu. İkinci ses dedi ki:

— Buraya varmak için ne hileler gerek oldu bilseniz... Yoldan ne çok adam, ne çok zenci, ne çok zenciye serpmek icap etti!

Üçüncüsü de:

— Hele tanımadığımız ve bizi mahvetmeye muktedir olan leyin, dedi.

Bir sükût... Buz gibi rüzgâr siyah ipeklerin içine dalıyordu; nefesleri kesiliyordu. Boğazın çınarlar arasından görülen suyu köpükten beyazdı. Ağaçlarda henüz yeni açılmış birkaç yaprak uçmak üzere kopuyordu. Yolun sürünen elbiseler altında eğilen küçük çiçekleri olmasa, insan kendini kışta sanırdı. Hepsi birlikte, sanki gezinen dostlar gibi gidip geliyorlardı; fakat bu uzak yer, bu fena hava, bütün bu şeyler biraz hazindi ve bu tesadüfün atisi için daha ziyade fena bir his veriyordu.

İlk önce ağzını açmış olan ve tehlikeli hareketi sevk ve idare edene benzeyeni, sıkıntı verici sükûtu bozmak, herhangi bir şey söylemek üzere tekrar konuşmaya başladı:

— Görüyorsunuz, üç kişi geldik.

— Hakikaten, bunu görüyorum, dedi.

— Siz bizi tanımazsınız ve buna rağmen bizim yıllardan beri dostumuzsunuz.

İkincisi:

— Sizin kitabınızla yaşarız, diye ilave etti. Üçüncüsü bir isteğini bildirip:

— Medje'nin hikâyesinin doğru olup olmadığını bize söyleyin, dedi.

Şimdi ancak pek kısa sürebilecek bir mülakatta mümkün olduğu kadar çok sualde bulunma kisticali içinde bulunan taze insanlar hâlinde, başlangıcın sessizliğine mukabil hepsi birden konuşmaya başlamış bulunuyorlardı. Korkak cüretleri kadar Fransızcayı konuşmalanndaki rahatlık Andre Lhery'yi hayrete düşürüyordu ve rüzgâr bir yüzün peçelerini kaldırmakla kadında en çabuk ihtiyarlayan kısmı teşkil eden çene altıyla boyunun

üst kısmının burada pek latif bir şekilde, tek buruşuk görünmeyecek şekilde genç olduğunu gördü.

Hepsi bir arada konuşuyorlardı ve sesleri âdeta bir musiki vücuda getiriyordu; rüzgârla çift peçelerin bu sesleri zayıflattığı bir hakikatti; fakat sesin nevi de pek latifti. İlk önce üç tatlı suyun hilesine uğratılıp uğratılmadığını düşünmüş olan Andre, artık gerçekten Türk kadınlarıyla temas etmekte bulunduğundan şüphe etmiyordu; seslerinin tatlılığı hemen hemen muhakkak bir menşe şehadetnamesi teşkil ediyordu. Zira, aksi takdirde, birlikte konuşan üç Beyoğlu kadını, derhâl hayvanat bahçesinin kakaotes kısmını[1] hatıra getirirdi.

Şimdilik Andre'yi en çok alakadar etmekte bulunanı dedi ki:

— Demin üç olarak geldiğimizi söyleyince güldüğünüzü fark ettim. Fakat bir hükme varmama imkân bırakmadınız. Bunu şunun için söylemiştim ki, bugün üç olduğumuz gibi eğer davetimize mukabelede bulunursanız gelecek sefer de üç olacağız, tıpkı -esasen iki olan- o dişi papağanlar gibi birbirimizden ayrılmayacağız... Sonra da hiçbir zaman yüzümüzü görmeyeceksiniz... Biz üç küçük siyah gölgeyiz, işte o kadar.

Diğeri de söze karıştı:

— Ruhlar, sadece ruhlar, anlıyor musunuz; sizin için birer ruh kalacağız, işte o kadar. Dostluğunuza ihtiyacı bulunan üç muztarip ruh...

— Bizi birbirimizden ayırt etmeye lüzum yok; fakat ne ise, bakalım bir kere... Acaba size içimizden hangisini yazmış olduğunu, o Zahide'nin hangimiz olduğunu keşfedecek misiniz?.. Haydi söyleyin, bu bizi eğlendirecek.

Hiç müteredditt görünmeden, Andre:

— Bizzat siz, Madam! cevabını verdi. Hakikat de buydu ve onların peçelerinin arkasında Türkçe sesler çıkanp hayretler ettikleri duyuldu.

O zaman "Zahide" dedi ki:

---

1 Sevimli istisnalar bulunduğunu memnunlukla kaydederim.

— Peki öyle ise mademki siz ve ben, birbirlerini eskiden beri tanır iki insanız, size hemşirelerimi tanıtmak şimdi benim vazifemdir. Bu yapıldıktan sonra tam bir dürüstlük hudutlarına girmiş bulunacağız. Şu hâlde iyi dinleyin. Şuradaki ikinci siyah dominonun, şu en yüksek boylunun adı Neşedil'dir ve fena kalplidir. Bu esnada açıktan yürüyenin adı İkbal'dir ve pek içinden pazarlıklıdır; kendisine emniyet etmeyin. Bu saatten itibaren de aramızda şaşırıp bizi birbirimize karıştırmamaya dikkat edin.

Söylemek zait ki, bütün bu isimler takma idi. Andrenin bunda şüphesi yoktu. Ortada Zahide bulunmadığı gibi Neşedil yahut İkbal de mevcut değildi. İkinci çarşaflı, gelinin kuzinlerinden büyüğü olan Zeynep'in muntazam, ciddi, bakışı biraz hakikat ötelerine müteveccih çehresini gizliyordu. İçinden pazarlıklı denmiş olan üçüncüye gelince eğer Andre, kalın matem peçesini kaldırabilmiş olsaydı, onun altında Melek'in havadaki küçük burnuyla gülen iri gözlerini, vaktiyle "şairin hayli geçkin olması icap ettiğini" söylemiş bulunan genç Türk kızını görürdü. Gerçi o zamandan beri tez gelmiş ıstıraplarla ve gözyaşları içinde geçmiş gecelerle pek değişmiş bir Melek. Fakat mizaç itibariyle nihayetsiz derecede neşeli olduğu için gülüşünün parlaklığını uzun ıstıraplan bile bozamamış bir Melek.

Takdimleri takip eden sükûttan sonra "Zahide" sordu:

— Acaba bizim hakkımızda nasıl bir kanaate varmış bulunuyorsunuz? Ne çeşit kadınlar olduğumuzu, hangi içtimai sınıfa, hangi âleme mensup bulunduğumuzu farz ediyorsunuz? Haydi, söyleyin.

— Vallahi, bunu ileride size daha iyi tarif edebilirim... Fakat birer oda hizmetçisi olmadığınızı anlamaya başladığımı şimdiden tasrih edeceğim.

— Yaa... Peki ya yaşlanmız?... Sadece birer ruh olmayı istediğimiz için bunun gerçi ehemmiyeti yok. Fakat buna rağmen vazifemiz size derhâl bir şey itiraf etmektir: Biz ihtiyar kadınlarız, Mösyö Lhery, pek ihtiyar kadınlanz.

— Evet, bunu tamamen anlamıştım.

— Ya, değil mi?

Kedere bürünmüş bir eda ile seste ihtiyarlığın titreyişlerini hasıl etmeye muvaffak ola ola, İkbal (Melek) söze karıştı:

— Ya, değil mi, heyhat ihtiyarlık gizlemek için sarf edilmiş ihtiyatlara rağmen daima hissedilir bir şeydir... Fakat biraz tasrih edin... Birer rakam söyleyin de fizyonomist olup olmadığınızı anlayalım...

Nüfuz edilmez peçeler sebebiyle bu fizyonomist sözü bir tuhaflık edasıyla söyleniyordu.

— Rakamlar mı?.. Fakat söyleyeceğim rakamlar sizi yaralamaz mı?

— Ooo, katiyyen... Her iddiadan ne derecede vazgeçmiş bulunduğumuzu bir bilseniz... Haydi söyleyin, Mösyö Lhery.

— Peki, öyle ise söyleyeyim! Bana derhâl hiç değilse, hiç değilse, evet en az on sekizle yirmi dört arası büyük anneler şeklinde göründünüz.

Peçelerinin altında, ihtiyar birer kadın tesirini yapamadıklanndan dolayı pek müteessir olmaksızın, bununla beraber bundan dolayı bir sevinç duymayacak kadar mutlak bir gençlik içinde gülüyorlardı.

Temizlenmiş ve aydın gökyüzü altında gittikçe daha soğuk tarzda esen, dalları ve yaprakları dağıtan sert rüzgâr altında şimdi, dördü de eski dost halinde geziniyorlardı; sözleri kesen bu rüzgâra, yolun pek yakınlarında kaynayan bu denizin gürültüsüne rağmen, başlangıcın şaşkınlığını örtmek üzere kullanmış olduklan o müstehzi edayı çabuk terk ederek hakiki düşüncelerini teati etmeye başlıyorlardı. Sert bir rüzgâr pek kuvvetle çarptığı zaman eğilmeye veya dönmeye mecbur, ağır ağır ve göz tetikte yürüyorlardı. Andre onlann, her şeyi anlamaya ne derecede kadir bulunduklanna, hem de bu meçhul kadınlarla kendini âdeta emniyette hissettiğine şaşıyordu.

Bulunduklan vaziyete uygun olan fena havanın ve yalnızlığın sükûtu içinde nefislerini âdeta emniyette hissederlerken, birdenbire, bir yolun dönemecinde,

kendilerine, umacı göründü. Ve bu umacı, çalılıklan geçerken kendilerine yol açmak için birer değnek taşıyan bizim askerlerimiz gibi ellerinde birer değnek bulunan iki Türk askeri şeklinde göründü. Bu, tesadüflerin en tehlikelisiydi, çünkü eski prensipler üzerinde hiç şaka yapılmayan iç Anadolu köylerinden gelmiş olan bu mert gençler nazarlarında bu derece canice olan bir şey, bir Garp erkeğiyle birlikte Müslüman kadınları karşısında en son şiddetlere kalkışmaya muktedirdiler. Hayret içinde çivilenmiş olarak askerler durdular, sonra birbirleriyle derhâl teati ettikleri birkaç sözden sonra hiç şüphesiz arkadaşlarını yahut polisi haberdar etmek; hatta yakın köyü ayaklandırıp kaldırmak üzere koşa koşa uzaklaştılar. Dehşete düşen üç küçük siyah hayalet arabalarına atladı ve araba parça parça olacak bir şiddetle, dörtnala yola düzüldü. Uzaktan bu sahneyi görmüş olan Jean Renaud da imdatta bulunmak üzere koşuyordu. Büyük bir hızla giden talika ağaçlar arasında gözden ırak olur olmaz, iki dost büyük ormana giden bir yan yola kendilerini attılar.

Korkuları geçerek ağaçlar altında rahat rahat yürümeye başladıkları zaman, bir dakika sonra, Jean Renaud:

— Peki, nasıl şeyler? diye sordu. Andre:

— Hayret verici şeyler, cevabını verdi.

— Ne manada hayret verici? Sevimli şeyler mi?

— Pek! Fakat hayır, daha ciddi bir kelime muvafık olur. Çünkü bunlar ruhmuşlar, sadece birer ruhmuşlar... Aziz dostum, hayatımda ilk defa olarak ruhlarla konuştum.

— Ruhlar? Fakat nasıl bir zarf içinde... Namuslu kadınlar mı?

— Oooo, namus hususunda azamisi... Eğer büyüğünüz için hayalinizde güzel bir aşk macerasını tertip ettinizse, bunu bir başka sefere erteleyebilirsiniz.

Andre, onlann dönüşleri hususunda içinden endişe duyuyordu. Bu zavallı küçük Türk kadınlarının cüret etmiş bulunduğu şeyi pek garip, İslam'ın bütün âdetlerine muhalifti; fakat esasında hareket, işte en hafif bir çarpıklık olmamak şartıyla, üç kişi olarak ve bir erkekle

kendisine çehreye ait en küçük şeyi keşfettirmeksizin ruha ait şeyler üzerinde bu konuşmak, tertemiz bir hareket değil miydi?... Onları emniyette, haremlerinin demirleri arkasına girmiş bilmek için Andre, çok şey verirdi... Fakat onlar için ne yapılabilirdi?... Kaçmak, yaptığı gibi gözden kaybolmak, bundan başka hiçbir şey yapamazdı. Bizzat veya herhangi bir vasıta ile her müdahale kendilerini mahvetmek olurdu.

3

Bu uzun mektup, Andre Lhery'ye ertesi akşam ısrarlı şekilde verildi:

"Dün bize, zamanımızın Türk kadınını tanımadığınızı söylediniz, kaldı ki; bunun böyle olduğunu tahmin de ediyorduk, çünkü o da kendini bilmezken onu kim tanıyabilir?

Esasen, onun ruhunun sırrına nüfuz edebilecek olan ecnebiler kimlerdir? Türk kadınlan, bu ecnebilere çehrelerinin sırrını daha kolaylıkla verebilirler. Ecnebi kadınlarına gelince, Gerçi bunlardan bazıları bizim evlerimize girmişlerdir; fakat onlar ancak bugün Avrupa modasına uygun olan salonlarımızı, hayatımızın dış cihetini görebilmişlerdir.

Fakat ister misiniz ki; biz varlığımızdaki esran çözmek hususunda -ve eğer bu çözüşe imkân varsa- size yardım edelim? Artık tecrübe yapılmış bulunduğu için dost olabileceğimizi biliyoruz, çünkü geçen şey bir tecrübe idi, işlenmiş cümleleriniz arkasında sanattan başka bir şey bulunup bulunmadığına emniyet hasıl etmek istiyorduk. Tehlike içinde bulunan bu siyah hayaletlerden uzaklaştığınız sırada sizde bir şeyin müteessir olduğunu kendi kendimize tasavvur etmekle aldandık mı? Bu tecessüs, hayal sukûtu, belki merhametti; fakat adi bir tesadüften kalmış kayıtsızlık değildi.

Bundan başka da bilhassa hissettiğinize eminiz ki, bu şekilsiz ve cazibesiz paketler, bizzat demiş olduğumuz şekilde kadın değildiler, fakat birer ruhtular, bir ruhtular;

bu, zekâsı hürriyet kazanan ve ıstırap çeken, lakin hür edici ıstırabı seven ve dünkü dostu olan, size teveccüh eden yeni Müslüman kadınının ruhuydu.

Şimdi, onun yarınki dostu olmak için sizin onda, güzel bir seyahat eğlencesinden, sanatkâr hayatınızın zevkli bir devresine ait güzel bir çehreden başka bir şey görmeyi öğrenmeniz lazımdır. O, artık sizin için üzerine eğilmiş olduğunuz çocuk, yahut da muhabbetinizin sadakasıyla kolayca bahtiyar olmuş sevgili olmamalıdır. Eğer kendisinin, sizi sevmesini iltizam ediyorsanız, nihayet uyanan ruhunun ilk çarpıntılarını dinlemeniz lazım gelir.

Medje'niz mezarlıktadır. Küçük cariyenin mezarı üzerine dökülmüş çiçekler için onun namına ve bütün kadınlar namına teşekkür... Gençliğinizin o günlerinde, elinizin erişeceği yerde bulunan saadeti, zahmetsizce elde ettiniz. Fakat bir sürüklenişle kollarınıza atılmış olan küçük Çerkez kızı, artık mevcut değildir ve sevkatabii aşkı ile itaatten gelen aşkın yerlerini bir seçme aşka terkettiği zaman, Müslüman kadını için bile, artık gelmiş bulunmaktadır.

Ve aşkta garabete benzer bir hoşluk ve şehvet tarafından başka bir şey tasvir etmek zamanı, sizin için de gelmiş bulunmaktadır. Faraza bugün kendisine bizim ıstırabımızı teşkil eden en son ıstırabı... Ancak bir hayali sevebilmek ıstırabını hissettirecek kadar ruhunuzu harice yöneltmeyi deneyiniz.

Çünkü biz, hepimiz, ancak bunu sevmeye mahkûm edilmiş bulunuyoruz.

Bizi bilir misiniz, ne şekilde evlendirirler? Gerçi Garplılaşmış evlerimizde bir nesilden beri yerleşmiş ve vaktiyle satenden divanlarla odalıkların saltanat sürdükleri yerlerde vücut bulmuş olan hemen hemen Avrupakâri izdivaç, bize gurur veren bir terakki teşkil etmiyor değildir. (Bununla beraber, onu her an kırmak veya içine bir yabancı kadın getirmek iktidarına sahip olan bir koca kaprisinin tehdidi altında bulunan bu evlilik hayatı, henüz kuvvetten pek mahrumdur.) Hulasa bizi, bizim reyimize

müracaat etmeksizin, kuzular gibi yahut tavuklar gibi evlendirirler. Gerçi, tesadüfün bize temin ettiği koca alelekser halım ve iyidir; fakat onu biz intihap etmemişizdir. Zamanla ona bağlanırız, fakat bu muhabbet aşk değildir. Bundan sonra da bizde hisler uyanır ve uçup bazen pek uzaklara konan bu hisler kendi nefislerimizden gayri herkesin meçhulü kalır. Biz severiz; fakat biz ruhumuzla, bir başka ruhla severiz; düşüncemiz başka bir düşünceye bağlanır, kalbimiz başka bir kalbe esir olur. Ve namuslu olduğumuz için bahusus onu, tahakkuk ettirmeyi tecrübe ederken kaybetmeye katlanamayacağımız kadar bizim için kıymetli olduğundan, bu aşk hülya hâlinde kalır. Bu aşk, o kadar sert bir rüzgâr estiği esnada Paşabahçe'de yaptığımız seyran gibi masum kalır.

İşte Hicret'in 1322 yılında Türkiye'de Müslüman kadınının ruhu budur. Bugünkü tahsil ve terbiyemiz, varlığımızda bu ikiliği mucip olmuştur.

Bu ifade, size tesadüfümüzden daha garip görünecektir... Duyacağınız hayreti evvelden tasavvur ederek eğleniyorduk. İlk önce aldatıldığınızı zannettiniz. Bundan sonra henüz kararsız, bir macera farzetmeye meyyal ve belki bunu isteyerek, geldiniz; maiyetinde hizmete hazır cariyeler bulunmakta olup meşhur bir muharriri yakından görmeyi, hevesli ve peçesini kaldırmakta pek musir kalmayacak bir Zahide bulmayı müphem şekilde umuyordunuz.

Ruhlarla karşılaştınız.

Ve eğer siz, onlann dostu olmayı bilirseniz, bu ruhlar da sizin dostlannız olacaklardır.

İmza:

Zahide, Neşedil ve İkbal"

3. Bölüm

1

İzdivacından Andre Lhery'nin gelişine kadar Zahide'nin hikâyesi.

Genç beyin, kendisine gittikçe daha tatlı gelen okşamalan isyan hususundaki tasavvurlarını yavaş yavaş uyuşturmuştu. Ruhunu saklamakla beraber, vücudunu bu hodkamlığı pek büyük bir nezaket ve zarafet, sevimli bir şuhluk altında gizlemiş tam bir şımarık çocuk olan güzel kocasına mutlak bir şekilde vermiş bulunuyordu.

Ruhu hep Andre Lhery için mi muhafaza ediliyordu? Kendisi de bunu iyi bilmiyordu; zira zamanla bu hülyanın çocukluğu kendisine görünmemiş değildi. Günden güne onu daha az düşünüyordu.

Yeni mahpesine âdeta alışmış gibiydi; yani eğer, izdivacının ikinci yılı sonunda bu Hamdi, Dürdaney'i de almamış olsaydı, hayat kendisi için katlanılır bir mahiyet iktisap etmiş bulunacaktı. Bu izdivaç da Hamdi'yi iki kadının kocası vaziyetine sokuyordu ki; bu, Türkiye'de bugün modası geçmiş bir vaziyettir. O zaman, her türlü zarafetsiz sahneyi önlemek üzere sadece iki ay Kasımpaşa'ya, büyük annesinin yanına, bu yeni vaziyet üzerinde düşünmeye ve ona alışmaya yetecek bir zaman için gitmesine müsaade edilmesini istemiş, bu müsaadeyi de almıştı.

Ve bir akşam sessizce gitmişti ve bu evde kendisini gittikçe daha fazla yapmaya mecbur etmek istedikleri odalık rolünü yapmaktansa, bu eve dönmemek için her şeye azmetmiş bir hâlde ayrılmıştı.

Keza, Zeynep'le Melek de Kasımpaşa'ya dönmüş bulunuyorlardı. Melek, aylarca işkence ve gözyaşından sonra, korkunç bir kocadan nihayet boşanarak, Zeynep ise her hissine istikrah veren yetmişlik bir koca ile bir buçuk yıllık bedbaht bir hayattan sonra bu kocadan ölümle kurtularak dönmüştü. Hemen aynı zamanda ilk gençliklerinde devasız şekilde tecavüze uğramış, çiçekleri bozulmuş, yorgun, hayat enkazına dönmüş bir hâldeydiler. Bununla beraber, sonsuz ümitsizlikleri içinde hemşire mahremiyetini yeniden tesis etmeye muvaffak olmuşlardı.

Andre Lhery'nin, Türk gazeteleri tarafından yazılan İstanbul'a dönüş haberi, kendileri için tamamıyla hayret verici bir şey olmuş, aynı zamanda da eski ilahları kaidesinden düşmüştü. Demek ki, bu adam herkes gibi lalettayin bir insandı; burada, bir sefarette emir altında hizmet edecekti; bir mesleği ve bahusus bir yaşı vardı... Ve şimdi Melek, kuzinine eski hülyalarının kahramanını sahipsiz ve galip ihtimalle pek şişman bir ihtiyar Mösyö şeklinde tarif edip eğleniyordu.

Ona tesadüf fırsatını elde etmiş olup hakkında kendisine ısrarla sualler sorduklan İngiliz sefaretine mensup bir muhibbeleri demişti ki:

— Andre Lhery öyle mi? Umumiyet itibariyle tahammül edilmez bir mahluk. Ağzını her açışında size bir lütufta bulunuyormuş gibi bir hâli var. Cemiyet içinde bunu fevkalade belli etmek şartıyla içi sıkılıyor. Şişmanlık veyahut saçsızlık hususunda, yok hayır... Katiyyen böyle olmadığını teslim etmek mecburiyetindeyim!

— Ya yaşı?

— Yaşı mı? Yaşı yok... Bir saat içinde yirmi yıl fark ediyor. Şahsına gösterdiği fevkalade itinalarla henüz genç olduğu hissini veriyor, hele kendisini eğlendirmek kabil olursa! Çünkü bir çocuk gülüşü ve diş etleri var;

hatta bu esnalarda gözlerinin de çocuk gözlerine benzediğini fark ettim... Aksi takdirde mağrur, iddialı ve aydaymış gibi etrafına karşı dalgın ve dikkatsiz... Şimdiden herkes fevkalade aleyhinde!

Bu tarzda malumata rağmen, günlerinin fevi yeknesaklığını bozmak üzere ona gitmek gibi pek büyük bir maceraya girişmeye nihayet karar vermişlerdi. Ruhlarının derinliğinde eski prestijinden, onun kendileri için yüksek-lerde bir mahluk, bulutlarda bir varlık olduğu zamandan bir bakiye kalmış bulunuyordu. Ayrıca da bu tehlikeye koşmak için nefislerine karşı makul bir sebep bulmak üzere kendi kendilerine: "Bugünkü Türk kadını lehinde bir kitap yazmasını ondan isteriz; belki de bizim gibi harap edilmiş yüzlerce hemşiremize faydalı oluruz." diyordu.

2

O çılgınca Çubuklu seyranından[1] sonra ilkbahar, İstanbul'un ani, mestedici ve devamsız ilkbahan gelmişti. Karadeniz'in sonu gelmez dondurucu rüzgân birdenbire fasıla vermişti. Bunun üzerine de nihayet İtalyan'ın yahut İspanya'nın merkezi kadar güneyde olan bu memleketin latif bir şekilde aydınlık ve ılık olabileceği âdeta bir sürpriz şeklinde meydana çıkmıştı. Boğaziçi'nde, saraylann mermer nhtımlan yahut ayaklan suya dalmış eski harap evleri üzerinde güneşin azim ve ani bir mestisi başlamıştı. Kuru ve berraklaşmış hava içinde İstanbul, tarif edilmez Şark rehavetini tekrar alıyordu; hülyalı ve dünya manzarasına kendini verir mizaçlı Türk milleti, tekrar dışanda, binlerce küçük kahve önünde, mukaddes camilerin etrafında, çeşmeler yakınında, taze asmalı çardaklar altında, glisinler altında, çınarlar altında yaşamaya başlıyorlardı. Sayısız nargile yollar boyunca nüvazişkâr kokulannı neşrediyor ve kırlangıçlar yuvalann etrafında sevinçten coşuyorlardı. Eski türbeler, gümüşi renkte kubbeler derin ve değişmez, hiçbir zaman bitmeyecek denebilir bir sükûn içinde yüzüyorlardı.

---

1 Çubuklu mu, Paşabahçe mi? Hakikatte Paşabahçe'nin Beykoz cihetine düşen Sultaniye çayın olsa gerek.

Anadolu sahilinin yahut hareketsiz Marmara'nın parça parça görülen uzaklan panl panl parlıyordu.

Gençlik zamanından belki biraz daha gam içinde, fakat aynı derecede derin bir ihtirasla, Andre Lhery, tekrar Türk olmaya başlıyordu. Ve gölgede, hülyaya dalmış sanklı yüzlerce kimse arasında, Beyoğlu'ndan pek uzakta, tam merkezde, eski İstanbul'un mutaassıp kalbinde oturmuş bulundukları bir sıradaydı ki; şimdi Türkler içindeki hayatın daimî arkadaşı kesilen Jean Renaud kendisine birdenbire sormuştu:

— Peki, Çubuklu'nun üç küçük hayaleti ne oldular? Kendilerinden bir haber yok mu?

Bu, Mehmet Fatih'in cami önünde, Avrupalıların hiç gelmedikleri eski asırlara ait büyük bir meydan üzerinde olmuştu. Ve sanki gökyüzüne çıkmış gibi de adına minare denilen muazzam taş servilerinin nihayetine yükselmiş müezzinlerin terennüm ettikleri ve dünya şeylerinin o kadar üzerinde, yukarının berrak maviliklerinde kaybolmuş bulundukları cihetle seslerinin âdeta pek uzaklardan geliş hissini verdiği sırada sorulmuştu.

Andre:

— Haa, o üç küçük Türk kadını! Size gösterdiğim ufak mektuptan beri bir şey yok. Sergüzeştin nihayet bulduğunu ve artık bu işi düşünmediklerini sanıyorum, demişti.

Bu sözleri söylemek için kayıtsız gibi bir eda takınmıştı, fakat sual kendisinin meydanı seyirden duyduğu huzuru bozmuştu ve bu meçhul kadınların bir davetini ihtiva etmeksizin geçmiş olan günler, Zahide'nin peçe altında o derecede garip tarzda tatlı olan sesini hiç şüphesiz artık bir daha duymayacağı fikrine âdeta ıstıraplı bir mahiyet vermişlerdi... Yapabileceği tesirden o kadar emin olduğu zaman artık geçmiş bulunuyordu; onu hiçbir şey gençliğinin uçup gitmiş olması kadar müteessir etmezdi ve hüzün içinde, kendi kendine:

— Beni genç bekliyorlardı ve fazla hayal sukûtuna uğramış olacaklar, diyordu.

Son mektupları şu:

— Eğer isterseniz dostlannız oluruz kelimeleriyle bitmişti. Elbette ki, bunu pek isterdi. Fakat şimdi onlan nerede bulmalıydı? İstanbul kadar azim ve emniyetsiz, şüphelerle dolu bir labirentte ne ismi ne de çehresi bilinen üç Türk kadınını arayıp bulmaya çalışmak, fena ruhlann vaktiyle masal kahramanlanndan istedikleri şekilde yapılmaz ve alaylı vazifelerden birine girişmekten farksızdı.

3

Şimdi aynı günde, aynı anda, Çubuklu'daki gizli seyranı hazırlamış olan zavallı küçük esrarlı mahluk, en büyük davayı başarmak üzere Yıldız'ın tehlikeli eşiğini geçmeye hazırlanıyordu. Haliç'in öbür tarafında, Kasımpaşa'da, o boğucu kafesler arkasında, yeniden işgal ettiği eski genç kızlık odasında, bir ayna karşısında gayet meşguldü. Gümüşi renkte ve gümüş sırmalı, saray etekli olup dün Paris'in büyük bir terzisinden gelmiş olan bir tuvalet kendisini alışılandan daha ince, daha zarif ve yumuşak kılıyordu. Bugün pek güzel olmayı istiyordu ve neticenin ne olacağını kendisi kadar heyecanla düşünen iki kuzini, ağır bir sükût içinde onun süslenmesine yardım ediyorlardı. Muhakkak ki; elbise iyi yaraşıyordu, elbisenin bulutlu gümüşilikleri üzerinde yakutlar da yakışıyordu. Esasen vakit gelmişti... Bu sebeple, etek bir kurdele ile bele bağlandı; zira bu, Türkiye'de hükümdarların huzuruna çıkmak hususunda bir etiket kaidesidir. Çünkü bu uzun etek mecburi bulunmakla beraber, hanedana mensup bir prenses olmadığı takdirde hiçbir kadın onu yerde bırakmak ve sarayın muhteşem halılarını onunla süpürmek hakkına sahip değildir. Bundan sonra baş yaşmakla, hanımefendilerin bazı hususi vaziyetlerde araba ve kayıkla dolaşırken hâlâ kullandıklan ve çarşaflı hiçbir misafirin kabul etmeyecek olduğu Yıldız'a girmek için uzun etekli elbise gibi şart bulunan eski zamanın beyaz muslin örtüsüyle sarıldı.

Vakit gelmişti; Zahide kuzinlerinin veda busesinden sonra, aşağı inerek fenerleri yaldızlı siyah beygirler koşulu ve beygirlerin haşalannın üzeri altın plakalı,

istorlan inik arabasına bindi. Mevcut olmaması imkânsız harem ağası, arabacının yanında, hareket etti.

Bakın, esasen de tahmini kolay olan nasıl bir felaketin tehdidi altında bulunuyordu. Kayınvalidesi tarafından kabul edilmiş iki aylık inziva nihayet bulmuştu ve şimdi Hamdi, karısının müşterek evlerine gelmesini şiddetle istiyordu. Bu belki servet meselesiydi, fakat aynı zamanda aşk meselesiydi çünkü ötekinin şehveti üzerinde icra etmiş olduğu tesire rağmen, evinin cazibesi bunun huzuruyla kaim olduğunu anlamıştı ve her ikisini de istiyordu.

Şu hâlde, ne pahasına olursa olsun boşanmak gerekti. Fakat bunu elde etmek için kime müracaat etmeliydi? Kendisine karşı eski muhabbeti yavaş yavaş tekrar duymuş olduğu babası Şevketli Padişah nezdinde onu himaye edebilirdi; fakat bir yıldan beri mukaddes Eyüp Mezarlığı'nda uyuyordu. Geriye, böyle teşebbüsler için çok ihtiyar olan büyük annesi kalıyordu; fazla olarak da o bunu anlayamayacak kadar 1320'liydi. Onun zamanında bir evde iki, yahut üç, hatta dört zevce niçin olsundu? Ancak bir tane olmalı hususundaki bu yeni moda -mürebbiyeler ve imansızlık gibi- Avrupa'dan gelmişti! Çektiği ıstıraplar içinde, gidip iyiliğiyle maruf bulunan Valide Sultan'ın ayaklarına kapanmayı düşünmüş ve Saray Müşiri Tevfik Paşa'nın kızının huzura kabulüne zahmetsizce muvafakat cevabı gelmişti.

Yıldız Parkı'nın büyük dış çevresi bir kere aşıldıktan sonra, siyah kupa arabası Sultan'ın bahçelerini ihata etmekte olan kapısı kapalı bir parmaklık önüne vardı. Sağlam, iri bir anahtarla bir zenci gelip kapıyı açtı ve şimdi validenin bendegânına mahsus kıyafet giyinmiş bir harem ağalan ordusunun misafirin inmesine yardım için arkasından koştuğu araba, çiçekli bahçe yollarından geçtikten sonra dış merasim merdiveninin önünde durdu.

Bu pek iyi kalpli Sultan'a daha evvel de bayram merasimi için birçok kereler gelmiş bulunduğu için güzel ricacı, kabul merasimini bildirdi. Avluda tahmin etmiş olduğu gibi otuz kadar küçük peri buldu. Bunlar birer güzellik ve

cazibe numunesi olan gayetle genç cariyelerdi. Cümlesi, birer kardeş gibi birbirinin eşi elbiseler giyinmişler ve kendisini karşılamak üzere iki saf olmuşlardı. Hep birlikte verdikleri büyük bir selamdan sonra bu küçük periler nüvazişli ve hafif bir kuş uçuşması gibi üzerine hücum ettiler ve onu, her hanımın örtülerini çıkarmak üzere ilk önce girmesi icap eden, yaşmak salonuna götürdüler.

Orada, bir göz açıp kapama vakti içinde, periler tek söz söylemeden, kendisini sarmakta olup, sayısız toplu iğne ile tutulmuş olan muslinleri çözüp aldılar ve pek yüksek bir taç hâlinde başında bulunan gazden hotoz altında saçlannın tek zülfü bozulmamış bir hâlde, Zahide hazır oldu. (Ancak hanedana mensup prenseslerin açık başlı bulunmak hakkına sahip oldukları saray nizamında, bu hotoz mecburidir). Bundan sonra yaver kendisini selamlamak ve intizar salonuna götürmek üzere geldi; bir sultan dairesinde hiçbir zaman bir erkek bulunmayacağı için bu yaver tabiidir ki, bir kadındı. Bu, daima uzun boyu ve kusursuz güzelliği için seçilen ve asker çuhasından altın kılaptanlı ceket giyen, kemere sokulu uzun etekli, altın sırmalı küçük zabit serpuşlu genç bir Çerkez cariye olur. İntizar salonunda hazinedar usta gelerek kendisine usul mucibince bir müddet refakat etti. Saray hizmetine hiçbir Türk kabul edilmediğinden bunun da bir Çerkez kadını olduğunu söylemeye lüzum yoktu, fakat iyi bir aileye mensup bulunduğu cihetle, bu derece itibarlı bir mevkiyi işgal etmiş ve kibar bir aileye mensup olan hatta hanımefendi olan bu kadınla konuşmak icap etti. Bütün bu yavaşlıklar öldürücü şeylerdi ve ümidi, cüreti gittikçe hafifliyordu.

Halifenin annesinin bulunmakta olduğu ve o kadar güç varılan salona girmek üzereyken büyük bir hummaya tutulmuş gibi titriyordu.

Burası, enfes halılar ve İslami yazılar dışında heyhat ki tamamıyla Avrupai bir lüks içinde bulunan ve kafesler arkasından ışıklı ve şaşaalı görülen Boğaziçi'ne yüksekten bakan neşeli ve aydınlık bir salondu. Saray kıyafetinde beş yahut altı kimse ve nihayette oturmakta olup ziyaretçiyi kabul etmek üzere ayağa kalkan iyi Prenses... Batı Majesteleri için olduğu gibi, üç büyük selam; fakat

bunun üçüncüsü, baş hanımın eteğinin ucunu öpmek için yere değecek kadar iki dizüstü tam bir eğilmeydi. Lakin Sultan, samimi bir tebessümle kendisini yerden kaldırmak üzere ellerini uzattı. Bir genç prens, Sultan'ın oğullanndan biri bulunuyordu. (Prensler de bizzat Padişah gibi kadınları yüzleri açık olarak görmek hakkına sahiptirler.) Hanedana mensup, narin ve sevimli, başları açık ve uzun etekleri yayılmış iki prenses vardı. Ve nihayet, gayetle san saçları üzerinde küçük birer hotoz bulunan, uzun etekleri kemerlerinde hapsedilmiş üç hanım mevcuttu. Bunlar vaktiyle hem de bu sarayın üç cariyesiydiler ki; izdivaçlanyla birer büyük hanım olmuşlardı ve herhangi bir prensese davetsiz, kendi ailelerine gider gibi gitmek hakkını birer saraylı sıfatıyla kazandıkları için birkaç günden beri eski hanımlan ve velinimetleri nezdinde bulunuyorlar. (Türkiye'de esaret böyle anlanır ve müfrit sosyalistlerimizin çoğunun karılan, sonra oda hizmetçisini yahut mürebbiyesini Türk hanımlarının cariyelerine muamele edişleri gibi kullanmaları için haremlerde tahsil ve terbiye görmeye gelebilirler.)

Ziyaretçiyi iyi bir tarzda kabul etmek ve sadelik hakiki prenseslerin daima sahip bulundukları bir latif meziyettir; fakat şüphesiz ki; onlardan hiçbiri sadelik ve tatlı tevazu hususunda İstanbul prenseslerine faik değildirler.

Beyaz saçlı Sultan, neşeli bir eda ile dedi ki:

— Sizi getiren iyi rüzgârı takdis ediyorum, sevgili yavrum. Hem sizi bütün gün bırakmayacağımızı da bilin. Hatta bize biraz piyano çalmaya da sizi mahkûm edeceğiz. Ne yapalım, siz de bu kadar güzel çalmayın!

Henüz meydana çıkmamış olan genç dilberler, kahve ve şerbet getirmeye memur taze cariyeler, altın tepsiler üzerinde, altın tabaklarda, altın kutularda kahve, şerbet, gül tatlılan takdim etmek üzere içeri girdiler ve Sultan musahabeyi, hatta en kapalılan dahil olmak üzere saraylara daima giren günün mevzulanndan biri üzerine getirdi.

Fakat ziyaretçi, perişanlığını iyi gizleyemiyordu; konuşmaya, yalvarmaya ihtiyacı vardı. Bu pek mükemmel belli oluyordu. Sevimli bir saygı ile prens ayrıldı; Boğaziçi'nin uzaklıklannda bilmem neye bakmak üzere prenseslerle

güzel saraylılar gidip yandaki bir salonun kafeslerine dayandılar.

O zaman, ayaklanna kapanan Cenan'a doğru bir ana edasıyla eğilen büyük Prenses yavaşça:

— Ne var, aziz çocuğum? dedi.

İlk anlar korkunç ve artan bir ıstırap içinde geçti, çünkü Sultan'ın çehresinde, anlattığı sırlann tesirlerini arayan küçük âsi, onun anlamadığını ve dehşete düştüğünü gördü. Gerçi hep şefkatli bir mana ile dolu olan gözler reddetmiyordu. Fakat, bir talak ve bu kadar mazeretsiz bir talak! Ne güç iş! Evet, çalışınm. Fakat böyle şartlar içinde oğlum asla razı olmayacaktır der gibiydiler.[1]

Ve söz hâlinde bildirilmeyen bu ret karşısında Cenan halılann, yerin dizleri alcında kaydığını sanıyor, kendini mahvolmuş hissediyordu. Tam bu esnada sarayda âdeta dinî bir dehşet ürpertisi geçti; dehlizlerde hafif ayak sesleriyle koşuluyordu; dehlizler boyunca bütün cariyeler ipek hışıltılan içinde yere dizüstü düşüyorlardı... Ve harem ağası koşup salona girerek korkunun daha sivrileştirdiği bir sesle haber verdi:

— Şevketmaap Efendimiz!..

Başları eğecek olan bu ismi yeni telaffuz etmişti ki, kapının eşiğinde Padişah göründü. Hep diz çökmüş duran ricacı onun doğrudan doğruya kendi bakışına inen nazanna bir an dayandı, sonra kendini kaybetti ve güzel elbisesinin gümüşi bulutu içinde tamamen solgun, bir ölü gibi yere serildi...

Kapıda görülen bu adam, Garp ruhlarının yığınlan için dünya üzerinde en tanınmaz insan, insanlann yüklenemeyecekleri ağırlıkta mesuliyetler taşıyan halife, ellerinde azim telam âlemini tutan ve onu Hristiyan milletlerinin itiraf edilmeyen ittifakı kadar zamanın ateşten seline karşı müdafaa etmesi icap eden adam; Asya çöllerinin nihayetine kadar kendisine Allah'ın gölgesi denen kimseydi.

---

1 Sultan Hamid'in annesi pek küçükken kaybetti, kendisini büyüten analığı Perestu kadınının da saltanatının son zamanlarına kadar hayatta bulunmakla beraber Yıldız'da değil, Nişantaşı'ndaki bir konakta oturduğu burada kaydedilebilir.

Bugün, sadece, tevkir ettiği annesini ziyaret etmek üzere gelmiş ve yere diz çökmüş genç kadının hâlindeki ıstıraba ve ateşli ricaya rastlamıştı. Ağır vazifesinin ve yükünün bazen sertleştirdiği fakat buna rağmen hiç kimsenin bilmediği mahrem ve latif merhametlere açık kalan esrarlı kalbine bu bakış nüfuz etmişti. Derin bir selam için eğilmiş bulunduklarından yere düştüğünü görmemiş olan kızlanna bir işaretle ricacıyı gösterdi, azim etekleri yerlerde sürünen iki prenses, eteği kaldınlmış genç kadını kollarına alıp sanki kendilerinin kardeşleriymiş gibi muhabbetle kaldırdılar. Bu genç kadın davasını gözleriyle, keyfiyeti farketmeksizin kazanmış bulunuyordu.

Cenan uzun zaman sonra kendine geldiği vakit halife gitmiş bulunuyordu. Birdenbire bunu hatırlayarak, onu hakikaten mi görmüş yahut korku veren huzuru sadece tahayyül mü etmiş olduğundan şüpheli, etrafına bakındı. Hayır, halife burada yoktu. Fakat kendisine doğru eğilmiş olup ellerini tutan Valide Sultan muhabbetti bir eda ile:

— Artık sükûn bulun kızım ve bahtiyar olun. Oğlum sizi serbest bırakacak iradeyi, yann imza etmeyi bana vadetti, dedi.

Mermer merdiveni yeniden inerken, nefsini, kafesi açılan bir kuş gibi pek hafif, pek mest ve alevli hissediyor ve kendisini yaşmaklamak üzere koşuşarak bir an içinde yüz toplu iğne ile saçları ve yüzü üzerinde beyaz gazden ananevi binayı kuran ipeklere müstağrak küçük yaşmak perilerine gülümsüyordu.

Bununla beraber, yaldızlı siyah kupa arabasına bindikten sonra, beygirleri mağrur bir yürüyüşle Kasımpaşa'ya doğru giderken, sevincinin üzerinden bir bulutun yükseldiğini hissetti. Evet, hürdü ve gururunun intikamı alınmıştı. Fakat kendisinden orada ebediyen kurtulmuş olduğunu zannettiği Hamdi'ye karşı, muzlim bir arzunun nefsini hâlâ bağladığını şimdi anlıyordu.

Bunun üzerine kendi kendine dedi ki: "Bu, adi ve utandırıcı bir hâl. Çünkü bu adamın bana karşı ne dürüstlüğü ne de muhabbeti olmuştur. Bana verdiği zevkleri hâlâ hatırlayışım, beni devasız bir şekilde lekelemiş ve

aşağılatmış olduğunu anlatıyor. Mademki bu hatıra ile kirli kalıyorum, yaptığım beyhude oldu. Tam bir şekilde kendi nefsime ait olamam. Şu hâlde, eğer daha sonra kendisini sevebileceğim bir adam yolumun üzerinden geçerse, kendisine vermeye layık olarak ancak ruhum kalıyor ve ona ancak, bu ruhu vereceğim."

4

Ertesi günü, Andre'ye yazmıştı:

"Eğer perşembe günü hava güzel olursa Eyüp'e gitmemizi ister misiniz? Biz saat ikiye doğru, tam camiye giden mermer döşeli caddenin nihayetinde sudan yükselen merdivenlerin önüne kayıkla varırız. Orada bulunan küçük kahveden yeni dostlannızı, geçen günün üç zavallı siyah hayaletini tanırsınız değil mi? Mademki memnuniyetle fes giyiyorsunuz, yine giyin. Bu, işin tehlikesini azaltır. Biz doğru camiye girer ve bir an içeri gireriz. Bunun üzerine siz yürüyün, biz, sizi takip ederiz. Siz Eyüp'ü bizden iyi bilirsiniz; rahat konuşabileceğimiz bir yeri belki mezarlığın yüksekliklerinde bulursunuz".

O gün, mavi rengi vakur bir gam veren gökyüzü altında hava cidden güzeldi. Bu uzun kıştan sonra birdenbire sıcak olmuştu ve soğukta uyumuş olan Şark kokulan her tarafta uyanıp canlanmışlardı.

Eyüp'e gitmek için fes giymesini Andre'ye tavsiye etmek pek beyhude bir şeydi çünkü vaktiyle kendi mahallesi olmuş bulunan bu semtte, mazinin hatırası, onun hiçbir zaman başka bir şekilde görünmesine müsaade edemezdi. İstanbul'a dönüşünden beri buraya ilk defa geliyordu ve kayıktan çıkışta, hep aynı olan bu basamaklara ayak basınca, zamanın tahribatından henüz masun kalmış olan bu sevimli yerde, her şeyle büyük bir rikkat içinde, yeniden karşılaştı. Kurtlu tahtadan bir küçük ev olan ve sakin suya doğru kazıklar üstünde uzanan eski küçük kahve, gençlik zamanından beri değişmemişti. Yanında keza fesli olup ağzını açmamak hususunda tembihli Jean Renaud ile saf havaya ve körfezin serinliğine tamamen açık bulunan eski küçük salonda oturmak üzere girdiği vakit, orada tertemiz yıkanmış

basma örtülü mütevazı sedirler üzerinde güneşe karşı uyuyan işveli kediler ve mavi gökyüzünü seyre dalmış uzun entarili ve sanklı dört beş şahsiyet bulunuyordu. Her tarafta bu hareketsizlik, zamanın akıp gidişine karşı bu kayıtsızlık, ancak İslam memleketinde, mukaddes camilerle büyük mezarlıkların mâsüvadan uzaklaştırıcı cazibesinde bulunan bu mütevekkil ve pek tatlı felsefe hüküm sürüyordu.

Tehlikeli macerasının suç ortağıyla birlikte basma kaplı sedirler üzerine oturdu. Kendilerinin nargile dumanları da az sonra öteki hülyalılannkine karıştı. Nargile komşulan imamlardı, onları ecnebi olduklarına ihtimal vermeksizin alaturka selamlamışlardı ve Andre projelerine uygun olan hatalarından memnun kalmıştı.

Gelip yanaşmaları icap eden küçük sakin iskele burada tamamıyla gözleri altındaydı. Bu iskelenin nizamına bakan beyaz sakallı bir adamcağız, nadir kayıkların yanaşmalarını değneğinin ucuyla tanzim ederek kolay bir polislik yapıyordu ve pek kapalı, akıntısız, hep asırlık merdivenleri ıslatan bu körfezin suyunun, yavaşça harelendiği görülüyordu.

Haliç'in bu nihayeti, dünyanın sonudur; buradan başka bir yere gitmek üzere geçilmez, burası insanı hiçbir yere götürmez. Yamaçlarda dahi daha ileriye gitmek için hiçbir yol yoktur. Her şey, denizin kolu ve İstanbul'un hareketi buraya gelip ölür; akim, esmer çöl renginde ve mezarlarla dolu dağların ayağında her şey eski ve metruktür. İçinde bekledikleri bu kazıklı kahveden sonra birkaç eski ahşap ev, mevlevi dervişlerine ait bir eski tekke vardı ve bundan sonra yalnızlık içinde mezar taşlarından başka hiçbir şey mevcut değildi.

İstanbul yahut Kasımpaşa sahilinden arada bir gelip yanaşan ve cami için, mezarlıklar için gelmiş sofulan, yahut asude semtin sakinlerini getiren hafif kayıklan gözetliyorlardı. İki dervişin çıktığını gördüler sonra tamamıyla siyahlara bürünmüş; fakat yürüyüşleri ağır ve eğik hayalet hanımlar; bundan sonra da yeşil sanklı sofu pirler...

Suyun aynasını, yeni bir kayığın her ürpertisinde güneşin kımıldanan satıh üzerindeki akisleri başlarının

üstündeki tahta tavana aksediyor, orada sanki bir harenin değişik ağlarını vücuda getiriyordu.

Nihayet, ta uzakta, beklenen ziyaretçilere çok benzeyen bir şey göründü. Körfezin ışıklı mavisi üzerinde bir kayıkta, hatta böyle uzaktan bile narinlikleri ve zarafetleri hissedilen üç küçük siyah şekil belli oldu.

Evet, onlardı. Kendilerinin çok yakınında kayıktan indiler, üç kat peçelerinin arkasından Andre'yi şüphesiz ki tanıdılar ve beyaz taşlar üzerinden, ağır ağır, camiye doğru ilerlediler. Tabiidir ki, berikiler kımıldamamışlar ve hemen daima bomboş, fakat mukaddes ve ebedî uykularla sarılı olan bu yolda onlan bakışlarıyla takipte bile gayet ihtiyatlı davranmışlardı.

Uzun bir an nihayetinde, isticalsiz, lakayt bir eda ile Andre ayağa kalktı ve onlar gibi ağır ağır, ölülerin güzel caddesinde ilerlemeye başladı. Bu caddenin iki tarafında beyaz mermerden bir nevi yuvarlak binalar olan türbeler, bazen da demir kafeslerle kapalı bir seri kemerler vardı. Bu köşklerin önünde, pencerelerden bakmak üzere durulursa, içerde yarı karanlıkta üzerleri eski işlemelerle kaplı yeşil örtüler örtülmüş bir sürü mezar kümbetleri görülür. Revakların demirleri arkasından her tarafta, fevkalade sıkışık bir kalabalık hâlinde, gökyüzüne açık mezarlar görülür; bunlar henüz muhteşem mezarlar, birbirlerine dokunacak yakınlıkta yükselen, şekilleri esrarlı bir tarzda latif, arabesklerle, yaldızlı yazılarla kaplı ve bir yeşillik kalabalığı, pembe güller, vahşi çiçekler ve uzun otlar ortasında mermerden büyük taşlardır. Seslerin akisler vücuda getirdiği, caddenin taşlan arasında da onlar biter ve camiye yaklaştığı zaman, insan yeşil gölge içinde kalır, çünkü ağaçların dalları bir kubbe teşkil etmektedir.

Oraya varınca, içerde olup olmadıklannı anlamak üzere Andre, mukaddes avluya baktı. Kemerler ve asırlık çınarlar altında bu avlu pek gölgeliydi; yapraklar arasından süzülen bir güneş ışığıyla eski çiniler pırıl pırıl parlıyordu. İnsanların ancak dua etmeyi düşündükleri bu sakin yerde, kendilerini ziyadesiyle emniyette hisseden civann güvercin ve leylekleri, yerlerde geziniyorlardı.

Mabedin methalini kapayan ağır örtü nihayet kalktı ve üç küçük siyah hayalet dışan çıktılar.

Zahide; yürüyün, biz sizi takip ederiz, diye yazmıştı. Bu sebeple Andre, biraz kararsız adımlarla önden yürüdü. Matemli ve tatlı yollardan, hep mezar taşlannın çokluğunu gösteren kafesli revaklar arasından mezarlığın, ölülerin âdeta bir bakir ormanda bulunduklan daha mütevazı, daha eski ve daha harap bir kısmına girdi. Derhâl tepenin eteğine vararak bu tepeyi çıkmaya koyuldu. Yirmi adım geriden üç küçük hayalet ilerliyordu ve onları çok daha geriden de gözetlemeye ve alarm işareti vermeye memur bulunan Jean Renaud takip ediyordu.

Eyüp'ün bütün tepelerini kaplayan sonsuz mezarlıklarında ilerliyor, fakat bu mezarlıkları tüketip aşamıyorlardı ve yavaş yavaş etrafta bir bin bir gece ufku açılıyordu. Az sonra sanki onlarla beraber yükselmek için gibi, dallann giriflikleri üzerinden yüksekliklerde meydana çıkan bir İstanbul görülecekti. Bu, mabedin etrafında olduğu gibi bir bahçe, küçük ağaçlarla nebatların bir karışması değildi. Hayır, bu tepe üzerinde ot dümdüz yayılıyordu ve sayısız mezarlar ortasında, aralarına pek çok hava, pek çok manzara bırakan dev gibi serviler vardı.

Bu asude yalnızlığın şimdi ta ortasında bulunuyorlardı; Andre durdu ve yüzleri görülmeyen üç siyah ve ince şekil kendisini ihata etti.

Hemen üçü de birlikte, teshir edici sevimli sesleriyle, kendisine el uzatarak:

— Bizi tekrar göreceğinize ihtimal veriyor muydunuz? diye sordular.

Bu söze Andre biraz mahzun bir eda ile:

— Gelip gelmeyeceğinizi ben bilebilir miydim? cevabını verdi.

— İşte, her cürete sahip bulunan üç muzdarip küçük ruhunuz... Peki, bizi nereye götürüyorsunuz?

— Eğer isterseniz, götürdüğüm yer burası olsun... Mesela, bakın, şu dört mezardan vücuda gelmiş murabba biçimli yer oturmamız için fevkalade müsait.

Hiçbir taraftan kimsenin geldiğini görmüyorum. Zaten de fesliyim, eğer biri geçerse Türkçe konuşuruz ve sizlerin babanızla birlikte dolaştığınızı farzederler.

Zahide:

— Oh! Kocamız demek istiyorsunuz! diye acele tashih etti.

Andre, hafif bir selamla kendisine teşekkürde bulundu.

Ölülerin o kadar saygı ile ihata edildikleri Türkiye'de onlann mezarlan, hatta bu mezarlann mermerleri üzerine oturmakta tereddüt edilmez ve bizde bahçe ve meydanlar gibi, burada birçok mezarlıklar seyran ve gölgede oturmaya mahsus yerler olurlar.

Yerde, ot üstünde sürünen bir taş üzerine oturarak Neşedil dedi ki:

— Bu defa, ilk günde olduğu gibi size pek uzakta randevu vermek istemedik. Sonunda nezaketiniz bezebilirdi.

Zahide, şu müşahedede bulundu:

— Bizim maceramız gibi bir macera için bu Eyüp belki de biraz mutaassıp bir yerdir; fakat siz burasını seviyorsunuz, burada kendinize ait bir yerdesiniz. Bu Eyüp'ü biz de severiz. Ve daha sonra biz de içinde kendi mekânımızda olacağız; çünkü, saatimiz geldiği zaman, burada uyumak arzusundayız.

Bunun üzerine Andre kendilerine yeni bir hayretle bakmıştı. Sonsuz modernliklerini hissetmiş bulunduğu, Madam Noailles'ı okuyan ve münasip düşünce Gyp'in kitaplarındaki pek zamane tazesi Parisli genç kadınlar gibi konuşan bu üç küçük mahluğun, 20. asrın bu küçük çiçeklerinin birer Müslüman sıfatıyla ve şüphesiz ki; büyük ailelere mensup birer insan sıfatıyla burada, Hicret'in eski asırlarının bütün sarıklı ölüleri arasında uyumaya namzet bulunmaları kabil miydi? Bu mermer köşklerden birinde, üzerinde bir Mekke örtüsü bulunan yeşil çuhadan bir mezar kümbetleri olacaktı, bunun üzerinde toz, az zamanda toplanacak ve akşamları onların başında da ötekiler için olduğu gibi küçük kandiller yakılacaktı. Oh, İslam'ın bu kadınlan hatta gün ortasında, gökyüzü maviyken ve bir ilkbahar güneşi parlarken kaplayan bu esran...

Ayaklan ince, kuru ve asude topraklann dostu olan bu ince çiçekler serpilmiş otta, pek eski mezarlar üzerine oturmuş, konuşuyorlardı. Konuşmaları için burada pek latif, cihanda eşsiz ve bütün bir maziye sahip bir yere malik bulunuyorlardı. Evvelki nesillerden birçoğu, Bizans imparatorlarıyla muhteşem halifeler bu feeri dekorunu ancak kendileri için vücuda getirmek üzere çalışmışlardı; buradan biraz kuşbakışı hâlinde ve denizin uzak mavisi üzerinde camilerinin yığınını tersim eden bütün İstanbul görünüyordu; iç içe girmiş bir hâlde, bir dizi şeklinde, kubbeleri, minareleri karışık ve muhteşem bir bolluk içinde birbirinin üzerine yığılmış ve bunların arkasında Marmara'nın hareketsiz sathı başdöndürücü halılar sermiş bulunduğu hâlde İstanbul görünüyordu. Ön taraflarda, kendilerinin ta yakınında, bir kısmı düz, bir kısmı şimdiden eğilmiş, fakat hepsi yaldızlı arabeskleriyle, yaldızlı çiçekleriyle, yaldızlı yazılarla garip ve güzel, binlerce taş vardı. Gövdeleri kilise direklerine benzeyen ve siyah çanlar gibi fevkalâde muzlim yaprakları bu güzel gökte yükselen dört yüz yıllık serviler vardı.

Çehresiz üç küçük ruh bugün âdeta neşeliye benziyordu. Genç oldukları için, kaçmaya muvaffak oldukları için, bir saat müddetle kendilerini hür hissettikleri için ve hava burada ilkbahar kokularıyla tatlı ve hafif olduğundan neşeliydiler.

İkbal:

— İsimlerimizi bir tekrar edin, bakalım şaşırmayacak mısınız! diye emretti.

Andre, kendilerini parmağının ucuyla birer birer göstererek, dersini söyleyen bir mektepli gibi:

— Zahide, Neşedil, İkbal, dedi.

— Ah ne kadar mükemmel! Fakat biliyor musunuz ki, isimlerimiz hiç de bunlar değil!

— Bu hususta şüpheliyim, emin olun... Kaldı ki, bu isimlerden Neşedil bir cariye adıdır.

— Neşedil... Evet, doğru! Ooo, bu kadar bilgilisiniz demek!

Güzel güneş kaim peçeleri üzerine bol bol iniyordu ve Andre, bu müfrit ışık sayesinde, yüzlerinin hatlarından bir şey keşfetmeye gayret ediyordu. Fakat hayır, hiçbir şey belli olmuyordu. Üç yahut dört siyah gaz onları bir muamma hâline sokmuştu...

Bir an, dikkati çekmemek üzere giymeyi lüzumlu addetmiş oldukları biraz erimiş siyah ipekten mütevazı çarşaflara ve biraz eskimiş eldivenlere kapılarak, kendi kendine; belki de zavallı küçükler, zannettiğim kadar yüksek hanımlar değiller... diye düşünmüştü. Fakat sonra gözleri gayet zarif ayakkabılarına ve ince ipek çoraplarına kaydı. Hem gösterdikleri bu yüksek kültür ve kendinden bu derecede emin ve mükemmel eda?

Bir tanesi:

— Peki, o geçen günden beri bizim kim olduğumuzu anlamak üzere bazı ipuçları elde etmediniz mi? diye sordu.

— Bu ipuçlarını elde etmek ne kolay, değil mi? Sonra, bunun benim için ehemmiyeti de yok! Pek sevimli üç muhibbem var, bunu biliyorum ve malumat olarak bana bu kâfi...

Neşedil teklif etti:

— Oh, şimdi kim olduğumuzu kendisine söyleyebiliriz. Kendisine emniyetimiz var.

Andre sözünü kesti:

— Hayır, kim olduğunuzu bilmemeyi tercih ederim. İkbal dedi ki:

— Bunu yapmaktan çekinelim... Ona karşı bütün cazibemiz, küçük sırrımızdır. İtiraf edin Mösyö Lhery, eğer biz yüzleri örtülü Müslüman kadınlar olmasaydık, eğer randevularımızın her birinde hayatımızla oynamasaydık ve belki siz de hayatınızla oynamasaydınız: "Bu üç küçük ahmak da benden ne istiyorlar?" der ve artık gelmezdiniz.

— Yok, elbette değil...

— Elbette öyle... Maceranın inanılmaz mahiyeti ve tehlike, muhakkak ki, sizi çeken şey sadece bundan ibaret!

— Size hayır diyorum... Artık değil.

Kısa bir müddetten beri sükût etmekte olan Zahide bir hükme vararak dedi ki:

— Peki, derinleştirmeyelim, münakaşayı aydınlatmayalım; bunu tercih ederim... Fakat Mösyö Lhery, sizi nüfus tezkerelerimizden haberdar etmemekle beraber, müsaade edin de hakiki isimlerimiz size öğretilsin; hüviyetlerimizin meçhul kalmasına rağmen bunun bizi daha ziyade dostlarınız vaziyetine getireceğini sanıyorum...

Cevaben dedi ki:

— Bakın bunu arzu ederim hatta belki bunu sizden isteyecektim de... Sahte isimler arada mevcut bir sedde benzerler.

— Şu hâlde işte Neşedi'in ismi Zeynep'tir. Bu, vaktiyle Bağdat'ta ilahiyat okutmuş olan sofu ve kâmil bir hanımın ismidir. Ve bu isim kendisine pek yaraşır. İkbal'in adı Melek'tir ve insan onun gibi küçük bir iblisken, bu İsmi bilmem ki nasıl taşıyabilir... Bana, Zahide'ye gelince, ismim Cenan'dır ve eğer bir gün başımdan geçenleri öğrenirseniz bu isimin nasıl bir istihza olduğunu anlarsınız!.. Haydi şimdi tekrar edin: Zeynep, Melek, Cenan...

— Lüzumu yok, unutmayacağım. Esasen de mademki; bu kadarını yaptınız, bana esaslı bir şey öğretmeniz kalıyor; size hitap ederken madam mı demek lazım, yoksa...

— Bize hiçbir şey demek lazım değil. Zeynep, Melek, Cenan, o kadar...

— Yok hayır, çünkü...

— Bu tarzı beğenmiyorsunuz...Ne yaparsınız, biz küçük birer vahşiyiz... Peki öyleyse, mademki ısrar ediyorsunuz, madam olsun... Maalesef üçümüze de madam!... Fakat münasebetlerimiz şimdiden de bütün şekil ve kaidelere o derecede muhaliftir ki! Biraz daha fazla veya daha az muhalif olmasının ne ehemmiyeti olur? Sonra bakın, dostluğumuz bir mabadi olmamak tehlikesine ne derecede maruz? Karşılaşmalarımızın üzerinde o derecede müthiş bir tehlike kanat geriyor ki;

biraz sonra birbirimizden ayrılırken birbirimizi bir daha görüp görmeyeceğimizi bile bilmeyeceğiz. Şu hâlde, varlıklarımızda belki de tekerrür etmeyecek olan bu anda sizin için pek yakın birer dost olduğumuz zannını kendi nefsimize niçin vermeyelim?

Ne kadar garip olursa olsun, bu sözler temiz, açık ve dürüst bir şekilde, tenkidi imkânsız bir saffetle, güya ruhtan ruha söyleniyordu ve Andre, bu perestişe layık yerin malik olduğu sulh ve emniyet zavahirinden ve bu ilkbahar gününün bu derecede tatlı olmasından dolayı unuttuğu tehlikeyi hatırladı; unutmuş olduğu cesaretlerini, burada bulunmaktaki cesaretlerini hatırladı ve böyle bir dileğe gülümseyecek yerde, bunda bulunan ıstıraplı ve müessir şeyi hissetti.

— İstediğiniz gibi söylerim ve size bundan, dolayı müteşekkirim... Fakat buna karşılık siz de mösyöyü hazf edersiniz değil mi, cevabını verdi.

— Ah... Peki ne deriz?

— Vallahi pek iyi bilmiyorum... Sizin için kısaca Andre demekten başka bir çare de görmüyorum.

Bunun üzerine Melek; üçünün en çocuğu:

— Biliyor musunuz ki, Cenan için bu ilk defa yapılan bir şey olmayacaktır, dedi.

— Melek'ciğim, rica ederim.

— Hayır, bırak da anlatayım kendisine. Sizinle ne kadar zaman, ne uzun zamanlar geçirdiğimizi bilir misiniz, hele o! Vaktiyle size hitap eden mektup şeklinde yazılmış genç kız defterinde size mütemadiyen Andre, der dururdu.

— Bu korkunç bir çocuktur, Mösyö Lhery! Sizi temin ederim ki, çok mübalağa ediyor.

Ve bir mevzudan ötekine birden geçerek, Melek:

— Ya fotoğraf? dedi. Andre:

— Ne fotoğrafı? diye sordu.

— Siz, Cenan'la birlikte. Anlıyor musunuz, bu tahakkuk etmesi imkânsız bir şey diye malik olmak istedi.

Çabuk çekelim, bu an belki bir daha hiç ele geçmeyecektir... Kendisinin yanına git ve otur Cenan.

Yorgun cazibesiyle, ahenkli inhinalar ile Cenan yaklaşmak üzere ayağa kalktı.

Andre, ona dedi ki:

— Neye benzediğinizi biliyor musunuz? Giydiğiniz bu hafif ve etekleri yerlerde sürünen bütün bu siyahlar içinde, şimdi yaptığınız gibi mezarlar arasında eğilen şu başınızla, canlı bir mersiyeye benziyorsunuz.

Biraz mahzun bir cümle söylemeye başlar başlamaz, onun sesinde bile bir mersiye vardı; bu sesin edası musikili, nihayetsiz derecede tatlı, bununla beraber güya ki, kırılmış ve uzaktı.

Öyleyken de bu canlı küçük mersiye birdenbire pek neşeli, müstehzi oluyor ve gayet tuhaf mülahazalarda bulunuyordu. Kendisinin de çocukluğa ve delice gülmelere kadir bulunduğu hissediliyordu.

Andre'nin yanında ciddi bir eda ile peçelerini kaldırmak üzere bir harekette bulunmaksızın yer aldı.

— Nasıl? Böyle simsiyah, yüzünüz görünmemek şartıyla mı kalacaksınız?

— Tabii. Bir şekil hâlinde. Bilirsiniz ki birer çehreye sahip bulunmaya ruhların ihtiyaçları yoktur.

Ve Melek, koyu bir Müslüman kadını çarşafının altından en son sistem bir küçük Kodak çıkararak hemen kendilerine tevcih etti: Tak, bir ilk tecrübe; tak! Bir ikinci tecrübe...

Daha sonra, günlerin evvelce hatıra gelmemiş bir mahiyet iktisap etmesini mütaakip, böyle bir yerde, güneş ve yenileşme bayramı varken alınmış bu müphem küçük resimlerin kendileri için ne kadar aziz ve ıstırap verici şeyler olacaklarını tasavvur ve tahminden uzak bulunuyorlardı...

Bir ihtiyat olarak Melek, fazla bir klişe daha almak üzereydi; birdenbire ta yakınlarında, mezar taşlarının arkasından yükseliveren kırmızı bir serpuş altında iki iri bıyık gördüler.

Meçhul bir lisan duymaktan ve bir mukaddes mezarlıkta Türklerin fotoğraf çektiklerini görmekten mütehayyir bir insan...

Bununla beraber, adam hiçbir şey söylemeden; fakat biraz bekleyin, tekrar geliyorum; bu işi aydınlatırız diyen bir eda ile gitti... Ve ilk defa olduğu gibi, randevu üç sevimli hayaletin kaçışlarıyla, çılgınca kaçışlarıyla, nihayet buldu. Bunun tam da zamanıydı, çünkü tepenin eteğinde o adam, halkı başına topluyordu.

Bir saat sonra Andre ile dostu, pek uzaktan gözetleyerek üç küçük Türk kadınının başka yollardan Haliç'in bir iskelesine varmaya ve bir kayığa binmeye muvaffak olduklarını görüp sükûn buldular. Bundan sonra kendileri de Eyüp'ten uzaklaşmak üzere bir kayığa bindiler.

İstanbul âdetiyle âdeta yatar gibi içine bindikleri bu ince uzun kayıkta şimdi emniyet ve sükûn içindeydiler ve akşamın bütün harikuladeliğiyle hüküm sürdüğü saatte cesim şehrin tam içinde bulunan bu körfezi iniyorlardı. Kayıkçıları, kendilerini İstanbul sahilini takip ederek, güneşin inhitat anında evlerle camiler yığınının asırlardan beri daima esir ve sakin olan suya aksettirdikleri cesim gölge içinde ilerletiyordu. İstanbul, her akşam olduğu gibi, kubbelerinin ihtişamını ışıkla sarhoş guruba karşı yayarak üzerlerinde karanlıklaşmaya ve yekpare olmaya başlıyordu; İstanbul tekrar hâkim, hatıralanyla ağırlaşmış, mazisinin büyük devrelerinde olduğu gibi ezici kesiliyordu ve denizin bu akisli güzel sathı altında, ta dipte iki muhteşem medeniyetin cesetlerinin ve enkazının yıkılmış bulunduklan hissediliyordu... Eğer İstanbul muzlimse, buna mukabil aksi tarafta;set set olan Kasımpaşa'da, Tersane'de, Galata'da yangınlar oluyor gibi bir hâl vardı. Hatta daha yukarıya tünemiş ve bakır renkli ışıklarla muhat olan adi Beyoğlu bile gün sonlarının fevkalade manzarası içinde rolünü oynuyordu. Birdenbire azametli bir manzara ve muzaffer bir ihtişam vücuda getirmek üzere uzaklarda ve uygun ışıklardan istifade ederek kendisine böyle haşmetler temin etmeye kadir başka bir şehir dünyada yoktur.

Haliç'in nihayetinde oturduğu sırada, tepelerin ayağı boyunca, İstanbul'un gölgesi altında bu kayıkla gidişler Andre Lhery için vaktiyle hemen hemen gündelik bir şey olmuştu. Şu esnada kendisine bu zaman, dün gibi geliyordu; yirmi beş yıllık fasıla artık mevcut değildi. Manasız şeyleri, unutulmuş teferruata kadar hatırlıyordu; Eyüp'e doğru yolunu çevirince eski yerinde gizli evi, vaktiyle tanınmış çehreleri artık bulmayacağımı düşünmekte zorluk çekiyordu. Ve niçin olduğunu izah etmeksizin, düşmüş mezar taşının altında uyuyan naçiz küçük Çerkez'ini hayatında o kadar yeni görünmüş olan bu Cenan'la birleştiriyordu. Bunun ötekinin bir devamı olduğunu sanmak gibi âdeta günahkâr bir his duyuyor ve her şeyin huzur, güzellik, cazibe ve unutuluş teşkil ettiği bu esrarlı saatte onları biraz karıştırmaktan hiçbir vicdan azabı hissetmiyordu... Bugünün üç küçük Türk'ü kendisinden ne istiyordu? Hoşuna giden ve tehlikelerle dolu bulunan bulunan bu oyun nasıl bitecekti? Onlar çocukça veya alalade şeylerden başka hemen hiçbir şey söylememişlerdi.Bununla beraber ve hiç değilse şefkatli bir alaka hissiyle kendilerini tutuyorlardı... Bu belki de sesleri, bahusus Cenan'ın sesi, başka bir yerden, belki maziden geliyora benzeyen, dünyanın mutat seslerinden, neden dolayı olduğu meçhul bulunmakla beraber yine farklı sesiydi.

Hep ilerlemekte devam ediyorlardı. Hemen hemen kenarı bulunmayan bu ince kayıklarda insan denize o kadar yakın bulunur ki, âdeta onun üzerine uzanmış gibi gidiyorlardı. İstanbul'un en yüksek yerinde, muazzam kubbeleriyle her şeye hâkim olan ve bütün öteki camilere hükmeden Süleymaniye Camisi'ni geçmişlerdi. Eski zaman yelkenlilerinin sıkı bir kalabalık hâlinde durdukları Haliç kısmını geçmişlerdi; türlü boyalı yüksek omurgalar, kırmızı bayrakları üzerinde İslamın bütün hilallerini taşıyan hesapsız nahif direk ormanı... Önlerinde Boğaziçi'yle Marmara'nın daha genişleşen manzaralanyla körfez açılmaya başlıyor ve orada uzaklıktan başka şekiller almış vapurlar kendilerine görünüyordu. Ve şimdi Asya ciheti sahneye birdenbire ihtişamla girmekteydi; bir başka şehir. Üsküdar, orada parıl panl parlıyordu...

Birdenbire beliren minareleri, kubbeleri mercan gibi pembe idi; eski Asyai mahallelerinde yangın bulunduğu hakkında Üsküdar hemen her akşam yandığı zannını veriyordu; Türk evlerinin pencerelerindeki küçük camlar, binlerce ve binlerce cam, yarı kaybolmuş güneşin son panltılanyla kaplıdır, ve gözü aldatan bu keyfiyetin esasını insan bilmese evlerin hepsinin içini alevlerin sardığını sanabilir.

5

Ertesi hafta Andre Lhery şu üç el yazılı mektubu aldı:

Çarşamba, 27 Nisan 1304

"Huzurunuzda bulunduğumuz zamandaki kadar ahmak olduğumuz hiç vaki değildir, bundan sonra da bu hâlimize ağlanacak derecede müteessir oluyoruz. Size gelmeyi, son defa olacak, bir kere daha gelmeyi reddetmeyiniz. Bu cuma için her şeyi hazırladık ve bilseniz ne Machiavel hileleri icap etti. Fakat bu bir veda buluşması olacaktır, çünkü gideceğiz...

Nizamını kaybetmeden bütün bu izahatı takip edin:

İstanbul'a, Sultan Selim'in önüne geldiniz. Caminin karşısına varınca, sağ tarafınızda bir derviş tekkesiyle küçük bir mezarlık arasında metruk manzaralı bir küçük sokak görürsünüz. Sokağa girersiniz ve bu sokak yüz metre sonunda sizi Küçük Tosunağa Cami'nin önüne vardırır. Bu avluya varınca, tam karşısında, vaktiyle aşı rengine boyanmış pek eski bir büyük ev olacaktır. O evi dönün. Arkada, kafesli, dışan çıkık şahnizinli evlerin sıralandığı biraz karanlık bir yol görürsünüz. Sol sırada üçüncü olup, kapısı yegâne iki kanatlı ve bakır tokmaklı olan ev, bizim içinde sizi bekleyecek olduğumuz evdir. Dostunuzu getirmeyin; yalnız gelin, bu daha emindir."

Cenan

"Saat iki buçuktan itibaren aralık kalacak olan bu kapıda nöbetçi bekleyecek. Yine fes ve rengi kabil olduğu kadar duvar rengine yakın bir manto giyin. Bizim veda buluşmamıza sahne teşkil edecek olan bu pek küçük eve, mütevazı demek bile fazladır. Fakat hayatınızdan

belki birkaç gün sonra gerçekliklerinde de şüphe edeceğiniz kadar süratli ve hafif geçecek olan bu gölgeler hakkında size iyi bir hatıra bırakmaya çalışacağız."

Melek

"Fakat onlar, pek hafif olmakla beraber size doğru bir heyecan ve kaçış kesmezse, size bir hayli şey söyleyeceğiz. Şu kadar ki, zavallı Türk kadının bir ruhu olabileceğini ilk önce siz hissettiniz ve onlar size bundan dolayı teşekkür etmek istediler.

Ve bu kadar kısa ve âdeta hakikat harici bulunan bu masum macera, size bezginliğe varmak zamanını bırakmamış olacaktır. Hayatınızda bu arkası olmayan bir sayfa teşkil edecekti.

Cumartesi günü, eğer Eyüp'te olduğu gibi konuşmayı heyecan ve kaçış kesmezse size bir hayli şey söyleyeceğiz. Şu hâlde yakında buluşmak üzere dostum."

Zeynep

"Heyetin büyük sevkülceyişçisi olan beni, yolu bulmanız için mektuba bağladığım bu güzel planı vücuda getirmeye memur ettiler. Mevki de biraz tuzakmış gibi bir hâl varsa da dostunuz endişeye düşmesin; tamamıyla emin ve sakin bir yerdir."

Ve derhâl Andre, Zahide ismine postrestant cevap verdi.

29 Nisan 1904

Öbür günkü cuma günü, işaret edilen kıyafette, fes ve duvar renkli manto, bakır tokmaklı kapının önüne vararak kendimi üç siyah hayaletin emrine arzedeceğim."

Dostları

Andre Lhery

6

Bu maceradan pek de hayır beklemeyen Jean Renaud, dostunu takip etmek müsadesini boş yere istemişti. Andre kendisine, vaktiyle pek sevmiş olduğu ve tuzağa düşeceği yerden de yaya olarak ancak bir çeyrek saatlik mesafede bulunan bir meydanda birlikte son bir nargile içmek müsaadesinde bulunmakla iktifa etmişti.

Bu seçilen yer tabiidir ki; İstanbulda idi ve İslam mahallelerinin ta kalbinde ve en kutsal camilerden biri olan büyük Fatih Cami'nin önünde idi. Köprüler geçildikten sonra orada, eski zamanların tam Türk hayatının ortasına varılmak için yokuşlar çıkmak ve uzun bir mesafe katetmek gerekiyordu; artık Avrupalılar, artık şapkalar artık modern binalar yoktu; yaklaştıkça, Bağdat'takiler gibi kalmış küçük çarşılardan yahut da kenarlarında latif çeşmeleri, türbeleri, yahut mezarları ihtiva eden kafesli yerler geçerken, insan yılların merdivenini yavaş yavaş aştığını, geçmiş asırlara doğru yürüdüğünü hissediyordu.

Gölgeli dar yollardan çıkarak altın işlemli minarelerin göğün mavi nihayetsizliğinde kaybolduğu muazzam beyaz Cami'nin karşısına vardıkları vakit, önlerinde tam bir saatlik zamanları vardı. Büyük metal kubbesinin altında oturdukları yer bilhassa ecdat kıyafetine, elbise ve sarığa sadık olan sofu kimselerin oturdukları bir dış dehlize benzer. Etrafta hemen hiç konuşmayan, hülyaya dalmış kimselerin doldurdukları asırlık kahveler vardır. Bundan başka, dışarıda nargile içmek isteyenler için gölgeler altında pek basit sedirler vücuda getirilmiş ağaçlar vardı. Ve dallara asılmış, musiki ile vazifelendirilmiş ispinozlar, karatavuklar, keten kuşları mevcuttur.

İmamların, kendilerini oturtmak üzere nezaketle geri çekilip yer verdikleri bir sıra üzerine oturdular. Hepsi mütebessim, saygılı ve ısrarsız olmak şartıyla yanlarına sıra ile küçük dilenciler, okşanma bekleyen sevimli kediler, dondurma gibi soğuk şerbet satan yeşil sarıklı bir ihtiyar ve gül suyu satan ve rakseden gayet güzel küçük çingene kızları gelip oturdular. Sonra da kendileri ile meşgul olmayarak, onları nargile içmeye, şarkı söyleyen kuşlar dinlemeye terkettiler. Tamamen simsiyah dominolu, yahut büyük altın sırma şekillerle kırmızı yahut yeşil ipekten Şam kumaşlarıyla sarılı hanımlar geçiyordu. Ciğer satanlar da geçiyordu, bunun üzerine de hatta güzel entarili ve mağrur edalı Türkler ciddî bir eda ile kedileri için bu ciğerden birer parça satın alıyor ve bunu şemsiyelerinin ucuna sokulmuş olarak, omuzlannda götürüyorlardı. Halifenin şehrini ziyarete gelmiş

Hicaz Araplan, yahut Mekke'den dönen uzun saçlı dilenci dervişler geçiyordu. Ve hiç değilse yüz yaşında bulunan bir adamcağız, pek muhteşem surette boyamış olduğu fakat bozuk eski kaldınm üzerinde ziyadesiyle sarsılan tekerlekli bir kasa içinde, küçük Türk çocuklarına meydanı on para mukabilinde iki kere dolaştırıyordu. Bu milletin genç, sade ve iyi tarafını gösteren bu bin türlü küçük şey, yanında karşıdaki büyük cami 1 Mayıs gününün bu lekesiz gökyüzüne batırılmış iki okuyla daha büyük, ihtişamlı ve sakin hatlarıyla ve beyazlığıyla muhteşem görünüyordu.

Ah bu sarıklar altındaki tatlı ve iffetli bakışlar, siyah veya kumral sakallarla çerçevelenmiş emniyet ve huzur dolu güzel çehreler! Şu aynı saatlerde Beyoğlu kaldırımlarında koşuşan ceketli levantenlerle Garp şehirlerimizin gözleri tamahkârlık ve istihza ile dolu, alkole müptela halkıyla ne büyük fark! Ve insan burada arzularını daima tahdit etmeyi bilmiş, değişmelerden korkmuş ve imanını muhafaza etmiş bulunduğu için âdeta altın çağında kalmış olan bahtiyar bir âlem ortasında bulunduğunu nasıl biliyordu! Burada ağaçlar altında, beş paraya alınan mini mini küçük kahve fincanıyla ve uyutucu nargile ile memnun oturmuş kimselerden ekserisi zanaatkâr idiler, fakat her biri küçük evinde yahut açık havada kendi hesaplarına çalışan adamlardı. Ve bunlar müterakki memleketlerimizin korkunç fabrikalarında efendiyi zenginleştirmek üzere kendilerini mahveden sürü hâlindeki zavallı amelelerin ne hâlde bulunduğunu bilseler, onlara ne kadar acırlardı! Bizim çalışma borsalarımızın şarap kokan küfürlü sözleri, yahut da meyhanede iki apsent kadehi arasında siyasi konuşmalarımızın hezeyanlan kendilerine ne kadar hayret verici ve merhamete layık görünürdü!

Vakit yaklaşıyordu; Andre Lhery arkadaşından ayrıldı ve Türk âleminin hep devamını teşkil eden, fakat eskilik ve haraplık arzeden daha tenha sokaklardan geçerek daha uzaktaki Sultan Selim Mahallesi'ne doğru yalnız yürüdü. Eski bahçe duvarları kafesli, her tarafta olduğu gibi ahşap ve İstanbul'un heyeti mecmuasına koyu rengini veren ve minarelerinin beyazlığını daha çok gösteren

o koyu toprak boyası, yahut aşı boyası rengine boyanmış eski evler...

O kadar çok sayıdaki camiler arasında Sultan Selim Cami, pek büyük ve kubbeleriyle minareleri denizin uzaklarından görülür olanlarından biridir, aynı zamanda en metruk olanlarından da biridir. Kendisini ihata eden meydan üzerinde ne küçük kahveler ne de çubuk içenler vardır.

Bugün etrafında da kimseler yoktu. Metal kubbesinin önü hazin bir çöldü.Andre, sağında... Melek tarafından tarif edilen bir derviş tekkesiyle küçük bir mezarlık arasındaki küçük sokağı gördü. Onun, kaldırım taşlarını yeşillendirdiği bu küçük sokak âdeta korkunçtu. Pek mütevazı Tosunağa Cami meydanına vannca, içinde muhakkak ki, ecinniler dolaşmakta olup geçilmesi söylenmiş olan büyük evi gördü. Bu meydanda da kimse yoktu, fakat kırlangıçlar burada güzel mayıs ayını terennüm ediyorlardı. Güzel bir glisin, burada mesken tutmuştu. Bu, ancak Şark'ta görülen gemi kablolan kadar kalın dallarıyla glisin ağaçlannndan biriydi ve binlerce salkımı tatlı bir menekşe rengi almaya başlıyordu. Nihayet çıkmaz sokak göründü, burası, otlar bürümüş ve gölgeli kaldırım taşlarıyla, nüfuz edilmez kafeslerle kaplı eski balkonlarıyla daha evvel görülmüş şeylerden de matemli bir hüviyet taşıyordu. Hiç kimse yoktu, hatta güvercinler de yoktu, sükût mutlaktı. Mektubuna Melek hamiş olarak: "Bu yerde bir tuzak hâli vardır." diye yazmıştı. Evet, bu hakikatin ta kendisiydi.

İnsan sahte bir Türk olup gizli bir işe girişmiş bulunur ve hemen hemen suçüstü olursa görülmez pek çok gözün tetkik edebileceği böyle balkonlar altından ilerlemekten rahatsızlık duyar. Her tarafı, sanki bakmıyormuş gibi muayene ederek Andre, ağır ağır yürüyor, tespihini çekiyor ve kapalı kapıları sayıyordu. "İki kanatlı, bakır bir tokmağı bulunan beşinci kapı." Ah işte buydu! Esasen de bu kapı hafitçe aralık edilmişti ve arasından tahtaya hafif hafif vuran eldivenli bir küçük el görülüyordu. Birçok düğmeli eldiven giymiş ve bu mutaassıp mahallede hiç de yerinde görülmeyen eldivenli bir küçük el...

Birtakım gözlerin bakmasını hesap ederek kararsız görünmemek lazımdı; bu sebeple kanadı, Andre, emniyetle itti ve içeri girdi.

Geride yer almış bulunan ve edası ile Melek'e pek benzeyen siyah hayalet kanıyı süratle kilitledi, ayrıca sürgüyü çekti ve neşeli bir edayla:

— Buldunuz ha! Yukarı çıkın, hemşirelerim yukardalar ve sizi bekliyorlar, dedi.

Andre halısız, karanlık ve eski bir merdiven çıktı. Yukarıda, tamamen sade, duvarları çıplak, pencerelerin demir parmaklıklarının ve tahta kafeslerinin hazin bir yan aydınlıkta bıraktığı, bir küçük fakir haremde öteki iki hayaleti buldu ve bunlar kendisine el uzattılar... Hayatında ilk defa bir haremde bulunuyordu ve Şark hakkındaki bilgisiyle kendisine daima imkânsızın ta kendisi şeklinde görünmüştü. Kadın dairelerinin o kadar kıskanç olan bu kafeslerinin arkasında efendi müstesna erkeklerin ancak dışardan gördükleri kafeslerin iç tarafında bulunuyordu. Ve aşağıda kapı kilitliydi ve bu iş eski İstanbul'un kalbinde ve ne esrarlı bir evde geçiyordu! Pek de eğlenceli bulduğu bir hafif korku içinde kendi kendine: "Burada işim ne?" diye soruyordu. Tabiatinin bütün çocuk tarafı, kendi varlığından çıkmaya müştak, memleket değiştirmeye ve değişmeye hâlâ âşık olan tarafı, dileklerinin ötesinde tatmin edilmiş bulunuyordu.

Bununla beraber, hareminin geçen gün Eyüp'te olduğu kadar örtülü ve bu sefer güneş bulunmadığı için esrarlarını keşfetmek büsbütün müşkül bir keyfiyet teşkil eden hanımlan üç trajedi heyulasına benziyorlardı. Haremin bizzat kendisine gelince, Şark lüksü yerine sadece edepli bir sefalet arzediyordu.

Kendisini solmuş, çizgili bir sedir üzerine oturttular ve gözlerini etrafta gezdirdi. Buranın hanımlan ne kadar fakir olurlarsa olsunlar zevk sahibi kimselerdi çünkü her şey sonsuz sadeliği içinde ahenkli ve Şark ahengine uygun kalıyordu. Türk evlerinin içlerini maalesef doldurmaya başlayan Alman malı sahte biblolanndan hiçbir tarafta bir eser yoktu.

Andre:

— Evinizde mi bulunuyorum? diye sordu.

Peçenin altında müphem bir tebessüm hissettiren bir eda ile:

— Oh, hayır, cevabını verdiler.

— Affedin beni, birçok sebeplerle sualim sersemce bir şeydi; bu sebeplerin ilki ise nerede olduğumun benim için hiçbir ehemmiyeti bulunmadığıdır; sizinle beraberim, geri kalanın bence kıymeti yok.

Onları tetkik ediyordu; sırtlarında geçen günkü, bazı yerleri erimiş siyah ipekten çarşaflar vardı. Bununla beraber ayakkabılarıyla küçük kraliçelere benziyorlardı. Sonra da eldivenleri çıkarılınca parmaklarında güzel taşlar parlıyordu. Bu kadınlar ne biçim kadınlar ve bu ev ne biçim bir evdi?

Cenan, yaralı bir melek sesiyle sordu:

— Bize ne kadar zaman verebilirsiniz?

— Bizzat kendinizin bana vereceğiniz zamanın tam eşi bir zaman.

— Biz nisbi bir emniyet içinde olmak üzere hemen hemen iki saate malikiz. Fakat belki de bunu fazla uzun bulursunuz?

Melek, misafirlere daima ikram edilen kahvaltı, kahve, şekerler ve gül tatlısı için İstanbul'da kullanılması mutat olan küçücük geridonlardan birini getiriyordu. Örtü sırma işlemeli beyaz satendi ve üzerine atılmış sahici Parma menekşeleri vardı. Servis altın tezyinatlıydı ve her şeydeki inanılmaz mahiyeti, bu keyfiyet ikmal etmekteydi.

Kendisine küçük bir cariye gibi hizmet ederken Melek dedi ki:

— İşte Eyüp fotoğrafları. Fakat çıkmamışlar. Birbirimizi artık görmeyeceğimize göre yeniden resim çekeriz; ışık az, fakat daha uzun bir pozla...

Bunu söyleyerek iki müphem ve gümüşi renkte şekil uzatıyordu ki; bunda Cenan'ın şekli hemen hemen hiç belli olmuyordu ve bunlara daha sonra vereceği değeri hiç düşünmeyen Andre fotoğrafları ihmalkâr bir eda ile aldı.

— Gideceğiniz sahih, mi? diye sordu.

— Tamamıyla sahih.

— Fakat tekrar geleceksiniz ve birbirimizi yine göreceğiz değil mi?

Cenan buna, Şarklıların istikbalin her şeyine tatbik ettikleri müphem ve kadere tabi "İnşallah" sözüyle mukabele etti. Hakikaten gidecekler miydi, yoksa bu belki bezginliklerin yahut da müthiş tehlikenin korkusuyla cüretli maceraya son vermek için miydi? Ve onlar hakkında hiçbir şey bilmeyen Andrea kendilerini hayaletler gibi uçucu; arzulannın, kendisini görmemek suretinde tecelli edeceği günde yakalanmaları veya tekrar bulunmaları imkânsız hissediyordu.

Yeniden:

— Yakında mı gideceksiniz? diye sormaya cüret etti.

— Herhâlde bir on güne kadar.

— O hâlde bana bir haber daha gönderecek kadar vaktiniz var!

Arapça kelimelere fazla karışmış; Andre için anlaşılması pek müşkül bir Türkçe ile ve yavaş sesle meclis kurdular. Sonra dediler ki:

— Evet, gelecek cumartesi, yine tecrübe ederiz ve bunu arzu ettiğiniz için müteşekkiriz.

— Fakat sizi kabul etmek için ne kadar hile kullanmamız, suç ortaklığı satın almamız icap ettiğini biliyor musunuz?

Karşıdaki mahzun ev tarafından gelerek küçük kafesli odaya gölgesini sokan, fakat uçmaya hazır, çatılara doğru ağır ağır yükselen güneş ışığından dolayı fotoğraflar için acele etmek gerek olduğunu söylediler. Cenan hep Andre'nin yanında ve Cenan hep canlı mersiyeliğinin siyah örtüleri içinde olmak üzere iki üç poza tekrar tekrar başlandı.

Andre kendilerine dedi ki:

— Bu derecede görülmeyen varlıklarla konuşmanın benim için ne kadar yeni, garip, hatta endişe verici bir şey olduğunu tasavvur ediyor musunuz? Hatta sesleriniz bile,

bu üç örtünün altında maskelenmiş gibi. Bazı anlarda size karşı müphem bir korku duyuyorum.

— Sizin için sadece birer ruh olacağımız anlaşmalarımızda vardı.

— Evet, fakat ruhlar, bir başka ruha bilhassa gözlerin ifadesiyle kendilerini belli ederler.

Sizlerin gözlerini, hatta tasavvur bile edemiyorum. Bunların açık ve berrak olduklarına inanmak istiyorum, lakin gulyabani gözleri gibi korkunç da olsalar hiçbir şey bilemeyeceğim. Hayır, sizi temin ederim ki; bu beni rahatsız ediyor, cesaretimi kınyor, beni uzaklaştırıyor. Hiç değilse bir şey yapın, bana açık resimlerinizi verin... Şerefimle temin ederim ki, bunlan derhâl iade ederim yahut da bir dramın bizi ayırması takdirinde bunlan yakarım.

İlk önce sakit kaldılar. Uzun İslami verasetleriyle yüz göstermek kendilerine uygunsuz bir şey görünüyor, Andre ile münasebetleri bundan dolayı derhâl daha mücrim bir mahiyet alıyordu... Ve hemşireleri namına tereddütsüz, fakat insanı düşündüren biraz müstehzi bir eda ile taahhüde giren Melek oldu:

— Çarşafsız ve yaşmaksız fotoğraflarımızı istiyorsunuz, öyle mi? Peki bunlan yaptıracak kadar zaman verin ve gelecek hafta alırsınız... Şimdi hepimiz oturalım. Söz, size bildirilecek bir büyük ricası olan Cenan'ındır. Bir sigara yakın; bu suretle içiniz biraz daha az sıkılmış olur.

Cenan, dedi ki:

— Bu rica bizim tarafımızdan ve Türkiye'deki bütün hemşirelerimiz tarafından ediliyor. Bizim müdafaamızı yapın Mösyö Lhery; 20. asrın zavallı Müslüman kadını lehine bir kitap yazın! Şimdi bir ruhumuz bulunduğunu bildiğinize göre bunu âleme söyleyin; bizi birtakım eşyalar gibi kırmaya artık imkân bulunmadığını yazın. Eğer bunu yaparsanız, binlerce kadın sizi takdis ederiz. Bunu yapacaksınız değil mi?

Demin onlar, portre talebi karşısında sakit kalmış olduklan gibi şimdi de Andre susuyordu; bu kitabı

hiç tasavvur edemiyordu; sonra da İstanbul'da bir Şarklı gibi yaşamaya, gezmeye ve yazmamaya kendi kendine karar vermişti...

— Benden beklemiş olduğunuz bu iş ne kadar güç! Siz ki beni o kadar çok okumuşa ve tanımışa benziyorsunuz, bir şey ispat etmek isteyen bir kitap yazmanın itiyatlarıma uyacağı fikrinde misiniz? 20. asır Müslüman kadınını ben tanımıyorum ki...

— Size, biz malumat veririz!

— Gideceksiniz...

— Size yazarız...

— Oh bilirsiniz ya, mektuplar, yazılı şeyler... Ancak görmüş ve yaşamış olduğum şeyleri bir derece iyi hikâye edebilirim.

— Tekrar geleceğiz.

— Bu takdirde de tehlikeli vaziyete düşersiniz. Bu malumatı kimden elde ettiğimi araştırırlar ve elbette bulurlar.

— Bu dava için kendimizi feda etmeye müheyyayız! Acınmaya layık ve gayesiz zavallı küçük varlıklarımız için daha iyi bir gaye nasıl bulabiliriz? Avrupalı kadınlar gibi sefaletlerimizi hafifletmeye, eserler kurmaya kendimizi vakfetmek istiyorduk... Hayır, bunu bile bizden reddettiler: Kafesler arkasında işsiz ve gizli yaşamak lazım. Fakat işte biz, bu kitabı ilham edenler olmak istiyoruz, bu bizim hayır eserimiz olacak.Eğer bu işte hürriyetimizi, yahut hayatı kaybetmek gerekiyorsa bunun da ehemmiyeti yok!

Andre kendini daha müdafaa etmek istedi:

— İstanbul'da müstakil olmadığımı da düşünün; bir sefarette bir mevki işgal ediyorum... Sonra da başka bir şey daha var; Türkler tarafından o derecede sevimli bir misafirperverliğe mazhar oluyorum ki! Size zulmettiklerini söylediğiniz kimseler arasında benim için pek aziz olan dostlarım var...

— Haa, buna gelince, seçmek lazım. Ya onlar ya biz! Bir taraf tercih edilecek. Karar verin.

— Bu derecede ciddi, öyle mi? Şu hâlde tabii sizleri alıyorum. Ve itaat ediyorum.

Cenan:

— Nihayet!dedi ve ona, hürmetle öptüğü küçük elini uzattı.

Henüz hiç tatmamış oldukları takribi bir emniyet içinde hemen iki saat konuştular.

Onların, bu derecede derin bir ümitsizlik ve isyan içinde bulunmalarını görmekten mütehayyir:

— Siz birer istisna teşkil etmiyor musunuz? dedi.

— Biz kaideyiz. Rastgele ve tabii muayyen bir sınıfa ait olarak, yirmi kadın seçiniz.Böyle konuşmayan bir tekine tesadüf etmezsiniz. Mucize çocuk, ukala, musiki bebeği, babamız ve efendimiz için lüks ve tefahur mevzusu olarak büyütüldükten sonra yüz yıl evvelki ninelerimiz gibi odalık ve cariye şeklinde muamele görmek! Hayır, artık dayanamıyoruz!

Artık dayanamıyoruz!

— Dikkat edin, ya ben bir mazi adamı olmak sıfatıyla davanızı aksi bir taraftan müdafaa edecek olursam? Evet, bunu tamamen yapabilirim. Mürebbiyelere, nazariyeci profesörlere, insanlık ıstırabının sahasını genişleten bütün kitaplara, harpteki ninelerin bahtiyar huzuruna dönüş.

— Şunu bilin ki, bu müdafaaname ile de iktifa edebiliriz... Ancak bu dönüş mümkün değildir. Zamanın akışının tersine çıkılamaz. Teessür duyulması ve nihayet merhamet hissedilmesi için gerek olan şey, dünkü kadınlarla yannkiler arasında biz intikal kadınlarının birer kurban olduğumuzun bilinmesidir. Anlatılması gereken şey budur, bunu yapınca da hepimizin dostu olursunuz.

Onların kitaplarını yazmaktan, affedilmesi için birdenbire meydana çıkacak bir yardımı, Andre, ummuyor değildi. Fakat güzel hiddetlerinin, erkeklerin zulmüne karşı kiniyle titreyen güzel seslerinin cazibesini hayranlıkla hissediyordu.

Ve hiç çehreleri olmamasına yavaş yavaş alışıyordu. Cigaralarının ateşini kendisine getirmek yahut Türk kahvesinin içildiği hurdebini fincanı doldurmak üzere etrafında zarif, hafif, heyecanlı, fakat daima birer siyah hayalet hâlinde gidip geliyorlardı ve eğildikleri zaman yüzlerindeki peçe bu cazibe ve gençlik dolu varlıklarına ağır birer istihza olarak ilave edilmiş uzun birer Kapüsen[1] sakalı gibi sarkıyordu.

Bir baskın takdirinde hakiki bir sıçan kapanı teşkil edecek olan bu oda ve bu çıkmazda emniyet kendileri için bilhassa zahirî idi. Şayet dışarıda mahzun bir otla kaplı olan kaldınmlar üzerinde yürünülürse himayekâr kafesler arkasından endişe ile bakıyorlardı! Bu geçenler evine dönen herhangi bir ihtiyar sanklı yahut da omzunda tulumuyla mahallenin sakası oluyordu.

Nazariye itibariyle her üçü de kendisine sadece isimleriyle hitap edeceklerdi. Fakat içlerinden hiçbiri buna cesaret etmemişti ve birbirlerine isimleriyle hitap etmiyorlardı.

Bir defa büyük bir korku ile titreştiler. Dış kapıdaki bakır tokmak, sabırsız bir el ile ölü evlerin bu sükûtu ortasında korkunç bir gürültüyü mucip olarak vuruldu ve hepsi kafesli pencerelere hücum ettiler! Siyah ipekli çarşaf giymiş, bir bastona dayanmış olup senelerle pek eğilmişe benzeyen bir hanım...

Hayaletler dediler ki:

— Tehlikeli hiçbir şey yok, bundan haberimiz vardı. Kendisinin buraya girmesi icap edecek.

— Şu hâlde saklanayım mı?

— Lüzum bile yok. Git Melek, git kendisine kapıyı aç ve kararlaşmış olan şeyi söyle. Ancak geçecek ve bir daha görünmeyecektir. Sizin önünüzden geçerken belki Türkçe olarak küçük hastanın nasıl olduğunu sorar, siz de sadece ve tabii yine Türkçe olarak, bu sabahtan beri çok iyileştiği, cevabını verirsiniz.

---

1 Capucin. Mensuplarının başlarında kukuletler bulunan bir tarikat rahipleri.

Bir an sonra, ihtiyar hanım peçesi inik, bastonunun ucuyla da mütevazı halıları dürte dürte geçti. Andre'ye:

— Peki, sevgili çocuk iyileşti mi? diye sormayı ihmal etmedi.

Andre:

— Hele bu sabahtan beri çok daha iyi, cevabını verdi.

— Peki, teşekkür ederim, teşekkür ederim.

Sonra haremin nihayetindeki bir küçük kapıdan kayboldu. Esasen, Andre hiçbir izahat istemedi. Burada, Şark masalının tam inanılmazlığı içindeydi. Kendisine, şimdi bir karabosse[1] perisi sedirin altından çıkacak, bir değnek darbesiyle duvara dokunacak ve burası bir saray olacak, diyeceklerdi ki; bunu bir tefsire girişmeden kabul edecekti.

Değnekli hanımın geçişinden sonra konuşmak için ellerinde birkaç dakika kalmış bulunuyordu. Tam vakit gelince kendisini her tehlikeye rağmen bir kere daha görüşüleceği vaadiyle selametlediler.

— Gidin dostumuz; çıkmazın sonuna kadar ağır ve hülyalı bir yürüyüşle, tespihinizi çeke çeke gidin. Üçümüz de gidişinizdeki vakarı kafeslerin arkasından tetkik edeceğiz.

7

Ertesi perşembe, süzülür gibi yürüyen, sessiz bir zenci, Andre'ye iki gün sonrası için aynı yerde, aynı saatte birleşme haberi getirdi. Aynı zamanda, itina ile kapatılmış bir zarf içinde, büyük kartonlar da getirdi.

Kendi kendine: "Haa, bana vadetmiş oldukları fotoğraflan!" dedi.

Ve onlann gözlerini nihayet tanımak sabırsızlığı içinde zarfı yırttı.

Hakikaten üç tane, çarşafsız ve yaşmaksız, hem de altlan Fransızca ve Türkçe olarak biri Cenan, öteki Zeynep, üçüncüsü de Melek diye imzalanmış portrelerdi.

---

1 Çirkin, ihtiyar, kambur ve muzip bir peri.

Mühibbeleri kendilerini takdim için tuvalet de yapmışlardı. Dekolte, tamamıyla Paris usulünde güzel gece kıyafetlerine girmişlerdi. Fakat Zeynep'le Melek tamamıyla sırttan görünüyor ve ancak kulaklannın kenannı ve arkasını gösteriyorlardı. Cepheden kendini yegâne göstereni olan Cenan'a gelince, yüzünün üzerinde her şeyi, hatta saçları bile örten bir tüy yelpaze tutuyordu.

Cumartesi günü, kendilerini bir kere daha birleştiren esrarlı evde hiçbir feci şey geçmedi ve hiçbir peri Karabosse görünmedi.

Cenan izahat verdi:

— Burada, benim herhangi bir arzumu hiçbir zaman reddetmemiş olan iyi kalpli sütninemin evindeyiz. Hasta çocuk oğluydu; Melek'in kendisine sizi yeni bir doktor sıfatıyla takdim etmiş olduğu ihtiyar hanım da sütninemin annesiydi. İşin tertibini anlıyorsunuz değil mi? Bununla beraber, kendisine bu kadar tehlikeli bir oyun oynattığımdan dolayı nedamet duyuyorum... Fakat madem ki bu bizim son günümüzdür...

İki saat, bu sefer kitaptan bahsetmeksizin konuştular; şüphesiz ki, bu mevzuya çok sık dönerek kendisini bezdirmekten korkuyorlardı. Esasen taahhüde girmişti; şu hâlde bu temin edilmiş bir nokta idi.

Birbirlerine söylenecek o kadar çok şeyleri ve söylenmeden birikmiş şeyleri vardı ki! Çünkü onlar uzun zamandan beri kitapları vasıtasıyla kendisinin refakatinde yaşamışlardı ve bu vaziyet, alelade kimselere ruhunu açmış olmaktan artık umumiyetle çok rahatsızlık duyan Andre'nin en mahrem şeylerini bildirmiş bulunduğuna hiç esef etmediği nadir anlardan birine vücut veriyordu. Hem burada, dünyanın iki bucağında meçhul kadınların ruhlarında uyandırmış olup yazı yazmak hususunda belki de yegâne sebebi teşkil eden bu hararetli muhabbetlerin yanında, anlamayanların omuz silkmeleri ne kadar ehemmiyetsiz bir şeydi!

Bugün Andre Lhery ile hareminin üç küçük hayaleti arasında emniyet, itilaf ve bulutsuz dostluk vardı.

Okumuş bulundukları eserleri sayesinde onlar kendi hakkında çok şey biliyorlardı ve kendisi onlar hakkında hiçbir şey bilmediği için söylemekten fazla dinliyordu. Zeynep ile Melek kendilerini hayal sukûtuna uğratan izdivaçlarından ve istikballerinin ümitsiz kapalılığından bahsettiler. Cenan ise şahsı hakkında sarih bir şey bildirmedi.

Kendilerini birbirlerine o kadar çabuk yakınlaştırmış olan emniyetli sempatiler haricinde, birbirlerine yaptıkları bir sürpriz vardı ki, o da neşeli olmaktı Andre kendilerinde her şeye ve herkese rağmen kalmış olup huzuruyla mahcup olmayalı daha iyi gösterdikleri bu necip ve genç neşeden zevk duyuyordu. Muzlim bir insan diye tasavvur etmiş oldukları ve kendilerine o kadar mağrur ve buz gibi tasvir edilmiş bulunan Andre de maskeyi kendileri için derhâl çıkarmıştı. Onlara pek sade, her şeye gönülden gülen, hem yaşına nispetle çok genç hatta bir nebze hilekâr çocukluk iğnelerini bile muhafaza etmiş biri olarak gözüküyordu. Andre, yüksek muhite mensup Türk kadınlarıyla ilk defa konuşuyordu. Onlar tekmil hayatları boyunca, kim olursa olsun bir erkekle hiçbir zaman konuşmamışlardı. Bu eskilik ve gölge dolu eski İstanbul'un kalbinde kaybolmuş, etrafı harabeler ve mezarlarla kaplı küçük evde, sadece düşünceler teati etmek için birleşmek suretiyle imkânsızı tahakkuk ettiriyorlar ve hayret ediyorlardı. Birbirleri için o kadar yeni unsurlar olmalarına rağmen kendilerini, birbirlerinden pek farklı bulmayışlarına hayret ediyorlardı. Evet, birbirlerinden pek farklı değillerdi, sanki birbirlerini daima tanımış dostlar gibi fikir ve duygu itibariyle tam bir anlaşma hâlindeydiler.

Onlar umumiyetle hayat, Avrupa şeyleri ve zihinlerin Avrupa vasıtasıyla inkişafı hakkındaki bütün bilgilerini yalnızlık içinde, kitaplardan öğrenmişlerdi. Bugün, bir Garp adamıyla ve ismi maruf bir adamla bir mucize eseri ile konuşurlarken onunla bir seviyede bulunuyorlardı. O, kendilerine müsavi sıfatıyla, zekâlar gibi, ruhlar gibi muamele ediyor ve bu vaziyet kendilerine şimdiye kadar duyulmamış bir zekâ sermestisi veriyordu.

Yeşil ve gümüşi satenden bir örtü ile örtülmüş ve üzerine tabii kızıl güller serpilmiş küçük masadaki kahvaltı hizmetini bu sefer yapan Zeynep'ti. Cenan'a gelince, gittikçe daha hareketsiz, bir kenara oturmuş, matem tüllerinin tek kıvrımını kımıldatmadan kalıyordu. Belki öteki ikisinden fazla konuşuyor ve bahusus daha çok derinlikle sualler soruyordu; fakat kımıldamıyor, üçünden en dokunulmazı kalmaya, uzvi bakımdan en gayrı mevcut olanı kalmaya itina ediyordu. Bununla beraber, bir kere kolu çarşafı kaldırmakla, elbisesinin bu ilkbahar modasına uygun şekilde pek geniş, pek piliseli ve soluk yeşil şekilleri olan san limon rengi gaz ipekten kolunu, Andre gördü. Bu iki renk hafızasında kaldığından yarın için de bir şehadet vasıtası teşkil edecekti.

Etraflannda her şey geçen hafta olduğundan daha hazindi, çünkü tam mayıs ayı içinde bulunulmasına rağmen soğuk geri gelmişti; Karadeniz rüzgârının kışınmış gibi kapıların arkasında ıslık çaldığı duyuluyordu. Bütün İstanbul muzlim bulutlarla dolu bir gökyüzü altında titriyordu. Kafesli küçük hakir haremde grup saatinin gelmiş bulunduğuna hükmetmek kabildi.

Birdenbire, dış kapıda, daima endişe verici olan bakır tokmak kendilerini titretti.

Pencerenin kafesleri arasından bakmak üzere hemen eğilen Melek dedi ki:

— Onlar! Kaçabilmişler, ne kadar memnun oldum! Açmak için koşarak indi, az sonra da hiçbir şey göstermeyen peçeler takmış olup keza zarif ve gence benzeyen iki başka siyah dominolar önünde bulunduğu hâlde tekrar yukan çıktı.

Cenan takdim etti:

— Mösyö Andre Lhery. Muhibbelerimden ikisi; isimleri sizi alakadar etmez, değil mi?

Gelenler:

— Sadece iki hayalet kadın, diye ilave ettiler, Andre'nin son kitaplanndan birinde belki fazla kullanmış olduğu bu kelime üzerinde de fazlaca durdular.

Kendisine beyaz eldivenli birer küçük el uzattılar. Esasen bu yeni gölgeler de Fransızcayı pek tatlı seslerle ve tam bir rahatlıkla konuşuyorlardı.

Birisi dedi ki:

— Dostlanmız bize 20. asır Müslüman kadını lehinde bir kitap yazacağınızı haber verdiler. Bundan dolayı size teşekkür etmek istedik.

Öteki, soluk hakir divanın üzerine yorgunluğa benzeyen cazibeli bir eda ile otururak:

— Kitabın ismi ne olacak? diye sordu.

— Vallahi henüz bunu düşünmedim. Bu o kadar yeni, hem de itiraf ederim, biraz da zorla kabul ettirilmiş bir proje ki... Eğer isterseniz unvan için bir müsabaka açarız... İşte ben "Bezmiş Kadınlar"ı teklif edeceğim.

Cenan tekrar etti:

— Bezmiş Kadınlar... İnsan hayattan, hayatı yaşarsa bezer; fakat biz bilâkis yaşamaktan başka bir şey beklemiyoruz... Biz bezmişler değiliz, biz yok edilmişler, kapatılmışlar, boğulmuşlanz...

Bugün hiç de ciddi olmayan küçük Melek bağırdı:

— Peki, işte unvanı ben buldum.'Boğulmuş kadınlar' için ne dersiniz? Hem de bu sizi kabul etmek için taktığımız kaim peçeler altında ruh hâlimizi o kadar iyi tasvir eder ki, Mösyö Lhery! Çünkü bu peçeler altında nefes almanın ne kadar zahmetli olduğunu tasavvur edemezsiniz.

— İşte ben de bunları niçin taktığınızı soracaktım. Dostunuzun yanında İstanbul'da kendileriyle karşılaşılan bütün kadınlar gibi olmakla iktifa edemez misiniz? Peçeli, evet. Fakat bir şeyi, yüzün yan biçimini, kaşları, bazen göz bebeklerini keşfettiren incelikte peçeli. Halbuki siz mutlak surette görünmüyorsunuz...

— Hem biliyor musunuz ki, böyle kapanmış olmak hiç de münasip bir şey değildir... Umumi kaide, sokakta üç peçeli bir esrarlı kadın görürseniz; bu kadın gitmesi gerekmeyen yere gidiyor, diyebilirsiniz. Kaldı ki, bunun misali biziz. Bu hâl o derecede malumdur ki, öteki kadınlar,

o geçerken gülümser ve birbirlerine dirsekleriyle kendisini gösterirler.

Cenan yavaşça muaheze ederek dedi ki:

— Bir küçük Beyoğlu kadını gibi dedikodu yapmasana Melek!.. "Bezmiş Kadınlar", evet, ahenkli olacak, ama bütün manayı veremeyecek...

— Bakın, ben nasıl anlıyordum. Eski zamanın güzel efsanelerini; toprak altındaki köşkünde uyuyan Walkyrie'yi, orman ortasındaki şatosunda uyuyan prensesi hatırlayın. Fakat heyhat! Büyüyü bozdular ve onlar uyandılar. İşte siz de, Müslüman kadınlar, ananeler ve naslarla mahfuz, asırlardan beri o kadar sakin bir uyku ile uyuyordunuz ki! Fakat Garp'ın nefesi olan fena sihirbaz birdenbire üzerinizden geçti, büyüyü bozdu ve hepiniz birden uyanıyorsunuz; yaşamak elemine, bilmek ıstırabına uyanıyorsunuz...

Fakat Cenan, ismi ancak yan yanya kabul ediyordu. Kendisinin başka bir ad düşünmüş olduğu, lakin bunu henüz söylemek istemediği belliydi.

Yeni gelenler de isyan etmiş ve bundan ifrata varmış kadınlardı. Bu ilkbaharda yüksek cemiyete mensup olup Paris'e kaçmış bulunan bir genç kadınla İstanbul'da çok meşgul oluyorlardı. Haremlerde bu sergüzeşt başlan döndürüyordu ve bu hadise, iki hayalet hanımın düşüncelerini tehlikeli bir şekilde işgal ediyordu.

Cenan kendilerine diyordu ki:

— Siz, belki de saadeti orada bulursunuz, çünkü kanınızda Garp miraslan var. Mösyö Lhery, kendilerinin büyük anneleri İstanbul'a gelen, bir Türk'e varıp Müslüman olan bir Fransız kadınıdır. Fakat ben, fakat Zeynep, fakat Melek, Türkiye'mizi bırakmak! Hayır, bizim üçümüz için bu kabul edilmesi imkânsız bir halas çaresidir. Eğer lazımsa beter zilletler, beter bir esaret. Fakat burada ölmek ve Eyüp'te uyumak!

Andre:

— Ne kadar da haklısınız! diye bu bahsi kapadı. Mütemadiyen gideceklerini, bir müddet burada bulunmayacaklarını söylüyorlardı. Bu doğru muydu? Fakat Andre

bu sefer kendilerinden ayrılırken onlan tekrar görmek emniyetini beraberinde götürüyordu. Şimdi onları bu kitapla, belki de henüz tarif edilmez mahiyette, fakat şimdiden mukavim ve tatlı olup bilhassa Cenan'la kendi arasında vücut bulmaya başlayan başka bir şeyden dolayı kendine bağlamış bulunuyordu. Bu sürprizli evin hayret verici küçük kapıcılığını ihraz etmiş olan Melek, kendisini kapıya kadar götürmekle vazifelendirildi.

Andre, kendisiyle başbaşa kaldığı kısa anda, çehresiz fotoğraflardaki istihzadan dolayı şiddetle şikâyet etti. O, hiçbir cevap vermedi, kendisini karanlık, eski merdivenin ortasına kadar takip etmiş ve orada sürgüleri kımıldatıp kımıldatamayacağına ve dış kapının sürmesini açıp açamayacağına bakmak üzere kalmıştı.

Andre eşikte, veda etmek üzere başını çevirince, onun yukandan bütün güzel beyaz dişleriyle tebessüm ettiğini, biraz kalkık olan küçük, masum ve müstehzi burnuyla, yirmi yaşının bütün güzel yüzüyle tebessüm ettiğini gördü. Alnını çerçeveleyen kızıl altın saçlarına kadar peçesini iki eliyle kaldırmış bulunuyordu. Gülümseyişi, evet işte benim, size küçük dostunuz Melek'i takdim ederim. Esasen ben oluşum ötekilermişim gibi, hele mesela Cenan'mışım gibi bir şey değildir; benim oluşumun bir ehemmiyeti yoktur. Bonjur Andre Lehry, bonjur! diyordu.

Bu hâl, bir şimşeğin çakış anı kadar sürdü ve peçe tekrar indi. Andre kendisine yavaşça: "Teşekkür ederim." dedi ve madem çıkmazda ilerlemek üzere hemen hemen dışan çıkmış bulunduğundan, bunu Türkçe söyledi.

Dışanda, bu kalın bulutlar ve bu Rusya rüzgârı altında insan üşüyordu. Akşamın gelişi birinci kânunda olduğu gibi gamlıydı. İstanbul kendisine gençliğini daha müessir bir şekilde böyle havalarda hatırlatırdı, çünkü vaktiyle Eyüp'teki ikametinin kısa serbestisinin zamanı kışa rastlamıştı. Büyük Sultan Selim Cami'nin önündeki bomboş meydanı geçtiği zaman, bu meydanı, yine aynı saatte ve böyle bir tenhalık içinde, böyle bir şimal rüzgârı ile yirmi beş yıl önce bir esmer akşamda geçmiş olduğunu hatırladı. Bunun üzerine gözleri önüne sevgili küçük ölünün hayali geldi, Cenan'ın şeklini tamamen sildi, süpürdü...

8

Ertesi gün yaya olarak, Beyoğlu'nun büyük caddesinden, yanında sefarete mensup olan Saint Enogatlarla birlikte geçiyordu. Bu çiftle sıkı bir münasebet tesisine başlamıştı. Siyah bir kupa arabası ile karşılaştılar. Arabanın içinde çarşaflı bir Türk kadınını hayal meyal fark etti, peçeli hanıma, Madam de Saint Enogat hafif bir selamda bulundu. Peçeli hanım derhâl bir sinirli eda ile arabasının istorunu kapadı. Bu sert hareket esnasında da Andre, çarşafın altından bir gün önce gördüğüne emin bulunduğu yeşil çizgili limon rengi ipekten bir elbise kolu gördü.

— Nasıl, sokakta bir Türk hanımını mı selamlıyorsunuz? dedi.

— Evet, hele sizinle ve kocamla beraberken yaptığım bu hareket, cidden dürüst değil!

— Peki, kim bu hanım?

— Cenan, Tevfik Paşa. Genç Türkiye'nin en zarif çiçeklerinden biri.

— Yaaa... Peki, güzel mi?

— Güzelden fazla. Fevkalade latif.

— Arabaya bakılırsa hem de zengin olacak, değil mi?

— Asya'da bir eyalet değerinde arazisi olduğu söyleniyor. Hem de hayranlarınızdan biri, aziz üstat... (Bu unvanın kendisini pek müteneffir ettiğini bildiği için aziz üstat üzerinde kuvvetle duruyordu.) Geçen hafta (.....) elçiliğinde, bildiğiniz gibi Türk kadınlarının gelebilecekleri erkeksiz bir çay vermek üzere bütün uşaklara izin verildiydi. O da gelmişti. Bir kadın, sizi kötülüyor ama öyle kötülüyordu ki...

— Siz mi?

— Oh, hayır değil! Bu beni ancak siz hazırken eğlendirir. Kötüleyen... A.. Kontesi idi. Bunun üzerine de Madam Tevfik Paşa, sizin müdafaanızı deruhte etti. Fakat öyle bir hararetle ki... Esasen kendisinin sizi pek alakadar ettiğini görüyorum.

— Beni mi? Oh, buna nasıl ihtimal verirsiniz? Bir Türk kadını... Bizim için bunun mevcut bile sayılamayacağını bilirsiniz! Hayır, fakat sık sık tesadüf ettiğim bu pek ciddi edalı kupa arabası dikkatimi celbetmişti...

— Sık sık tesadüf, öyle mi? Şu hâlde talihiniz var: Kendisi hiç sokağa çıkmaz.

— Bilakis, bilakis! Hem de umumiyetle onunla birlikte, genç edalı iki başka kadın görüyorum.

— Haa, belki kuzinleri, eski nazır Mehmet Bey'in kızları olan küçükler.

— Peki, bu küçük Mehmet Beylerin isimleri nedir?

— Büyüğü Zeynep... Öteki... Melek olacak.

Madam Saint Enogat de şüphesiz ki; bir şey hissetmişti fakat kendisi tehlikeli olmasına imkân vermeyecek şekilde sevimli ve emin bir insandı.

9

Onlar hakikaten İstanbul'dan ayrılmışlardı, çünkü birkaç gün sonra Andre Lhery, Cenan'dan Selanik damgasını taşıyan, şu mektubu aldı:

"Dostumuz, siz ki, gülleri o kadar çok seversiniz, niçin bizimle beraber değilsiniz! Siz ki, Şark'ı hisseder ve hiçbir Garplının sevmediği derecede onu seversiniz, birkaç hafta için yerleştiğimiz bu eski zamanın karanlık, yüksek ve çiçeklerle kaplı duvarları arkasındaki saraya girmeniz, ah neden mümkün değil! Ninelerimden birinin şehirden pek uzak, tam kiralar ortasında bulunan ikametgâhındayız. Etrafımızda her şey, insanlar ve eşya eski... Burada genç olarak, ilkbahar çiçekleri ve talihlerini beğenip şikâyetlerimizi anlamayan üç küçük Çerkez cariyemizle biz varız.

Gelmediğimiz beş yıldan beri, buranın İstanbul'daki hayatımızı âdeta kolay ve hür sandıracak hayatını unutmuştuk. Bizi bütün bir neslin kendisinden ayırdığı bu hayata birdenbire atılınca, kendimizi birer ecnebi gibi hissettik. Bizi seviyorlar, aynı zamanda da varlığımızdaki yeni ruha karşı kin duyuyorlar. Hürmet hissiyle, arzusuyla şekillere tabi olmaya, manzaramızı çok eski zamanın modalanyla, tavırlanyla ayarlamaya çalışmıyor değiliz.

Fakat bu kâfi gelmiyor, bunun altında kaçan, çarpan ve titreyen, dün doğmuş ruhu hissediyorlar ve onun serbest oluşunu, hatta mevcut bulunmasını affetmiyorlar.

Bununla beraber, bu esaretten kurtuluşu ne kadar gayret, fedakârlık ve ıstırapla ödedik. Fakat siz, Garplı, bu mücadeleleri herhâlde bilmediniz. Şüphe yok ki; sizin ruhunuz her zaman rahat rahat, kendisine uygun hava içinde inkişaf edebildi. Siz anlayamazsınız...

Ah, dostumuz, burada size aynı zamanda ne kadar mantıksız ve ahenktar görünürdük! Size bu mektubu yazdığım eski bahçelerin nihayetinde, tahtaları ajurlu ve çini kanşık, ahşap ve içinde mermer bir havuzda suyun şarkı söylediği bu köşk içinde bizi görebilseydiniz! Her tarafta eski usulde pembe, soluk ve üzerinde hâlâ birkaç gümüş tel parlayan ipek örtülü sedirler var. Dışarıda yığınla çiçek açmış olup memleketimizde adına 'gelin buketleri' denen solgun güller çılgın bir şekilde bol. Muhibbeleriniz artık ne Avrupa tuvaleti ne de modern çarşaf giymiyorlar; büyük annelerinin kıyafetine yeniden girmiş bulunuyorlar. Çünkü eski sandıkları karıştırarak Abdülmecit zamanında Harem-i Hümayun'un ihtişamını temin etmiş olan ziynetleri çıkardık. Bunları, saray hanımı bir büyük ninemiz giymişti. Bu elbiseleri bilir misiniz? Bu elbiselerin; uzun etekleri ve eteklerin yerde sürünecek olan, fakat yürürken kaldırılan ve bağlanan peşleri vardır. Bizim elbiselerimiz pembe, yeşil ve sarı idi; bu renkler bir kitabın yapraklan içinde muhafaza edilen çiçeklerin renklerine dönmüşlerdi; kaybolmak üzere bulunan gölgelerden ibaret gibi olmuşlardı.

İşte 'Kabil Memleketi' isimli son kitabınızı, bize ait kitabı, bize bizzat verdiğiniz nüshayı sırtımızda bu elbiselerle hatıralarla dolu olarak ve su kenarındaki bu köşkte okuduk. Sanatkâr varlığınız bu okuyuş için daha uygun bir çerçeve tasavvur edemezdi. Her taraftan düşmekte olan sayısız güller, bize, pencerelerde kalın perdeler vücuda getiriyor ve bu Cenup vilayetin ilkbaharı, bizi ılıklıklarla sarhoş ediyordu... Şimdi Kabil'i görmüş bulunuyoruz.

Bununla beraber, bu kitabı evvelkilerden az seviyorum. Bunun içinde siz kendiniz daha az mevcutsunuz.

Daima hazin olmadıklan hâlde beni müteessir ve muzdarip eden başka birçok yazınızı okurken ağlamıştım. Fakat bunu okurken ağlamadım. Oh, artık sadece zekânızla yazmayınız! Zannediyorum ki, artık kendinizi sahneye koymak istemiyorsunuz... Birtakım insanların buna karşı diyebilecekleri şeylerin ne ehemmiyeti var? Oh, yine kalbinizle yazınız; bu kalp, şimdi o kadar yorgun ve hissiz midir ki, onun eskiden olduğu gibi kitabınızda çarptığı hissedilmiyor?

İşte akşam olmakta... Bu büyük sükût bahçelerinde saat o derecede güzel ki; şimdi çiçeklerin bile düşünür ve hatırlar gibi bir hâlleri var. İnsan burada, şarkısı asla değişik olmamasına ve ancak günlerin yeknesaklığını söylemesine rağmen, mermer küçük havuzda mütemadiyen akan küçük suyun sesini dinlemek üzere nihayetsiz bir müddet kalabilir. Heyhat... Bu yer ne kadar kolay bir cennet olur! İnsan kendi içinde olduğu gibi etrafında da her şeyin ne kadar güzel olabileceğini, hayatla saadetin hürriyet sayesinde nasıl tek bir şey olabileceğini hissetmektedir!

Saraya gireceğiz; size veda etmek lazım, dost. İşte iri bir zencinin bizi aramaya geldiğini görüyoruz, çünkü vakit gecikti. Ve ihtiyar hanımları eğlendirmek üzere cariyeler şarkı söylemeye ve ud çalmaya başladılar. Birazdan bizi, raksetmeye ve Fransızca konuşmamaya mecbur edecekler. Kaldı ki, bu bizim her birimizi yastıklarımızın altında birer kitabınızla uyumaktan men etmeyecektir.

Allaha ısmarladık, dostumuz... Yüzden mahrum üç küçük gölgenizi bazen düşünüyor musunuz?"

Cenan

10

Orada, mezarlıkta, İstanbul surlannın önünde, zavallı mezarın tamiri Türk dostların gizli yardımları sayesinde nihayet bulmuştu. Ve mermercilerin çalıştıklan sırada görünmeye cesaret etmemiş olan Andre Lhery, güzel mayıs ayının 30'unda, bugün, yeni taşlan altındaki küçük ölüye gidip ilk ziyaretini yapacaktı.

Matemli ormana vannca, gizlice tamir edilmiş olup etrafın bütün eski gümüşiliği ortasında yeni bir şey parlaklığına malik bulunan mezan gördü. İki küçük mermer taş, baş tarafa konulanla ayak tarafına konulan, yosunla yenmiş olup eğilen veya tamamıyla düşmüş bulunan öteki taşlar arasında, dimdik ve beyaz duruyorlardı. Kitabenin kabartma harfleri arasında mavi boyada tazelendirilmişti ve harfler koyu altınla parlıyorlardı, kitabe ise ölüm hakkında kısa bir şiirden sonra; 18 Muharrem 1279'da merhum olan Ali Cihangir Efendi kerimesi Necibe'nin ruhu için dua ediniz, diyordu. Burada amelelerin yakında çalışmış olmaları icap ettiği de artık belli değildi, zira temel hizmeti gören kalın taş altında naneler, yabani kekikler, taşlı topraklann bütün kokulu yeşillikleri mayıs güneşi altında çıkmakta acele etmiş bulunuyorlardı. Halifelerin saltanatlannı ve asırların geçişlerini görmüş olan büyük servilere gelince, onlar tamamıyla Andre'nin tanımış oldukları şekilde ve kuru kemik renginde olup gökyüzüne doğru uzun ölü kolları gibi uzattıklan dallannın aynı taş kesilmiş şeklinde, yüz sene evvel de arzetmiş olmaları gereken şekilde görünüyorlardı. Daima aynı, belki her zamandan daha metruk yalnızlık içinde, İstanbul'un eski surları, kırılmış burç ve mazgalları alabildiğine yayılmış bulunuyorlardı.

Hava berrak bir güzellikteydi. Toprak ve serviler güzel kokuyordu. Bu sonsuz mezarlıklann arzettikleri tevekkül, bugün, çekici, tatlı ve ikna ediciydi. İnsan burada biraz gecikmek istiyor, yabani kekikler ve naneler altında tam bir istirahatte bulunan bütün bu uyuyanların huzurunu paylaşmak diliyordu.

Uzun zamandan beri gece uykularını bozan bu edası pek güç borcu, nihayet yerine getirebilmiş olduğu için Andre, huzur bulmuş ve âdeta bahtiyar, uzaklaştı. Seyahatleri ve serseri varlığının çırpınışlan ortasında, hatta dünyanın nihayetinde, bunu, fena rüyaların yapılması imkânsız işlerine benzeyen bu şeyi, İstanbul'un bir mukaddes mezarlığında, parçalanmakta olan hakir mermerleri yenileyip dikmek işini düşünmüştü. Ve işte bugün, bu olmuş, yapılmış bir şeydi. Şimdi kendi idaresiyle ayağa kaldırılmış olalı ve onu baki kalmak üzere

kendisi sağlamlaştırmış bulunalı, sevimli küçük mezar kendisine tamamıyla şahsi malı gibi geliyordu.

Marmara üzerinde, bedir hâlindeki ay, gümüş gibi parlıyordu. Yaklaşan bu ılık berrak gece içinde ruhunu tamamıyla Türkleşmiş hissettiğinden, İstanbul'a döndü ve Sultan Fatih Camisi önünde, kendisi için artık munis bir mahiyet iktisap eden açık meydanda oturmak üzere, Müslüman mahallelerinin kalbine kadar çıktı. Etrafında birçok ihtişam, birçok eskilik, dinî sükût ve dua olmak üzere orada, akşamın saf tazeliğinde ve latif şark huzuru içinde, nargile içerek düşüncelere dalacaktı.

Meydana vardığı zaman, etraftaki bütün küçük kahveler mütevazı lambalarını yakmış bulunuyorlardı; ağaçlara asılmış lambalar -yağla yanan eski lambalar- hafif bir aydınlık neşrediyorlardı. Her tarafta, sıraların yahut kenarsız iskemlelerin üzerinde hülyalara dalmış olup arada bir yavaş sesle konuşan sarıklı adamlar nargile içiyorlardı. Yüzlerce nargilenin küçük ve kendine has gürültüsü, marpuçun uzun ve derin çekilişi üzerine sürahide fokurdayan suyun gürültüsü duyuluyordu. Acem tütününün kayılmış yaprakları üzerinde yanan küçük ateşleriyle kendi nargilesi de getirildi. Etrafta bulunan bütün insanlar gibi, kendisi için de az sonra pek tatlı ve düşüncelere dalmaya imkân ve kudret bırakan bir sarhoşluk başladı. Hemen hemen hiç aydınlanmayan küçük fenerlerin asılı olduklan bu ağaçlar altında ve aralarında bütün genişliğiyle meydan bulunmak üzere, caminin tam karşısına oturmuştu. Çımış taşlann toprak ve deliklerle kanştığı bu meydan bomboştu ve gayet gölgeliydi. Meydanın nihayetini işgal eden cami duvarı, tek bir boşlukla, mukaddes avluya geçit veren ve hiç değilse otuz ayak yüksekliğin de kapısıyla bir kale bedeni gibi mehip, yüksek, büyük ve muhteşemdi. Sonra sağda ve solda, uzaklarda, müphem gece içinde siyah gölgeler vardı. -Bunlar, belki de ağaçlar, ölülere mahsus bir bölgeyi bildiren müphem servi şekilleriydi- Her tarafta göründüğünden daha garip bir karanlık İslam'ın huzuru ve esrarlılığı vardı. Asya dağlannın arkasından bir iki saat önce yükselmiş bulunan ay, Sultan Fatih'in bu cephesi üzerinde belirmeye başlıyordu;

ağır ağır meydana çıkıyor, yusyuvarlak, gümüşten bir tepsi gibi görünüyordu. Dünyaya ait bu ağır yapı üzerinde ne kadar hür, ne kadar havai idi. Mesafeler ardındaki sonsuz çekilişinin ve yalnızlığının hissini vere vere, ne kadar güzel yükseliyordu. Mavi aydınlık her tarafı gittikçe daha fazla istila ediyordu; bomboş meydanın bir kısmı büyük ve mukaddes duvarların gölgesinde kalırken, nargile içen kâmil ve sofu insanları ışığına garkediyordu. Bu ay ışığı, aynı zamanda daha evvel fark edilmemiş, şeffaf, fakat her şeyi ihata eden, heybetli ve ağır olan bu cami duvanna buharlı bir manzara veren Marmara'nın neşrettiği serin bir akşam sisini her tarafa nüfuz ettiriyordu. Gökyüzüne dikilmiş bulunan şeffaf ay ışığını içlerinden geçiren iki minare, insana, bakarken, âdeta baş dönmesi veriyorlardı. Bu mavi ışığın sisi içinde o derece büyümüşler, kararsız ve hafif birer mahiyet almışlardı...

Aynı saatte de, Haliç'in öbür tarafında -hakikatte buradan pek uzakta olmayan, fakat erişilmeze benzeyen bir mesafede- adına Avrupa şehri ve Beyoğlu denmekte olup gece hayatına başlayan bir şehir vardı. Orada her ırka mensup tatlı su frenkleri ve heyhat, Parisli yahut da takribi olarak Parisli kıyafetlerinden dolayı nefislerini gıptaya layık bir medeniyet derecesine erişmiş sanan bazı genç Türkler, birahanelerde, iğrenç batakhanelerde yahut Beyoğlu'nun yüksek zarafet muhitlerinde, poker masalarının etraflannda toplanıyorlardı. Dünyada ne zavallı küçük mahluklar vardır!

Bunlar, pür hareket, muvazenesiz, boş ve miskin, hülyasız ve ümitsiz zavallı mahluklardır! Bu tarafın, Allah huzurunda ümitle dolu diz çökmek için müezzinin yukandan lâtif ezanını bekleyen ve daha sonra ruhları mutmain, güzel bir seyahate gider gibi ölecek olan bu basit ve kâmil insanların yanında onlar. ne zavallı mahluklardır!

İşte o mütevekkil ve kâmil insanlarca beklenen sesler, davet şarkısına başlıyorlar. Göğün ışıklı buharı içinde kaybolmuş minarelerin tepelerine çıkan kimseler; bu esnada aya komşu olmalan gereken hava misafirleri; içine düştükleri bir nevi heyecanlı gaşyolma hâli içinde

birdenbire ilahi sesler çıkarıyorlar. Bu harikulade minarelerin yüksekliğinden kendilerini dinletebilmek için nadir gırtlaklı adamlar seçilmiş olacaktı. Tek hece kaybedilmiyor; birer şarkı hâlinde söylediklerinden hiçbir şey, sarih, berrak ve kolay, üzerimize inmemezlik etmiyor...

Hülyaya dalmış olanlar, birbiri ardınca kalkıyor, meydanın hâlâ içinde bulunduğu gölge mıntakasına giriyor, onu geçiyor ve mukaddes kapıya doğru ağır ağır ilerliyorlar. İlk önce, beyaz sarıklı ve uzun elbiseli, üç, dört, beş kişilik küçük gruplar hâlinde, namaza gidiyorlar. Sonra da muhtelif yerlerden, etrafın karanlıklarından, ağaçların siyahından, sokakların ve kapalı evlerin siyahından çıkarak, başkaları geliyor Sessizce geliyor, sakin, düşünceye dalmış ve ciddi yürüyorlar. Büyük ve sert duvarın içine oyulmuş olup hepsini çeken bu yüksek kapalı evlerin siyahından çıkarak başkaları geliyor. Ayaklarında ses çıkarmayan pabuçlarla geliyor, sakin, düşünceye dalmış ve ciddi yürüyorlar. Büyük ve sert duvarın içine oyulmuş olup hepsini çeken bu yüksek kapıyı, eski zamanlardan kalmış bir fener pek hafif aydınlatmaktadır; bu fener, kapının kemerine asılmıştır ve gökyüzünü dolduran güzel ay ışığının altında tamamıyla sarı ve ölüye benzemektedir. Yukarıdaki sesler şarkı söylemekte devam ederlerken, beyaz muslin sarılı başlar azim revak altından hasılasız dalıp kaybolmaktadır.

Meydanın sıraları boşaldıktan sonra sonuncu olarak ve kendisi dua etmeyeceğine göre nefsini hepsinin en sefili hissederek Andre Lhery de camiye teveccüh ediyor. İçeri giriyor ve kapının yanında ayakta kalıyor. İki üç bin sarıklı adam orada mevcuttur ve birbirine eş birçok saflara kendiliklerinden dizilerek mihraba karşı durmuşlardır. Bir ses, fevkalade şikâyetli ve sonsuz bir hüzün taşıyan bir ses, müezzinler gibi gayet tiz perdelere çıkan, sonra yorgun, ölür gibi olan, sonra tekrar canlanan, geniş kubbeler altında titreyerek tekrar parlayan, sürüklenen, sanki ağır bir can çekişmeden sönen, fakat yeniden başlamak üzere ölen bir ses, sükûtları üzerinde yayılmış bulunmaktadır. Namaz kılan bu iki bin adamın hareketlerini tanzim eden şey budur; bu sestir; onun daveti üzerine adamlar

evvela diz çökerler; sonra daha büyük bir tevazu içinde eğilirler ve nihayet, hazin ve aynı zamanda tatlı olup bazen ancak bir mınltı olacak kadar hafifleyen, fakat aynı zamanda cesim kubbeyi dolduran bu şarkıdan ölmüş gibi hepsi muntazam bir birlik hareketi içinde, alınlarını yere değdirmek üzere kendilerini atarlar.

Vasi mabet pek az aydınlanmıştır. Akisler bırakan kubbelerden şurada burada inen uzun iplere asılmış fenerlerden başka bir şey yoktur; bütün duvarların lekesiz beyazlığı olmasa insan etrafını, önünü görmekte güçlük çekecektir. Arada bir kanat sesleri duyulur. Bunlar, yukandaki kürsülerde yuva kurmalarına müsaade edilen alışkın güvercinlerdir; bu hafif ışıklarla ve bütün bu elbiselerin hafif hışırtılanyla uyanmış olan bu güvercinler yükselirler ve saf saf olmuş binlerce sarığın üzerinde fakat dehşete düşmeksizin uçuşurlar. Yüksek ve titreyen sesin daveti altında murakabe o kadar mutlak, iman o derecede derindir ki; bu sakit ve sayısız dualann bir buhurdan dumanı gibi yükseldiği hissedilir...

Allah ile Halife, dindar, mütefekkir, dürüst ve iyi olan bu milleti, bu dünyanın en asil milletlerinden biri olup keyfiyet vatanın toprağına yahut da İslamiyet'e ve imana taaluk ederse ulvi kahramanlıklara kadir olan Türk milletini koruyabilsinler ve ayn hayatını sürmesine imkân temin edebilsinler.

Dua bittikten sonra Andre, öteki Müslümanlarla birlikte yükselmekte devam eden ay altında dışarıda oturmaya ve sigara içmeye döndü. Bu saatte, ışıklı, hayallerle dolu böylece bir gecede pek beyaz, dik ve güzel, yükselmesi icap eden çok sakin bir memnuniyet içinde düşünüyordu. Bunu bekleyeceğini söylemiş olduğundan, bu vazife şimdi ifa edilmiş bulunduğuna göre bu memleketi artık terk edebilirdi. Fakat hayır, Şark cazibesi yavaş yavaş kendini yine tesir etmiş bulunuyordu, sonra da yazın gelmesiyle birlikte yakında avdetedecek olan o üç küçük esrarlı mahlukun seslerini yeniden duymak istiyordu. İlk zamanlar, dostları, Türklerin kendisine gösterdikleri emniyetli misafirperverlikten dolayı bu macera kendisine bir azap vermişti; fakat bu azabı, bu gece hiç duymuyordu. Kendi kendisine diyordu ki; nihayet hiçbirinin

şerefine bir tecavüzde bulunmuyorum; kızım olacak kadar genç olan bu Cenan'la kendisini hatta hiç görmemiş bulunan ve şüphesiz ki, hiç görmeyecek olan benim aramızda sevimli ve garip dostluktan başka ne olabilir?

Esasen kendisinden bugün, vaziyeti kati surette tespit eder gibi ifadesi olan bir mektup almıştı.

O, pek ücra sarayın derinliklerinden şunlan yazmıştı:

"Bir kapris gününde, en müthiş bir manevi yalnızlık gününde, kendisine daima çarptığımız ve bizi harp eden aşılamaz manaya karşı gazep içinde, sizin ne çeşit bir şahsiyet sahibi bulunduğunuzu, cesurane keşfe çıktık. İlk mülakat arzumuz bu şeylerden, yaşadığımız mahpusluğa karşı bir nevi hakaretten ve tecessüsten mürekkepti.

Tasavvur ettiğimizden çok başka bir Andre Lhery'ye tesadüf ettik. Ve şimdi bizim tanımamıza müsaade ettiğiniz hakiki hüviyetinizi artık hiçbir zaman unutmayacağız. Fakat bir kadın tarafından bir erkeğe söylenilen âdeta merhamete layık bir işve hüviyeti takınan bu cümleyi, size izah etmek lazımdır. Sizi artık hiç unutmayacağız, çünkü sizin yanınızda Garp kadınlannın hayati annın cazibesini teşkil eden şeyin ne olduğunu, bir artistle fikrî temasın ne olduğunu anladık. Hatta güzel mi yoksa ihtiyar mahluklar mı olduğumuzu bilmeden, bize biraz muhabbetli sempati göstermiş olduğunuz için sizi hiç unutmayacağız. Siz varlığımızın, bizim efendilerimizce daima ihmale layık telakki edilen bir kısmına, ruhumuza alaka gösterdiniz; temiz bir erkek dostluğunun ne derecede kıymetli olabileceğini bize göstermiş oldunuz."

Evet, bu, düşünmüş olduğu şeydi; ruhlann sevimli bir buluşmalarıydı ve bundan başka hiçbir şey değildi; etrafında birçok tehlike, fakat hiçbir manevi tehlike olmayıp yalnız maddi tehlike bulunan bir ruh anlaşmasıydı. Ve bütün bu şeyler kar gibi beyaz, mehtap altında bu caminin kubbeleri gibi beyaz kalacaklardı.

Cenan'ın az evvel Beyoğlu'ndan alınmış mektubu üzerinde idi. Bunu, yakın dallara asılmış fenerin ışığında daha rahat okumak üzere cebinden tekrar çıkardı.

Cenan, diyordu ki:

"Şimdi, artık size malik olmayalı beri tekrar aynı cansızlık içine düşmüş olmak ne büyük bir hüzün! Sizin o kadar renkli, o kadar heyecanlı olan mevcudiyetiniz bizim soluk, hiçbir hatıra bırakmaksızın sürüklenen varlıklarımızı tasavvur etmenize imkân verir mi? Yarının bize ne getireceğini evvelden biliriz. Bu şey, hiçtir ve ölümümüze kadar bütün yarınların aynı tatsız sükûn, aynı erimiş renkler içinde geçeceğine vakıfız. Bize çakılların ve dikenlerin hasretini veren aynı yumuşaklığa gömülü, fevkalade soluk günler yaşarız.

Bize Avrupa'dan gelen romanlarda, daima hayatlarının akşamında kaybolmuş hülyalara ağlayan kimseler görülür. Ama onların, hiç değilse böyle hülyaları vardı; hülyada güzel bir yolculuğa gitmek sermestisini hiç değilse bir kere hissetmişlerdi. Hâlbuki bize böyle bir şeye malik olmak imkânını hiçbir zaman vermediler Andre, yaşlandıktan sonra tahakkuk etmemiş hülyalarda ağlayarak zamanımızı geçirmek bile, bize nasip olmayacak... Ah, bunu sizin geçişinizden beri ne kadar daha kuvvetle hissediyoruz!

Sultan Selim Mahallesi'nin eski evinde, refakatinizde geçmiş saatler! Burada, vaktiyle ümit hâline getirmeye bile cüret etmemiş bulunduğumuz bir hülyayı tahakkuk ettiriyorduk; Andre Lhery'yi sade nefsimize hasredebilmek; onun tarafından birer oyuncak değil, düşünen birer varlık muamelesi görmek, hatta onun ruhunun gizli taraflarını bize açacağı derecede birer dost sayılmak! Avrupa hayatını ve muhitinizin âdetlerini ne kadar az tanırsak tanıyalım, bizim saygısızlıklarımıza cevap vermekte gösterdiğiniz emniyetin bütün değerini takdir ettik. Saygısızlıklarımıza gelince, bunları tamamen müdrik bulunuyorduk ve peçelerimiz olmasa elbette bu kadar cüretli olmazdık.

Şimdi en sade ve açık bir kalple size bir şey teklif etmek istiyoruz. Geçen gün sizin için aziz olan mezardan bahsettiğinizi duyduğumuz sırada, aynı düşünceyi üçümüz birden hissettik ve bir korku bunu ifadeden bizi menetti.

Fakat şimdi mektupla söylemeye cüret ediyoruz... Eğer muhibbenizin bu mezarının nerede bulunduğunu bilseydik, oraya bazen dua etmek üzere giderdik. Siz gittikten sonra da ona itham göstermeye ve size sonra malumat vermeye muktedir olabilirdik, içinde kalbinizden bir şeyin uyumakta bulunduğu bu toprak köşesinin sadece kayıtsızlıkla muhat bulunmadığını bilmek, sizi belki memnun eder. Sizin artık bu yerde bulunmayacağınız bir zamanda aramızda böyle, biraz maddi bir bağ bulunması bizi çok bahtiyar edecek, mazideki dostunuzun hatırası şimdiki dostlarınızın hatırasını unutulmaktan ihtimal ki, menedecektir...

Size memleketimizi sevmeyi öğretmiş olan varlığa dua ederken, sizin için de dua edeceğiz. Çünkü sizin varlığınızdaki kimsesizliği çoktan anladık! Benim hiçbir ümidim kalmamışken sizi tanıdıktan sonra bir ümit besler oluşum, ne garip şey! İnsanın kitaplarınızdaki bazı sayfaları yazdıktan sonra intizarını ve idealini hayatla tahdit etmeye hakkı bulunmadığını size, hatırlatmak bana mı düşüyor?.."

Cenan

Necibe'nin mezarını, bu mezara ihtimam gösterecek birine emanet edebilmeyi uzun zamandan beri arzu etmişti. Zahiren tahakkuk etmez bir keyfiyet olmakla beraber, mezarı ırklan ve dinleri itibariyle, küçük ölünün hemşireleri olan Türk kadınlanna emanet etmeyi bilhassa istemişti. Bu sebeple Cenan'ın teklifi kendisini sevindirmekle kalmıyor, aynı zamanda mezarlık âlemine karşı vicdanını tamamıyla emniyet altına alıyordu.

Şimdi pek güzel gecede maziyi ve hâli düşünüyordu; umumiyetle duyduğu his, Türk hayatının o kadar çocukça olan ilk devresiyle bugünkü devresi arasında zamanın bir uçurum kazmış bulunduğu idi. Bu akşam ise, bu iki devreyi adetâ fasılasız bir devam halinde, birbirlerine en yaklaşmış gördüğü anlardan birinin içinde bulunuyordu. Necibe, yerin altındaki karanlık içinde, ancak bir parça topraktan ibaretken, kendisini burada bu kadar canlı ve

genç hissetmekten bazen pek ıstırap veren bir nedamet ve bir utanç, bazen de -hayata ve gençliğe sonsuz aşkı içinde- adetâ hodkâm bir zafer duygusu hissediyordu.

İkinci defa olarak bu akşam hatırasında Necibe ile Cenan'ı birleştiriyordu; esasen her ikisi de aynı memleketten, Çerkez kızlan idiler; birinin sesi birçok kereler kendisine ötekinin sesini hatırlatmıştı; aynı şekilde telâffuz ettikleri Türkçe kelimeler mevcuttu...

Karanlık bir yığın halindeki ağaçlar cihetinden gelen nal seslerini, İstanbul gecelerinde, daima o kadar berrak ve aydınlık bir şekilde kulağa gelen bu sesleri duyarak, birdenbire vaktin pek geç olması icap ettiğini anladı Sabahleyin pek erkenden, camilerin etrafında, beyaz başörtülü halk kadınlannın gelip satın aldıklan, küfe küfe çilekleri, çiçekleri, baklalan ve salataları getiren zerzevatçılar geliyorlardı. O zaman etrafa baktı. Bu meydan üzerinde tek ve son nargile içen adam olarak kalmış bulunduğunu gördü. Küçük kahvelerin hemen bütün fenerleri sönmüş bulunuyordu. Çiğ, ıslanan omuzlanna düşüyordu ve arkasında, bir ağaca dayanmış bulunan genç bir çırak, nargileyi götürmek ve dükkânı kapamak üzere sessizce beklemekteydi.

Gece yarısı yaklaşmıştı. Haliç köprülerine doğru inmek ve ikametgâhının bulunduğu öteki sahile geçmek üzere ayağa kalktı. Tabiidir ki, böyle bir saatte artık bir tek araba bulunmazdı. Ay altında uyumuş olan eski İstanbul'dan çıkmadan önce, sükût içinde, tamamıyla sessiz ve kapalı ve şimdi fazla beyaz bir matemli büyük aydınlığın ışıklanyla her şeyin sanki taş kesildiği bir hülya şehrinin ortasında, uzun bir yol aşmak gerekiyordu. İçlerinde küçük yolların gecikmiş yolcuyu şaşırtmak üzere indikleri, çıktıklan, birleştikleri mahalleleri aşmak lazımdı ve bu yollarda kendisini takip etmesi gereken yolu gösterecek bir kimseye rastlamasına imkân yoktu; fakat Andre bütün bu yollan ezbere bilirdi. Kubbelerini birbirlerine kanştıran, cesim beyaz kefenlerle örtülen camiler etrafında ıssız bölgelere benzer meydanlar vardı. Her tarafta Arap üslubunda eski parmaklıklarla kapanmış ve

şurasında burasında mezarlar üzerine konmuş küçük sarı ışıklı kandiller yanan mezarlıklar mevcuttu. Bazen mermer türbeler pencerelerinden müphem bir lamba ışığı yolluyorlardı; fakat bunlar da ölülere mahsus aydınlıklardı ve içerlerine bakmamak daha münasipti. Görülecek şey, eskilikten mahvolma raddesine gelmiş, âdeta toza inkılap etmiş örtüleriyle yüksek kümbet yığınlarından başka bir şey olmazdı. Kaldırımlar üzerinde, yabani manzaralı, birbirlerine sarılmış köpekler, sürü hâlinde uyuyorlardı. Bunlar, kendilerinin yaşamasına müsaade eden ve buna mahsus yapılmadığını anlayınca üzerlerine basıldığı takdirde bile darılmaktan aciz bulunan sokak köpekleriydi. Gece bekçilerinin, kaldırım taşlarına vurup uzun fasılalarla çıkardıkları seslerden başka hiçbir gürültü yoktu. Eski İstanbul, bütün mezarlarıyla birlikte ve bu gece üç yüz yıl önceki bir gecenin dindarane huzurunun eşi olan bir huzur içinde uyumaktaydı.

4. Bölüm

1

Mayıs ayı Karadeniz'in soğuk yağmur yüklü birçok bulutunu gökyüzünde gezdirmekte inat ettikten sonra birdenbire haziran ayı cenup doğusunun derin mavisini Türkiye üzerine yaymıştı. İstanbul ahalisinin, Boğaziçi'ne doğru yıllık göçü başlamış bulunuyordu. Hemen her gün rüzgârla kımıldayan bu su boyunda bütün elçilikler Rumeli kıyısındaki yazlık meskenlerine taşınmışlardı. Andre Lhery de bu hareketi takip etmiş ve akşamlan her tarafına kafekonser orkestralan çalan cesim otellerle çehresi değişmiş bir nevi kozmopolit köy olan Tarabya'-ya yerleşmeye kendisini mecbur görmüştü; fakat bilhassa karşı tarafta latif şekilde şarkvari, gölgeli ve sakin kalmış bulunan Anadolu kıyısında yaşıyordu.

Boğaziçi üzerinde bir saatlik bir deniz yolculuğu ile ayrılmış bulunduğu sevgili İstanbul'una da Tarabya'dan sık sık dönüyordu. Boğaziçi, fasılasız inen ve çıkan gemilerin ve kayıkların kalabalığıyla doluydu.

Boğaz ortasında, nihayeti gelmeyen evlerin yahut saraylann sır sandıklan iki sahil arasında yolcu vapurlannın, cesim modern vapurlann yahut da muvafık bir rüzgâr yükselir yükselmez sürü hâlinde yürüyen eski zamanın güzel yelkenlilerinin geçişleri fasılasız devam ediyordu. Tuna memleketlerinin, Rusya'nın cenubunun, hatta uzak İran'la

Buhara'nın yetiştirdikleri bütün şeyler, şimalin steplerinden Akdeniz'e kadar giden daimi rüzgar seyriyle birlikte bu yeşillik koridoruna dalmaktaydı. Sahillerin daha yakınında her şekilde kayıkların, kiklerin, altın sırmalı elbiseler giymiş kürekçilerin idare ettikleri narin kayıkların, elektrikli muşlann içinde balıkçılann ayakta her şeyi geçerken yakalayan uzun filelerini yayarak kürek çektikleri türlü renklere boyanmış kayıkların gidip gelmeleri oluyordu. Ve bütün bu yürüyüş hâlindeki şeyleri aşarak çarklı ve gürültülü vapurlar kırmızı fesli erkeklerle yüzleri kapalı hanımları Anadolu ve Rumeli iskeleleri arasında mütemadiyen taşımakta idiler.

Boğaziçi boyunca sağda ve solda, bahçeler ve ağaçlar içinde yirmi kilometre süren evler, mavi ve yeşil su üzerinde hiç durmayan bu hareketlere sayısız pencerelerinden bakarlar. Her zamana ve her üsluba mensup evler... Rumeli cihetinde pusulayı kaybetmiş birtakım levantenlere ait karışık cepheli, hatta modem üsluplu, eski Türkiye'nin ahenkli meskenleri yanında iğrenç bazı barok villalar heyhat ki, şimdiden türemiş bulunmaktadırlar; fakat bunlar büyük külün güzelliği içinde henüz boğulmuş ve ihmali caiz bir hâldedirler. Modem ziynetleri istihkar eden ve sükûta düşkün bulunan Türklerin bütün ahalisini tenkil ettikleri Anadolu cihetinden ise bir hayal sukûtuna uğramadan sahil boyu gitmek mümkündür, çünkü orada her tarafta kanat geren mazi ve Şark cazibesi henüz tam hüviyetlerini muhafaza eylemektedir. Bu sahilin her kıvrımında, ağaçlıklı tepelerin eteklerinde açılan her küçük koyda ancak eski zaman şeyleri, büyük ağaçlar, Şark'ın esrarlılığına sahip köşeler görülür. Eski âdet şeklinde her ev müstakil ve birbirlerinde ayn birer mermer rıhtıma malik bulunduğu için suyun kenarını takip etmek üzere hiç yol yoktur ve harem kadınlan bu nhtımlar üzerinde hafif örtülerle örtünmüş olarak ayakları altında mütemadiyen koşan dalgaları ve hilal şeklinde geçen mukavves, ince kayıklan seyretmek üzere oturmak hakkına sahiptirler. Arada bir gölgeli ve ne kadar sakin, uzun direkli gemiciklerle dolu koylar... Ve güya yaldızlı taşlan

bütün bu gemilerin yol alışlannı ve bütün bu kürek çekenlerin ahenkli kımıldanışlannı seyretmek için tam kıyıya dizilmişe benzeyen pek mübarek mezarlıklar... Birçok asırlık ömürleri bulunan hürmete layık çınarlar altında camiler... Kubbe hâlini almış ağaç dallannda ağlann kurumakta bulunduğu ve bazı din yazıları ve altın arabsekler altında değişmez surette beyaz olan birtakım mermer çeşmeler etrafında hülyaya dalmış sarıklılann oturduklan köy meydanları...

Tarabya'dan ve Karadeniz ağzından gelerek İstanbul'a doğru inilirken, Boğaziçi'nin bu efsanevi ferisi, ihtişamı Marmara'nın açıldığı anda kendini gösteren son zafer haddine kadar gittikçe artmak üzere devam eder. O zaman sol tarafta Asya Üsküdar'ı gözükür ve sağ tarafta, uzun mermer rıhtımlar ve Sultan'ın sarayları üzerinde İstanbul'un yüksek profili minare ve kubbe yığınlarıyla ayaklanır.

İşte Andre Lhery'nin sonbahara kadar içinde yaşayacağı ve muhibbelerini, üç küçük siyah gölgeyi bekleyeceği değişmeler ve sürprizler dekoru buydu. Bu üç siyah gölge kendisine; biz de yazın Boğaziçi'nde bulunacağız, demişlerdi ve uzun günlerden beri, ne oldukları hakkında hiçbir haber yollamıyorlardı.

Makedonya ormanlannda kaybolmuş eski saraylarına varacak yol bilinmediğine göre, onların ne olduklarını öğrenmek imkânı var mıydı?

2

Selanik yakınında Pınarbaşı
20 Haziran 1904 (Miladi)

Muhibbeniz sizi düşünüyordu; fakat haftalardan beri size yazamayacak kadar muhafaza altındaydı.

Bugün size küçük, solgun hikâyesini, izdivacının hikâyesini anlatmak arzusundadır. Siz ki; belki hatırlayacağınız gibi Zeynep'le Melek'in izdivaçlarının hikâyelerini sütninemin küçük evinde o kadar tahammülle dinlemiştiniz, bunu da dinlemeye katlanınız.

Babamın koca olarak verdiği, benim için meçhul kimse, kaba bir adam olmadığı gibi hasta da değildi, Andre Bilakis, kendisini sevmeme imkân veren, zarif ve tatlı tavırlı, güzel bir sanşın zabitti. Zorla kabul ettirilmiş bir efendi olduğu için ilk önce kendisine nefret duymuştum, fakat şimdi ona karşı artık hiçbir kin beslemiyorum. Şu kadar ki; onun kabul ettiği şekilde bir aşkı, ancak arzudan ibaret bulunup kalbimin sahibi olmaya o kadar lakayıt kalan bir aşkı, ben kabul edemedim.

Biz Müslümanlar arasında, erkeklerle kadınların ne derecede ayrı yaşadıklarını bilirsiniz. Gerçi, bu hâl ortadan kalkma yolundadır ve hayatları hakikaten kocalanyla beraber geçen imtiyazlılan tanıyorum. Fakat bizimkiler gibi din mükellefiyetlerini harfiyen yerine getiren eski ailelerde keyfiyet böyle değildir. Orada bizim içinde yaşamamız icap eden haremle efendilerimiz olan erkeklerin oturduklan selamlık, tamamıyla ayrı bulunan ikametgâhlardır. Ben de kayınvalidem, iki görümcem ve Hamdi'nin Dürdane isimli bir genç kuzini ile birlikte saray gibi büyük haremimizde yaşardım. Dürdane mermer beyazlığıyla, kına renginde kızıl saçlarıyla, insana hiçbir zaman doğruca bakmayan ve gözbebekleri fosforlu gibi olan yeşil gözleriyle güzel bir mahluktur.

Hamdi, tek erkek evlattı ve karısı pek büyük itinalara mazhar oldu. Eski cesim konağın, bana tekmil bir katı verildi; içlerinde çok sıkıldığım gayet müzeyyen dört salona tek başıma sahiptim. Bunlann tezyinatı eski Türk üslubundaydı; bununla beraber 16. Louis üslûbunda bir salonun, yatak odamın ve içine kitapları koymaya müsaade edilen bir küçük salonun eşyası Paris'ten gelmişti. Hatırlıyorum ki; bu kitapları beyaz lake küçük dolaplara yerleştirirken kadın hayatımın başlamakta olduğu yerde hem de biteceğini ve kendisinden bekleyeceğim her şeyi vermiş bulunduğunu düşünmekten pek muzdarip olmuştum! Şu hâlde izdivaç buydu, hiçbir zaman ruhumu aramayan okşamalar ve buseler! Alakasız ve gayesiz uzun yalnızlık, kapanma saatleri ve sonra bir bebek rolü... Hatta daha aşağı bir rol oynamam icap eden öteki saatler...

Küçük salonumu hoş bir hâle getirmeye ve serbest saatlerini burada geçirmeye Hamdi'yi sevketmeye çalışmıştım. Gazeteleri okuyor, kendisiyle saraya ve orduya ait şeyler konuşuyor, bundan bahsetmek üzere kendisini neyin alakadar ettiğini keşfeylemeye çalışıyordum. Fakat bu hâl onun irsî fikirlerini rahatsız ediyordu ve bunu iyi gördüm. Bütün bu şeyler, selamlıkta erkekler arasındaki musahabelere yaraşır, diyordu. Benden ancak güzel ve âşık olmamı istiyordu. Bunu o kadar çok istedi ki, fazlasına gitti...

Âşık olmayı bilen birisi varsa; o da Dürdane'ydi! Aile içinde kendisine cazibesi için hayranlık beslenirdi, bütün hareketlerini ahenkleştiren bir genç pars cazibesi... Akşam rakseder, ud çalardı; hemen hemen hiç konuşmaz, fakat daima tebessüm ederdi; küçük sivri dişlerini belirten, aynı zamanda vaitkâr ve zalim bir tebessümle gülümserdi.

Güya bana arkadaşlık etmek üzere sık sık daireme gelirdi. Ah, o zaman kitaplarıma, piyanoma, defterlerime ve mektuplarıma karşı gösterdiği istihkar! Elinden asla düşmeyen bir ayna ile oynayarak bir sedire uzanmak ve cigaralar içmek üzere bu şeylerden uzaklaşır, beni alaturka döşeli salonlardan birine sürüklerdi. Evlilik hayatını bilen ve genç olan bu kadına, dertlerimi söyleyebileceğimi sanmıştım. Fakat deniz rengindeki iri gözlerini açar ve kahkahalarla gülerdi. Neden şikâyet edebilirsin? Gençsin, güzelsin ve artık sevdiğin bir kocan var. Hayır, o benim değil, çünkü düşüncelerinden hiçbirine sahip değilim, cevabını verirdim. Düşüncesinin ne ehemmiyeti var? Ona sahipsin ve ona yalnız olarak sahipsin! Gözlerinde kötü bir ifade ile bu son kelimeler üzerinde ısrarla dururdu.

Evlenmemizden beri bir yıl geçmişken, çocuğum olmaması Hamdi'nin annesi için hakiki bir keder teşkil ediyordu; bana karşı mutlaka bir büyü yapılmış olduğunu söylüyordu. Ben, böyle büyüleri bozmak hususunda şöhreti olan membalara, camilere ve dervişlere götürülmeyi reddediyordum. Bir çocuk, hayır bunu istemiyordum. Eğer bir felaket olarak bir küçük kızımız doğsaydı,

onu ne şekilde büyütecektim? Dürdane gibi Şark kadını şeklinde, şarkılardan ve okşamalardan gayri halatta bir gayesi bulunmaz bir şekilde mi? Yahut da Zeynep'in, Melek'in ve benim büyütülmüş olduğumuz şekilde mi büyütecek ve bu suretle kendisini müthiş ıstıraplar çekmeye mi mahkûm edecektim?

Evet, emin olun Andre ki; ıstırabımızın çaresiz olduğu bizim ve şüphesiz ki, bizi derhâl takip edecek olan kadınların, Türkiye'nin Müslüman kadınlarının yükselip hür olmak için üzerinden geçecekleri basamakları teşkil ettiklerini biliyorum. Fakat benim kanımdan gelecek ve kollanmda sallayacağım bir küçük mahluğu bu fedai rolüne tahsis etmek; bu cesareti nefsimde bulmuyorum.

Bu esnada Hamdi dışarıda, herhangi bir elçilikte bir vazife istemeye kati şekilde karar vermiş bulunuyordu. Bana; seni beraber götürürüm. Orada, Viyana'da, büyük elçimizin kansı yahut İsveç'te Prenses Emine[1] gibi Garp kadınlarının hayatıyla yaşarsın diye söz veriyordu. O zaman daha küçük bir evde yalnız kalınca yaşayışımızın bizzarure daha mahrem bir mahiyet alacağını düşünüyordum. Ecnebi memleketinde tahsilli, her şeyden haberdar bir zevcesi olmaktan memnun, belki de müftehir olacağını düşünüyordum.

Her şeyden haberdar olmaya da son derecede itina gösteriyordum! Bütün büyük Fransız mecmualannı, bütün büyük gazeteleri, ayrıca da romanları ve tiyatro piyeslerini okuyordum. İşte sizi, derin bir şekilde o zaman tanımaya başladım Andre. Genç kızken Medje'yi ve bizim Şark memleketlerimiz hakkındaki kitaplannızın bazılarını okumuştum. Hayatımın bu devresinde bunları tekrar okudum ve bizim hepimizin, Müslüman kadınlarının size karşı neden minnet duyduğunu ve sizi niçin o kadar çok, herkesten fazla sevdiğimizi daha iyi anladım. Çünkü sizinle İslamiyet anlayışınızdan dolayı tam bir ruh hısımlığı içindeyiz. Ah, bizim bozulmuş, yanlış anlaşılmış,

---

1 Bu Prenses Emine, Mısırlı Halim Paşa'nın kızı olup kocası Beau Cherif likten bosherifliğe geçen Süleymanlyeli Sait Paşazade Cerif Paşa romanın yazıldığı tarihlerde Stokholm elçisiydi ve kocasiyle beraber kendisi de İsveç'te yaşıyordu.

fakat kendisine karşı o kadar sadakatle bağlı kaldığımız İslamlık! Çünkü bizim ıstıraplarımızı istemiş olan o değildir... Ah, Peygamber'imiz, bizi mahkûm ettikleri korkunç ıstıraplara, bizi o mahkûm etmiş değildir! Bize vaktiyle vermiş olduğu peçe bir himaye idi, bir esaret alameti değildi. Hiç, hiçbir zaman o bizim birtakım zevk oyuncaklarından ibaret olmamızı istememiştir: Bize mukaddes kitabımızı talim etmiş olan dindar imam, bunu kesin olarak söyledi. Bunu siz de söyleyin Andre; bunu Kur'an'ın şerefi ve ıstırap çekenlerin hakları namına söyleyin ve nihayet sizi sevdiğimiz için de söyleyin...

Şark'a ait kitaplarınızdan sonra, bütün ötekileri de okumak ihtiyacını duydum. Sayfalann her biri üzerine bir gözyaşı döküldü... Pek çok okunan muharrirler, düşüncelerinin gidip dalacağı ruhların sonsuz tenevvünü, acaba yazarken düşünürler mi? Cemiyeti gören, bu cemiyet dünyası içinde yaşayan Garp kadınları için bir muharrir tarafından bildirilmiş duygular şüphesiz ki, daha az derine nüfuz eder. Fakat bizler, ebediyen mahpus olanlar için siz, onu, ebediyen meçhul hayatı aksettiren aynayı, tutmaktasınız; biz o âlemi sizin vasıtanızla görürüz. Ve sizin vasıtanızla hisseder, yaşarız; sevilen muharririn, varlığımızdan bir parça olduğunu artık anlıyorsunuz değil mi? Sizi dünya boyunca her yerde takip ettim ve sizden bahsetmekte olan gazete kupürleriyle dolu albümlerim vardır; hakkınızda inanmadığım birtakım kötü şeyler de duydum. Sizi nihayet tanıdığım zamanda, sizin ne şekil bir adam olmanız gerektiğini tamamen his ve tahmin etmiş bulunuyordum. Bana portrelerinizi verdiğiniz zaman, ben, bütün bu portrelere gizli bir çekmecenin derinliğinde, satenden bir zarf içinde sahip bulunuyordum... Bu itiraftan sonra birbirimizi tekrar görmemizi nasıl isteyebilirsiniz? Hayır, bu şeyler ancak bir daha hiç görülmeyecek olan dosta söylenilirler...

Fakat evlilik hayatımın mütevazı hikâyesinden ne derecede uzaklaşmış bulunuyorum! Zannediyorum ki, düğünüme ait güzel töreni takip eden kış sonunda kalmıştım. O sene uzun bir kış oldu ve İstanbul iki ay kar altında kaldı. Esasen Hamdi'nin annesi Emire Hanım

bahtiyar olmadığımı hissediyordu. Herhâlde yüzümü pek soluk görmekten endişe etti. Çünkü bir gün hekimler çağırıldılar. Onların tavsiyeleri üzerine, beni iki ay kalmak üzere, dostlarınız Zeynep'le Melek'in daha evvelden gitmiş ve yerleşmiş bulundukları adaya yolladı.

Adalarımızı ve ilkbaharlarının tatlılığını bilirsiniz Andre. Orada hayata aşk ve aşka karşı aşk teneffüs olunur. Bu saf hava içinde, güzel kokan çamlar altında tekrar doğduğumu hissediyordum. Fena hatıralar, kadın hayatımın bozuk noktaları, her şey muhabbet dolu bir rehavet içinde idi. Kocamın yanında o derecede girift ve talepkâr kalmış bulunmakla çılgınlık ettiğime hükmediyordum. Bu iklim ve bu nisan beni değiştirmişti. Mehtaplı gecelerde villamızın güzel bahçesinde, yanımda Hamdi'nin bulunmasından ve kolunu belime sarmış olmasından başka, ancak sevdalı bir kadın olmaktan başka bir isteğim, bir hülyam bulunmaksızın yalnız başıma dolaşıyordum. İade edememiş olduğum buselerin acı hasretini, içimi sıkmış okşamaların hasretini hissediyordum.

Yanımda yalnız cariyelerim olduğu hâlde tayin edilmiş zamandan önce, haber vermeksizin İstanbul'a döndüm.

Beni getirmekte olan vapur, birtakım arızalara uğradığı için ancak gece olduktan sonra İstanbul'a vardı ve bilirsiniz ki; biz Müslüman kadınları güneş battıktan sonra dışarıda bulunmak hakkına sahip değiliz. Konağımıza sessizce girdiğim zaman, saat dokuza yaklaşmış bulunuyordu. Bu saatte Hamdi'nin babası ve dostlarıyla bermutat selamlıkta bulunması, kayınvalidemin hiç şüphesiz Kur'an'ı üzerinde murakabeye dalmak üzere kapanmış olması, kuzinimin de kahve telvesini okumakta mahir bir halayığa falını baktırmakla meşgul bulunması icap ederdi.

Bu sebeple, dosdoğru kendi daireme çıktım ve odama vardığım zaman, sadece, Dürdane'yi kocamın kollarında gördüm...

Sergüzeştimin pek alelade bir şey ve Garp'ta pek mutat bir hal olduğunu söyleyeceksiniz Andre. Kaldı ki, ben de onu ancak ihtiva ettiği mabattan dolayı hikâye ettim.

Fakat yüzünü artık biç görmemekliğim gereken dost, yorgunum ve bu mabat yarına kalsın."

Cenan

3

Fakat Andre Lhery'ye haber verilmiş olan bu mabatta, küçük siyah gölgeler hakkında başka herhangi haber de gelmeksizin bütün temmuz ayı geçti.

Andre, bu mevsimi Boğaziçi sahillerinde geçiren bütün insanlar gibi su üzerinde, Avrupa ile Asya arasında her gün gidip gelerek yaşıyordu. Hiç değilse bir Türk derecesinde Şarklı olduğu için kayığı vardı ve kürekçileri ananevi kıyafette idiler. Bursa gazinden uzun kollu gömlekler ve altın sırmalı kadife ceketler. Kayık beyaz, uzun, ince ve bir ok gibi sivri; kürekçilerin kadife elbiseleri kırmızıydı.

Bir sabah bu kayık içinde, tam su hizasına gelmiş eski evlere, haremlerin kapalı pencerelerine, esrarlı bahçelerin parmaklıkları üzerinden yeşilliklerin sarkışlarına bakarak Anadolu sahilini geçerken, içinde beyaz ipekler giymiş üç kadının kürek çektikleri narin bir kayığın, kendine doğru gelmekte bulunduğunu gördü; redingotu gayet dikkatli bir şekilde iliklenmiş bir harem ağası arkada oturmuş bulunuyordu. Kürek çeken üç kadın sanki bir yarış içinmiş gibi bütün kuvvetlerini sarf ediyorlardı. Kendisiyle yakından karşılaştılar ve ona doğru başlarını çevirdiler. Bu üç kadının zarif ellere malik bulunduklannı gördü, fakat muslin peçeler yüzlerin üzerine eğilmiş olup hiçbir şey keşfettirmiyordu.

Andre, burada karşılaştığı kimselerin, yazın birer beyaz hayalet şekli alan kendi üç küçük siyah hayaleti olduğundan hiç şüphe etmedi.

Ertesi gün kendisine yazdılar:

---

1 Loti'nin anlattığı kıyafet yeldirme ve başörtüsü kıyafeti. Bu başörtü ise ancak saçlan örtüp yüzü tamamıyla açık bırakırdı. Fakat romanın seyri ve şiiri bakımından Andre'nin, Cenan'ın yüzünü görmemesi lazım.

3 Ağustos 1904

"İki günden beri dostlarınız, Boğaziçi'nin Anadolu cihetine gelip yerleşmiş bulunuyorlar. Dün sabah, çitlerin dutlarla ve çayırın Peygamber çiçekleriyle dolu olduğu Paşabahçe'ye gitmek üzere mutatları gibikendileri kürek çekmek için kayığa binmişlerdi.

Kürek çekiyorduk. Çarşaf ve siyah peçe yerine ancak açık renk ipekten bir yeldirmemiz ve başlarımızda birer muslin eşarbımız vardı. Boğaziçi'nde, sayfiyede, bize bu hususta müsaade ederler. Hava güzeldi, gençti; hakiki bir aşk havası, hayatın doğuş havasıydı: taze ve hafifti. Kürekler ellerimizde tüyler kadar hafifti. Sabahın güzelliğinden rahatça istifade edecek yerde bilmem nasıl çılgın bir iştiyak bizi istical hırsına düşürmüştü. Sanki saadeti yahut da ölümü takip ediyormuş gibi suyun üzerinde kayığımızı uçuruyorduk...

Bu süratli gidişte ne ölümü ne de saadeti elde ettik, fakat kürekçileri kırmızılar ve yaldızlar içindeki güzel kayığında paşalığını süren dostumuzu ele geçirdik. Ben gözlerime doğru ve onları görmeden bakan gözlerinizle karşılaştım.[1]

Ancak diğer bir hapishaneye geçmek üzere bir zindan hücresinden çıkarılmış esireler gibi dönüşümüzden, biraz sarhoşa benziyoruz. Güllerin ihtişamına rağmen geldiğimiz yerin ne olduğunu bilseniz! İnsan sizin gibi hummalı ve hür Garp'ın adamı olursa, ölü varlıklarımızın, bir tek şeyin, imam gerekli laflan söyledikten sonra orada, Eyüp Mezarlığı'nda, bir servi gölgesinde uyumuş gözüken ufuklarımızın dehşetini hissetmeye muktedir olması kabil midir?

Biz, dokunulur dokunulmaz türlü sesler çıkaran, kasalarda saklı duran kıymetli cam takımlar gibi yaşıyoruz. Bu suretle benim için her türlü sadmenin önlendiği farzediliyor, fakat bu sadmeler yine oluyor. O zaman, bu kınk parçalarla daimi temas hâli, bize, sessiz, derin ve müthiş ıstırapları mucip oluyor."

Zeynep

"Dost Andre, üçümüzün içinde yegâne dirayetli kimsenin ben olduğumu elbette tamamıyla farketmişsinizdir. Bu aramızda kalsın, öteki ikinin akılları biraz az. Hele size yazmakta devam etmek, fakat artık sizi görmemek isteyen Cenan'ın aklı... Meseleleri hal ve fasl için ben varım. Eski adresi Madam Zahide adresini biliyorsunuz ya, bu adrese cevap verin. Öbür gün şehre gidecek ve postrestanta uğrayacak emin bir dostumuz var."

Melek

4

Andre kendilerine derhâl yazdı. Cenan'a diyordu ki: "Artık sizi görmemek -daha doğrusu sesinizi artık duymamak, çünkü sizi hiç bir zaman görmedim- bunun sebebi de bana sevimli bir fikir dostluğunu ifşa etmiş bulunmanız olması! Ne çocukluk! Emin olun, bana, buna göre nice itiraflar gönderirler ve bunların hiçbiri beni müteessir etmez." Bu işi latifeye almak ve yaşça pek büyük, âdeta baba vaziyetinde bir ihtiyar dost rolünde kalmaya çalışıyordu. Fakat haddizatında bu taze ve muannit ruhun alabileceği müfrit kararlardan dolayı endişeliydi; böyle kararlar vermesini mümkün görüyordu. Bu hususta ona güvenemiyor, kendisi için şimdiden pek aziz olmaya başlamış bulunduğunu, kendilerini görmemenin geçireceği bütün bir yazı karartacağını da hissediyordu.

Mektubunda, vadedilmiş hikâyenin mabatını da istiyor, sonunda da dürüst olmak için onların kim olduklarını, nasıl öğrendiğini anlatıyordu.

İki gün sonra kendisine cevap verdiler:

"Hüviyetlerimizi öğrenmiş olmanız bir felakettir. Yüzlerini hiçbir zaman bilmeyecek olduğunuz bu muhibbeler, küçük sırlarının artık mevcut bulunmayışından, malum oluşundan sonra da sizi alakadar edebilecekler midir?

Hikâyemin mabatı; bundan daha kolay bir şey olamaz, bunu öğreneceksiniz.

Birbirimizi tekrar görmeye gelince, bu daha az basit bir şey Andre. Bana düşürmek zamanı bırakın."

Cenan

"Benim verdiğim karar ise ikametgâhımızın yerini öğretmek suretiyle hüviyetimizi size tam bir şekilde bildirmektir. Boğaziçi'ni, Anadolu kıyısından inerken, Çubuklu'dan sonra gelen ikinci koyda bir cami vardır; camiden sonra pek eski üslupta, kaim kafesli, dar nhtımı üzerinde dolaşan redingotlu ve sevimli bir zencisi hiç eksik olmayan, manzarası debdebeli ve mağmum bir büyük yalı vardır. İşte burası bizim evimizdir. Sol tarafı deniz üzerine çıkıntı hâlinde ilerleyen ve gayet kaim kafeslerle aklanan altı penceresi bize mahsus odaların pencereleridir. Mademki, Anadolu kıyısını seviyorsunuz, o taraftan tercihen geçin ve fazla bakmamak şartıyla bu pencerelere bakın. Kayığınızı uzaktan tanıyacak olan dostlarınız dostça selam vermek üzere bir delikten parmaklarının ucunu veya mendillerinin bir köşesini göstereceklerdir.

Cenan'la vaziyet düzeliyor, gelecek hafta için İstanbul'da bir mülakat bekleyebilirsiniz."

Melek

O taraftan geçmek üzere kendisine yalvarttırmadı. Zaten ertesi gün de müdavimi bulunduğu Göksu'nun en mutena tenezzüh günü olan cumaya rastlıyordu. Cenan'ın muhakkak ki tanınması pek kolay olan eski evi bu yolun üzerinde idi. Kayığında uzanmış bulunduğu hâlde saygının müsaade ettiği nispette yakından geçti. Türk âdeti şeklinde tamamıyla ahşap, zamanla biraz eskimiş ve koyu aşı boyasıyla boyanmış bulunan yalının azametli bir edası vardı. Fakat ne kadar mahzun ve esrarlıydı! Temelleri Boğaziçi'nin âdeta sularında yıkanıyordu ve mahpus muhibbelerinin pencereleri ebedî akıntının tahrik ettiği deniz suyunun üzerinden, hâkim bakıyorlardı. Arkada, yakındaki tepenin ormanlarında kaybolan yüksek duvarlı bahçeler vardı.

Evin altında efendilerin kayıklarını muhafaza etmek üzere eski zamanda mevcudiyetleri mutat olan kubbeli kayıkhanelerden biri vardı, Andre yaklaştığı sırada kürekçileri sırmalı mavi kadife elbiseler giymiş ve keza sırmalı olup suda sürüklenen uzun halısı ile seyran için hazırlanmış güzel bir kayığın çıktığını gördü. Küçük dostlan da Göksu'ya gidecekler miydi? Manzara, gideceklerini açıkça bildiriyordu.

Geçerken, gösterilen kafeslere bir göz attı; yüzükler taşıyan ince parmaklar ve danteladan bir mendilin bir köşesi kafeslerden dışan çıktı. Sadece parmaklann oynatılıp mendilin ucunun kımıldatılmasından, Andre bunu yapanın Melek olduğunu derhâl anladı.

İstanbul'da, Avrupa tatlı suları vardır. Burası, ilkbahar cumalarında büyük bir kalabalığın geldiği, ağaçlar ve çayırlar içinde küçük bir ırmaktır. Bir de Asya tatlı sulan vardır.[1] Bu, daha minyatür hâlinde, âdeta bir çay olan ve Boğaz'a akmak üzere Anadolu tarafındaki tepelerin arasından geçen bir deredir. Bütün yaz cumalarında orada toplanılır.

Bugün Andre'nin bu dereye gittiği saatte daha birçok kayıklar, bazıları yaşmaklı kadınlar ve bazıları kırmızı fesli erkekleri hamilen gelmekteydiler. Her hafta o kadar güzeli kendine çeken bu müstesna dereye, orta çağa ait ve kule mazgallarıyla Garp üslubunda bir kulenin ayağından ve şevketli hünkâra ait olan mermer nhtımlı muhteşem bir köşkün yakınından girilir.

Orada, kamış ve eğrelti otlannın yamaçları arasına girmeden önce Andre, dostlarının hakikaten gelip gelmediklerini anlamak üzere başını çevirmişti. Arkasında, uzakta, siyah çarşaflı üç hayaletini ve kayıkçılarının mavili ve sırmalı elbiselerini gördü.

Geldiği zaman bir hayli kalabalık toplanmış bulunuyordu. Su üzerinde kalabalık, her şekilde kayıklar ve her renkte kayıkçı kıyafetleri. Etrafta, anfiteatr hâlinde,

---

1 Ecaux: -Douces d'Europe ve Eaux - Douces d'Asie sözlerinin aynen tercümesidir.

sanki bu kayıkların geçişlerini seyretmek üzere oturan insanlar için hazırlanmışa benzeyen ince çimenler üzerindeki kalabalık vardı. Şurada, burada büyük ağaçlar mevcut olup bunların gölgeleri altında küçük kahveler açılmıştı. Bu kahvelerde, üzerlerinde Şark edasıyla uzanıp dinlene dinlene nargile içenler için hasırlar sermişlerdi. İki taraftan, sık ağaçlıklı ve biraz vahşi manzaralı tepeler, bütün bu şeyleri latif etekleri içinde boğuyorlardı. Derenin iki sevimli kıyısında tabii setlerin üzerlerini bilhassa kadınlar dolduruyorlardı. Dünyada hiçbir şey, bu şehirde olduğu gibi daima bir tek renkte, pembe, mavi koyu gümüşi, kırmızı elbiseler giyinmiş ve hepsinin başı aynı şekilde beyaz muslinden bir örtü ile örtülü bir sürü kadının sayfiyede arz ettikleri manzara derecesinde ahenktar değildir.

Bu seyranın garabetini teşkil eden keyfiyet, bu kadar sakin, kapalı ve yeşillikle çevrili olan bu su üzerindeki kalabalık ve örtülerin aralığından etrafa bakan güzel gözlerin çokluğudur. Alelekser kayıklar ilerleyemezler, kürekler karşılaşır, birbirine karışır, kürekçiler bağırırlar, kayıklar birbirine dokunurlar ve kayıklardakiler birbirlerine bakmak üzere bir hayli vakte sahip olmak şartıyla bir arada kalırlar. Kayıkları kamışlara ve su çiçeklerine hemen hemen tamamen girmiş bir hâlde sahile yapışmış bulunurken, bir saat, yüzleri hemen hiç görülmemek şartıyla ellerindeki bağa gözlükle geçenleri tetkik eden hanımlar olur. Bu kalabalığın içine dalmaktan çekinmeyenleri de vardır ki; altın sırmalı kayıkçıları birbirlerine girerlerken inik peçelerle hissiz ve muamma gibi kalırlar. Eğer bu hoş derede ilerleyerek en çok beş altı yüz metre gidilirse, üzerinize eğilen dalların arasına varılır, beyaz çakıllara sürünülür ve tekrar geri çevrilmek icap eder. Dar kayık, o derecede uzundur ki; o zaman büyük zahmetle geri çevrilinir. Fakat sonra bir yolda yüz adım gidip gidip dönen bir insan gibi, tekrar çıkılır ve tekrar inilir.

Derede artık dolaşılmanın nihayet bulduğu ve yeşilliklere akşamın esmerliği indiği sırada, kayık döndüğü zaman, Andre kendi kendine; Göksu'ya benden sonra

gelmiş bulunmaları icap eden muhibbelerimi herhâlde göreceğim, diye düşündü. Bu sebeple çayırlar üzerinde oturmuş bulunan kadın gruplarına, beyazla örtülü bulunan bütün bu başların siyah gümüşi veya mavi gözlerine artık bakmadı. Zamanın gidişine uymuş genç Türklerin iddialı kiklerini yahut da tatlı su madamlarının içlerinde hayret verici şapkalar teşhir ettikleri kiralık adi sandalları görmemek için baş çevirmek icap etmesine rağmen bu manzara, heyeti umumiyesi itibariyle, ne hoş bir geçit teşkil ediyordu. Kiklere, sandallara rağmen kayıkların sayısı henüz hâkimdi ve bugün ceketleri sırmalara garkolmus güzel kürekçileriyle pek güzel kayıklar vardı. Bu kayıkların içinde yarı uzanmış ve az çok açık renkte çarşaflar giymiş hanımlar yahut da Yıldız'a gidiyormuş gibi alınlarıyla, gölge rengi gözlerini gösteren yaşmaklarıyla birkaç tane pek mutena kıyafetli kadın vardı. Sahih, zarafetlerine o derecede itina eylediklerine göre, onlann da yaşmakla gelmeleri icap ederken niçin biraz evvel dışarıda kendilerini görmüş olduğu şekilde, çarşafla gelmiş bulunuyorlardı? Şüphesiz ki, bu, Cenan'ın kendisi için görülmez kalmak hususundaki inadındandı.

Derenin bir dönemecinde nihayet göründüler. Evet, evvelce de farkettiği gibiydi. Altın saçaklarını suda sürüklerken, yosunları koparan mavi kadifeden bir halı üzerinde üç narin hayalet. Bir kayık için üç insan çoktur. İkisi kadifeden, halı ile kürekçilerin elbisesine eş kadifeden koltuk tarafına mülûkane bir şekilde oturmuşlardı, bunlar şüphesiz ki büyüklerdi. Üçüncü, en çocuk olanı, onların ayaklarına çömelmiş bulunuyordu. Kendisine dokunacak şekilde geçtiler. İlk önce pek yakından, bugün üç kat olmayan siyah gazin altından, Melek'in bir gün bir merdivende görülmüş olan iri, güler gözlerini gördü. Ve iyi yerlerde oturmuş olan diğer ikiye sürâtle baktı. Birinin pek genç, latif bir incelikte ve düzgünlükte olan yüzünü âdeta keşfettiren, fakat yine gözleri kararsızlıkta bırakan yarı şeffaf bir peçesi vardı. Tereddüt etmedi. Bu, nihayet daha az saklanmaya muvafakat eden Zeynep olacaktı, her zaman olduğu derecede keşfedilmez bir hâlde bulunan üçüncüsü de Cenan'dı.

Söylemeye lüzum yok ki; ne bir selam ne de bir işaret teati etmediler. Sade nispeten en hafif şekilde örtülmüş bulunan Melek, kendisine gülümsedi, fakat bunu o kadar gizlice yaptı ki; görmek için pek yakında olmak gerekirdi.

İki kere daha karşılaştılar ve sonra gitmek zamanı geldi. Az sonra güneş artık ancak tepelerin ve ormanların zirvelerini aydınlatır olmuştu. Akşamla beraber çıkan latif serinlik hissediliyordu. Gelecek haftaya kadar bomboş kalmak üzere, küçük dere ile etrafı yavaş yavaş boşalıyordu; güneşin batmasından önce dönmeleri lazımdı ve sahil boyunca yayılmış bulunan bütün bu haremlere, mahzun, kapanmalan gereken güzel gezicileri götürmek üzere kayıklar, Boğaziçi'nin her tarafına yayılıyorlardı. Kendilerini takip ettiği hissini vermek korkusuyla Andre, dostları gittikten sonra da epey müddet kaldı ve daha sonra, kürekçilerinin dinlenmelerine imkân vermek ve ayın yükselmesini görmek üzere, Anadolu kıyısının ta yakınından, ağır ağır geçti.

5

17 Ağustos 1904 (Miladi)

Cenan'dan Andre'ye

"Hikâyemin mabatını bilmeyi hakikaten çok mu istiyorsunuz Andre? Hâlbuki size, pek biçare bir sergüzeşt anlatmaya başladım.

Fakat ölen bir aşk, ne kadar ıstırap veriyor! Ah, hiç değilse birdenbire ölse! Fakat hayır mücadele ediyor, boğuşuyor. Zalim olan, işte bu can çekişmedir.

Elimden küçük çantam düştüğü için yere düşüp kınlan bir lavanta şişesinin gürültüsü üzerine, Dürdane bana doğru başını çevirdi. Hiç bozulmadı. Deniz rengi gözleri açıldı ve bana güzel pars tebessümüyle gülümsedi. Tek söz söylemeksizin, o ve ben birbirimize bakıyorduk. Hamdi henüz bir şey görmüyordu. O, bir koluyla Hamdi'nin boynunu sarmıştı ve yavaşaça başını çevirmeye mecbur etti. Kayıtsız bir sesle "Cenan!" dedi.

Ötekinin ne yaptığını bilmiyorum, çünkü daha fazlasını görmemek üzere kaçtım. Bir sevkitabii ile gidip annesine iltica ettim. Kadıncağız Kur'an'ını okuyordu. İlk önce ibadetinin fasılaya uğratılmasından dolayı, beni tekdir etti; sonra beni yalnız bırakarak onlara gitmek üzere, dehşet içinde kalktı. Bilmiyorum, kaç dakika sonra döndüğü zaman sakin bir tatlılıkla; dairene dön; git, zavallı yavrum, artık orada değiller, dedi.

Oturma odamda yalnız, kapılar kapalı, bir şezlongun üzerine atıldım ve bitap uyuyuncaya kadar ağladım. Ah sonra seher vakti o uyanış! Bunu hafızada tekrar bulmak, düşünmeye yeniden başlamak, bir karar almak icap ettiğini kendi kendine söylemek! Onlara karşı kin duymak isterdim ve bende ancak ıstırap vardı, kin yoktu; ıstırap ve aşk vardı...

Sabahın pek erken vaktiydi, gün henüz yeni başlıyordu. Kapıma ayak seslerinin yaklaştığını duydum, kayınvalidem içeri girdi. İlk gördüğüm şey kendisinin ağlamış bulunduğu oldu. Dürdane gitti, kendisini buradan uzağa, akrabalarımızdan birinin evine yolladım, dedi. Sonra benim yakınıma oturarak bu şeylerin her gün olan şeyler olduğunu, bir erkeğin kaprislerinin rüzgârın kaprislerinden daha az neticeleri bulunduğunu, odama girmem, kendimi pek güzelleştirmem ve bu akşam saraydan döndüğü vakit Hamdi'ye tebessüm etmem icap ettiğini söyledi; ifadesine göre kendisi pek bedbahttı ve ben teselli bulmadan önce karşıma çıkmak istemiyordu.

Öğleden sonra bana ipek bluzlar, dantelalar, yelpazeler, mücevherler getirildi.

Bunun üzerine, beni odamda yalnız bırakmalarını rica ettim. Varlığımın derinliklerini, aydınlık bir hâlde görmek istiyordum. Düşünün ki, bir gün evvel hareme yeni bir hisle, heyecan içinde girmiştim; oraya adaların bütün baharını, kokularını ve şarkılarını; oraya havadan gelmiş buseleri ve âşıkane bir uyanışın bütün ürpertisini getirmiştim...

Akşam, Hamdi daireme sakin, rengi biraz soluk olarak geldi. Ben de sakin bir hâlde, kendisinden bana sadece hakikati söylemesini istedim. Beni hâlâ seviyor muydu, yoksa sevmiyor muydu? Sevmediği takdirde kendisini serbest bırakmak için büyük annemin evine dönerdim. Tebessüm etti ve beni kollarına aldı. Dedi ki: "Ne çocuksun; ben senden bıkmış olabilir miyim canım?" Beni buselere garkediyor, okşayışlanyla sarhoş ediyordu.

Fakat, eğer beni seviyorsa ötekini nasıl sevebilmiş olduğunu sormaya çalıştım... Oh, Andre, o zaman erkekler hakkında -hiç değilse bizimkiler hakkında- bir hükümde bulunmak imkânını elde ettim. Bu adam sevdiğini söylemek cesaretine bile sahip değildi. Hayır, o Dürdane'yi sevmiyordu. Yeşil göz bebeklerinden, gece raksettiği zaman vücudunun ahenginden dolayı sadece bir heves duymuştu. Hem bu kadın erkekleri büyülemek için ince sanatlar bildiğini iddia etmişti. Esasen bunun, benim için ne ehemmiyeti vardı? Habersizce girmemiş olsaydım, bunu hatta hiç bilmeyecektim.

Oh, onu dinlerken o kadın için kendisi için ve affetmek isteyen kendi varlığım için ne merhamet ve ne istikrah duydum. Bununla beraber, bilgi edineli daha az muzdarip oluyordum. Şu hâlde bu çevik vücut ve bu deniz rengi gözler, Hamdi'nin ötekinde bütün sevdikleri bunlardı! Peki, ben kendimin Dürdane'den güzel olduğumu biliyordum; benim de yeşil, kendisininkinden daha koyu ve nadir bir deniz yeşilinde göz bebeklerim vardı. Eğer güzel ve sevdalı olmak kâfiyse, şimdi ben bu iki vasfın her ikisine sahip bulunuyordum.

Yeniden bir zaptetmek seferi başladı. Oh, bu iş uzun sürmedi; az sonra Dürdane'nin hatırası, âşığının hafızasında bir yer işgal etmez oldu... Fakat hayatımda daha çok ıstırap veren günleri hiç görmedim. Varlığımda bulunan bütün yüksek ve temiz şeylerin gittiğini, ateş yakınında solan güller gibi yaprak yaprak döküldüklerini duyuyordum. Artık kendisinin hoşuna gitmekten, daha büyük bir aşk içinde, ötekinin aşkını unutturmaktan başka hiçbir düşüncem yoktu.

Fakat az sonra kendi nefsime karşı artan bir istihkarla birlikte, kendisi için nefsimi aşağılattığım kimseye karşı da ağır ağır kin duymaya başladığımı görmek, ne büyük bir dehşet oluyordu. Çünkü tamamıyla ve münhasıran bir zevk bebeği olmuştum. Paris'ten gece elbiseleri, açık elbiseler, kokular, boyalar, kasalar dolusu geliyordu. Artık bütün derdim Garp şuhluğunun tekmil vasıtalarıyla bizim Şark şuhluğumuza ait vasıtalardan ibaretti. İhmal edilmiş kitaplarımın sessiz sitemlerinden korkarak artık hiç salonuma giremiyordum; orada bugünkü düşüncelerimden heyhat ki, ne farklı düşünceler uçuşuyorlardı...

Âşık Cenan ne yapsa beyhude idi; bir ruh sahibi olmaya çalışmış olan eski Cenan için ağlıyordu... Okşamalarımın sahte olduğunu, buselerimin yalan söylediklerini, bende artık aşk kalmadığını açıkça anladığım zamanki o işkenceyi, size nasıl ifade etmeli!

Fakat şimdi o, beni, bana dehşetler veren bir ateşle seviyordu; kollarından kaçmak için, bu ayıbı sürdürmemek için ne yapmalıydı? Ölümden başka bir çare görmedim ve onu daima hazır ve kendime pek yakın, şimdi artık devamlı surette önünde oturup durduğum tuvalet masasının üzerinde bulundurmak istedim. Pek tatlı ve süratli, ta elimin altında, koku şişelerime benzeyen bir gümüş şişe içinde bir ölüm.

Bu vaziyette bulunduğum sırada, bir sabah, kayınvalidem Emire Hanım'ın salonuna girdiğim vakit orada gitmek üzere çarşaflarını giymekte olan iki misafir buldum; Dürdane ve kendisini evine almış bulunan uzak teyze. Dürdane her zamanki gibi tebessüm ediyordu. Fakat bugün iki ihtiyar hanımın perişan bir hâlde görünmelerine mukabil, onun, bu gülümseyişinde küçük bir zafer edası vardı. Bense bilakis kendimi pek sakin hissediyordum. Açık sarı çuhadan elbisesinin biraz bol olduğunu, endamının biraz kalınlaşmışa ve hareketlerinin daha ağırlaşmışa benzediğini fark etmiştim. Dürdane çarşafını yavaş yavaş giydi, peçesini yavaş yavaş taktı, bizi selamladı ve çıktı. Yalnız kaldığımız zaman pek tabii bir eda ile: "Ne için gelmiş?" diye sordum. Emire Hanım ellerimden tutarak beni yanına oturttu. Cevap vermeden önce,

tereddüt etti ve yüzünün buruşuklarından yaşların aktığını gördüm. Bu Dürdane'nin bir çocuğu olacaktı ve kocamın kendisini nikâhla alması gerekiyordu. Ailelerine mensup bir kadın nikâhla alınmamış bulunduğu hâlde anne olamazdı ve esasen Hamdi'nin bir çocuğunun evde tabii olarak hakkı vardı.

Bunu bana ağlayarak söylüyordu ve beni kollarına almıştı. Fakat kendisini ne kadar sükûnetle dinliyordum! Bilakis, kendimi mahvolmuş sanırken bana halas geliyordu! Derhâl bütün bunları pek mükemmel anladığımı, Hamdi'nin serbest olduğunu, hiç kimseye gücenmeksizin derhâl ayrılmaya hazır bulunduğumu cevaben söyledim.

Gözyaşları artmış bir hâlde dedi ki, 'Boşanmak mı? Boşanmak mı? Boşanmak istiyorsun, öyle mi? Fakat oğlum, sana perestiş ediyor! Seni, biz hepimiz burada seviyoruz! Sen, bizim gözlerimizin sürurusun!'

Zavallı kadın, bu evi terk ederken kendisinden esefle ayrıldığım yegâne insan o oldu... Beni tutmak için zamanının böyle vaziyetler içinde bahtiyar yaşamayı bilmiş zevcelerinden birçoğunu saydı. Bizzat kendisi de paşanın sevdasını başka kadınlarla paylaşmak mecburiyetinde kalmış değil miydi? Güzelliği geçer geçmez haremde bir, iki, üç genç kadının birbirlerini takip ettiklerini görmemiş miydi? Bunlan hemşire diye anıyordu; bunlardan hiçbiri kendisine karşı hürmette kusur etmemişti. Bildireceği bir sır olduğu, bir şey isteyeceği yahut kendisini hasta hissettiği zaman, Paşa daima kendi yanıma gelmişti. Bütün o kadınlardan dolayı ıstırap çekmiş miydi? Hemen hemen çekmemişti, çünkü hayatında ancak bir tek keder hatırlıyordu. Bu kederi de küçük yavrusunu kendisine emanet ederek, son rakibesi küçük Saide'nin ölüşünde duymuştu. Evet, Hamdi'nin en genç biraderi, küçük Ferit bizzat kendi oğlu değil, fakat zavallı Saide'nin oğluydu.[1] Esasen bunu, bu saatte öğreniyordum.

---

1 M. Pierre Loti beş on sayfa evvel Cenan'a kocası Hamdi'nin tek erkek evlat olduğunu söyletmişti. Burada unutup muhtelif biraderler bildiriyor! Ekmek parasına ve günü gününe tefrika yazan romancılarımızda da affetmediğimiz bir dalgınlık.

Dürdane, hareme ertesi gün gelecekti. Bulunduğumuz vaziyette bu kadının benim için ne ehemmiyeti vardı? Esasen Hamdi artık onu sevmiyor ve ancak beni istiyordu. Fakat o yakalanması icap eden bahane, her ne pahasına olursa olsun kaybedilmemesi gereken fırsattı. Geçecek sahnelerin dehşetiyle yahut pek büyük telaşa düşecek olan Hamdi'nin korkusuyla kısa kesmek isteyerek vaziyeti hemen kabul ettim. Ağlamakta olan bu annenin önünde diz çökerek sadece Kasımpaşa'ya, genç kız odama iki ay çekilmek müsaadesini istedim ve bu müsaadeyi aldım. Bu vaziyete razı olabilmek için buna ihtiyacım var ,sonra tekrar gelirim, diyordum.

Hamdi, Yıldız'dan dönmeden önce gitmiştim.

İşte siz, bu sıralarda İstanbul'a geldiniz Andre. İki ay bittikten sonra kocam beni tekrar almak istedi; kendisine beni hayatta elde edemeyeceğini söylettim, küçük gümüşi şişe beni artık bırakmadı ve Şevketli hünkânn beni hür kılan idareyi imzalamak inayetinde bulunduğu güne kadar müthiş bir mücadele devam etti.

Talaktan sonraki ilk haftalarda da ıstırap çektiğimi size itiraf edeceğim. İntizarım hilafına, bu adamın hayali, fazla sevmiş ve kendileri için fazla kin duymuş bulunduğum buseleri, beni bir müddet takip edecekti.

Bugün her şey sükûn buluyor. Beni âdeta bir alüfte hâline getirmiş olmasını affettim; bana artık ne arzu ne de kin ilham ediyor; bu bitti. Güzel bir delikanlı beni kollarında sıkmış olduğu için aşka tesadüf ettiğimi sanmış olduğumdan dolayı bana biraz hicap kalmış bulunuyor. Fakat şerefimi yeniden elde ettim, ruhumu yeniden duydum ve ruh inkişafımı tekrar elde ettim.

Şimdi bana cevap verin Andre, beni anlıyor musunuz, yoksa daha birçoklan gibi siz de beni imkânsızı arayan zavallı bir muvazenesiz mi sayıyorsunuz: İşte bunu bilmek arzusundayım."

Cenan

Andre, Cenan'a cevabında, Hamdi'sinin, Türk erkekleri gibi Garp erkekleri de dahil olmak üzere bütün erkeklere benzediği tesirini verdiğini, müstesna ve yüksek küçük mahluğun kendisi olduğunu söyledi. Sonra da -hiç yeni bir söz teşkil etmemek üzere- hiçbir şeyin zaman gibi kaçıp gitmediğine dikkat etmesini rica etti; İstanbul'da geçecek iki yıllık zamanı, şimdiden geçip gitmeye başlamıştı ve bu giden zaman artık bir daha hiç dönüp gelmeyecekti. Bütün varlıklann düşünceleri gibi ölümün uçurumlannda o kadar çabuk mahvolup gidecek olan düşüncelerini bildirmek için ellerinde kalmış zamandan her ikisinin de istifade etmeleri lazımdı.

İstanbul'da, Sultan Selim'de, sükût içinde yüzen sokağın nihayetindeki eski evde gelecek perşembe için bir buluşma daveti aldı.

O gün erkenden Boğaz'ı bir buharlı muşla indi ve ilerlemiş yaz içinde Arabistan'a yaklaşmışa benzeyen bir İstanbul buldu. Hava o kadar sıcak ve sakin, ateşli ağustos güneşi altında camiler o mertebe beyazdı ki; böyle bir şehrin o derecede uzun kışları ve o kadar muannit kar kefenleri olabileceğini bugün nasıl tasavvur edilebilirdi? Bütün bir âlem Boğaziçi'ne yahut Marmara adalanna göç etmiş bulunduğu için sokaklar daha tenha idi. Bu sıcak havada Şark kokuları müfrit bir hadde varıyordu. Buluşma vaktini beklemek üzere Sultan Fatih'e, cami önündeki gölgeli ağaçlar altında, eski yerinde oturmaya gitti. Kendisini uzun günlerden beri görmemiş olan imamlar, onu hararetle kabul ettiler; sonra eski hülyalarına tekrar daldılar. Kendisine oranın bir müdavimi muamelesi eden kahveci, uyutucu nargile ile beraber küçük tekiri; evin kedisini getirdi. Tekir, kendisinin ilkbahardan arkadaşı olmuştu ve okşanmak üzere başı dizlerinin üzerinde olmak üzere, derhâl yanına sokulup kaldı. Karşıda caminin duvarları beyaz ışıklarıyla göz kamaştırıyorlardı. Çocuklar bir çeşmeden su alıyor ve nargile içenlerin etrafındaki eski kaldınm taşlan üzerine döküyorlardı. Buna rağmen hava o mertebe sıcaktı ki, dallara asılı kafeslerde ispinoz kuşlan sakin ve uyuklar bir hâlde kalıyorlardı.

Bununla beraber, bu güzel yazın inhitata doğru koşmakta gecikmeyeceğini de bildiren san yapraklar, şimdiden düşüyorlardı.

Saat ikinin yükü altında vardığı Sultan Selim'deki çıkmaz sokak, sesleri aksettirişi ve sükutiyle endişe veriyordu. Bakır tokmak kapının arkasında Melek'i nöbette buldu. Melek, kendisini nihayet tekrar görmekten bahtiyar, ona iyi bir küçük arkadaş gibi tebessüm etti. Tek kat bir peçe takmıştı ve çehresi matem peçesi takmış bir Avrupalı kadınının çehresi gibi görünüyordu. Yukarda Zeynep'i aynı hâlde buldu, ilk defa olarak esmer göz bebeklerinin parladıklarını gördü, ciddi ve tatlı gözlerinin bakışıyla karşılaştı. Fakat beklediği gibi, Cenan, tamamıyla çehresiz bir narin siyah görünüş olmakta musir kalmıştı.

O, rengi atmış mütevazı sedir üzerine oturur oturmaz, Cenan, garip bir eda ile kendisine:

— Peki dostunuz Jean Renaud nasıl? diye sormuştu.

Andre cevap vererek:

— Pek iyi, teşekkür ederim. İsmini biliyorsunuz ha? dedi.

— Haremlerde her şey bilinir. Misal; size dün Madam Saint Enogat'denin evinde, pembe elbiseli bir kadının yanında yemek yemiş olduğunuzu, sonra her ikinizin bahçedeki bir sıra üzerine gidip oturmak üzere uzaklaştığınızı ve pembe elbiseli kadının mehtapta sigaralarınızdan birini kabul ettiğini söyleyebilirim. İşte bunun gibi... Her yaptığınızı, her karşılaştığınız hadiseyi biliriz... Şu hâlde Mösyö Jean Renaud'nun afiyette bulunduğunu bana temin ediyorsunuz öyle mi?

— Evet, size afiyettedir, diyorum.

— Öyle ise boşuna zahmet ettin Melek; tesiri yok.

Bunun üzerine, birkaç günden beri Melek'in kısmen bir çocuk gibi eğlenmeye kalkıp, fakat daha ziyade tamamen ciddi bir hisle, onun düşmanca bir tesiri temsil etmekte olduğunu ve Andre'yi kendilerine karşı emniyetsizlik hâlinde tuttuğunu farz ederek, ölümünü temin etmek üzere dualara ve bir büyü yapmaya kalktığını öğrendi.

Cenan gülerek:

— İşte Şark kadınlannı öğrenmek istediniz, bilin ki, biz böyleyiz! Cila biraz kazındı mı altından küçük barbarlar çıkar, dedi.

— Herhâlde bunun hakkında çok aldanıyordunuz. Fakat bilakis, bu Jean Renaud hep sizi sayıklar durur. Paşabahçe'de o sert rüzgârlı gündeki ilk randevumuza o beni sürükledi, ben gelmemek arzusundaydım...

Melek bağırdı:

— İyi Jean Renaud; dinleyin, öyleyse, kendisini yarınki cuma günü, kayığınızda Göksu'ya getirin. Ben, geçerken kendisine tebessüm etmek üzere, sureti mahsusada geleceğim...

Yaz gününün ihtişamının hemen hemen fark edilmediği bu mahzun ve yan karanlık küçük haremde, Cenan, eskiden olduğundan da çok bir sfenks hâlinde bulunuyor ve kımıldamıyordu. Kendini uzun mektuplarında fazla anlatmış olmaktan dolayı ona yeni bir mahcupluğun, bir rahatsızlığın gelmiş bulunduğu hissediliyordu. Kendisini böyle görmek Andre'yi biraz sinirli, bazı anlarda âdeta mütecaviz yapıyordu.

Bugün Cenan, musahabeyi, kitabın üzerinde tutmak gayretindeydi:

— Bu bir roman olacak değil mi?

— Ben nasıl başka bir şey yapabilirim? Fakat bu romanı da hiç göremiyorum.

— Bunun hakkında ne düşündüğümü söylememe müsaade eder misiniz? Evet, bir roman ve biraz içinde bulunacağımız bir roman.

— Oh, buna imkân yok, katiyen!

— Bırakın da anlatayım. Müfret mütekellim olarak konuşmazsınız, evet, bunu artık istemediğinizi biliyorum. Fakat bu eserin içinde memleketimizden geçen bir Avrupalı, sizin gözlerinizle gören ve ruhunuzla hisseden bir Avrupalı bulunabilir.

— Beni derhâl tanımayacaklardır, bundan emin olun!

— Bunun sizin için ne ehemmiyeti var? Müsaade edin de devam edeyim, olur mu? Bu adam, kaçınılmaz, bin türlü tehlike içinde Türkiye'deki hemşirelerimizden birine gizlice tesadüf etmiş olur ve sevişirler.

— Sonra?

— Sonra... Sonrası, zaruri olduğu gibi o gider, işte o kadar...

— Bu küçük entrika benim eserlerimde tamamıyla yeni olacak...

— Pardon, bunda şu yenilik olabilir ki, ikisinin arasındaki aşk tamamıyla temiz ve itiraf edilmemiş olacaktır...

— Ha... Peki, ya kadın, erkeğin gitmesinden sonra?

— O mu?.. Fakat... Kendisinin ne yapabileceğini tasavvur edersiniz? Ölür!

Ölür... Bu o kadar ıstırap verici bir kanaatle söylenmişti ki, Andre bundan, kendisini hayrete düşüren ve ona sükût emreden bir derin darbe yemiş gibi oldu.

Bahsi tekrar Zeynep açtı:

— Cenan, düşündüğün ismi ona söyle. Biz onu o kadar beğenmiştik. 'İnsanın uğruna öldüğü hülya...' Fena mı? Hoşunuza gitmedi mi?

Andre dedi ki:

— Evet, hoş... Onu biraz, bunu nasıl söyleyeyim bilmem ki, biraz hissî, Şark edalı buluyorum...

Cenan:

— Haydi bunu 1320'li bulduğunuzu derhâl söyleyin... O rokoko, geçelim dedi.

Melek:

— Fazla ziynetleri olan bir unvan, diye ilave etti.

Bunun üzerine, onun, yapayalnız, o kadar gayretle ve bazen fevkalade bir sezişle elde etmiş bulunduğu edebiyat anlayışlarını yan istihza ile karşılamakla kendisini bir müddetten beri müteessir etmiş olduğunu hissetti. İlk önce belki biraz fazla şeyler okumuş bulunduğuna hükmettiği bu Cenan, kendisine birdenbire o kadar masum

ve genç göründü ki! Hatta pek hafif bir şekilde olsa bile, onu müteessir etmiş olmaktan teessür duydu. Derhâl tavrını değiştirerek pek yumuşak ve munis bir eda içinde ve âdeta müşfik bir tavırla dedi ki:

— Yok, hayır, yüzünü göstermeyen aziz küçük dost, hayır, serlevhanız rokoko değildir, gülünç değildir. Sizin tasavvur edebileceğiniz hiçbir şey öyle olamaz... Ancak bunun içine ölüm koymayalım, ister misiniz? Evvela bu koymayış bir değişiklik olacaktır; kitaplanmda o kadar çok mahluk öldürdüm ki; emin olun beni Sire'de Barbe-Bleue[1] sanacaklar! Hayır, bu kitapta ölüm istemem! Bilakis, eğer mümkünse, gençlik ve hayat... Bu kayıt konduktan sonra eseri, sizin hoşunuza gidecek şekilde yazmaya çalışacağım. Bu esere tamamıyla anlaşmış, pek arkadaş iki yazı arkadaşı hâlinde beraber çalışınz değil mi?

Bugün şimdiye kadar olduklanndan çok fazla dost bir hâlde, birbirlerinden ayrıldılar.

7

16 Eylül 1904

Cenan'dan Andre'ye

"Bahçenin çiçekleri arasındaydım ve kendimi ne kadar yalnız ve yalnızlığımdan dolayı ne derecede yorgun hissediyordum! Gece bir fırtına olmuş ve gül ağaçlannı zedelemişti. Güller toprağı dolduruyorlardı. Henüz taze olan çiçek parçalan üzerinde yürümek bana hülyalan çiğnemek gibi geliyordu.

Karaca - Emir'den gelişimden itibaren, bütün çocukluk ve genç kızlık zamanımın yazlannı, dostlarınız Zeynep ve Melek'le birlikte Boğaziçi'nde, bu bahçede geçirdim. Hayatımızın bu devresinde bedbaht olmuş bulunduğumuzu söylemeyeceğim. Her şey mütebessimdi.

---

1 Mavi sakallı asilzade. Bu da meşhur Fransız edibi Perrault'nun bir hikâyesinin, sakalı mavi renkte bir kahramanıdır. Altı karısını öldürür ve yedinciyi öldürmeye teşebbüs ettiği sırada, onun tarafından öldürülerek cezasını bulur.

İnsanın geçen anın huzuruyla ve gelmekte olan anın emniyeti ile iktifa ettiği o menfi saadeti etrafımızda herkes tatmaktaydı. Kalplerin kanadığını hiç görmemiştik. Çalışmalarımız ve küçük zevklerimiz arasında tatlı ve ağır geçen günlerimiz, bizi yarı uyku içinde, daima sıcak yazlanmızın getirdikleri uyuşukluk içinde bırakıyordu. Acınılmaya layık birer insan olacağımızı hiçbir zaman düşünmemiştik. Ecnebi mürebbiyelerimiz memleketlerinde çok ıstırap çekmişlerdi. Aramızda hayatlarından memnundular; kendileri için bu sükûn; fırtınadan sonra bir limanın sükûnu gibiydi. Onlara bazen müphem hülyalarımızı ve kararsız arzularımızı, Avrupalı kadınlar gibi yaşamak, seyahat etmek, görmek isteğimizi söylediğimiz vakitte, bize etrafımızı ihata eden rahatlığı ve tatlılığı methetmek suretiyle mukabelede bulunmuyorlardı. Müslüman kadınlarının hayatlarının rahatlığı, tatlılığı; bütün hayatımız boyunca başka bir şey duymamıştık. Bizi hariçten hiçbir şey ıstırap çekmeye hazırlamış değildi. Istırap bizden geldi. Endişe ve tatmini imkânsız arzu, bizim kendimizden doğdular. Benim kendi dramım gelin olduğum gün, gelin duvağımın gümüş telleri beni henüz sardığı sırada başladı...

Ah, o yolda, o büyük rüzgârlı günü, ilk karşılaşmamızı, hatırlıyor musunuz Andre? Bizim için o kadar kısa bir zaman içinde pek aziz bir dost olacağınızı o vakit düşünmüş müydünüz? Artık esrarla dolu olmanın cazibesini kaybetmiş bulunmalarına rağmen, sizin de bu küçük Türklere bağlanmaya başladığınızı hissediyorum. Son mülakatımızdan, beni yaralamış olmaktan korktuğunuz için sesinizin ve gözlerinizin değişmiş olduğu andan beri, içime fevkalade tatlı bir şey nüfuz etti. O esnada sizin iyi bir insan olduğunuzu ve dostum olduğunuz gibi sırlarımı dinlemeye de muvafakat edeceğinizi anladım. Hiç kimsenin, hiçbir zaman işitmediği şeyleri, mukadderatımda bulunan ve beni şaşırtıp kalan ağır şeyleri bunları anlamak iktidarında bulunan size söylemek, benim için ne büyük bir nimet olur. Siz bir erkeksiniz ve her şeye agâh bir insansınız, beni şaşırtan şeyleri belki de bana izah edersiniz.

Portreniz ta yakınımda, yazı masamın üzerinde ve bana aydınlık gözleriyle bakıyor. Sizin de buraya uzak olmadığınızı, öteki sahilde bulunduğunuzu biliyorum; bizi ancak Boğaz'ın bir parçası ayırıyor. Böyle iken, ikimizin aramızda daima bir mesafe, küçüklükten beri vücuda gelen bir uçurum ve birbirimizi bir daha görüp görmeyeceğimiz hakkında ne büyük bir meçhullük var! Bütün bunlara rağmen isterim ki, memleketimizi terk edeceğiniz zaman hafızanızda sadece müphem bir hayalet olarak kalmayayım. Hiç değilse orada bir hakikat, zavallı ve mahzun bir küçük hakikat olmak arzusundayım.

Demin üzerlerinden yürümüş olduğum o güller, biliyor musunuz, onlar bana neyi hatırlatıyorlardı? İki yıldan biraz fazla bir zaman önce yapraklann, bu aynı bahçenin yollannda, aynı şekilde düşmelerini... Fakat o sefer bunun sebebi bir yaz fırtınası değil, tamamıyla sonbahardı. İlk teşrin ağaçlan harap olmuştu, hava soğuktu. Ertesi gün şehre, Kasımpaşa'ya inecektik. Her şey bağlanmıştı, ev altüst bir hâldeydi. Bahçeye veda etmeye ve son çiçekleri toplamaya gitmiştik. Sert bir rüzgâr dallarda inliyordu. Kahve telvesinde okuyan ve biraz büyücü olan cariyelerimizden biri, ihtiyar İrfan, bugünün mukadderatımız üzerinde tahminlerde bulunmaya müsait bulunduğunu iddia etmişti. Bu sebeple bize kahve getirdi ve bunu içmemiz icap etti. Bütün bunlar, bahçenin nihayetinde, tepenin eteğindeki mahfuz bir köşede geçiyordu. Şimdi kendisini ölü yapraklar ortasında, ayağımızın dibinde oturmuş, keşfedeceği şeyden muzdarip görür gibi oluyorum. Zeynep'le Melek'in fincanlarında ancak eğlenceler ve hediyeler gördü. Onlar henüz o kadar gençtiler ki! Fakat benimkini okurken başını salladı. Dedi ki: 'Ah, aşk gözetliyor, fakat aşk haindir! Uzun zaman Boğaziçi'ne dönmeyeceksin ve döndüğün zaman saadetinin çiçeği uçmuş bulunacak. Ah, zavallı, zavallı! Kaderinde ancak aşkla ölüm var.' Hakikaten de o hazin izdivacımdan beri buraya ancak bu yaz gelmekliğim mukadderdi.

Fakat saadeti hiç tatmamış olduğuma göre saadetin çiçeği nasıl uçabilir? Uçamaz değil mi? Fakat o son hükmü; 'Kaderinde ancak aşk ve ölüm var.' hükmü hiç bugünkü kadar tesir etmemişti."

Cenan

8

Bütün bu latif yaz sonu boyunca, birbirleriyle çok karşılaştılar. Kayıklan Göksu'da haftada hiç değilse bir kere, kendileri hiçbir harekette bulunmamak şartıyla, yüzlerinin hatları biraz fark edilen Zeynep'le Melek siyah gözlerinin altında belirsiz şekilde tebessüm etmeye cüret ederlerken birbirlerine süründüler. İstanbul'da sütninenin evinde de birbirlerini gördüler; Boğaziçi'nde, Kasımpaşa'daki kışlık büyük evlerinde olduklarından daha serbest idiler. Şehre gelmek için bin bahane bulunuyordu ve cariyelerini yolda serpiyorlardı. Gerçi, her yeni mülakat hemen daima kopmak ve masum macerayı drama çevirmek ihtimalleri arz eden türlü cüret ve hile örgüleri icap ettiriyordu; fakat bunlar, âdeta bir mucize sayesinde yine muvaffak oluyordu. Bu muvaffakiyetler kendilerine daha çok emniyet veriyor, onlara daha cüretli teşebbüsler tasavvur ettiriyordu. Andre ile latife ederek: "Bunlan Beyoğlu'nda, salonlarda anlatsanız size kimse inanmaz." diyorlardı.

İstanbul'daki küçük evde, eski dostlar gibi oturup konuştukları sırada, Zeynep'le Melek'in şimdi peçelerini kaldırdıkları ve siyah kumaş altında ancak saçlar saklanmış kalarak yüzlerinin bütün hatlannı gösterdikleri vaki oluyordu. Bu vaziyette pek genç ve zarif küçük manastır rahibelerine benziyorlardı. Sade Cenan, hareketini değiştirmiyordu; çehresinin ilk günde olduğu kadar matemli şekilde siyahla örtünmüş bulunan hatlarından hiçbir şeyin keşfedilmesi kabil değildi. Gözlerini bir gün bilmek hususunda her ümidi kaldıracak kati bir cevap almak ihtimalini tasavvur ettiği için bunu, bahis mevzusu etmeye Andre hiç cesaret etmiyordu.

Kendileriyle kararlaştırdıktan sonra, bazı geceler, onların piyano çalıp şarkı söylediklerini dinlemeye gitmek cüretinde bulunuyordu. Boğaziçi'nin geceleri, âdeta nefes almayan, ılık, okşayıcı, fakat size derhâl soğuk bir nem sindiren hareketsiz ve hain gecelerdir. Yazın hemen her gün Karadeniz'in şiddetli akıntı rüzgân Boğaz'dan geçer ve kendisini köpükle kaplar; fakat bu rüzgâr, sanki kendisini gönderen kapılar kapanmış gibi sükûn bulmakta hiç gecikmez; guruptan itibaren hiçbir şey sahillerde ağaçları kımıldatmaz, her şey hareketsizleşir ve düşünceye dalar; denizin yüzü yıldızlar için, ay için, evlerin yahut saraylann bin bir ışığı için buruşuksuz bir ayna hâlini alır; Avrupa ile Asya'nın birbirlerine bakan bu son sahilleri üzerinde, karanlıkla birlikte bir şark rehaveti yayılır ve bu sahillerin daimî rutubeti yakın şeyleri olduğu gibi uzak şeyleri, dağları, ormanları, camileri, Türk köylerini, Rum köylerini, Anadolu kıyısının Avrupa sahili koylarından daha sakin ve her akşam mutlak sükûn içinde daha hareketsiz küçük koylarını kendilerini ahenkleştiren ve büyüten bir buharla sarar.

Andre'nin oturmakta olduğu Tarabya ile üç dostunun yalısı arasında kürekle hemen hemen yanm saatlik yol bulunuyordu.

İlk seferinde kendi kayığına binmişti. Gece kayıkla dolaşmak, bu suretle âdeta suya temas ederek ve sükûn bularak soluk mavi ve gümüşi güzel bir ayna şekli alan su sathının üzerinde, sanki uzanmış bir hâlde gitmek büyük bir zevkti. Kendisinden uzaklaşıldıkça Rumeli sahili de esrarlı bir hâl alıyor ve huzura erişiyordu; bütün ışıklar, Boğaziçi'nin üzerinde sanki altındaki derinliklere kadar inen sayısız parlak küçük çizgiler çiziyordu; açık havadaki küçük kahvelerin Şark musikileri, muganniler inin garip ses ahenkleri denizin akisleriyle taşınarak ve güzelleşerek insanı takip ediyorlardı; Tarabya'nın korkunç orkestralan bile gecenin uzaklığı ve esran içinde dinlenmesi hoş bir mahiyet alacak derecede yumuşuyorlardı. Ötede, karşıdan, kendisine o kadar latif surette uzanılmış olduğu hâlde gidilen şu Asya sahili vardı.

Sık yeşilliklerden vücuda gelmiş topluluklar, ağaçlarla kaplı tepeler, suya aksetmiş şekilleriyle cesim siyah hacimler vücuda getiriyorlardı. Bu sahilin Avrupa kıyısındakilerden daha hafif ve daha nadir olan ışıklanna gelince, bunlar görülmemesi gereken kadınların arkalarından hissedildikleri kafeslerle örtülü pencerelerden dökülüyorlardı.

Andre, bu sefer mühibbelerinin aydınlanmış pencereleri altında durmaya cüret etmeyerek yolunda devam etti. Esasen ay ışığının altında sırmaları fazla parlamakta bulunan ve sahilde âdeta nöbet bekleyen bazı harem ağalannın şüphelerini tahrip etmeleri imkânı olan kürekçileri Türk'tüler ve Avrupalı efendileriyle bu haremin kadınları arasında en küçük bir şeyi hissettikleri takdirde duyacaklan hiddet, kendisine ihanet etmeye onları sevk edebilirdi.

Başka akşamlar, her gece Boğaz üzerine yayılan binlerle balık kayıklarının en fakiri ile geldi Bu suretle, güya ağ atıyormuş gibi yaparak uzun müddet durmak imkânını buldu. Piyanoda Melek yahut Cenan'ın refakatinde Zeynep'in şarkı söylemesini dinledi. Genç ve sıcak sesi tanıdı. Bu ne kadar güzel ve bilhassa heyecan ve teessür kısımlannda ne kadar emin bir sesti. Bunda bazen belirsiz bir çatlaklık hissediliyordu ki; onun yakında ölmesinin mukadder bulunduğunu da bildirdiği için bu sesi, belki daha müessir kılıyordu.

Eylül ortalanna doğru havsala almaz bir şeye, fundalıklarla pespembe bir tepeye beraber tırmanmaya ve bir ormanda gezmeye cüret ettiler. Bu herhangi bir müşkülata uğranılmamak şartıyla, Anadolu kıyısının Tarabya karşısında bulunan ve Andre'nin her akşam gün sonuna doğru gelmeyi âdet etmiş bulunduğu Beykoz üzerinde yapıldı. Daha sonra en aziz ve korkunun huzurunu en az ihlal ettiği buluşma yerlerinden biri hâlini alan bu Beykoz-'un cazibesini nasıl söylemeli?.. Kibar bir cemiyet teşkil etmek iddialarıyla o kadar ahmakçasına çırpınıp gürültü eden Tarabya'dan oraya, büyük ağaçlann gölgeli sükûnuna, geçmiş zamanın mütefekkir huzuruna vanş tam bir

tezat teşkil eder. Beyaz taşlı ve eski küçük bir iskeleden sonra Afrika ormanlarındaki ağaçlann manzarasını almış olan, dört yüz yıllık çınarlar altında fevkalade güzellikte bir ovaya hemen vanlır. Burası, tamamıyla nargile içmek için erkekler, bilhassa cuma günleri, kahvelerden daha ince bir çimenle kadifelenen bir ovadır. Öyle bir ova ki, hülyalar ve hâkimane gamlar içinde yapılacak seyranlar için sureti mahsusada yaratılmışa benzer; insanın içinde hapsedilmiş olduğunu hissetmemesi şartıyla mahrem bir hüviyet muhafaza etmesi için tam gereken büyüklüğe, ancak yarım mil bir uzunluğa sahiptir; her tarafından ağaçlarla ve gayri meskûn tepelerle kapalıdır. Eşsiz cazibesinin tesiri altında kalmış bulunan Türkler, ona Hünkâr Vadisi adını vermişlerdir. Üzerinden murakabeyi ihlal edecek gidip gelişleriyle Boğaziçi'nin oraya pek yakın olduğunu, insan hatırına getirmez. Orada insan, her şeyden uzaklaşmış bulunur ve akşamleyin etraftaki dağlarda keçilerini toplayan çobanların kaval seslerinden başka hiçbir gürültü duymaz. Toprağın üzerine köklerini cesim yılanlar gibi yayan muhteşem çınarlar, bu ovanın methalinde bir nevi mukaddes orman vücuda getirirler. Fakat daha ileride seyrekleşir ve sonra akşamleyin beyaz örtülü Müslüman kadınlarının ağır ağır dolaştıkları büyük çimenliklere yer bırakmak üzere bir yol hâlinde uzayıp giderler. Burada, akan ve içinde kaplumbağalar bulunan berrak bir dere de vardır; tahtadan küçük köprüler bu derenin üzerinden aşarlar; kenarlarında, bazı eski ağaçların gölgeleri altında, kahvecilikle geçinen birtakım insanlar yaz için yerleşirler. Uzun hülya çimenliklerinde gidip gelen örtülü kadınlara bakarak nargile içmek için erkekler, bilhassa cuma günleri kahvelere gelip otururlar. Ve kadınlar, üç dört veya on kişilik gruplar hâlinde, biraz seyrek, biraz kaybolmuş bir hâlde yürürler, çünkü bu çimenler kendileri için pek geniş halılar sermektedirler. Sırtlarında yekpare ve tamamıyla bir renkte ve eski çağ kıvrımlanyla düşen elbiseler, alelekser pembe veya mavi, altın sırmalı Şam ipekleri vardır. Bütün başlan beyaz muslinler örter. Bu müstesna yer ortasında, bu kostümler ve adalannda görülen bu zevkli huzur, gurup yaklaştığı zaman

kendilerini paganizm cennetinin bahçelerinde dolaşan bahtiyar gölgelere benzetir...

Andre, Hünkâr Vadisi'nin sadık alışkınlanndan biriydi. Güya Tarabya'da oturuyor sayıldığı zamandan beri hemen her gün orada yaşıyordu.

Kararlaşmış saatte, yine gözcülük etmeye memur olup bu rol daima hoşuna giden Jean Renaud'nun refakatinde koca çınarların aşağısında kara ay çıkmış bulunuyordu. Böyle bir vaziyette kullanılmalan imkânsız olan Türk uşaklarını Andre, Avrupa kıyısında bırakmış ve bir seyahat çantasında her zamanki gibi kendisine Türk fesi getiren sadık bir Fransız uşağını beraberinde getirmişti. Yeni dostluklarının başından beri tehlikeyi önlemiş olan bu serpuş değişmeleri mutadıydı. Bu değişmeler herhangi bir yerde, bir kira arabasında, bir kayığın yahut da sadece bomboş bir yolun ortasında yapılıyordu.

Her üçünün bir talika içinde geldiklerini, sonra yere indiklerini gördü. Kemâli masumiyetle gezecek üç küçük insan gibi sonbahar çiğdemlerinden birer menekşe rengi almış ovada ilerlediler. Zeynep'le Melek sayfiyede caiz olan birer hafif yeldirme giymişler ve gözleri gösteren beyaz gazden örtü ile başlarını sarmışlardı. Sade tamamen görülmez manzarasını muhafaza için Cenan şehir kadınlarının çarşafını bırakmamış bulunuyordu.

Aralarında kararlaşan bir yola, dağa doğru tırmanan bir yola girdikleri zaman, Andre, onların yanlarına vardı, ölümünü hazırlamış olmaktan dolayı kendisinden özür dilemek üzere parmaklarının ucunu eline bırakmak istemiş olduklan Jean Renaud'yu kendilerine takdim etti. Sonra keşşaf olarak delikanlıyı yine önden yolladılar. Pek latif bir ikindi sonu içinde kestane, vişne ağaçlan ortasında neşe ile dağa çıkmaya başladılar. Etrafları küçük çiçeklerle doluydu. Az sonra fundalıkların mıntakası geldi ve bütün bu ağaçların altları bundan latif şekilde pembeleştiler. Sonra, yavaş yavaş, uzaklar meydana çıktı. Boğaziçi'nin bu tarafında büyük ormanlar vardı. Gözün alabildiği kadar, tepeler ve dağlar üzerinde, haydutlar ve ayılar saklayan bu muhteşem ve vahşi yeşil hırka uzanıyordu.

Bundan sonra ayakları altında birdenbire uçsuz bucaksız Karadeniz göründü. Hâlbuki pek de yakın olan Marmara'nın mavisinden, mavisi daha soluk ve daha şimalî ve korkunç Rusya rüzgânnın tekrar yükselmeye başlayacağı zamanki fasılasız gazaplannı ve kışlık gürültüsünü, sanki şimdiden tertipliyormuş gibi yazın bu son günlerinin mahsus güneş altında şimdi -biraz riyakâr bir tavırlasakin ve düşünceliye benziyordu.

Seyranlarının gayesi bu fırtınalar denizine hâkim ve şimal rüzgârlarıyla tam bir şekilde dövülen bir sahra üzerinde yarı metruk bir ziyaret yeri olan eski bir orman camisi idi. Orada, harap bir evde, saçı sakalı bembeyaz bir adamcağız tarafından işletilen pek fakir bir küçük kahve vardı. Ayaklarının altında bu cesim solgun şeyin uyuyuşunu seyretmek üzere kapı önünde oturdular. Burada bulunan birkaç ağaç, mesafelerin aynı sert rüzgârlarının devamlı ısrarlarına artık mağlup, hepsi aynı istikamette perişan eğiliyorlardı. Hava sert ve temizdi.

Ne kitaptan ne de muayyen herhangi bir şeyden bahsettiler. Bugün biraz ciddi olan ancak Zeynep'ti. Cenan'la Melek, gizlice yapılan bu seyranın sarhoşluğu içindeydiler ve ayaklarının altında denize kadar inen dağlann ve kayalıkların bu vahşi ihtişamının seyrine kendilerini vermiş bulunuyorlardı. Burada Andre ile yalnız bulunmak için küçük asiler, yolun köylerine sükûtlarını ödedikleri iki zenciye serpmişlerdi. Fakat şimdiye kadar daima muvaffak olan cüretleri, artık kendilerine hiçbir endişe vermiyordu.

Beyaz sakallı adamcağız, kendilerine kahveyi eski mavi fincanları içinde orada, dışarıda, hazin Karadeniz önünde verdi. Ve hareminin hanımlanyla ziyarete gelmiş halis bir beye hizmet ettiğinden hiç şüphesi yoktu.

Vadinin sıcağından sonra burada hava pek serinleşiyordu. Zeynep, gizlemeye çalıştığı, fakat güzel sesinin hafif olan kırıklığı gibi aynı korkunç şeyi bildiren küçük bir öksürüğe tutuldu. Andre, öteki ikisi tarafından teati edilen bakıştan bunun artık eski bir ıstırap mevzuu bulunduğunu anladı. Nahif göğüs üzerine elbisenin kıvrımlannı ötekiler bastırmak istediler, fakat hasta yahut

sadece tehdit altında bulunan genç kadın omuzlarını silkti. En sakin bir kayıtsızlık edasıyla:

— Bırakın canım! Bunun ne ehemmiyeti olur! dedi.

Zeynep, üçü içinden Andre'nin ruh ve seciyesini biraz tanıdığını sandığı yegânesiydi. Her iki manada bezmiş, hayattan cesareti kırılmış, artık hiçbir şey istemeyen, hiçbir şey beklemeyen fakat değişmez bir tatlılıkla mütevekkil bir mahluktu; serapa yorgunluk ve muhabbet olan bir insandı; pek muntazam olan latif çehresinin ve nevmidi ile gülümseyen gözlerinin haber verdikleri bir ruha tam sahipti. Melek'se iyi bir küçük kalbe sahip görünmesine rağmen, müfrit şekilde garip, şiddetli, sonra da her şeyle eğlenmeye, her şeye gülmeye kadir görünür bir çocuktu. Cenan'sa üçünün en latifine gelince, ebedî siyah örtüsü altında ne kadar esrarlı, ne kadar girift ve ne kadar çok, ne kadar karışık şekilde okumuş görünüyordu. Ayrıca da pek mütehavvil, aynı zamanda muti ve mağrur, bazen insanı âdeta şaşırtan bir emniyetle kendisini tevdi etmekte tereddüt etmezken sonra da tamamen uzak kalmak üzere fildişi kulesine hemen giren bir mahluktu.

Andre düşünüyordu:

"Bunun ne benden ne istediğini ne de benim için ne diye şimdiden aziz olduğunu anlayabiliyorum!.. Bazen aramızda bilmem hangi maziye ait müşterek hatıraların bulunduğuna hükmedeceğim geliyor... Kendisini, ancak gözlerinin nasıl olduklarını gördüğüm zaman anlamaya başlayabileceğim... Fakat bu gözleri, bana hiç göstermeyecek diye korkuyorum."

Cariyelerini toplamalarına ve gece gelmeden dönebilmelerine vakit bırakmak üzere Beykoz Vadisi'ne erkenden inmek icap etti. Bu sebeple kısa bir zaman sonra orman yollarına tekrar daldılar. Dağı pespembe kılan fundalıklardan, Andre'nin kendilerine birer küçük dal vermesini istediler. Ninelerin ve sert ihtiyar amcaların refakatinde akşam yemeği sırasında çocukça bir inatla bunları korsajlarına iliştireceklerdi.

Ovaya varınca, bir ihtiyat eseri olarak Andre kendilerinden ayrıldı, fakat arkalarında, biraz uzaktan yürüyerek, kendilerini gözleriyle takip etti. Güneşin şimdiden akşamın yaldızlı renklerini aldığı bu Hünkâr Vadi'si bugün tenhaydı; sade uzakta, başlan beyaz örtülü, birbirlerinden mesafeli gruplar hâlinde yere oturmuş bazı kadınlar vardı. Üç küçük cüretkâr, Zeynep'le Melek hemen hemen renksiz, âdeta beyaz ipeklere bürünmüş ve daima siyah mersiye hâlindeki Cenan'ın iki tarafında olarak ahenktar ve ağır adımlarla ilerliyorlardı; elbiselerinin etekleri nefis çimen üzerinde, kısa ve ince ot üzerinde, çiğdemlerin mor çiçeklerini hırpalayarak, çınarlardan şimdiden düşmüş altın sansı yaprakları sürükleyerek yerlerde sürünüyordu; Elysee'nin büyük istirahat vadisini geçen üç gölgesine çok benziyorlardı[1] ve şüphesiz, ortadaki, matemde olanı, dünya aşkından henüz teselli bulmamış bir gölgeydi.

Büyük çınarların altına, bu kapalı ovanın öbür tarafında bulunan mukaddes ormana vardıkları sırada kendilerini gözden kaybetti. Güneş tepelerin arkasına iniyor, bu cennetten ağır ağır kayboluyordu. Gökyüzü, güzel yaz gecelerine mahsus yeşil berraklığını alıyor ve kendisini kateden küçük bulutlar birer kızıl aleve benziyordu. Şurada burada üzerlerinde çiğdemler açmış otlar üzerinde oturmuş bulunan öteki bahtiyar gölgelerin hepsi gitmek üzere, fakat gölgelere yaraştığı gibi ağır ağır kalkıyorlardı. Uzakta çobanların kavalları keçileri toplamak için geçmiş zamana ait havalar çalmaya başlıyorlardı. Bütün bu saha, bu büyük ağaçların ayakları altında, yıldızlı bir gece altında, mutlak surette boş olmaya hazırlanıyordu.

Andre Lhery, istemeye istemeye Boğaz cihetine teveccüh etti. Sahilin pek iri ve şimdiden siyah olmuş çınarları altında Boğaziçi pembe gümüşten bir satıh gibi göründü. Kürekçilerine acele etmemelerini tavsiye etti. Avrupa sahilini, büyük otellerin elektrik ışıklarını yaktıkları ve zarif sıfatıyla tarif edilen, geceleri için panayır orkestralarını aşağı yukarı akort ettikleri Tarabya'ya hiçbir istek duymaksızın dönüyordu.

---

1 Yunan ve Roma esatirinde yerin altında kahraman ve faziletli insanların yaşamalarına mahsus cennet

9

Andre'nin ertesi gün aldığı mektuplar:

18 Eylül 1904

"Dostumuz, biliyor musunuz hangi noktayı bilhassa işlemeniz lazım ve bütün kitapta, haremi en çok canlandıracak olan şey hangi şeydir? Bu, ancak kadınlarla konuşmanın, mahrem sıfatıyla ancak kadınlar bulunmasının, ancak kendi aramızda, eşler arasında bulunmanın varlıklanmıza getirdiği boşluk hissidir. Muhibbelerimiz mi? Fakat ya Rabbi, bunlar da bizim kadar zayıf ve bizim kadar yorgundurlar. Haremlerimizde zaaf, daha doğrusu zaafların bu suretle toplanmış, yığılmış olmaları ruhta ıstırabı mucip olur. Biz, bu hâlden dolayı daha fazla ıstırap duyar ve bir kudrete muhtaç bulunuruz. Ah, bu unutulmuş, izzeti nefisleri çiğnenmiş zavallı mahlukların konuşabilecekleri, hemen daima korkak ve masum olan düşüncelerini kendisine açabilecekleri bir erkek! Bir erkek dosta, üzerine dayanabileceğimiz ve şayet düşmek üzere isek bizi kaldıracak kuvvete sahip olan metin bir erkek eline, o devrece ihtiyacımız vardır ki! Bir baba değil, bir koca değil, bir birader değil, fakat bir dost, anlıyor musunuz? Kendimize pek faik olarak seçeceğimiz, aynı zamanda sert ve iyi, muhabbetli ve ciddi, bilhassa himayekâr bir muhabbetle bizi sevecek bir mahluk... Sizin âleminizde insan böyle erkekler bulur değil mi?"

Zeynep

İçinde hiçbir şey bulunmayan hayatlar! Bunun bütün dehşetini hissediyor musunuz? Artık kanatlara sahip, lakin esir tutulan zavallı ruhlar; içinde gençlik kaynayan ve kendisine hareket memnu bulunan, hiçbir şey, hatta iyilik yapamayan, tahakkuk etmeyecek hülyalarla kendini yiyen ve harap eden kalpler... Üç muhibbenizin siz gelmemiş olsaydınız geçirecekleri sıkıntı dolu günleri, sessiz takbihlerini mütemadiyen hissettikleri ihtiyar amcalann, ihtiyar kadınlann dikkatli vasayetleri altında geçecek hepsi birbirine eş günleri tasavvur ediyor musunuz?

İzdivacımın size hikâye ettiğim dramından varlığımın nihayetinde aşka karşı kin, hiç olmazsa bizim tasavvur ettiğimiz şekilde, zevkleri için septiklik ve dudaklarımda silinmez bir acılık kalmıştı. Fakat bana o kadar hayal sukûtu vermiş olan aşkın, Garpte başka türlü olduğunu o zamandan bilmiyor değildim. Onu edebiyatlarda, tarihte ihtirasla tetkik etmeye koyuldum. Tahmin etmiş olduğum şekilde de deliliklerin, fakat aynı zamanda en büyük şeylerin ilhamcısı olarak gördüm. Onu dünyada bulunan her fena şeyin fakat mevcut olan her iyi ve ulvi şeyin de ilhamcısı hâlinde gördüm... Latin kadınının nüfuz ve tesirini hissettiğim nisbette hüznümün acılığı arttı. Ah, kendisi için asırlardan beri düşünülmüş, mücadele edilmiş ve ıstırap çekilmiş olan, hür şekilde sevmek ve seçmek hakkına sahip bulunan ve kendini vermek için buna liyakat kazanılmasını istemeye hakkı olan bu mahluk sizin memleketinizde ne kadar bahtiyardı! Ah, sizin memleketinizde o hayatta ne büyük bir yer işgal ediyordu. Asırlan dolduran saltanatı ne kadar mutlaktı !

Hâlbuki biz Müslüman kadınlarda hemen her şey henüz uyuyordu. Varlığımızın, değerimizin şuuru hemen hemen yeni uyanıyordu ve başlamış bulunan inkılabın etrafımızda kasden cahili idiler. Bunu nihayetsiz derecede hakir bir şey sayıyorlardı.

Bu erkeklere, hem de iyi ve bazen muhabbetli olan bu erkeklere, babalarımıza, kocalarımıza, kardeşlerimize körlüklerini bağırmak için hiçbir ses yüklemeyecek midir? Bütün dünya için Türk kadını, hep sadece güzelliği için satın alınmış cariye, yahut da sigaralar içen ve daimî bir keyif içinde yaşayan ağır, fazla beyaz hanım mı kalacaktır?

Fakat siz geldiniz ve bunun mabatini bilirsiniz. Ve her üçümüz de sadık katipler gibi sizin emrinizdeyiz. Eğer biz, size kifayet etmezsek hemşirelerimizden daha pek çoğu emrinizdedirler. Gözlerinize gözlerimizi, kalbinize kalbimizi, size hizmet etmek için bütün ruhumuzu arz ederek emrinizdeyiz...

Şehre inmek zamanından evvel belki bir veya iki kere burada, Boğaziçi'nde buluşabiliriz. Bu sahil boyunca dağılmış ve oradaydık diyebileceğimiz yerler zikrebilmek için bize yardıma hazır pek emin birçok dosta malikiz.

Fakat korkuyorum... Dostluğunuzdan değil! Söylemiş olduğunuz şekilde bu dostluk bizim için her türlü şüphenin fevkindedir... Fakat daha sonraki, siz gittikten sonraki kederden korkuyorum.

Allaha ısmarladık dostumuz, dostum Andre. Saadet, arkadaşımız olsun!"

Cenan

"Cenan bunu size şüphesiz ki, anlatmıştır. Geçen akşam Saint Enogatlann evinde sigaralannızı içen pembeli hanım ismini söylemek istememe rağmen adını kalemim yazıverdi; Madam Durmont. Güya Zeynep'le Grieg-'in Duolannı söylemek üzere dün bizim eve gelmişti. Fakat sizden o derecede çok ve öyle bir heyecanla bahsetti ki; hazır bulunan genç bir Rus kadını dostumuz hayretler içinde kaldı. Bir şeyden şüphe etmesi ve bize bir tuzak kurmak istemesi ihtimalinden korktuk. Bunun üzerine, gülmemek için dudak ısıra ısıra, sizi çok zemmettik, o da buna tamamıyla kandı ve sizi şiddetle müdafaa etti. Yani kendisinin ziyareti, onunla bizim, size karşı olan hislerimizin bir nevi muhasebesinden ibaret kaldı. Ne kadar müstesna bir mevki işgal ediyorsunuz böyle!

Birbirimizi tekrar görmek için bir sürü latif proje tasavvur ve tertip ediyoruz. Pek emin olduğunu söylediğiniz uşağımız araba kullanmayı bilir mi? Kendisine de bir fes giydirmek suretiyle ve o arabanın üzerinde olmak şartıyla kapalı arabada bir seyran yapabilirdik. Fakat bütün bu şeyleri birbirimizi tekrar göreceğimiz seferde konuşarak kararlaştırmak lazım.

Üç muhibbeniz, size pek güzel hisler ve muhabbetli selamlar gönderiyorlar."

Melek

"Hiç olmazsa yarın Göksu'ya gelmeyi ihmal etmeyin. Biz de gelmeye çalışacağız. Geçen seferlerde olduğu gibi Anadolu kıyısından, pencerelerimizin altından geçiniz. Eğer size kafeslerin bir deliğinden bir beyaz mendil köşesi gösterilirse bu, size iltihak etmeye gidileceği demektir. Eğer mendil maviyse, bu felaket, muhibbeleriniz kapatıldılar manasına gelecektir."

M...

Mevsimin sonuna kadar Göksu'da böyle sözsüz ve herkesçe meçhul bir şekilde randevuları devam etti. Hava güzel oldukça her cuma günü -ve gölgeli latif dere üzerinde, keza bir toplantı günü olan çarşambaları- Andre'nin kayığı birçok defalar üç muhibbesinin kayığıyla karşılaştı. Fakat bu, beyaz muslinlerin arasından pusuda bulunan bu yüzlerce kadın gözü için mahremiyetlerini ifşa edecek en küçük bir baş işareti olmadan yapıldı. Eğer muvafık bir an olursa Zeynep'le Melek siyah gazin arasından bir tebessüme cesaret ederlerdi. Cenan'a gelince, o bir maske kadar gizleyici olan üç örtüsüne sadık kalıyordu; içinde kadınların geçmekte bulunduğu öteki kayıklarda buna biraz hayret edilmiyor değildi, fakat mücrim bir işe yer o derecede maniydi ki; hiç kimse kötülük düşünmeye cüret etmiyordu. Kendisini kürekçilerin hususi kıyafetlerinden dolayı tanıyanlar herhangi fena fikre sapmaksızın: "Bu küçük Cenan Tevfik Paşa daima hiç kimseye benzememiştir." demekle iktifa ediyorlardı.

10

28 Eylül 1904

Cenan'dan Andre'ye

"Göksu'nun kalabalığında bir dosta sahip bulunulduğunu bilmek bizler için ne yeni bir duygu! Bizim için ebediyen meçhul kalacak olan ve bizi de kendileri gibi tanınmaz küçük ve garip hayvanlar sayan bu yabancı erkekler arasında belki de bir nazarın sizi -keza örtünmüş olan diğerlerini değil, tahsisen sizi- aradığını bilmek, belki de bir erkeğin bize bir müşfik merhamet hissi yolladığını bilmek!

Kayıklarımız karşılaştığı zaman kalın peçemin altında gizlenmiş bulunduğum için siz, beni hiç görmüyordunuz, fakat ben görülmediğim için bahtiyar ve benim gözlerime doğru bakan gözlerinize tebessüm ederek oracıktaydım.

Bu hemen hemen konuşmadan geçmiş bulunmasına rağmen geçen gün orada, yukanda, Karadeniz'e karşı geçen mülakatımız esnasında o kadar iyi ve o kadar sade bir şekilde, istemiş olduğum gibi dostça hareket ettiğiniz için mi; yoksa mektuplarınızın kısalığı altında nihayet biraz hakiki ve müteessir şefkat hissettiğim için mi? Sebebini bilmiyorum, fakat bana artık öyle uzak gibi gelmiyorsunuz. Ah, Andre, bizimkiler gibi uzun müddet mahpus yaşamış ruhlarda hayranlık ve şefkatten vücuda gelen bir ideal hissin ne olduğunu bilseniz!..."

Cenan

Mevsim sonunda tehlikeli randevuları için sık sık mektuplaşıyorlardı. Tarabya'ya kayıkla gelen veyahut akşamüstü kendisini latif Hünkâr Vadisi'nde gelip bulan sadık bir zenci vasıtasıyla onlar, mektuplarını kendisine kolayca yollayabiliyorlardı. Ancak İstanbul'un postrestanını kullanmak imkânına sahip bulunan Andre ise en çok gizli bir işaretle o abus manzaralı pencerelerinin altından kayığıyla geçmek sureliyle cevap veriyordu. Murakabenin daha şiddetli olacağı İstanbul'a dönmeden önce Boğaziçi'nin bu son günlerinden istifade etmek gerekti. Sonbaharın büyük adımlarla erişmekte olduğu, bilhassa akşamların hüznü içinde hissolunuyordu. Rusya rüzgârıyla birlikte şimalden büyük, muzlim bulutlar geliyordu. Ani yağmurlar yağmaya başlıyor ve bunlar kendileri tarafından bazen pek maharetle hazırlanmış tertipleri mahvediyordu.

Beykoz Ovası'nın yakınında, hâli ve meçhul bir cihette, nilüferlerle dolu bir bataklık etrafında baki bir küçük orman keşfetmişlerdi. Burası, dik yamaçlar ve geçilmez yeşillikler arasında kapalı ve mahzun bir sığınak; oraya yalnız bir yol gidiyor ve elinde bir alarm düdüğüyle Jean Renaud, o yolun başında bekliyordu. Bu yeşil ve uyuyan su sahilinde, azim saz ve eğrelti otlan arasında,

yaprakları dökülen ağaçlann gölgesinde iki kere buluştular. Bu ağaçlar ve yeşillikler, Fransa'dakilerden hiçbir itibarla farklı değildi, bu cesim eğrelti otları bizim bataklıklanmızın salkım çiçekleriydi. Belki de bunlar daha rutubetli havadan ve sıcak yazlardan dolayı daha gelişmiş bir hâldeydi. Eteklerinden ve daima lüzumundan fazla ince olan ayakkabılarından dolayı güçlük çeke çeke üç küçük siyah hayalet, bu ormanın ortasında dolaşıyordu ve muvafık bir yerde, bazen her şeyi müzlimleştiren ve ağır yağmurlarla tehdit eden ekim bulutlarının üzerlerinden geçişini görmekten endişeli, bir an derin bir musahabeye dalmak, yahut sükûta varmak üzere Andre'nin etrafında oturuyorlardı. Arada bir samimiyet ve emniyet havası içinde ta gözlerinin içine bakarak dostlarına tebessüm etmek üzere, Zeynep'le Melek peçelerini kaldırıyorlardı. Fakat Cenan, bunu hiç yapmıyordu.

Uzak memleketlere yaptığı bütün seyahatlerden dolayı Andre, iklimlerimizde yetişen ağaçların ve çiçeklerin uzun zamandır mahremiyetlerinde yaşamamıştı. Hâlbuki bu kamışlar, bu kazayakları, bu çimenler, bu güzel eğrelti otlan, memleketinde çocukken henüz görülmemiş bakir ormanları tahayyül etmek üzere uzun saatler içlerine çekildiği bazı bataklıklara aldanacak şekilde benziyorlardı. Bu Asya bataklığıyla kendi memleketinin bataklığı o derecede aynı şeydi ki; burada kendisini kendi memleketinde sandığı, hayata uyanışın ilk devresine tekrar dalmış zannettiği oluyordu... Fakat bu takdirde de bu üç Şark perisi baki kalıyorlardı. Onların huzurları zaman ve mekâna uymayan hoş ve garip bir mantıksızlık teşkil etmiş oluyordu...

7 Ekim 1904 günü erişti, bugün Göksu'nun son günüydü. Çünkü sefaretler ertesi günü İstanbul'a iniyorlardı. Üç küçük Türk'ün evinde de aynı harekete hazırlanılıyordu. Esasen rüzgâr, yağmur ve kar içinde geçecek altı ay için bütün Boğaziçi evleri, kapılarıyla pencerelerini kapayacaklardı.

Sonra o kadar kararsızlıklarla sarılı olan gelecek yaza kadar her şey biteceği cihetle, o gün Göksu'da karşılaşma hususunda her mümkünü yapmak için Andre ile muhibbeleri birbirlerine söz vermişlerdi.

Hava bozulacağa benziyordu ve randevu için kayığında giderken kendi kendine: "Esmeye başlayan bu rüzgârla çıkmalarına müsaade edilmeyecektir." diyordu. Fakat pencerelerinin altından geçtiği zaman, Melek'in raks ettirdiği ve kararlaşmış lisanda; siz gidin, bize müsade edildi. Sizi takip ediyoruz, manasına gelen beyaz mendil ucunun kafeslerden çıktığını gördü.

Küçük dere üzerinde de sonbahar çiğdemlerinin ölü yaprakları arasında çiçek açtıklan etraftaki çimenler üzerinde de bugün hiç kalabalık görülmüyordu. Avrupalı ya hiç yoktu yahut azdı. Ancak Türkler ve bilhassa kadınlar vardı. Sayfiyede giyilen beyaz örtülerin açık bıraktığı güzel gözlerde, herhâlde harem tazyikinin son haddine vardığı ve mahpusluğun âdeta daimi kesildiği bu kışın yaklaşmasından dolayı, çok hüzün okunuyordu.

İki yahut üç kere karşılaştılar. İnik peçesinin, şehirli kadın kıyafetine mahsus siyah peçesinin altında, Melek'in bakışı bile ancak hüznü, inhitat hâlinde mevsimlerin, bitmek üzere bulunan her şeyin umumiyetle verdiği hüznü ifade ediyordu.

Gitmek saati geldiği vakit, Göksu'dan çıkışta Boğaziçi kendilerine feci bir güzellik manzarası hazırlamış bulunuyordu. Asya sahilinin ayağı altından geçilmesi gereken Türk kalesi ateş renginde mazgallanyla gurup eden güneşten tamamıyla kızarmış bulunuyordu. Kendisine Avrupa kıyısından duvarlan ve kuleleriyle karşı duran öteki kale ise bilakis, çok karanlıktı. Suyun sathı, şimdiden soğuk rüzgârlann çarpması altında bembeyaz olup köpükler saçıyordu. Bütün bu şeyler üzerinde bir kasırga göğü yayılıyordu; pek soluk bir fon üzerinde pek ıstıraplı ve delik deşik, tunç veya bakır renkli bulutlar...

Daima pek mahfuz bulunan ve üzerinde zencilerinin kendilerini bekledikleri eski mermer rıhtımlara Anadolu kıyısını takip ederek varmak için küçük hanımlann uzun bir yol kat etmeleri isabet ki, lazım değildi. Fakat Boğaz'ı aşması ve rüzgâra karşı çıkması icap eden Andre, ancak gece olduktan sonra, kürekçileri terle deniz suyundan sınlsıklam, kadife ceketler, sırmalar batmış ve berbat bir hâlde varabildi. Mevsimin sonlarında Göksu'dan dönüşlerin,

Rusya rüzgârının ilk tecavüzünü teşkil eden ve günlerin kısalışları gibi yüreği sıkan böyle sürprizleri vardır.

Pek üşümüş olan kürekçilerini ısınmaları için alelacele götürdüğü evinde içeriyi garip bir pes musiki ile dolmuş buldu. Bu, karşı tarafta, Anadolu Beykoz'unun orman ve vadilerindeki çobanların kavallarına biraz benzeyen bir musikiydi. Ciddi notalar üzerinde yeknesak, süratli, bizim tarentellelerimizden yahut fuguelerimizden çok daha hareketli, bununla beraber ağlanacak kadar gamlı bir hava idi. Türk uşaklarından biri uzun bir kavalı ciğerlerinin bütün kudretiyle üflüyor ve sesi şikâyetli ve vahşi bir aletle birdenbire pek büyük bir musikişinas hâlinde meydana çıkıyordu.

Andre, Türk uşaklardan birine:

— Bunu nereden öğrendin? diye sordu.

— Memleketimde, Eskişehir yakınında... Babamın keçilerini akşam dağdan toplarken böyle çalardım.

Evet, böyle bir akşamın sessiz ve isimsiz ıstırabını son haddine vardırmak için sırf böyle bir çalgı eksikti...

Andre'nin akşam vakti uzun zaman tekrar tekrar çaldırttığı bu kaval havası, bütün bu birleşmiş şeylerin tarif edilmez melalini, Göksu'dan son defa olarak dönüşü, dağ ve ormanlar eteğindeki muzlim haremlerine akşam olduğu şurada girip gömülmek üzere üç küçük siyah hayaletin dalgalı bir denizde dönüşlerini, sonbahar rüzgânının ilk darbesini, mor çiğdemler ve sarı yapraklarla dolu Asya çiçeklerini; Boğaziçi'nde mevsimin nihayet buluşunu ve yazın can çekişmesini kendisine yaşatıp canlandırmaya muvaffak oldu.

11

Andre, on beş günden beri Beyoğlu'na yeniden yerleşmiş ve İstanbul'da, Sultan Selim'deki o eski evde, üç muhibbesini bir kere daha görebilmişti; onlar kendisine yüzü görülmeyen, sesi bile hemen hemen boğulacak derecede kalın siyah örtülere bürünmüş bulunan sevimli bir küçük insan getirmişlerdi. Andre ertesi gün aşağıdaki mektubu aldı:

"Ben dünkü hayalet hanımım; Mösyö Lhery. Size söz söylemesini beceremedim; fakat bizim hepimiz vadetmiş olduğunuz kitap için size bir Türk kadınının hayatından bir gününü hikâye edeceğim. Bu; mevsime uygun olacaktır, çünkü işte yakında aralık, soğuklar, karanlık üzerimize çökecek bütün bir gölge ve sıkıntı ilavesi gelmektedir... Bir Türk kadınının kışlık hayatı, işte başlıyorum...

Geç, hatta pek geç kalkmak. Tembellikle ağır ağır yayınlan tuvalet. Daima düzeltilecek pek uzun saçlar, fazla sık ve ağır saçlar. Sonra gümüş ayna önünde insanın kendisini güzel bulması, genç, sevimli bulması ve bundan dolayı müteessir olması...

Ondan sonra her şeyin intizam dâhilinde bulunup bulunmadığını tahkik için sessizce salonları gezmek; muhafazası büyük bir ehemmiyet kazanan küçük sevgili eşyayı, hatıraları, portreleri ziyaret. Sonra etrafta zenciler yahut Çerkez cariyeler bulunduğu hâlde, büyük bir salonda alelekser yalnız olarak yemek yemek; masa üzerine yayılmış takımlara el sürerek parmaklann üşüyüşü, bilhassa, ruhta üşüyüş hissetmek; cariyelerle konuşmak, kendilerine cevapları dinlenmeyen sualler sormak...

Şimdi akşama kadar ne yapmalı? Eski zamanın müteaddit zevceli haremleri daha az hazin olmak gerekti. Kadınlar birbirlerine arkadaşlık ederlerdi... Şu hâlde ne yapmalı... Akvarel mi? (Hepimiz seçkin akvarelistleriz Mösyö Lhery; resimlerle süslediğimiz çerçeveler, paravanlar, yelpazeler sayısızdır!) Yahut piyano, ut mu çalmalı? Paul Bourget'den yahut Andre Lhery'den mi okumalı? Yahut da nakış mı yapmalı ve parıldayan yüzüklerle o kadar ince, o kadar beyaz parmaklann koşmasına yapayalnız alakadar mı olmalı? Arzu edilen ve ümit etmeden beklenilen şey şaşaası olacak, gürültü edecek, ancak hiçbir zaman gelmeyecek olan yeni bir şeydir... On beş günden beri sokağa çıkmadığı için insan çamura rağmen, kara rağmen gezmek de ister. Fakat yalnız çıkmak memnudur. Sokağa çıkmak için ileri sürülecek bir bahane tasavvuru mümkün değildir. İnsan mesafeden, havadan mahrumdur. Hatta insan bir bahçeye malik bulunsa dahi,

bu bahçenin duvarları o kadar yüksektir ki, orada güya teneffüs edilmez.

Kapı çalınır! Ah bu bir felaket yahut sadece bir ziyaret olsa ne büyük sevinç!

Bir ziyaret! Bu bir ziyarettir, çünkü cariyelerin merdivende koşuştukları duyulur. Ayağa kalkılır; bir humma içinde gözlere sürme çekmek üzere hemen bir ayna! Kim olabilir? Ah, yakında kocaya varmış olan genç ve latif bir muhibbe. İçeri girer. Karşılıklı şevk, uzatılmış eller, soluk yanaklar üzerinde kırmızı dudakların buseleri.

— Gelişim iyi mi oldu? Ne yapıyorsunuz azizem?

— İçim sıkılıyordu.

— İyi, ben de sizi beraber, herhangi bir yere yapılacak bir seyran için almaya geldim.

Bir an sonra kapalı bir araba kendilerini götürür, dışarıda, arabacının yanında bir zenci vardır. Bu zenci, kendisi olmadan dışarı çıkmaya cevaz bulunmayan, vaktin nasıl geçtiği hakkında rapor verecek olan atılması imkânsız Dilâver'dir.

Gezmeye çıkan iki kadın konuşurlar:

— Ali Bey'i seviyor musunuz bakalım?

Yeni gelin cevap verir:

— Evet, fakat birini mutlaka sevmem lazım olduğu için. Muhabbete susadım. Şimdilik bunu seviyorum. Eğer bilahare daha iyisini bulursam...

— Ah, ben kendiminkini sevmiyorum, ama hiç sevmiyorum; zorla sevmek, hayır, ben baş eğenlerden değilim...

Araba, muhteşem atlarının nal sesleri içinde ilerleyip gider. Bu arabadan inmemeleri lazımdır, inmeleri, muvafık bir hareket olmaz. Kendilerinin geçişlerine bakan hür dilenci kadınlarını kıskanırlar.

Halktan kimselerin pişirilmiş kestane satın aldıkları çarşı kapısına varırlar.

Biri der ki:

— Acıktım, paramız var mı?

— Hayır.

— Dilâver'in parası var.

— Dilâver, bize kestane al.

Bunları nereye koymalı? Kokular saçan danteli; mendillerini uzatırlar. Kestaneleri, bu mendillerin içinde ve bir helyotrop kokusu geçmiş olarak kendilerine gelir ve oradaki halk kadınları gibi, fakat peçe altında ve kapalı arabada yaptıkları bu küçük yemek eğlencesi günlerinin en büyük vakasıdır.

Dönüşte ayrılırken yine öpüşürler ve aralarında Türk kadınlarının şu ebedî cümlesini teati ederler.

— Haydi, hülyaya, boş teessüflere lüzum yok, metin olun!

Bu tavsiye o kadar malumdur ve kullanılmıştır ki; kendilerini gayri ihtiyari gülümsemeye sevkeder.

Ziyaretçi gitmiş ve akşam olmuştur. Pek erken ışıklar yakılır, çünkü pencerelerdeki bu tahta kafeslerden dolayı haremlerde gece daha erken başlar. Dünkü yeni siyah hayaletimiz yine yalnız kalır. Nihayet bey gelir. Bir kılıç şakırtısı kendisini merdivenden haber verir. Zavallı küçük ev sahibesinin ruhu daha çok üşür. İtiyat şevkiyle bir aynada kendine bakar. Akseden çehre kendisine hakikaten güzel görünür ve bütün bu güzellik onun için, hakikaten pek yazık! diye düşünür.

O, bir yastık yığını üzerine pek kaba bir şekilde uzanmış olduğu hâlde bir hikâyeye başlar.

— Biliyor musunuz azizem, bugün, sarayda...

Evet, saray, arkadaşlar ve tüfekler, yeni silahlar, onu alakalandıran şeyler hep bundan ibarettir. Başka bir söz, hiçbir zaman yoktur.

Dinlemez, canı ağlamak ister. O zaman kendisine çatlak olduğu söylenir. Odasına çekilmek müsaadesini talep eder ve Avrupa kadınları Beyoğlu'nda baloya veya tiyatroya giderlerken, ışık yağmurları altında güzel olup sevilirlerken, o başı gümüş ve altın sırmalı ipek yastığında hıçkırıklarla ağlar..."

12

Boğaziçi dönüşünden beri ikinci defa olarak Andre ile üç hayalet eski İstanbul'un göbeğinde, gizli evde bulunuyorlardı. Melek diyordu ki:

— Haberiniz yok, gelecek toplantımız bir değişiklik teşkil etmek üzere başka bir yerde olacaktır. Fatih'te, pek sevdiğiniz mahallede oturan bir dostumuz, evinde buluşmamızı teklif etti. Ev, tamamıyla alaturka olup içinde hiç erkek bulunmayan sakin ve emin bir yerdir. Bu hakiki bir buluş oldu. Esasen bundan daha lüks ve hiç değilse bu derece Şarklı olan bir haremde, size bir sürpriz de hazırlıyorum. Göreceksiniz!

Cenan'ın gözlerini bilmeye çalışmak için ısrarda bulunmaya karar veren Andre endişeler içinde, kendisini dinlemiyordu. Eğer bu işe ters bir şekilde teşebbüs ederse ve eğer Cenan biraz kati bir eda ile reddedecek olursa, yumuşamak bilmez mizacından dolayı artık gözlerini görmesine imkân olamayacağını biliyordu. Hâlbuki kendisine bağlanışının artışı nispetinde, bu genç kadın çehresi üzerinde bu ebedî siyah peçe onun için muannit bir sıkıntı, artan bir ıstırap oluyordu. Ah, bu peçenin altında ne olduğunu bilmek! Sonra bunu hafızasında tespit etmek üzere bu semavi sesli sirene'in[1] manzarasını ancak bir an görmek! Hem niçin kız kardeşleri saklanmıyorlar da bu saklanıyordu? Arada mevcut fark ne olabilirdi? Bu mağrur ve temiz genç ruh, itiraf edilmeyen nasıl bir hisse itaat edebilirdi? Buna dair bir izahın bazen aklından geçtiği oluyordu, fakat bunu manasız ve pek manasız bir şekil bularak derhâl kovuyordu. Kendi kendine daima: "Hayır, o kızım olabilir. Böyle bir düşünceyi akıl almaz." diyordu.

Ve ta şurada, kendisinin pek yakınındaydı; bir balo maskesinin sakalından ancak biraz daha aşağıya sarkan bu kumaş parçasını eliyle kaldırması kâfiydi! Yapmak arzusunu o kadar kuvvetle veren ve o kadar

---

1 Yarı kadın ve yarı balık mitoloji mahlukları. Harikulade güzel sesleriyle kayalar üzerinden şarkı söylerken gemiciler mest olur ve pusulayı şaşırıp gemilerini karaya çarptırırlarmış.

basit olan bu hareket neden bir cürüm gibi imkânsız ve kötü oluyordu?

Vakit geçiyordu. Kendilerinden ayrılmak zamanı gelmek üzereydi. Kasım güneşinin ışığı hep karşıki duvara gelerek bu pek mütevazı hareme biraz ışık serptikten sonra çatılara doğru gidiyordu.

Andre birden dedi ki:

— Dinleyin beni, küçük dost, gözlerinizi mutlaka tanımalıyım. Sizi temin ederim ki, artık bu hâle dayanamıyorum. Bu şekilde devam edemiyorum... Esasen vaziyet müsavi değil, çünkü siz, şerikiniz olan bu iki yahut üç kat gaz altından benim gözlerini mütemadiyen görüyorsunuz. Şunu iyi bilin ki, sade gözlerinizi görmek istiyorum... Gelecek sefer, bu keder verici siyah çarşafınızın yerine yaşmakla gelin. Dileyeceğiniz kadar kapalı, sade gözbebeklerinizi ve gözün ifadesine yardım eden kaşlan gösteren bir yaşmakla... Razı oluyorum, çehrenin geri kalan kısmını benden ebediyen gizleyin, fakat gözlerinizi gizlemeyin... Balam, bunu sizden istiyorum, bunu sizden rica ediyorum... Bunu niçin yapıyorsunuz, niçin? Kız kardeşleriniz artık yapmıyorlar... Sizin tarafınızdan bu ancak emniyetsizlik eseridir ve bu fena bir şey...

Andre'nin kendi damarlarının vurduğunu hissettiği bir müddet, öteki biraz müteessir ve sakit kaldı.

Nihayet, ciddi kararlar veren bir insan edasıyla dedi ki:

— İşte bakın, size karşı emniyetsizlik duyuyor muyum Andre?

Peçesini kaldınp arkaya atarak bütün çehresini açtı ve derin deniz rengindeki pek güzel gözlerini dostunun ta gözleri içine daldırdı.

Bir mektupta yazılmamak şartıyla kendisine ilk defa olarak ismiyle hitap etmeye cüret ediyordu. Ve kararının, hareketinin o derecede ciddi bir mahiyeti vardı ki, öteki iki küçük gölge mütehayyir ve sakit kalmışlardı. Cenan'ın sabit bakışı altında Andre de insanın biraz korktuğu veyahut anlaşılmasını istemeksizin, gözlerinin kamaştığı esnada olduğu gibi yavaşça geri çekiliyordu.

5. Bölüm

1

İstanbul'un göbeğinde, kasım göğü altında tabii sükûtla dolu ve kaldırım taşlan matemi bir otla kaplı eski sokaklann alçak ve karanlık bulutlar altındaki giriftliği; vaktiyle aşı rengine boyanmış, hepsi eski, hepsi çarpık çurpuk ve pencerelerine bakışların asla nüfuz etmediği çift kafesli ahşap evlerin kanşıklığı... Heyeti umumiyesi itibariyle büyük bir feerik şehir vücuda getiren ve parça parça görüldüğü takdirde ajansların turistlerini pek kuvvetle hayal sukûtuna düşürecek olan şey bütün bunlann heyeti umumiyesi, bütün bu harabı, bütün bu eskilikti... Hâlbuki Andre için ve onun gibi daha bazı kimseler için bu şeyler, hiç değişmeyen, murakabe ve duadan gelen cazibelerini, hatta yakından bile muhafaza ediyorlardı. Sonra da arada bir, pek latif bir şey zuhur ediyordu. Bir yol ağzında, üç yüz senelik bir çınar altında gayet güzel işlenmiş eski mezarlardan metruk bir grup yahut yaldızlı arabeskleri âdeta sönmüş bir mermer çeşme görülüyordu.

Başında Türklerin fesi bulunan Andre, bu mahallede Melek tarafından izahatlı notlarla yapılmış bir haritanın işaretleri mucibince ilerliyordu. Bir kere İstanbul'da pek çok olan küçük köpeklerle dolu bir yuva önünde durdu.

Etraftaki iyi kalpli kimseler, âdet olduğu gibi buraya parça parça çarşaf ve eski halı ile kapanmış bir çatı uydurmuşlardı. Bu çatı altında köpek yavrulan, sevimli ve neşeli yüzlerle barınıyorlardı. Şarklılar, köpekler için merhametli olmakla beraber onlara elle dokunmaya tenezzül etmedikleri ve nüvazişlerini kedilere münhasır kıldıkları için milliyetini belli etmek korkusuyla onları okşamadı. Fakat alakasından dolayı ne derecede şeref duyduğunu göstermek üzere anne gelip yine önünde yaltaklandı.

Bugün üç muhibbesinin kaprislerinin kendisini davet etmekte bulunduğu yer, bir türbe ile bir serviden sonra solda dördüncü evdi. Peçesi inik olup Melek'e benzemeyen bir siyah domino, kendisini aralık kapının arkasında bekliyordu. Tek söz söylemeden Andre'yi yukarı çıkardı ve harem kafesleriyle pek karanlık bir küçük salonda yalnız bıraktı. Etrafında bütün sedirleri ve duvarları tezyin eden İslamî yazılarla bu salon, tamamıyla bir Şark hüviyeti taşımaktaydı. Yan tarafta mırıltılar, hafif ayak sesleri, ipek hışıltıları duyuluyordu.

Ve aynı meçhul domino tekrar gelip kendisini bir baş işaretiyle davet ettiği ve yan salona soktuğu zaman Andre, kendisini sarayına giren Aladen' sandı. Üç küçük haşin hayaleti, nefis şekilde eski bir ihtişam içinde, sırmalar ve pullarla parlayan üç küçük odalığa tahavvül etmiş bulunuyorlardı. Pullara müstağrak beyaz gazdan eski Mekke tülleri, uzun örgüler hâlinde toplanmış saçlarını örterek, sırtlarından iniyordu. Ayakta, yüzleri tamamen açık, efendi önünde eğilir gibi eğilmiş, pembe diş etli taze gençlikleriyle kendisine tebessüm ediyorlardı.

Bunlar kendisi için sedir mahfazalardan çıkanlmış nine elbiseleri, mücevherleriydi. Ayrıca da fevkalade latif kıyafetler tertip etmek üzere ve modern zarif kadın sezişleriyle hafifçe solmuş satenler ve altınla işlenmiş eski çiçekler arasından en münasip şeyleri seçmişlerdi. Kendisine, burada hiç kimsenin artık görmediği ve Avrupalı

1 Yani bin bir gece masallarının bir kahramanı.

gözlerinin hiçbir zaman istemek cüretinde bulunamayacağı bir temaşa arz ediyorlardı. Arkalannda, daha gölgede ve divanlar üzerinde sessizce oturmuş beş veya altı suç ortağı, çarşaflarında baştan ayağa kadar siyah ve peçeleri inik, sakit huzurları vaziyetteki esrarı artırarak hareketsiz duruyorlardı. Başka hiç kimse için yapılmayacak olan bu şeyler, inanılmaz bir cüret, tehlikeye karşı hayret verici bir tahrik mahiyetini haizdi. Bu memnu toplantının etrafında kış sisiyle örtülü bir İstanbul'un mahzun dikkati, camiler ve mezarlarla dolu bir mahallenin sakit takbihi hissolunuyordu.

Kendisine bir paşa gibi muamele etmekten zevk duydular ve önünde raksettiler. Bu, Karaca - Emir ovalarında büyük annelerin bir raksı, çıplak kolların hareketleriyle pek saf ve pek ağır kapalı kadınlardan birinin salonun nihayetindeki gölgede kendilerine havasını udla çaldığı Asyaî bir çoban musikisiydi. Ruhlan o kadar endişeli olup Kant ile Schopenhauer'in konularını düşünmüş olan bu ziyadesiyle bilgili üç küçük, çevik, ateşli ve sahte şekilde yorgun, bu kostümler içinde halis birer şarklı olmuşlardı.

Cenan, Andre'den yavaşça:

— Niçin bugün neşeli değilsiniz? Sizin için düşünmüş bulunduğumuz bu şey, sizi sıkıyor mu? diye sordu:

— Bilakis, beni hayran ediyorsunuz. Bu kadar nadir ve bu derece de latif bir şeyi bir daha, hiçbir zaman görmeyeceğim. Hayır, beni müteessir eden şeyi, size siyah hanımlar gittikleri zaman söyleyeceğim... Bu sizi, belki biraz düşündürse bile muzdarip etmeyeceğinden eminim.

Siyahlı hanımlar ancak bir an kaldılar. Hepsinin birer asi olduğunu söylemeye hacet olmayan bu yüzleri sımsıkı kapalı kadınlar arasında, bir gün Sultan Selim'e gelmiş olup, büyük anneleri Fransız olan ve kaçmayı düşünen iki genç kızı, musahabe başlar başlamaz, Andre seslerinden tanıdı. Melek, zalimane kaideye karşı bir istihkar olmak üzere, kendilerini peçelerini kaldırmaları için zorluyordu; fakat onlar sevimli bir gülüşle:

— Siz kendi peçenizi ancak altı ay sonra kaldırdınız ya! diyerek reddettiler.

Orada herhâlde genç olması icap eden, Fransızcayı bir Parisli kadın gibi konuşan ve Andre Lhery tarafından vadedilmiş kitap, kendisini ziyadesiyle heyecanlandıran bir kadın da vardı. Kendisinden sordu:

— Herhâlde Türk kadınını inkişafının bugünkü noktasından almak istersiniz, bunu biz de böyle isteriz. Peki, -cahil bir küçük Şark kadınını Andre Lhery'ye rey beyan ettiği için affedin- fakat vakayı bir kahraman kadın yahut bir kahraman kadın grubu etrafında çevirerek gayri şahsi bir roman yazdığınız takdirde bizim o kadar çok sevmiş olduğumuz şahsi hislerine tabi muharrir olmamak tehlikesine maruz kalmaz mısınız? Bu daha ziyade Medje'ye bir nevi devam, senelerle fasıladan sonra Şark'a bir dönüşünüz olsaydı...

Cenan sözünü kesti:

— Ben de kendisine tamamen bunu söyledim. Fakat o kadar fena bir şekilde karşılandım ki; bu kitap hakkındaki naçiz fikirlerimi izah etmeye artık cüret etmiyorum.

Andre gülerek cevap verdi:

— Fena karşılanmış, evet. Fakat buna rağmen kendimi sahneye çıkarmak kaydından sarf-ı nazar, her istediğinizi yapacağımı size vadetmedim mi? Şu hâlde, bilakis bana bugün fikirlerinizi teşrih edin. Bizi dinleyen hayalet hanımlar da belki düşüncelerini ilave etmeye muvafakat ederler...

Daha evvel de konuşmuş olan siyah çarşaflı hanım tekrar söze girişti:

— Bir Şark kadınının romanı yahut aşk kasidesi hiç değişmez.Bunlar daima pek çok mektup ve pek kısa buluşmalardır. Az çok tam aşk ve sonunda ölüm... Bazen, fakat nadiren, firar... Tabii bir yabancı ile aşktan, kendi varlığının şuurunu elde etmiş olan bugünkü münevver Şarklı kadının duymasına imkân olan yegâne aşktan bahsediyorum.

Andre, şöyle bir mukabelede bulundu:

— İsyan, sizi memleketinizin erkeklerine karşı ne kadar haksız ediyor. Sade tanıdıklanm arasında da bizden daha enteresan birçoklannı biliyorum.

Cenan söze kanştı:

— Kaçmak, hayır, sadece ölüm diyelim. Geçen gün Mösyö Lhery'ye teklif ettiğime dönüyorum, tamamıyla sahnede bulunmamak şartıyla kendi şahsi duygularını ifade etmeye müsaade edecek bir şekli niçin seçmemeli? Mesela şu şekli; kendisine bir kardeş gibi benzeyecek bir yabancı, onun gibi hayat tarafından şımartılmış bir adam ve kadınlar tarafından ziyadesiyle sevilmiş bir muharrir, kendisinin vaktiyle sevmiş bulunduğu İstanbul'a bir gün gelir. Burada gençliğini, heyecanlannı tekrar bulur mu? Cevap vermek size düşer, Mösyö Lhery. Hâlesiyle gözleri kamaşmış daha nice zavallı genç kadın gibi evvelce kendisine yazmış olan hemşirelerimizden biriyle burada karşılaşır. Ve o zaman, yirmi sene evvel aşk olacak olan şey kendisi için ancak bir sanatkâr tecessüsü olur, kendisini 1830'dan beri moda olan ve sonsuz aşklar ilham edici adamlardan biri hâlinde, tabii tasavvur etmem, sadece yeni ve nadir hisler kendisini eğlendiren bir artist yaparım. Bu sebeple, tehlikeli ve memnu oldukları için birbirini takip eden mülakatlan kabul eder. Bundan aşk değilse ne çıkabilir? Fakat kadına; ancak bir dilettante[1] olan ve bu işte ancak bir macera gören erkekte değil...

Çocukça bir sabırsızlık içinde ayağa kalkarak:

— Ah, hayır! dedi, hepiniz beni böyle dinliyor, bir bas bleu[2] gibi konuşturuyorsunuz... Bakın, kendimi gülünç hissediyorum. Böyle konuşacağıma köyümün bir başka raksını göstereyim; odalık kıyafetindeyim ve bu bana daha yakışacaktır. Sen Şahende, rica ederim, çobanlann, hani Mösyö Lhery gelmeden prova ettiğimiz, havasını çal...

---

1 Dilettante: İtalyanca bir kelimedir. Her şeye karşı heves, tecessüs ve alaka duyan, fakat bu alaka ve tecessüsü derinleştirmeyen insanlar hakkında kullanılır.

2 Harfiyyen manası, mavi çorap demektir. Bir miktar bilgisi ve daha ziyade iddiası olan kadınlar hakkında kullanılır.

Ve raksetmek üzere iki hemşiresinin ellerini tutmak istedi. Fakat hazır bulunanlar senaryonun sonunu isteyerek itiraz ettiler. Ve öteki iki sırmalı küçük huri kadar matemli hayaletler de onu tekrar oturtmaya çalıştılar.

— Oh, beni şimdi utandırıyorsunuz... Beni pek sıkıyorsunuz... Hikâyenin sonu mu?... Fakat o bitmişti gibi geliyor... Bir Müslüman kadının aşkının, kaçmaktan veya ölümden başka bir neticesi bulunmadığını demin söylememiş miydim? O hâlde? Benim kahramanım, ecnebiyi takip edemeyecek kadar mağrurdur. Böyle olunca da doğrudan doğruya bu adamdan değil, fakat eğer isterseniz daha ziyade aşkıyla hülyasına karşı hareket sayesinde bir teselli bulmak imkânını kendisine bırakmayan haremin bu kati nizamından dolayı ölecektir.

Andre, o konuşurken kendisine bakıyordu. Yüz senelik ziynetleri içinde odalık manzarası, söylediklerine daha garip ve beklenmedik bir mahiyet veriyordu. Koyu yeşil gözleri, arabesk tezyinatlı eski tavana doğru inatla bakıyordu ve bütün bu şeyleri güzel bir hikâye icat eden, fakat mevzula alakalı sayılmasına imkân bulunmayan bir kimsenin kayıtsızlığıyla söylüyordu... Ruhuna nüfuz etmek imkânsızdı.

Sonra, siyahlı hanımlann gitmelerini müteakip, iyi bir küçük arkadaş gibi tamamıyla sade ve emniyet dolu bir hareketle Andre'ye yaklaştı:

— İşte onlar gittiler. Söyleyin artık, neniz var?

— Nem mi var... İki kuzininiz bunu dinleyebilirler değil mi?

Cenan, biraz gücenmiş gibi bir eda ile cevap verdi:

— Elbette. Onlara karşı sizinle benim nasıl bir sırrımız olabilir? Size, başından beri her üçümüzün sizin için ancak bir ruh teşkil edeceğini söylemedim mi?

— Öyle ise söyleyeyim; şu var ki, size bakarken bir müşabehetten dolayı hem memnun hem de âdeta dehşete uğramış hâldeyim. Daha geçen gün, ilk defa olarak peçenizi kaldırdığınız zaman, karşınızda geri çekildiğimi görmediniz mi? Aynı yüz beyziliğini, aynı bakışı,

bir kına hattıyla birleştirmek âdetinde bulunduğu aynı kaşları bulmuştum. Hem de o zaman, şimdi bana onun yapmak âdeti olduğu gibi örgülü olarak gösterdiğiniz saçlannızı bilmiyordum...

— Sizin Necibe'nize ben benzemem!.. Ah, ben de sizin kadar heyecanlıyım emin olun!.. İnanın ki, beş yahut altı yıldan beri en aziz arzumu, teşkil ederdi.

Sakit, derin bir bakışla birbirlerine bakıyorlardı; sanki gözlerin daha geniş bir şekilde açılmalarına imkân vermek üzere Cenan'ın kaşları biraz kalkmıştı ve Andre muzlim deniz rengi gözlerinin parladıklarını görürken, gurubun tez başladığı bu haremde, bu mahzun tetkike hürmetkar, iki genç kadın geride duruyorlardı.

Cenan birdenbire dedi ki:

— Olduğunuz gibi kalın, kımıldamayın. Siz ikiniz de dostumuzu seyre gelin. Bu oturduğu yerden aldığı ışıkla kendisine verilse verilse otuz yaş verilir, değil mi?

Bazen vaki olduğu gibi yaşını tamamen unutmuş olan ve bu esnada hakikaten genç olmak hülyasını besleyen Andre için bu gaddar bir darbe oldu, hayatı ters tarafından inmeye başlamış bulunduğunu ve bunun hiçbir irade tarafından tersine çıkılmaz tek ve kati inişi teşkil ettiğini hatırladı. Kendi kendine; gençliğin ta kendisi olan bu garip küçükler yanında işim ne? Beni içine saldıklan macera ne derecede masum olursa olsun artık bana yaraşır bir macera değil, diye düşündü.

Kendilerini belki her zamana nispetle biraz soğukça terk ederek sonbahar gününün akşama yaklaştığı cesim şehirde yapayalnız ilerledi. Hayat tesadüflerinin kendisini Beyoğlu üzerinde oturduğu eve varmadan önce birbirlerinden ne kadar farklı mahalleler, ne kadar farklı halklar ve yükselen sokaklar ve tekrar inen sokaklar, sonra da bütün bir deniz kolu geçmesi icap ediyordu! Beyoğlu'ndaki evi kendisine gece başlangıcında her zamandan daha nefrete layık ve bomboş göründü...

Niçin evinde ateş, ışık yoktu? Bu işle ödevli olan Türk uşaklannı çağırdı. Onlann işlerini başarmak için acele eden Fransız uşağı ellerini havaya kaldırarak geldi.

— Hepsi bayram etmeye gittiler! Bu akşam Türklerin karnavalları başlıyor; kendilerini tutmaya imkân olmadı...

Ah, hakikaten unutmuştu; bu yıl ramazan ayının başlamasına tesadüf eden kasım bulunuyordu ve bu ramazan ayında her gün pek sıkı perhiz, fakat her gece masum eğlenceler ve donanma olurdu. Bunun üzerine bir çeyrek asır evvel, gençliğinde tanımış olduğu büyük şenliğin Hicret'in 1322. yılında hâlâ yapılmakta olup olmadığını anlamak üzere İstanbul'a bakan pencerelerinden birinin önüne gitti. Evet, bu oydu, hiçbir şey değişmemişti; orada, gecenin müphemliği içinde şehrin hiçbir yerle mukayese edilmez silueti her tarafından aynı zamanda aydınlanıyordu. İki yahut üç ışıklı taçlarını yakmaya başlayan bütün minareler havanın muhtelif yüksekliklerinde ateşten yüzükler takmış azim oklara benziyorlardı. Ve camiler üzerinde Arapça yazılar boşluklarda görülüyordu. Ya bu yazılar, uzaklıkta ve bu sis içinde, o derecede büyük ve sabittiler ki; kendilerinin burçlar gibi yıldızlardan vücuda getirilmiş bulunduklan söylenebilirdi. Bunun üzerine senenin geri kalan bütün kısmında sükût şehri olan İstanbul'un, ramazan gecelerinde musiki, şarkı ve raks dolu olduğunu hatırladı; gerçi hepsinin güneşin batmasıyla birlikte kafesleri arkasına girmesi icap ettiğinden, bu kalabalıklar arasında kadınlar, mutat hayalet şekilleriyle de hoş bir manzara arzeden kadınlar olmayacaktı. Fakat Asya'nın her köşesinden gelmiş bin türlü kıyafet ve eski tiyatrolar, kuklalar ve karagözler olacaktı. Esasen de herhangi bir tecavüze uğramak korkusu kadar sersemce anlayışsızlıktan dolayı Beyoğlu unsuru hiç temsil edilmeyecekti. Ve demin kendisini müteessir etmiş olan senelerin sayısını bir kere daha unutarak, Andre fesini tekrar giydi, Türk uşakları gibi suyun öbür tarafındaki bu donanmış şehirde Şark bayramı geçirmeye gitti.

2

Ramazanın dördüne tesadüf eden 12 Kasım, aylanndan beri aralannda tasavvur ettikleri ve hakikaten en tehlikeli teşebbüslerinden birini teşkil eden Necibe'nin mezarını

ziyaret günü oldu; bunu, güçlüğünden dolayı ve mezarlık gayetle uzakta bulunduğu için pek çok saat tahsisi gerektiği cihetle şimdiye kadar tehir etmişlerdi.

Bir gün evvel son talimatını verirken, Cenan kendisine; bu sabah o kadar güzel ve gökyüzü o kadar mavi ki; yarının da bize tebessüm edeceğini umuyorum, diye yazmıştı. Andre'ye gelince, o daima bu ziyaretin ekim ayının, nihayet tamamıyla bir cenup memleketi olan bu memlekette güneşin birdenbire bir kış bahçesi ılıklığı verdiği, bir yaz hissi telkin ettiği ve sonra şimalin ürpertisini derhâl getiren geceden evvel geçici bir an için gurup saatinde İstanbul'u pembeleştirdiği ve hele Anadolu tarafını daha latif bir pembeye boğduğu o hareketsiz ve yaza mütehassir günlerinden birinde vukua geleceğini tasavvur etmişti.

Fakat hayır, sabahleyin panjurları açıldığı zaman, gökyüzünü bulutlu ve muzlim gördü. Sükûn bulma ümidi olmamak şartıyla Karadeniz rüzgârları esecek demekti. Aynı saatte mahpus muhibbelerinin de güzel gözleriyle pencerelerinin kafesleri arkasından havayı endişe ile istintak etmeleri gerektiğini biliyordu.

Bununla beraber, tereddüde imkân yoktu. Bütün bu şeyleri belki de bir daha ele geçmeyecek bedava veya paralı suç ortaklıklarıyla tertip etmekte fevkalade güçlükler çekilmişti. Bu sebeple, kararlaşan saatte, bir buçukta, fesli ve elde teşbih, İstanbul'da, Sultan Fatih'te dört gün evvel kendisini odalık kıyafetinde kabul ettikleri evin kapısı önünde bulunuyordu. Kendilerini hazır, tepeden tırnağa kadar siyaha bürülü, yüzleri belli olmayacak surette kapalı buldu. Şahende Hanım, evin yüzü meçhul sahibi de kendilerine iltihak etmek istemişti; yani onu dört hayalet takibe hazırlanıyordu; yapılacak şeydeki cüretten dolayı biraz müteessir, biraz titreyen dört hayalet. Gerek arabacı ile gerek hesapta olmayan herhangi bir kimse ile konuşmak kendisine düşecek olan Andre; lisanından, belki kelimeleri bulmakta duyacağı tereddütten yahut yabancı şivesinden dolayı da endişe hissediyordu, zira bu iş pek tehlikeliydi.

— Size, hitap etmek ihtiyacında kalacağımız takdirde kullanmak üzere, bir Türk ismi lazım.

Andre dedi ki:

— Öyle ise daha fazlasını aramadan Arif ismini seçelim. Vaktiyle kendime Arif Efendi diye hitap ettirerek eğlenirdim. Bugün artık derece itibariyle yükselmiş olabilirim, Arif Bey olurum.

Bir an sonra, İstanbul'da emsali görülmemiş bir keyfiyet teşkil etmek üzere ecnebi ile dört Müslüman kadın, Arif Bey'le hareminin kadınları yolda, bir arada yürüyorlardı. İnsafsız bir rüzgâr gittikçe daha siyah bulutlar getiriyor, buz gibi bir rutubet dolaştırıyordu. Soğuktan donuyorlardı. Sade Melek neşeliydi ve mutat bir tabirle dostuna "iki gözüm, beyim, efendim", diye hitap ediyordu. Ve bugün küçük ölünün hatırası varlığının, önüne konmuş gibi hafızasında muannit şekilde hazır kaldığı için Andre, bu neşeden dolayı kendisine karşı iğbirar duyuyordu.

Zira arabalarının durduğu bir meydana varınca; biri beye ve diğeri dört hayalete mahsus olmak üzere iki arabaya bindiler, çünkü usul ve âdet, hareminin kadınlarıyla aynı arabaya bir erkeğin binmesine müsaade etmezdi.

Bu mevsimde kargalarla dolu olan siyah serviler altına, surlar haricindeki matemli yalnızlığa nihayet varmak için eski mutaassıp mahalleler arasından uzun bir yol takip etmek icap etti.

Edirnekapı ile Eyüp arası, azim Bizans surları önünde, vaktiyle kaldınmlı olan yolu geçmek artık imkânsız bir hâl almış bulunduğu için arabadan indiler. Yaya olarak bu harap surlann kenarından sükût içinde ilerlediler. Burada hâkim ve mutlak olan İslâm'ın varlığını zihinlere ihtar etmek üzere yıkıklardan, delinmiş kısımlardan İstanbul'un birtakım manzaralan görülüyordu; az çok uzakta selatin camilerinden bir tanesi, ihram şeklinde yükselmiş kubbeler, siyah gökyüzü altında beyaz, bezden bir demet ok gibi yükselen minareler görülüyordu.

Ve Andre'nin bu ruhani ziyareti ifa etmek üzere matem peçeleri örtmüş dört genç kadınla birlikte geçtiği

bu muhteşem matem yeri, tam da Necibe ile kendisinin bir çeyrek asır önce güpegündüz yaptıklan yegâne seyran yerini teşkil ediyordu. Her ikisi de o kadar genç ve birbirleriyle o derecede mest, tehlikeyi istihkar eden iki çocuk gibi buraya gelmeye cüret etmişlerdi; mevsimin hata eden bir zavallı an kuşunu dinlemek üzere soluk bir kış günü işte burada durmuşlardı; balmumu yüzlü bir Rum kızını, burada toprağa gömmüşlerdi... Ve işte bu fevkalade ehemmiyetsiz, fakat ikisinin de varlıklarında müstesna mahiyette ve bu ikisinden yaşamakta devam edenin hafızasında silinmez kudrette şeyler üzerinden bir çeyrek asır zaman geçmiş bulunuyordu.

Bizans surlarının kenarından giden yolu az sonra terk ettiler, ziyadesiyle karanlık bir kasım göğü altında, serviler arasında, mezarların sonsuzluğu ortasından geçerek tamamen ölülerin mülküne daldılar. Rusya rüzgârı kendilerine hiç merhamet etmiyor, yüzlerine çarpıyor, gittikçe daha soğuk bir rutubetle kendilerini sarıyordu. Önlerinde kargalar isticalsiz, sıçraşarak uçuşuyorlardı.

Necibe'nin taşları; henüz pek beyaz olan taşlar göründü ve bunları genç kadınlara gösterdi. İlkbaharda yaldızlanmış olan yazılar, yeni şaşaalarıyla hâlâ parlıyorlardı.

Bu hakir mermerlerden birkaç adım ötede, kendiliklerinden hareketsizlenerek, sevimli ziyaretçi hayaletler, İslam âdetiyle iki el açık ve bir inayet ister gibi uzatılmış küçük ölünün ruhu için derin bir huzû içinde duaya başladılar. Andre için bu yaptıkları o kadar beklenmedik ve o derecede müessir bir şeydi ki; gözlerini birdenbire yaşla dolmuş hissetti ve bunu göstermekten korkarak dua etmediği için geride kaldı.

İşte o kadar imkânsız görünen bu hülyayı, bu mezarı tamir ettirmek ve ona hürmet etmeye ve onu korumaya kadir başka Türk kadınlanna teslim etmek hülyasını gerçekleştirmiş bulunuyordu. Taze yaldızlarıyla mermerler tamamen ayakta ve sağlamdılar; uzun zaman metrûk kalmış olan bu zavallı küçük mezara getirilmiş hatıra perileri gibi Türk kadınlan da buradaydılar; kendisi de tam bir hürmet ve merhamet duygusu içinde onlarla birlikte bulunuyordu.

Fatiha'yı bitirince, parlak yazıyı okumak için yaklaştılar. İlk önce taşın üzerinden başlayarak eğik hatlar hâlinde toprağa doğru inen Arapça şiiri okudular. Sonra, tamamıyla aşağıda isim ve tarih: "11 Şaban 1297'de ölen Ali Cihangir Efendi kızı Necibe Hanım'ın ruhu için dua." Türklerin zıttına Çerkezlerin bir aile, yahut daha doğrusu bir kabile isimleri vardır. Ve burada Cenan, Necibe'nin aile ismine büyük bir alaka gösterdi.

— Fakat Cihangirler benim köyümde otururlar. Vaktiyle Kafkasya'dan benim cedlerimle birlikte gelmişler ve yanımızda da iki yüz yıldır bulunmaktadırlar.

Ancak bir ırk alametinden ibaret olunca pek şaşılacak bir keyfiyet teşkil eden benzeyişlerini, bu hâl daha iyi izah ediyordu; herhâlde eski zamanların bir prensinin fantezisi sebebiyle aynı kandan idiler. Kim bilir hangi esrarlı ve uzun zamandan beri toprak olmuş ced, o kadar farklı sınıflara mensup bulunan bu iki genç kadına, kim bilir kaç nesil evvelden bu eş gözleri, bu nadir ve pek güzel gözleri terk etmiş bulunuyordu.

Bir müddetten beri hareketsiz durmakta oldukları bu mezarlıkta bugün öldürücü bir soğuk vardı. Ve Zeynep'in göğsü, siyah örtüleri altında birdenbire yırtıcı bir öksürükle sarsıldı.

Dehşete düşen Andre:

— Haydi gidelim, yalvarırım gidelim. Hem artık çok hızlı yürüyelim, dedi.

Gitmeden önce hepsi de mezarın üstünün dolu bulunduğu küçük servi dallarından bir tane almak istemişlerdi. Daima hepsinin en az kapalısı olan Melek kendi dalını almak için eğildiği sırada gözlerinin yaşla dolu olduğunu Andre gördü ve sokakta deminki neşesini hemen affetti.

Beraber bulunmak tehlikesini beyhude yere uzatmamak için arabalarının önünde birbirlerinden ayrıldılar. Günün sonu yaklaşmakta bulunduğu için hareme dönüşleri Andre'ye endişeler veren bir keyfiyet teşkil ediyordu ve bu hususta kendisine kabil olduğu kadar çabuk malumat vermeyi vadettirdikten sonra Eyüp yoluyla gitti, onları ise arabacıları Edirnekapı tarafından götürdü.

Şimdi saat altıydı. Andre, Beyoğlu'nda evine dönmüştü. Ah, ne matemli bir akşamdı! Pencerelerinin camlan arkasından gece ile azim panoramanın silindiğini görüyor ve bu siliniş kendisine eski İstanbul'un, gençliğinin İstanbul'unun en ıstıraplı hatıralannı canlandınyordu. Gurubun sonu. Fakat bir ramazan gecesinin feerisi için minarelerin ateşten tekmil taçlarını yaktıkları saat henüz gelmemiş bulunuyordu. Minareler gökyüzünün hemen eş gümüşisinin üzerinde daha karanlık birer gümüşi hâlinde, henüz ancak belirmiş bulunuyorlardı. İstanbul çok kere vaki olduğu gibi kendisine silik ve kararsız bir hüviyet ve şekil içinde, uzaklarda seyahat ettiği sıralarda rüyalarına girdiği şekilde silik ve kararsız bir hâl içinde görünüyordu. Fakat hududun son kısmında, garba doğru, batmış bir güneşin son aksi olarak orada sürüklenmekte bulunan cüzi bir pembelik üzerinde, sarih bir şekilde ayrılmış siyah bir parça var gibiydi. Bu, büyük mezarlıkların servileriydi. Ve gözleri oraya dikili... Bu sonsuz sükût ve metrûklük ortasında, merhametten dolayı kaldırıp yaldızlattığım şu hakir mermer parçaları altında uyuyor diye düşündü.

Evet, mezar tamir edilmiş ve genç oldukları için dindara ne ihtimamlarının birkaç yıl daha devam etmesi imkânı bulunan Müslüman kadınlanna tevdi edilmişti. Fakat sonra? Hayatının bu devresinin, bu gençlik ve aşk hatırasının geçmiş zamanların ve herkes tarafından unutulmuş şeylerin uçurumuna gittikçe daha müthiş bir şekilde düşmesine, bu hâl mâni olacak mıydı? Esasen bu kadar eski ve bu kadar hürmete mazhar bulunan bu mezarlıkların kendileri de nasıl bir beka iddiası güdebilirlerdi? Her taraftan tehdit altında bulunan İslam komşu Asya'ya tekrar çekildiği zaman, yeni gelenler bu eski mezar kalabalığını ne yapacaklardı? Necibe'nin taşları, daha binlerce başka taşla birlikte o zaman gidecek, yok olacaktı...

Ve şimdi, o kadar uzun zaman daha sonraya bırakılmış olan bu vazifeyi ifa ettiği ve böyle söylemek caizse küçük ölüye karşı vazifesini ifa etmiş bulunduğu için kendisine bu aziz mazi ile son rabıtayı artık koparmış bulunmak gibi bir his geliyordu; şimdi her şey daha kati bir şekilde bitmişti...

Bu akşam İngiltere sefaretinde gitmesi gereken bir yemek ve balo vardı. Az sonra giyinmesi icap edecekti. Uşağı lambaları yakıyor ve kendisine frağını hazırlıyordu. Bu siyah çarşaflı küçük Türk kadınlarıyla servi ormanlarını ziyaretinden sonra ne mutlak bir devir, muhit, fikir değişmesiydi...

Gidip giyinmek üzere penceresinden ayrıldığı sırada kar parçalarının düşmeye başladıklarını gördü: İlk kar... Orada, büyük mezarlıkların yalnızlığı üzerine kar yağıyordu.

Hareme dönüşleri hakkında malumat almak üzere muhibbelerinden istemiş olduğu mektup kendisine ertesi sabah geldi:

"Ramazan, gecenin dokuzu

Dost Andre, sağ salim, fakat türlü müşkilat geçirdikten sonra döndük. Vakit pek geçti, müsait zamanının tam sonuydu, sonra suç ortağı muhibbelerimizden biri de dikkatsizlikle ağzından münasebetsiz bir şey kaçırmıştı. Vaziyet düzeltildi ama evin ihtiyar hanımlarıyla aksakallar bir şüphe içindeler.

Bize göstermiş olduğunuz emniyetten dolayı ta kalbimizden teşekkür. Şimdi bu mezar biraz da bize aittir ve siz memleketimizi terk ettikten sonra biz oraya sık sık dua etmeye gideceğiz.

Bu gece sizi kendimden ne kadar uzak hissediyorum ve hâlbuki siz ne kadar yakındasınız! Penceremden o tarafta, Beyoğlu'nda bulunduğunuz elçilik salonlarının ışığını görebiliyorum ve biz bu kadar mahzunken nasıl eğlenebildiğinizi kendi kendime düşünüyorum. Benim pek talepkâr olduğumu söyleyeceksiniz; hakikaten öyleyim, lakin kendim için değil, bir başkası için.

Şüphe yok ki; kadınlar ve çiçeklerle muhat ve gözler memnun, şu anda neşelisiniz. Ve biz pek az aydınlık, ılık ve muzlim bir haremde ağlıyoruz.

Hayatlarımıza ağlıyoruz. Ah, bu gece ne kadar hazin ve boş! Bu gece bütün başka gecelerden ziyade böyle.

Sizi bu kadar yakın ve bu kadar uzak hissetmek mi bizi daha bedbaht ediyor?"

Cenan

"Ve ben, Melek, size şimdi ne söyleyeceğim biliyor musunuz? Biz, bir serviden düşmüş üç küçük dal önünde ağlarken siz ışıklar içinde nasıl eğlenebiliyorsunuz? O küçük dallar Mekke tahtasından bir sandık içine konmuş bulunuyorlar. İnsana nüfuz eden, insana keder veren acı ve nemli bir kokusu var... Onları nereden almış olduğumuzu biliyorsunuz değil mi?

Ah, nasıl bu gece bir baloda bulunabiliyor ve yarattığımız ıstırapları, yolunuz üzerinde kırmış bulunduğunuz varlıkları hatırlamıyorsunuz? Biz, yabancı ve uzak hemşireler, bundan dolayı ağlarken, sizin bu şeyleri düşünmemenizi havsalama sığdıramıyorum..."

Melek

Dualardan, mukaddes kitapların okunmasından, bütün gün sürecek açlıktan ve bilhassa bu oruç ayının gecelerinde istisnai bir ehemmiyet alan cemiyet hayatından, günün açlığını telafi ettirmek üzere verilmekte olup daima birçok insanın davet edildikleri 'iftar' isimli büyük ziyafetlerden dolayı, ramazanın kendilerini evlerinde daha çok hapsedeceğini, ona bildirmişlerdi.

Ve işte bilakis, ramazan kendilerinin en garip tasavvurlarını, insanı dehşetten donduracak bir tasavvuru kolaylaştıracağa benziyordu. Bu tasavvur, Andre Lhery'yi bir kere Kasımpaşa'da, Cenan'ın evinde Madam Hüsnügül-'ün iki adım uzağında kabul etmekti!

İslam perhizi esnasında, İstanbul tanınmaz bir manzara iktisap eder. Gece şenlikler ve binlerce fener, halkla dolu sokaklar, ateşlerle taçlı camiler, havanın her tarafında, o zaman gökyüzünün ve gecenin tamamen rengini almış bulundukları için âdeta görülmez bir mahiyet alan minarelere istinat eden ışıklı büyük halkalar olur. Fakat buna mukabil, bütün gün boyunca da umumi bir uyku devam eder; Şark hayatı durmuştur, dükkânlar kapalıdır;

umumiyet itibariyle hiç boşalmayan sayısız küçük kahvelerde artık ne nargile, ne sohbet vardır; sadece, gece uykusuzluktan ve oruçtan yorgun düştükleri belli bir hâlde peykelere uzanmış uyuyan birkaç adam görülür ve güneş batmaya kadar evlerde dışanda olduğu kadar yorgun bir hâl vardır. Hususiyle hizmetkârların efendiler gibi ihtiyar oldukları Cenan'ın evinde herkes, sakalsız zencilerle rovelverleri kemerlerinde bıyıklı muhafızlara kadar herkes uyuyordu.

Bu havsalaya sığmaz iş için tespit edilmiş gün olan 12 Ramazan 1322 tarihinde musip bir keyfiyet teşkil etmek üzere gribe tutulmuş olan büyük anne ile büyük amcalar odalarından ayrılmıyorlardı, ümit edilmez bir keyfiyet olarak da Madam Hüsnügül bir iftar esnasında uğranmış bir hazımsızlık yüzünden iki günden beri yatağından çıkmamaktaydı.

Andre, tam saatiyle, tam dakikası, saniyesiyle ikide gelmekle mükellef bulunuyordu; cumba pencerelerinden görülmemek için duvarlann tam kenarından geçmek ve mutat işaretle ancak ilk katın kafeslerinden, beyaz bir mendil ucu gösterildiği takdirde büyük kapıya gelmek emrini almıştı. Bu sefer korkuyordu; o anın tehlikesinden dolayı değil, eğer yakalanırsa hasıl olacak Avrupa çapında, dünya çapında, rezaletten dolayı onlar için ve kendi şahsı için korkuyordu. Gözleri tetikte, ağır ağır yürüdü. İsabetli bir keyfiyet olmak üzere Cenan'ın evinin karşısında bir ev yoktu ve civardaki tekmil evler gibi o da bu taraftaki büyük mezarlığın karşısında idi; karşısında ancak eski servilerle mezarlar vardı; bugün ekim sisi ile örtülü bulunan bu boşluklardan hiçbir nazarın gelmesine imkân yoktu.

Beyaz işaret yerindeydi; artık çekilmek bahis mevzusu olamazdı. Başı eğik, bir uçuruma atılan insan gibi içeri girdi. Muazzam, eski üslupta, bugün silahlı ve yaldızlı muhafızlarından ari bir avlu. Sade siyah çarşaflı Melek vardı ve kendisine neşeli sesiyle:

— Çabuk, çabuk, koşun! dedi.

Bir merdivenin basamaklarını gayet istical içinde çıktılar, uzun dehlizleri rüzgâr gibi geçtiler, titreyerek beklemekte olan Cenan'ın dairesine hücum ettiler ve Cenan kapıyı üzerlerine iki kere kilitledi.

Derhâl bir kahkaha; pek yakın bir tehlike önlendikçe herkese ve her şeye karşı attıkları o çapkın gülüş. Ve Cenan, elinde tutmakta bulunduğu anahtarı hoş bir küçük zafer edasıyla gösteriyordu. Bir anahtar, bir kilit, bu bir haremde ne fesatlar dolu bir yenilikti! İfadesine nazaran bunu dünden beri elde etmişti ve bu muvaffakiyetin heyecanı içinde bulunuyordu. Kendisi, Cenan ve Zeynep, sonra da çarşafından kolayca sıyrılmış bulunan Melek, her üçü şiddetli oruçtan dolayı mutattan daha soluk benizliydiler. Esasen de kendilerini ancak odalık kıyafetiyle veya hayalet şeklinde görmüş bulunan Andre'ye tamamıyla yeni bir manzara ile görünüyorlardı; pek zarif Avrupalı kadın şeklinde saçlarını tanzim etmiş ve giyinmişlerdi; onlara şarklı hüviyeti verebilecek tek şey olmak üzere beyaz ve gümüş işlemeli gazdan küçücük Çerkezistan örtüleri omuzlarından sarkıyordu.

Andre:

— Evde hiç örtü kullanmadığınızı sanıyordum, dedi.

— Yok, yok, daima, fakat böyle ufağını kullanırız.

Kendisini ilk önce musiki salonuna soktular; burada tehlikeli sergüzeşte iştirake davet edilmiş bulunan başka üç kadın da onu beklemekte idiler. Matmazel Bonneau de SaintMiron, Melek'in sabık mürebbiyesi Matmazel Tardieu ve nihayet bir hayalet hanım, muallim mektebinden diplomalı olup bir Anadolu şehrindeki genç kızlara mahsus lisede felsefe profesörü bulunan Übeyde Hanım. Gelmek için duydukları istek ve hissettikleri korku arasında uzun zaman kararsız kalmış olan iki Fransız hiç de korkusuz değildiler. Ve Matmazel De SaintMiron'un kendi kendine; bu tarif edilmez felaketin, Andre Lhery'nin bizzat talebemin dairesinde bulunmasının ilk sebebi benim! der gibi bir hâli vardı. Bununla beraber konuştular, çünkü bunun için arzudan ölüyorlardı ve bu iki yan ihtiyar kız Andre'ye aynı zamanda yüksek ve masum birer

ruh sahibi göründüler. Esasen de seçkin ve pek ziyade irfanlı idiler, fakat 1904'de biraz eski hissi veren romansek bir heyecan içinde bulunuyorlardı. İsmini bildikleri ve kendilerini pek ziyade heyecanlandıran kitaptan Andre'ye bahsedebilecekleri kanaatiyle:

— 'Bezgin Kadınlar' ınızın birçok sayfası yazılmış bulunuyor, değil mi üstat? diye sordular.

Andre gülerek:

— Doğrusu hayır, tek satır bile yazılmış değil! cevabını verdi.

Pek tatlı olan başka seslerden sonra bile insanlık fevkinde bir musiki gibi daima hayret veren sesiyle Cenan dedi ki:

— Ben de bu vaziyeti tercih ediyorum. Bu kitabı bir kere gittikten sonra vücuda getirirsiniz; bu suretle de hiç değilse bir müddet için aramızda yine bir bağ teşkil eder. Vesikalar bulmaya ihtiyacınız olursa bize yazarsınız.

Andre, terbiye icabı hayalet hanıma bir kere sual tevcih etmek lüzumuna hükmederek talebeleri olan küçük Anadolu kızlarından memnun bulunup bulunmadığını en beylik bir eda ile sordu. Suali kadar beylik bir pedagok cevabı bekliyordu. Fakat siyah peçenin altından konuşan ciddi ve tatlı ses pek düzgün bir Fransızca ile beklemediği şeyler söyledi:

— Maalesef, pek memnunum. Fevkalade çabuk öğreniyorlar ve pek fazla zekiler. Yarının bu kadınlarına ıstırap mikrobunu aşılayacak aletlerden biri olduğum için müteessirim. Masum ninelerinden daha çabuk solacak olan bütün bu küçük çiçeklere acıyorum...

Bundan sonra ramazandan bahsedildi. Tabii bütün gün oruç, fakirler için küçük el işleri ve dinî kıraatler; bu kamer ayı esnasında bir Müslüman kadını tek satır atlamamak şartıyla bütün Kur'an'ını hatmetmekle mükelleftir; muvazenesizliklere ve imansızlığa rağmen İslâm'ın mukaddes kitabına hayranlıkla hürmetkâr bulunan bu üç genç kadın, bu hususta kusur etmemeye ihtimam gösterirlerdi. Ve Kur'anlan orada, varılmış yeşil bir kurdele ile işaretli olarak duruyordu.

Sonra, güneş batınca, iftarlar oluyordu. Selamlıkta erkeklerin iftan ki; bunu davetlilerin, efendilerin ve uşakların, her biri mihraplı halı üzerine eğilmiş olarak büyük salonda toplandıkları bir ibadet takip ediyordu. Söylendiğine göre; Cenan'ın evinde her akşam bu ibadetin duası, yegâne genç olup büyük sesi bütün evi dolduran bahçıvanlardan biri tarafından yapılıyordu.

Haremde de kadınların iftan oluyordu.

Zeynep dedi ki:

— Tasavvuf duyguları ruhlarımızın derinliklerinde uyanmış bulunduğu ve temas edilen meseleleri hayat ve ölüm meseleleri teşkil ettiği için genç Türk kadınlarının bu toplantıları nadiren hafif bir mahiyet arz eder. Başlangıçta daima aynı hararet, aynı humma vardır. Ve daima bütün naslar ve bütün felsefeler hakkında iki saatlik münakaşalardan sonra ancak hafif, aciz ve biçare mahluklar olduğumuz emniyeti içinde, aynı noktada buluştuğumuz zaman, aynı hüznün, aynı nevminin içine düşeriz. Fakat ümit, o derecede inatçı bir duygudur ki; ertesi günü erişilmez gayeyi yine elde etmeye çalışmak üzere bir başka yol takip etmek kudretine sahip bulunuruz.

Melek ilave etti:

— Biz genç Türk kadınları, susuzluklara, soğuklara ve hatta mükerrer kesimlere rağmen filiz veren, mukavemet gösterip yayılan gayet fena bir nebatın bir avuç tohumuyuz.

Cenan dedi ki:

— Evet, fakat bizi iki neve ayırmak mümkündür. Ölmemek için bütün avunmak, unutmak fırsatlarını arayıp yakalayanlar. Ve daha kuvvetli olup mesela kuzinimiz Cavide gibi hayır işlerine iltia edenler. Bilmiyorum sizin memleketinizde rahibeler, onun kadar ve daha fazla feragatle iyilik ederler mi? Haremlerimizde ona müsavi olan daha pek çoklan da vardır. Gerçi tamamıyla gizli çalışmaya mecburdurlar. Hayır cemiyetleri vücude getirmeye gelince; bu katiyyen memnudur, çünkü bedbinliklerimizi,

muvazenesizliklerimizi ve şüphelerimizi kendilerine aşılarız korkusuyla efendilerimiz, halk kadınlanyla bu temasları tasvip etmezler.

Ani müdahaleler hususiyetini teşkil eden Melek, büyük alarm takdirinde gizleneceği yeri Andre'ye tecrübe ettirmeyi teklif etti. Bu, üzerinde bir tablo bulunan ve ipek kumaşlarla örtülü bir sehpanın arkasıydı.

Fakat aynı zamanda da dedi ki:

— Bu fazla bir ihtiyattır. Bu esnada ailenin yegâne sağlam adamı babamdır ve Yıldız'ı ancak akşam topundan sonra terk edecektir.

Andre:

— Öyle ama ya hatırda olmayan bir şey kendisini vaktinden evvel getirirse? mukabelesinde bulundu.

— Ancak şu var ki, bir hareme haber verilmeden girilmez. Kendisine bir Türk hanımının, Übeyde Hanım'ın burada misafir bulunduğunu söyletiriz ve kapımızı açmaktan çekinir. Lazım gelen şekilde hareket edilecek olunca bu küçük bir mesele değildir... Hayır, bütün güçlük biraz sonraki çıkışınızdadır.

Piyanonun üzerinde Cenan'ın yeni vücuda getirmiş olduğu bir noktürnün notası sürünüyordu ve onu ancak uzaktan, gece Boğaziçi'nde pencereleri altından geçerken dinlemiş olan Andre, eseri kendisi için çaldırmak isterdi. Fakat hayır, ramazanda musiki yapılmasına hemen hemen hiç cüret edilmeyen bir şeydi ve sonra uykusu, bu esnada o kadar lüzumlu bulunan büyük evi bu uykusundan uyandırmak ne büyük bir ihtiyatsızlık olurdu.

Cenan ise dostunun bir kere genç kızlığına ait yazı masasına, gözlerinde onun ancak hayalî bir şahsiyet olduğu sırada kendisini düşünerek rüznamesini vaktiyle yazdığı yazı masasına yazı yazmak üzere eğilmesini istiyordu. Bunun üzerine Andre'yi içinde her şeyin beyaz, müzeyyen ve pek yeni olduğu büyük odaya götürdüler. Andre, daima kapalı kafes ve panjurlar arkasından onlann çocukluklannın aşinası olup şüphesiz ki; solgun ve

ağır ihtiyarlığın da gelip yavaş yavaş solduracağı manzaralara, her yaştan servilere, mezar taşlarına, aşağıda bir uçurumda gibi bugün soluk ve ağır ve bir kalay sathına müşabih olan Haliç'e, sonra ötede kış sinesine boğulmuş bulunan İstanbul'a, onlarla birlikte bakmak mecburiyetinde kaldı. İçeri tarafa bakan pencerelerden de duvarları pek yüksek olan eski bahçeye bakması icap etti. Burasını Cenan vaktiyle: "O kadar bomboş bir bahçe ki, insan içinde başı örtüsüz gezebilir. Esasen de ne zaman insek bahçıvanları uzaklaştırmak üzere zencilerimiz hazırdır." diye tarif etmişti.

Hakikaten de çınarların yaprakları dökülmüş, hazin bir şekilde gümüşi renkli azim dallarıyla birbirlerine sarıldıkları derinliklerinde bu bahçe, gizli bir orman hüviyeti alıyordu. Orada hiç kimse tarafından görülmemek şartıyla dolaşabilmeleri kabildi.

Gözlerinin görmesi o kadar memnu olmasına rağmen bu evi tanımasına imkân veren bütün bu cüretlere, Andre minnet duyuyordu... Gezgin hayatının sonlarında tanımış olduğu ve bizzarure ebediyen terk edeceği bu birkaç aylık zavallı küçük dostlar! Hiç değilse bu suretle kendilerini düşüneceği zaman mahpus yaşadıklan yerin dekoru hafızasında sarih bir şekilde görünecekti...

Artık gitmesinin zamanı, pek nazik zaman gelmiş bulunuyordu. Onların aralarında vaziyetin inanılmaz mahiyetini, Andre âdeta unutmuştu; şimdi çıkma vakti gelince, mahreci kendisi geçtikten sonra daralmış ve iğnelerle dolmuş bir kapana canlı canlı girmiş olmak hissini yeniden duyuyordu.

Birçok istikşaf dolaşması yaptılar; her şey muvafık hissini veriyordu. Fazla olan yegâne şahıs, büyük avluyu fazla bir inatla muhafaza eden Yusuf isimli bir zenciydi. Kendisi için derhâl uzun ve acele bir iş tasavvur etmek lazım geliyordu.

Melek birdenbire dedi ki:

— Buldum! Saklandığınız yere girin Andre. Kendisini buraya getireceğiz, işin en mükemmel tarafı bu olacak.

Ve Yusuf gelince:

— Yusuf'çuğum, pek acele bir iş. Bir kart üzerine ismini yazacağım bir yeni kitabı, bize satın almak üzere hemen Beyoğlu'na çık. İcap ederse Beyoğlu'nun bütün kitapçılanna uğrarsın, fakat katiyyen eli boş dönme!

Ve gülmeden şunları yazdı; 'Les desenchantees' Andre Lhery'nin son romanı.

Kendilerini başka yerlerde meşgul etmek üzere şuna buna verilmiş son emirleri müteakip koridorlarda bir kere daha dolaştı; sonra gelip Andre'yi elinden tuttu, delice bir sürükleyişle aşağı indirdi ve biraz asabi bir eda ile dışarı itti.

Andre, eski duvarların kenarlanna sokula sokula ve belki fazla bir gürültü ile kapanmış olan bu kapının arkasından rovelverler ve bastonlarla koşacak bir sürü zenciye yol vermek üzere tekrar açılıp açılmayacağını kendi kendine sora sora yürüyüp uzaklaştı.

Ertesi gün, o küçük Çerkezistan örtüleri hususundaki yalanlannı kendisine itiraf ettiler. Evde başlanna hiç örtü koymazlardı. Fakat bir Müslüman kadın için bir erkeğe bütün saçını ve hele ensesini göstermek yüzünü göstermekten de daha uygunsuzdu ve buna cesaret edememişlerdi.

3

14 Ramazan 1322 (22 Kasım 1904)

Cenan'dan Andre'ye

"Dostumuz, biliyorsunuz ki, yann ramazanın on beşidir ve bütün Türk hanımlan gezmeye çıkarlar. İstanbul'da, Bayazıtla Şehzadebaşı'nın arasında ikiden dörde kadar devam eden seyrana gelmeyecek misiniz?

Şu anda iftarlarımızla pek meşgulüz, fakat yakında Anadolu tarafında birlikte yapılacak güzel bir seyran tertibini düşünüyoruz; fikri Melek buldu ve göreceksiniz her şey ne kadar iyi tertip edilecek."

Cenan

O yann da Iodos ve güzel sonbahar güneşi, ılıklığın ve aydınlığın sarhoşluğu, böyle bir hürriyete yılda ancak iki üç gün malik bulunan güzel yaşmaklılar için pek istenecek bir hava vardı. Ve yaşmaklılar tabiidir ki, bu seyranı arabacının yanında bir harem ağasıyla yaparlardı; fakat istorları kaldırmak, camları indirmek ve adi günlerde memnu bir keyfiyet teşkil etmek üzere birbirlerini seyretmek için uzun uzun durmak hakkına sahiptiler. Bu Bayazıt'tan Şehzadebaşı'na kadar İstanbul'un merkezinde, tam Türk muhitinde, azim camilerin kenarlanndan giden eski yollardan ve ölülere mahsus kalabalık mekânlardan ve mukaddes çeşmelerden takriben bir kilometrelik mesafeydi. Umumiyetle sakin ve hâlleri modern zarafetlere o derecede aykın olan bu mahallelerde ramazanın yansında toplanan bu araba zincirleri mantığa ne kadar aykırıydı! Durmuş yahut küçük adımlarla ilerleyen yüzlerce kupa arabası ve lando; büyük şehrin bütün mahallelerinden, hatta Boğaziçi boyunca dizilmiş saraylardan arabalar gelmişti. Ve bunların içinde hep gayetle müzeyyen olan kadınlar vardı. Ve yüzlerinde yüzün geri kalan kısmını keşfettirecek kadar ince olup yüzü gözlere kadar kapayan yaşmaklan vardı. Haremlerin bütün dilberleri, pembe ve sanşın Çerkez kadınlarıyla esmer ve soluk Türk kadınları bugün istisnai olarak görülüyorlardı. Açık araba kapıları önünde pek az erkek dolaşıyordu ve Avrupalı tek erkek yoktu. Köprünün öbür tarafında, Beyoğlu'nda, İstanbul'da neler geçtiği daima meçhul kalır.

Andre, kendisinin hoşuna gitmek üzere büyük tuvalet yapacaklarını bildirmiş olan üç dostunu aradı; onlan uzun zaman bulmaya çalıştı, fakat o kadar kalabalık vardı ki, kendilerini keşfedemedi. Gezen kadınlann kıskanç haremlerin yolunu tuttukları sırada, oradan biraz üzgün aynldı. Ve bu tatlı günde huzur ve memnuniyetten gülümseyen ve bir kere sokakta gezinmek sevincini, bu kadar masumane ifade eden bu kadar çok güzel gözün bakışına rastlamış olmak kendisine mahpusluklarının öldürücü sıkıntısını, bu akşam her zamandan daha iyi anlatmış bulunuyordu.

4

Onlar, Marmara sahilinde, Anadolu kıyısında, tenha ve Boğaziçi'ni harap eden rüzgârdan ifadelerine göre gayet mahfuz ve bir portakal bahçesi kadar ılık bir küçük plaj biliyorlardı. Bu civarda oturmakta olup onları bütün gün alıkoyduğunu katiyetle söyleyerek inanılır bir yalan temin etmeyi taahhüt eden bir muhibbeleri de vardı. Bu sebeple son ve kati aynlık olması da mümkün bulunan yakın aynlıktan önce, o tarafta birlikte bir seyranda bulunmaya karar vermişlerdi. Andre, az sonra Fransa'ya gitmek üzere iki aylık bir mezuniyet almaya karar vermiş bulunuyordu; Cenan soğuklar mevsimini büyük annesiyle birlikte Pınarbaşı'ndaki mülkünde geçirmeye gidecekti; birbirlerini görmeleri ancak gelecek senenin ilkbahannda kabil olacaktı ve bu günden o zamana kadar ne çok dram olabilirdi...

Tesadüf, bin kombinezon ve hile ile bu seyran için seçilmiş günü teşkil eden 12 Aralık 1904 Pazar'ını bu değişik iklimde birdenbire tam kış ortasında, iki kar devresi arasında yazı getiren ihtişam günlerinden biri yapacaktı. Anadolu iskelelerine küçük vapurlann gittiği Haliç Köprüsü üzerinde, tam öğle güneşi altında buluştular, fakat birbirlerini tanımayan seyyahlar hâlinde hiçbir şey belli etmediler, sanki tesadüfen aynı vapura bindiler ve orada üçlüler, zencilerini ve zenciyelerine izin vererek Müslüman kadınlarına mahsus harem kısmına pek tabii ve dürüst bir şekilde yerleştiler.

Havanın fevkalade güzelliğinden, bugün karşı sahilde gezinmeye giden müthiş bir kalabalık vardı. Onlarla birlikte elli kadar hayalet hanım da gitmişti ve Üsküdar iskelesine çıkıldığı zaman, bir arada karaya çıkan bu elli kadar siyah peçe arasında şaşıran Andre, ilk önce yanlış bir iz takip etti, üç başka hanımı takibe kalktı ve korkunç bir rezalet çıkarmak tehlikesi atlattı. İsabet ki, bunların ötede yürümekte olan küçük üçlere nispetle daha az zarif bir edalan vardı ve hakikilerle buluşmak üzere bunları ilk yolun dönemecinde bırakarak Andre, üç dostuyla bu sefer artık, hata etmeksizin buluştu.

Bir kira arabası tuttular ve sayfiyelerde caiz bulunduğu şekilde bu sefer dört kişiye tek araba tuttular. O bey olduğu için Garp fikirlerimizin zıttına olmak üzere şeref mevkisine, solunda Cenan bulunduğu hâlde oturdu, Zeynep'le Melek de karşılarına oturdular. Ve beygirler dörtnala hareket edince, pek iyi oynanan oyundan, dolayı, bu akşama kadar kazanılmış hürriyetten dolayı, gençliklerinden, berrak havadan dolayı ve uzak, mavi ufuklardan dolayı peçelerinin altından üçü de kahkahalarla güldüler. Esasen de muzlim buhranları arasında, hatta ıstırabını ve ölüm arzusunu unutmayı bilen Zeynep de dahil olmak şartıyla her üçü de çocukça prestije layık bir neşeye sahiptiler. Her şeyi, mutlak mahpusluğu, sürgünü ve belki daha da şiddetli başka cezaları mütebessim bir istihfaf rahatlığı içinde hakir görüyorlardı.

Marmara sahilinde uzaklaşıldığı nispette Boğaziçi'nin hiç kesilmeyen rüzgârı kendini gittikçe az hissettiriyordu. Küçük koyları pek uzaktı, fakat havası tahmin etmiş olduklan gibi ılıktı ve ne kadar sakin, mutlak metrûklüğü içinde kendileri için ne derecede emniyet verici bir hâli vardı! Tam cenuba doğru açılıyordu ve minyatür hâlinde bir kumsal kendisini mahsus yapılmış bir melce gibi ihata ediyordu. Bu ince kum üzerinde, insan sanki bir haremin kapalı bahçesindeymiş gibi kendisini bakışlardan mahfuz hissediyordu. Ufkun nihayetinde Asya dağlarının hattıyla tek gemisiz, tek buruşuksuz olarak Marmara'dan, eylülün sükûn bulmuş güzel günlerinde olduğu gibi tamamıyla hareketsiz bir Marmara'dan başka insan hiçbir şey görmüyordu; fakat belki de bu Marmara'nın mavisi fazla soluktu, çünkü güneşe rağmen, bu solukluk bir kış hüznü getiriyordu; eritilmiş ve soğuklaşan bir gümüş yığını denebilirdi. Ve ta ötedeki dağlann şimdiden göz kamaştıran karlan mevcut bulunuyordu.

Küçük kayalığa çıkınca, etrafta yayılan biraz çıplak ve mahzun ovada tek canlı mahluk görülmüyordu. Bu sebeple, peçelerini saçlara kadar kaldırarak her üçü de aynı hava ile mest oldular; biraz sararmış olan pek genç yüzlerini Andre, hiçbir zaman güneş altında, açık havada görmemişti;

hareketin çılgınca tehlikelerine ve akşam dönüşündeki tehlikelere rağmen, kendilerini birlikte hiçbir zaman bu derecede emin hissetmemişlerdi.

İlk önce İstanbul'un meşhur tatlıcısından geçerken almış oldukları şekerleri yemek üzere yere oturdular. Sonra da bu öğleden sonra geçecek zaman için gizli ikametgâhları bulunan sevimli koyun bütün köşelerini ziyaret ve tetkik ettiler. Bu kadar inanılmaz derecede güneşli ve Rusya'dan gelme iki fırtına arasında bu derecede güzel olabilişi âdeta endişe veren bu adeta eylül gününde pek ayrı âlemlerden gelmiş olup alın yazıları bakımından birbirleriyle hiç karşılaşmamaya vaktiyle mahkûm görünmüş olan bu insanlan hayret verecek şartlar, iradeler ve cüretler yardımı birleştirmiş bulunuyordu. Ve öbür gün Makedonya'daki sarayına gidecek olan bu Cenan'ın gözlerine, tebessümüne bakarken, Andre, bu anın malik bulunduğu bütün nadir ve bir daha bulunmaz şeyi hissediyordu; burada, bu denizin kışa mahsus solgunluğu karşısında birleşmek üzere giderilmesi gereken imkânsızlıklar yine yarın ve daima meydana çıkacaklardı. Kim bilir, belki artık hiç görüşülmeyecekti, hiç olmazsa bu kadar emniyetle ve neşeli bir kalple görüşülmeyecekti; şu hâlde bu hayatta, pek süratli bir unutmaya karşı imkân nispetinde kaydedilmesi, hafızaya hakedilmesi, müdafaa edilmesi gereken bir saatti...

Tehlikeleri daha uzaktan haber vermek üzere içlerinden biri, münavebe ile küçücük kayalığa çıkıyordu. Ve nöbette bulunduğu sırada Zeynep deniz boyunca, kendi de peçeleri kaldırılmış üç hanım refakatinde olduğu hâlde bir Türk'ün gelmekte bulunduğunu haber verdi. Bunun tehlikeli olmadığına, tesadüfü sükûnetle kabule cesaret edilebileceğine hükmettiler; sade siyah gazleri bir müddet için yüzlerine indirdiler. Türk, herhâlde harem'inin hanımlarını gezdiren hakiki bir bey, geçtiği zaman Andre'den dolayı o üç hanım da peçelerini indirmişlerdi; fakat iki erkek birbirlerine dikkatsiz bir şekilde, her iki taraf öbür taraf hakkında bir şüphe duymaksızın baktılar.

Meçhul adam, bu koyda rastlanmış bulunan bu hanımlan aynı ailenin efradı olarak kabul etmekte tereddüt etmemişti.

Sanki istendiği şekilde tanzim edilmiş olup Marmara'nın sakin dalgasının kumun üzerine itina ile bir hat şeklinde tanzim etmiş bulunduğu yamyassı küçük çakıllar Andre'-ye birdenbire çocukluğunun bir oyununu hatırlattı; bunun üzerine üç muhibbesine, bu çakılları denizin düz sathı üzerinde daldınp daldırıp sıçratmak şartıyla atmak usulünü anlattı ve onlar bu işe ihtirasla, fakat muvaffak da olmaksızın giriştiler... ya Rabbi, bu üç zavallı karışık mahluk ve bilhassa hayatını mahvetmek için o kadar gayret sarf etmiş olan bu Cenan, bugün ne kadar çocuk, neşeli ve sadeydiler.

Bu eşsiz saatten sonra kendilerini uzakta, tekrar Üsküdar'a götürmek üzere bekleyen arabalanna gidip bindiler. Tabiidir ki, vapurda artık birbirlerini tanımıyorlardı. Fakat kısa vapur yolculuğu esnasında, berrak gecelerin ışığı içinde İstanbul'un muhteşem bir şekilde yeniden meydana çıkışını, aynı zamanda seyrettiler. Karşıdan, set set görünen bir İstanbul. İlk önce Marmara'nın tamamıyla pembe gümüşten sathının sardığı eski sarayın mazgallı haşin surları; sonra da farklı bir pembenin, yine bir aralık, fakat denizinkinden daha az gümüşlü, daha az soluk, daha ziyade altına çalan bir pembe üzerinde şekil alan minare ve kubbelerin birbirlerine karışışları...

5

Ertesi gün, Cenan'dan Andre'ye

"Bir kere daha kurtulduk! Dönüşte korkunç güçlüklere uğradık; fakat şimdi evde sükûnet var... Gelirken İstanbul'umuz ne kadar güzeldi, dikkat ettiniz mi?

Bugün yağmur, erimiş kar camlanmıza çarpıyor, buz kesilmiş rüzgâr kapılanmız altında hazin bir ney çalıyor. Eğer bu hava dünden meydana çıkmış bulunsaydı ne kadar bedbaht olurduk! Seyranımız maziye intikal etmiş

ve bundan bize sanki güzel bir rüyanın hatırası kalmış bulunurken, Karadeniz'in bütün fırtınalan seslenebilirler...

Andre, benim hareketimden önce birbirimizi görmeyeceğiz, şartlar İstanbul'da bir buluşma hazırlamaya artık müsaade etmiyor; bu sebeple size şüphesiz ki, ilkbahara kadar işte veda ediyorum. Fakat sizden bir inayet olarak rica ettiğim bir şey yapmak ister misiniz? Bir aya kadar Fransa'ya gittiğiniz sırada, mademki vapurla gideceksiniz, beraberinize bir fes alın ve Selanik yolunu seçin. Selanik'te bazen birkaç saat durulur ve sizinle orada karşılaşmak benim için mümkündür. Zencilerimden biri size gelip tertip edilmiş şeyi bildirecektir. Bunu benden esirgemeyin.

Memleketinizde saadet size refakat etsin, Andre."

Cenan

Cenan gittikten sonra Andre, beş hafta daha İstanbul'da kaldı ve Zeynep'le Melek'i tekrar gördü. İki aylık izini geçirmek zamanı gelince, fesini alarak söylenen yoldan gitti; fakat Selanik'te hiçbir zenci vapura gelmedi. Bu hayal sükûtiyle neticelenmiş intizardan dolayı, aynı zamanda Necibe'nin bu şehir üstünde ve etrafındaki çıplak dağlarda kanat germekte olan hatırasından dolayı, bu uğrayış kendisi için pek hüzünlü oldu.

Ve şimdiki muhibbesi hakkında hiçbir şey öğrenmeden tekrar hareket etti.

Fransa'ya muvasalatından birkaç gün sonra Cenan'dan şu mektubu aldı:

Selanik yakınında Pınarbaşı, (Ocak 1905)

"Burada o kadar muhafaza altındayım ki; size şimdi yazacak olduğum şeyi ne zaman ve kimin vasıtasıyla postaya attırabileceğimi bilmiyorum.

Uzaktasınız ve tekrar gelip gelmeyeceğiniz malum değildir. Kuzinlerim vedamızı ve siz gideli mahzunluklannı bana hikâye ettiler. Dünyada, kaderleri ıstırabı, kendilerine yaklaşan her şeye geçen bir ıstırabı varlıklannda sürüklemek olan insanlar bulunması, düşünülürse pek garip bir şey, Andre! Siz böylesiniz ve bu sizin kabahatiniz değildir.

Fevkalade karışık yahut belki fevkalade sade ıstıraplarla muzdarip bulunuyorsunuz. Fakat muzdaripsiniz; ruhunuzun kımıldanışları daima ıstırapla neticeleniyor. İnsan size yaklaşıyor; size karşı kin duyuyor veya sizi seviyor. Ve eğer sizi severse insan sizinle beraber, sizin vasıtanızla sizden dolayı ıstırap çekiyor. Bu İstanbul kızlarının hayatlarında bu yıl bir ışık, pek geçici bir ışık oldunuz. Bunun böyle olacağını onlar evvelden biliyorlardı. Ve şimdi tekrar düştükleri geceden dolayı muzdariptirler.

Benim için ne olduğunuzu, belki bir gün size söylerim. Benim ıstırabım gitmiş olmanızdan ziyade size tesadüf etmiş bulunmamdan ileri gelmektedir.

Siz, Selanik'ten geçerken bir mülakat hazırlamamış bulunduğum için bana şüphesiz ki, danıldınız. Necibeniz'in zamanında olduğu kadar bomboş bulunan şehir haricinde bu imkânsız bir şey değildi. Birkaç veda kelimesi teati etmek, bir el sıkmak için on dakikamız olabilirdi. Gerçi bundan dolayı kederim hafiflemezdi, bilakis. Kendime ait sebeplerden dolayı bundan çekindim. Fakat beni durdurabilmiş olan şey tehlike korkusu değildir, o katiyyen değil! Eğer size gitmek için ölümün dönüş yolum üzerinde pusu kurmuş bulunduğunu bilseydim yine tereddüt etmez, endişeye kapılmazdım ve kalbimin size söylemesini istediğim şekilde, size kalbimden veda etmek üzere gelirdim Andre. Bugünün Türk kadınları olan bizler ölümden korkmayız. Bizi, aşk ölüme doğru itmez mi? Bizim için aşk, hayatın ne zaman arkadaşı olmuştur?"

Cenan

Ve bu mektubu Fransa'ya yollamakla ödevlendirilmiş bulunan Melek, aynı zarfın içine hatırına gelen bu mülahazaları ilave etmişti:

"Sizi uzun zaman düşünürken ıstırabınızın sebeplerinden birçoğunu bulduğuma eminim, dostumuz. Oh, şimdi emin olun ki, sizi tanıyorum! Evvela her şeyi daima ebedileştirmek istiyorsunuz ve kendi kendinize: Bu bitecek. dediğiniz için de tam bir şekilde hiçbir şeyden asla istifade etmiyorsunuz. Sonra hayat sizi o kadar nimete mazhar

etmiş, ellerinizden o kadar çok iyi şeyler, yalnız bir tanesi bir başkasının saadetine kifayet edecek olan o kadar çok iyi şey geçmiş ki; bunların çokluğundan dolayı cümlesini düşürmüşsünüz. Fakat, en büyük talihsizliğiniz, sizi fazla sevmiş ve bunu fazla söylemiş olmaları; içinde göründüğünüz varlıklar için elzem bulunduğunuzu size çok fazla hissettirmişler; daima sizin önünüze gelmişler; hiçbir hissin yolunda herhangi bir adım atmaya hiçbir zaman ihtiyacınız olmamış. Her seferinde beklemişsiniz! Şimdi kendi kendinizi sevmediğiniz ve sevilmenize müsaade ettiğiniz için her şeyin boş olduğunu hissediyorsunuz. İnanın bana, sayısız âşıklarınızdan herhangi birini siz de artık seviniz ve bu suretle nasıl şifa bulacağınızı göreceksiniz."

Melek

Cenan'ın mektubu Andre'nin hoşuna gitmedi ve bunun kâfi derecede tabii olmadığına hükmetti. Kendi kendine diyordu ki: "Eğer muhabbeti bu kadar derin olsaydı, her şeyden evvel ve her şeye rağmen bana ister İstanbul'da, ister Selanik'te veda etmek isterdi; bu sözlerin içinde edebiyat var." Kendisini hayal sukûtuna uğramış hissediyordu. Cenan'a karşı emniyeti sarsılmıştı ve bundan dolayı muzdaripti. Onun Şarklı bir kadın olduğunu, bir Avrupalı kadından her şeyde daha müfrit, anlaşılması da çok daha müşkül olduğunu unutuyordu.

Cevabında bazen de yaptığı gibi ona çocuk muamelesi edecek: "Kendisiyle beraber ıstırabı sürükleyen bir mahluk! Şu hâlde bizzat kendiniz de 1830'dan beri modası geçmiş olduğunu söylediğiniz felaketler getirici erkeğinize işte dönmüş bulunuyoruz!" demek üzere oldu. Fakat çok uzağa gitmekten korktu ve kendisini böyle yollamak suretiyle pek müteessir etmiş bulunduğunu söyleyerek ciddi bir eda ile cevap verdi.

Pınarbaşı'nda, sarayı set set duvarlar arkasındaki dilberle doğrudan doğruya hiçbir muhabere kabil değildi; her şeyin İstanbul'la, Zeynep veya Melek ve daha başka birçok suç ortağının vasıtasıyla yollanması gerekiyordu.

Üç hafta nihayetinde, Zeynep'in bir mektubu içinde şu birkaç satırlık tezkereyi buldu:

"Ben sizin yanınızda hiçbir şey değilken söyleyebileceğim yahut yapabileceğim herhangi bir şeyle sizi nasıl yaralayabilirim, Andre? Bütün düşüncemin, bütün muhabbetimin ayaklarınızın çiğneyebileceği hakir bir şey olduğunu bilmez misiniz? Şekilleriyle henüz hep güzel olup ayaklarınızın üzerinde yürümek hakkına sahip bulunduğunuz uzun bir eski halı. İşte ben buyum, böyle iken bana karşı danlabiliyor, hiddetlenebiliyorsunuz öyle mi?"

Cenan

Bu mektubun içinde tekrar tamamıyla Şarklı olmuştu ve bundan memnun kalıp teessür duyan Andre, bu defa tatlı bir muhabbet heyecanı içinde kendisine derhâl yazdı. Çünkü Zeynep de aynca:

"Cenan orada hasta. Devam edip giden büyük annemizi endişelendirmekte olan asabı bir humma içinde, hekim de bu hâlin sebebini kestiremiyormuş." sözlerini ilave etmiş bulunuyordu.

Haftalar sonra Cenan kendisine yine pek kısa ve evvelki kadar Şark üslubunda olan şu küçük mektupla teşekkür etti.

Pınarbaşı, 21 Şubat 1905

"Günlerden beri, bana şifa verecek olan deva nerededir? diyordum. Deva geldi ve fazla büyümüş olan gözlerim bu devayı sömürdüler. Fazla sararmış zavallı parmaklarım bu devayı tutuyorlar, teşekkür ederim! Bana kendi varlığınızdan bir sadakada bulunduğunuz, düşüncelerinizden bir sadakada bulunduğunuz için teşekkür ederim. İkinci mektubunuzun bana getirdiği huzur için Allah, sizi takdis etsin.

Bana vermiş bulunduğunuz sevinç anına şükran olarak, sizin için saadet diliyorum dost. Sizin için derin ve tatlı bir saadet, kokulu bir bahçe gibi, berrak bir yaz sabahı gibi hayatınızı güzelleştirecek bir saadet diliyorum."

Cenan

Hasta, hummaya mağlup, zavallı küçük mahpus, insanın çocukluğa dönüşüne benzer bir hâl içinde Karaca - Emir ovasından bir insan hâli alıyordu. Ve o kadar mağrur olduğu derin kültürden evvelki zamana ait olan bu hâli içinde Andre, kendisini daha çok seviyordu.

Cenan'ın kısa sözlerinin altında Melek'in bu defa da bir haşiyesi vardı. Daima kısa olan mektuplarının nadirliği hakkında sitemlerden sonra Melek şunları söylüyordu:

"İçinde bulunduğu hareketli hayata hayran bulunuyor, bizim de böyle meşgul, işi başından taşan ve dostlanmıza mektup yazamayacak hâle gelebilmek için ne yapmamız icap ettiğini düşünüyoruz. Bunun çaresini, lütfen bize izah ediniz. Biz ise bilakis, kendi felaketimiz olarak - ve sizin için bir felaket teşkil etmek üzere- bütün gün mektup yazacak zamana sahip bulunuyoruz..."

Melek

6

İzni nihayet bulmuş olduğundan Andre, 1905 Mart'ının ilk günlerinde Türkiye'ye döndüğü zaman İstanbul, yine kardan mantosuna bürünmüştü. Fakat o gün bu mantonun üzerinde fevkalade güzel bir mavi sema vardı. Kendisini getiren vapurun etrafında iri ve ufak binlerce martı uçuşuyordu; parçaları daha iri bir nevi kar şeklinde Boğaziçi, bu kuşlarla doluydu; bunlar çılgın, sayısız kuşlar, beyaz bir şehrin önünde hareketler eden yığınlarla beyaz tüydü; bu hâl bir şark güneşinin şaşaası içinde pek güzel bir kış manzarası teşkil ediyordu.

Hangi vapurla dönecek olduğundan haberdar bulunan Zeynep'le Melek, hemen o akşam en sadık zencilerle kendisine "safa geldiniz" dedirttiler, aynı zamanda da Cenan'ın uzun bir mektubunu yolladılar. Cenan'ın iyi olmakla beraber uzak eski sarayındaki ikametini temdit edeceğini bildiriyorlardı.

Bir kere iyileştikten sonra Karaca - Emir ovasının küçük vahşisi tekrar anut ve karışık bir mahluk olmuştu, hiç de dostunun ayakları altında çiğneyeceği hakir şey değildi.

Oh, hayır, çünkü şimdi isyan ve şiddetle yazıyordu. Çünkü Andre'nin hazırlamakta bulunduğu kitaba dair haremlerin kafesleri arkasında, altı üstünü tutmaz gevezelikler olmuştu; bazı kadınlar, kendisinin ancak ve sadece kalın siyah peçesi altından biraz görebilmiş olduğu bir genç kadının dostu olmakla ve tasavvur edilen eserin büyük ilhamcısı bulunmakla övündüğünü iddia etmişlerdi ve Cenan, oradaki zavallı mahpus, biraz vahşi bir kıskançlıkla çıldınyordu:

"Sizinle bizim aramıza başkalannın kayabileceklerini düşündüğümüz zaman, bizi acizden gelen ne şekilde bir gazaba düşmemiz icap ettiğini anlamıyor musunuz, Andre? Ve bu rekabet, bizim memleketimizi teşkil eden şey üzerinde, hatıratlarınız, Şark tahassüsleriniz üzerinde kendisini gösterdiği takdirde duyacağımız gazep daha büyük olur. Bilmiyor musunuz ki, yahut unuttunuz mu ki; memleketimize ait olan bu tahassüsleri size tam bir şekilde verebilmek için sade huzur ve rahatımızı feda etmekten değil, fakat hayatımızla oynamaktan da çekinmedik. Bunu kalbinizi kazanmak için de yapmadık, bu kalbin yorgun ve kapalı olduğunu biliyorduk. Bunu sizin sanatkâr hassasiyetinizi alakalandırmak ve ona, bu ifade caizse, yan yanya hakiki bir hülya temin için yaptık. İmkânsız görünen bu şeye varmak, bizsiz ancak tasavvur edebileceğiniz şeyi, size göstermek için ruhumuza ebedî bir keder ve hasret getirmeye bile bile razı olduk. Birçok Avrupalı kadın bunu yapabilirler miydi zannediyorsunuz?

Evet, öyle saatler oluyor ki, sizin varlığınıza bizim hatıramızı kovacak başka düşüncelerin geleceğini, bizimle beraber ve bizim vasıtamızla görülmüş Türkiye'mize ait tahassüslerden başka tahassüslerin, sizin için daha aziz olacaklannı düşünmek bir işkence teşkil ediyor. Ve kitabınız bittikten sonra artık hiçbir şey yazmamanızı, artık hiçbir şey düşünmemenizi, sert ve aydınlık gözlerinizin artık hiçbir zaman başkaları için yumuşamamasını istiyorum. Ve hayat benim için hiç çekilmez bir mahiyet aldıkça onun, uzun zaman devam etmeyeceğini ve bu takdirde eğer ilk önce gidersem ve eğer hürriyetlerini kazanmış ruhlann

hayatta bulunanlann ruhlarına hükmetmeleri mümkünse ruhumun sizin ruhunuzu alıp götürmek üzere hükmü altına alacağını, ruhumun bulunduğum yere gelmeye ruhunuzun mecbur olacağını kendi kendime söylüyorum.

Elimde bulunan hayat müddetini, kalbinizi on dakika okumak için derhâl verirdim. Birkaç ay önce bu hayatı sizi mesut bilmek için vermeye amade bulunmuş olan ben, şimdi sizi muzdarip etmek kudretine sahip olmak ve muzdarip ettiğimi de bilmek istiyorum.

Aman ya Rabbi, dostluklara sahip olmak hususunda, bunlan bu derecede israf edecek kadar zengin misiniz, Andre? Sizi sevene ve sizi bu kadar uzaktan, hiçbir maddi şey beklenmeden sevene, bu derecede ıstırap vermek alicenaplığa uygun bir hareket midir? Biraz talepkâr ve kıskanç olsa bile hayatınızda rastlamış bulunduğunuz belki en gerçek ve en derin sevgi olan bu sevgiyi çılgınca harap etmeyiniz."

Cenan

Bu mektubu okuduktan sonra Andre, kendini sinirlenmiş hissetti. Türk kadınları arasında bu üçünden başka dostu bulunmadığı için sitem çocukça ve tamamıyla yersizdi. Fakat artık tabiilikten çıkan şey, mektubun umumi edası idi. Kendi kendine dedi ki: "Saf ahengini asla değişmez saymakta inat ettiğim bu üç eş dostluk ortasında artık hakiki bir falso sesin, tamamıyla bozuk bir sesin yükseldiğini gizlemek kabil değil... Zavallı küçük Cenan, fakat bu kabil olabilir mi?"

Hasıl olan yeni vaziyeti düşündü ve buna bir hâl şekli bulamadı. Kendi kendine dedi ki: "Bu olamaz, bu hiçbir zaman olmayacaktır. Çünkü bunun olmasını istemiyorum. Bana taalluku itibariyle mesele bu vaziyettedir, benim tarafımdan mesele halledilmiştir ve insan bu derecede kati şekilde karar verince, karışık düşüncelerden ve hain zayıflamalardan nefsi korunmuş bulunur."

Kaldı ki, Andre'nin kendi kendine bu tarzda hitap etmek hususundaki meziyeti de pek büyük değildi,

çünkü kendisini sevse dahi, Cenan'ın daima dokunulmaz bir hâlde kalacağı hususunda kati bir emniyeti vardı. Hem emin ve mağrur, hem cüretli ve pek temiz olan bu küçük mahluku artık şimdi tanıyordu; büyük birader rolünden çıkmamaya karar vermiş olduğuna hükmettiği bir dosta, nefsini uzaktan vermeye muktedirdi. Fakat şüphe yok ki, sadece biraz uzatılmış ve titreyen bir el sıkışı için bile peçesini yüzüne devasız bir hayal sükutiyle ebediyen indireceğinde şüphe yoktu...

Bununla beraber, macera kendisine tehlikelerle dolu görünmekteydi. Ve vaktiyle onun tarafından söylenmiş ve hemen hiç dikkatini celbetmemiş bulunan cümleler bugün hafızasına pek ciddi akislerle dönüyordu: "Bir Müslüman kadının bir yabancı için aşkı için kaçmaktan veya ölümden başka bir netice yoktu."

Fakat ertesi günü, şimdiden ilkbahar havası hâlindeki bir hava içinde her şey kendisine çok daha hafif göründü. Geçen seferde olduğu gibi, kendi kendine bu mektupta herhâlde bir hayli edebiyat ve bilhassa Şark mübalağası bulunduğuna hükmetti. Esasen de birkaç yıldan beri sevildiğine kendisini inandırmak için pek hati deliller göstermek icap ediyordu, yaşının rakamı zalim bir obsesyon hâlinde zihninde ve mutlak bir şekilde hâkim bulunuyordu...

Ve kalbi dünden daha hafif olarak İstanbul'a, tekrar görmeyi sabırsızlık içinde istediği Zeynep'le Melek'in kendisini bekledikleri, Sultan Selim'e gitti. Uzaktan muhtelif şekillerinde daima muhteşem olan İstanbul, o günü rutubetin ve büyük don çözümlerinin çamuru altında yakından pek berbat bir manzara arz ediyordu ve buluştuklan küçük evin bulunduğu çıkmaz sokağın gölge tarafındaki duvarlan boyunca hâlâ kar parçaları vardı.

Soğuğun baki kaldığı küçük hakir haremde, kendisini peçeleri kalkık olduğu hâlde, emniyet ve muhabbet dolu, seyahatten dönen büyük bir biraderi kabul eder gibi kabul ettiler. Ve derhâl ikisinin de yüz hatlarındaki değişim dikkatine çarptı. Zeynep'in hep mutlak bir incelik ve kusursuzluk arz eden çehresi bir balmumu solgunluğu almıştı, gözler büyümüş ve dudaklar solmuştu.

Bu yıl Şark'ta çok sert geçen kış, tedavi ettirmeye tenezzül etmediği hastalığı artırmış olsa gerekti. Melek'e gelince, o da sararmış, alnına ıstıraplı bir çizgi gelmişti ve içine çekilmiş, âdeta fecaatli bir mahiyet almış olduğu ve son bir mukavemet için birden olgunlaşmış bulunduğu hissediliyordu.

Andre'nin gözlerinde keşfettiği sessiz suale cevap olarak pek haşin bir eda ile ve hiç mukaddemesiz:

— Beni yine kocaya vermek istiyorlar! dedi.

Andre:

— Ya sizi? diye Zeynep'e sordu.

O, korkunç bir küçük öksürüğün arada bir kaldırdığı göğsüne dokunarak:

— Oh, halas benim elimin altında, şurada, dedi. Cenan'ın dün ellerinden geçen ve aralarında hiçbir sır bulunmamış olduğu için aralannda misilsiz bir şey teşkil etmek üzere kapalı olan mektubu her ikisini de endişelendiriyordu.

— Size söylenecek nesi varmış?

— Vallahi... Hiç... Çocukça sözler. Kendisini pek boş yere müteessir eden birtakım manasız harem dedikodulan...

— Anladım! Herhâlde kitabınızın yeni ilhamcısı sıfatıyla bizden ayn olarak meydana çıkan hanımın hikâyesi olacak?

— Evet ve sizi temin ederim ki, bunun hakikatle hiçbir münasebeti yok; çünkü sizin üçünüzle bizzat sizin takdim ettiğiniz birkaç muhibbe hayalet haricinde...

— Ne kız kardeşim ne de ben... Buna hiçbir zaman inanmadık... Fakat o, orada, her şeyden uzakta... Ne yaparsınız, insan kapatılmış vaziyette olunca hayali işler...

— O kadar da işlemiş ki, bana pek ciddi bir şekilde dargın...

Melek sözünü kesti:

— Herhâlde ölüme varacak bir dargınlık değil, hiç değilse buna benzemiyor... İşte bana bu sabah yazdığına bakmanız hususta kâfi.

Mektubun hiç şüphesiz okumaması icap eden mabatini kapadıktan sonra parçasını ona uzattı:

"Kendisini fasılasız düşündüğümü, dünyadaki tek sevincimin hatırası olduğunu ona söyleyin. Burada size gıpta ediyorum, bütün yaptığım budur. Beraber geçirdiğiniz anlar için, size huzurundan verdiği şey için sizi kıskanıyorum. Onun o kadar yakınında bulunduğunuz için, bakışını görebildiğiniz için, elini sıkabildiğiniz için sizi kıskanıyorum. Beraber olduğunuz zaman beni unutmayınız; toplantılarınızdan ve tehlikelerinden hissemi isterim."

Kıvrılmış mektubu iade ederken:

— Evet, bu pek öldürücü bir kine benzemiyor, dedi. Hafif bir eda ile konuşmak için bütün gayretini sarf etmişti; fakat Melek tarafından bildirilen bu birkaç satır, kendisine yollanmış uzun, şiddetli mektuptan fazla Andre'yi emin ve heyecanlı bırakmıştı. Bunun içinde edebiyat yoktu; bu pek sakin ve ne kadar açıktı! Ve öteki güne ait hararetli ve âşıkane sitemlerini o kadar itina ile kapamak zahmetine girmiş bulunmasına rağmen, kuzinlerine bu açık cümleleri ne kadar saffetle yazmıştı!

Üç taze kadınla bunlar ancak dağılmaz bir küçük müselles, ebediyen yüzü görülmeyecek bir tek ruh teşkil etmek üzere geçen sene başlamış olan bu garip ve sakin dostluk artık kati olarak ve intizan hilafına bu şekli almış bulunuyordu. Bu netice kendisine dehşet veriyor, aynı zamanda memnun da bırakıyordu; işin bu hâle gelişiyle gelmeyişi arasında hangisini tercih edeceğini söylemekten kendisini bu esnada aciz hissediyordu...

— Ne zaman dönecek? diye sordu.

Zeynep cevap verdi:

Mayısın ilk günlerinde. Geçen yıldaki gibi, Anadolu kıyısındaki yalımızda oturacağız. Eğer efendilerimizin azim ve karan, bizi herhangi bir evlenme ile ayırmazsa, hakir tasavvurumuz birlikte son bir yaz daha geçirmek. Son diyorum, çünkü beni şüphesiz ki, kış götürecek ve iki kalan gelecek yaz herhâlde tekrar kocaya varmış bulunacaklar.

Muzlim bir meydan okuma edasıyla Melek:

— Bunu görürüz! dedi.

Andre için de Boğaziçi'nin son yazı olacaktı. Elçilikteki hizmeti kasım nihayet buluyordu ve biraz kadere tevekkülle biraz da -bahusus devamlannın ancak ısıraplı yahut mücrim neticeleri olabileceği takdirde- uzatılmalarında inat etmemek icap eden şeyler bulunduğu için hayatının seyrini, karşı koymadan takip etmek karanndaydı. Bu sebeple de evleri kafesli iki sahili boyunca mavi su üzerinde kayıkla gezilen yahut da Hünkâr Vadisi'nde veya Anadolu kıyısının fundalıklarla örtülü dağlarında dolaşılan bu sihirli Boğaziçi mevsiminin yeniden başlamayacağını büyük bir hüzünle düşünüyordu. Bütün bu şeyler son bir defa, fakat hiçbir dönüş ümidi olmaksızın bitmek üzere geleceklerdi. Üç muhibbesiyle buluşmalan üzerinde, geçen sene olduğu gibi yine hafiyeliklerin, onlardan bir an için kendisini ebediyen ayırmaya kadir hafiyeliklerin hükmü ve korkusu olacaktı; bundan başka ağustosla eylülün güzel günlerinin uçmasına, mor acı çiğdemlerin açılmalanna, çınar yapraklannın dökülmesine, ilk ekim yağmuruna gelecek yazı görmemek emniyeti daha da çok ıstırap verecekti. Ve bilhassa, hiç beklenmedik yeni bir unsur, Cenan'ın aşkı olacaktı ki; bu aşk nakıs bir şekilde itiraf edilmiş kalsa ve onun küçük demir eliyle zapt ve idare edilebilse de bu Şark hayalinin sonunu yine pek derin heyecanlar ve ıstıraplarla dolduracaktı.

7

Nisan ayının sonuna doğru Andre'nin uşağı kendisini bir sabah uyandırdığı sırada neşeli bir sesle, ona zevk verecek bir olay şeklinde:

— İki kırlangıç gördüm! Oh, nasıl, ama nasıl, şarkı söylüyorlardı! dedi.

Kırlangıçlar şimdiden İstanbul'da bulunuyorlardı! Ve bu sabah pencerelerden ne kadar sıcak bir güneş içeri giriyordu! Ya Rabbi, demek ki, günler eskisinden daha çabuk uçuyorlardı! İlkbahar şimdiden başlamış bulunuyordu.

Hava hep kapalı kalır ve kırlangıçlar daha görülmezken Andre'nin tasavvur edebileceği gibi istikbale mahsus bir şey hâlinden çıkarak, ilkbahar artık kendisine el sürülmüş bir şey oluyordu. Ve yann gelecek olan, derhâl gelecek olan yaz, Şark hayatının ve şüphesiz ki, yan gençlik hayatının son, kati surette son yazı olacaktı... Türkiye'ye daha sonra, istikbalinin ve inhitatının guruba ait solgunlukları içinde dönmek... Bu belki de mümkün olurdu... Fakat ne yapmak için? İnsan döndüğü zaman kendi nefsinden ve sevmiş olduğu şeylerden tekrar ne bulur? Her şey değişmiş veya ölmüş bulunduğuna göre bu dönüşler ne hayal kıncı bir maceradır!... Esasen de kendi kendine, bu zavallı küçüklerin benden vaadini kopardıklan bu kitabı yazdığım zaman kendime bu memleketi ebediyen kapamış, dostlarım Türklerin emniyetini ve sevgili İstanbul'da yaşamak hakkını ebediyen kaybetmiş olmayacak mıyım? diyordu...

Bu nisan ayı bir gün gibi geçti. Andre için kararsız havalara, soğuğun ve karlı rüzgârların dönüşlerine rağmen İstanbul'da ziyaretler ve hülyaya dalışlar, Eyüp'te yahut Sultan Fatih'te oturmalar ve açık havada nargile içişleriyle geçti.

Sonra 1 Mayıs geldi ve Cenan, erişilmez eski sarayından ayrılmak sözünü hiç etmedi. Geçen yıldan az ve daha kısa mektuplar yazıyordu. Kendisine bir kere: "Sükûtumu affediniz. Bu sükûtu anlamaya çalışınız, içinde o kadar çok şey var ki..." dedi.

Bununla beraber Zeynep'le Melek onun daima geleceğini temin ediyor, bundan katiyyen emin görünüyorlardı.

Andre bu ikisini de geçen yıldan az görüyordu. Birisi hayattan daha fazla çekilmişti ve bu evlenme tehdidi altında ikincinin mizacı pek kararsız olmuştu. Bundan başka, nezaret umumiyetle kadınların etrafında ve belki, bilhassa, yersiz gidip gelmelerinden henüz pek müphem bir şekilde olmak şartıyla şüphe edilen bunlar etrafında, bu sene artmış bulunuyordu. Dostlarına çok yazıyorlardı ve dostları kendilerini çok sevmekle beraber onlara zihninde kalan şeyler hakkında cevaplar veriyordu ve

o zaman kendisine pek hafif birtakım sitemlerde bulunuyorlardı:

Kasımpaşa, 8 Mayıs 1905

"Ne var aziz dost? Bizler, uzak ve hakir zavallı küçük dostlarınız endişedeyiz. Günler böyle sizden mektup almaksızın geçtiği zaman ağır bir hüzün mantosu omuzlarımızı eziyor ve her şey, deniz ve gök ve kalplerimiz soluklaşıyor.

Bununla beraber sizi temin ederim ki, şikâyet etmiyoruz ve bunu ancak, esasen eski ve zaten malumunuz bir şeyi, size bir kere daha bildirmek, yani bizim büyük ve tek dostumuz olduğunuzu tekrar etmek için söylüyoruz.

Bu esnada bahtiyar mısınız? Günlerinizin çiçekleri var mı?

Hayatın bize verdiklerine göre zaman çabuk geçer yahut sürüklenir. Bizim için yaptığı, işte bu sürükleniştir. Bugün yada niçin bulunduğumuzu hakikaten bilmiyorum. Fakat belki de ölüme kadar ve ötesine kadar sizin pek vefalı, pek fedakâr cariyeleriniz olmanın tek zevki için bulunmaktayız..."

Zeynep'le Melek

Şimdiden 8 Mayıs gelmişti... Bu mektubu penceresinin önünde, insanı orada, uzakların ve gökyüzünün azim manzarası karşısında gecikmeye davet eden uzun bir ılık gurupta okudu. Onun evinde insan hakikaten Beyoğlu'nda sayılmazdı; gürültülü büyük caddeden pek uzakta, şehrin içine giren ve kendisine küçük ölüm tarlası denen kokulu eski serviler ormanına hâkim bulunuyor ve İstanbul kubbeleriyle bütün ufuk boyunca insanın karşısında dikiliyordu.

Türkiye üzerine gece, aysız, fakat pek yıldızlı bir gece yavaş yavaş indi. Karanlıkta İstanbul ihtişama bürünüp sarıldı ve her akşam olduğu gibi gökyüzünden muhteşem bir gölge şeklinde kesilip ayrıldı. Ve köpeklerin feryatları, bekçilerin demir sopaları, sükûtun içinde duyulmaya başladı. Ve sonra müezzinlere mahsus saat geldi ve

orada, karşıda yayılmış bütün bu acayip şehirden yüksek, sade ve saf, dua gibi kanatlı hafif seslerin mutat senfonisi yükseldi.

Bu, bu yılın hakiki bir rehavet ve cazibe gecesi mahiyetindeki ilk gecesi oldu ve Andre, onu penceresinden, sevinçten ziyade hüzünle karşıladı. Son yaz başlıyordu.

Ertesi gün, sefaretinde her sene gibi Tarabya'ya yerleşileceğini pek yakın bir keyfiyet olarak kendisine haber verdiler. Mevsimin sonunda, Türkiye'den kati olarak ayrılmadan önce ancak birkaç hüzünlü gün için buraya döneceğine göre, bu onun için İstanbul'dan büyük gidişe hemen de müsavi bir şey oluyordu.

Ve şimdiden Türklerle levantenler Boğaziçi'ne yahut Adalara doğru yıllık göçün telaşına girmiş bulunuyorlardı. Boğaz boyunca, gerek Rumeli, gerek Anadolu kıyılarında evler yeniden açılıyordu; taş veyahut mermer nhtımlar üzerinde hanımlarının sayfiye hazırlıklanyla meşgul harem ağalannın boyalı ve yaldızlı kayıklan dolup taşıran ipek perdeler, sedirler için şilteler, nakışlı yastıklar taşıyarak çırpındıklan görülüyordu. Bu hakikaten yazdı, Andre için mutattan erken gelmiş, hayatta ilerledikçe her şey daha kısa göründüğüne göre de daha çabuk uçup gideceği muhakkak bulunan yazdı...

8

Güzel haziran ayının ilk günü! Mayıs pek çabuk geçmişti. Cenan'a gelince dönmemişti ve şimdi daima kısa olan mektuplan hiçbir şeyi aydınlatmıyordu.

Güzel haziran ayının ilk günü! Tarabya'da su kenannda Karadeniz'in methali önündeki dairesine geçmiş bulunan Andre, sabahın ihtişamı içinde, kalbi sırf haziranda bulunulmaktan muztarip uyandı. -Sadece bu tarih değişmesi kendisine sona doğru bir büyük hatve hissini veriyordu. -Esasen günlerin uçup gitmelerinden doğan devasız ıstırabı, uyanmaların fevkalade berrak dehşeti esnasında mutlaka artardı. Bu defa uçtuğunu hissettiği şey,

kendisini gençliğinde olduğu kadar sarhoş eden ve artık hiçbir zaman, hiçbir zaman tekrar bulmayacağı bu Şark ilkbahanydı... Ve bütün bu şeyler yann bitecek; bu güneş yann benim için sönecek; ihtiyarlıktan ve ademden evvelki saatler benim için pek sayılı şekilde hesaplı, diye kendi kendine düşünüyordu.

Fakat her seferki gibi, uykudan bir kere tamamen uyanınca, gündelik hayatın bin türlü eğlenceli ve güzel şeyi, zamanın geçişini ve ölümü unutturan bin küçük hayal zihninde canlandı. İlk önce hafızasında Hünkâr Vadi'si göründü. O kendisinin karşısında, her sabah gözlerini açtıkça gördüğü Anadolu kıyısının bu ağaçlıklı tepelerinin arkasındaydı ve öğleden sonra Elize'deki[1] gölgelere benzeyen örtülü kadınların çimenler üzerinde dolaşmalannı uzaktan seyrederek geçen yıl gibi nargile içmek üzere çınarlann gölgesinde oturmaya gidecekti. Bundan sonra yeni kayığı için çocukça bir merak duydu. Kendisine, İstanbul'da pek yeni yaldızlanmış olduğu hâlde pencerelerinin altında yanaşmış bulunduğu ve kürekçilerin yeni elbiselerini denemek istedikleri haber verildi. Şark'taki son yazı için cumaları Göksu'da güzel bir manzara içinde görünmek istiyordu ve pek güzel bir renk kombinezonu tasavvur etmişti. Kayıkçılann ceketleri ve sürüklenen uzun halı altın işlemeli turuncu renkte olacaktı ve bu halı üzerinde kayığın sivri başının nihayetinde oturacak olan uşak, gümüş işlemeli açık maviler giyecekti. Figüranlar bu süslü kıyafetlerine girdikten sonra su üzerindeki tesiri görmek üzere aşağı indi. Daima biraz çırpıntılı olan bu Boğaziçi suyu bu esnada akisleri belirsiz bir ayna hâlindeydi. Havada sonsuz bir huzur, her iki kıyının yeşilliklerinde haziranın ve sabahın şenliği vardı. Andre tecrübeden memnun kaldı, sırmalı maviler giymiş olup bu koyu sarı kadife üzerinde hüküm süren ve üzerindeki sırmalar da aşkın ihanetine tahsis edilmiş eski bir Arap kasidesi yazılmış bulunan kadife arasındaki renk tezadı gözleri için bir haz teşkil etti. Ve öğle güneşinin şiddetlenmesinden önce

---

1 Elysee. Yunanlılarla Romanlılann içinde faziletli gölgeler dolaşan cennetleri.

gidip Anadolu kıyısına kadar bir cevelan yapmak üzere kayığa uzandı.

Akşam Zeynep'ten, tabii ancak kayıkta karşı karşıya gelmek üzere Göksu'nun gelecek gününde, kendisine randevu veren bir mektup aldı. Her şeyin daha tehlikeli bir mahiyete girdiğini, nezaretin arttığını bildiriyordu. Geçen sene muslinden örtüler altında kürek çektikleri sahil boyunda gezinmekten de men edilmiş bulunuyorlardı. Fakat Zeynep'in şikâyetlerinde hiçbir zaman hiçbir acılık olmazdı. O, hiddete kapılmayacak kadar halim bir mahluktu, hem fazla yorgun, göğsünde saklamakta bulunduğu lütufkâr ve yakın ölümden dolayı da her şeye karşı nihayetsiz derecede mütevekkildi... Mektubunun haşiyesinde de hadım bir Habeşistanlı olan zavallı ihtiyar Mevlûd'ün seksen üçüncü yaşında olup gittiğini anlatıyordu ve bu hakiki bir felaketti, çünkü kendilerini büyüttüğü için onları pek severdi ve dünyanın hiçbir hazinesi pahasına onlan ele vermesi ihtimali yoktu. Onlar da kendisini pek severlerdi; Bu Mevlûd, âdeta aileden gibiydi. "Ona baktık, bir büyük baba imiş gibi baktık!" diye yazmıştı. Fakat bu büyük baba kelimesi sonra silinmişti. Ve onun yerinde Melek'in müstehzi yazısıyla "Büyük amca!" sözü okunuyordu.

İlk gelen cuma gününde, mevsimde ilk defa olarak ve kürekçileri geçen seneden daha garip renkli elbiseler giyinmiş kayığında Göksu'ya gitti. Orada, kendileri de kürekçilerine mahsus mavi elbiseleri, sırmalı yeşil elbiselerle değiştirmiş olan ve siyah çarşaf giyip yüzlerinde pek kalın olmamakla beraber inik peçeler bulunan iki muhibbesiyle birçok kere karşılaştı. Keza, simsiyah örtüler içinde gizli başka güzel kadınlar da -bu eğrelti otları ve çiçeklerle dolu sahiller arasında, bugün birer muamma hâlinde o kadar çok kadının dolaştığı bu su üzerinde âdeta uzanmış gibi geçen başka güzel kadınlar da- kendisine bakmak için başlarını çeviriyorlardı. Bunların hepsi, kitaplarını okumuş bulundukları ve kendisini başkalarından öğrenmiş oldukları için onunla meşguldüler.

Belki, küçük muhibbelerine yaptığı o tehlike dolu ziyaretler esnasında, içlerinde bazılarıyla yüzlerini görmeksizin konuşmuştu da. Şurada burada dikkatli bir bakış, siyah kalın gazlar altında güçlükle fark edilen sevimli bir tebessüm topluyordu. Hem bu kadınlar kendi tarafından tertip edilmiş renk imtizacını, yeşil çayırlarla ağaçları gölgeli perdeleri arasından koyu turuncu ve menekşe mavisinin dere üzerinde ihtişamla kayan bu imtizacını da beğeniyorlar, halis bir Şarklı hâlinde meydana çıkan bu Avrupayalı'ya karşı sempati ile dolu bir hayret duyuyorlardı.

Ve bazı kereler henüz o kadar çocuk olan Andre, yüzleri görülmeyen bu gözlerlerin dikkatlerini celbetmekten ve bu yıl haremlerde çok okunan kitaplan sayesinde onların düşünceleri üzerinde bazen gizlice hüküm sürmüş olmaktan haz duyuyordu. Haziran göğü sükûn ve derinliğiyle perestişe layıktı. Sahillerin çimenleri üzerinde grup hâlinde oturmuş olarak bakan beyaz başörtülü seyirciler muslinlerin aralığından güzel sakin gözler göstermekteydiler. Samanların güzel kokusu ve gölgede içilen bütün bu nargilelerin kokuları teneffüs ediliyordu.

Ve yazın daha üç ay süreceği biliniyor, Göksu mevsiminin hemen yeni başlamış bulunduğu malum bulunuyordu; şu hâlde daha birçok cuma buraya dönecekti. Bütün bu şeylerin küçük bir devamı olacaktı, bu şeyler hemen yarından bitmeyecekti...

Kendisi de ağaçların gölgesinde gidip bir nargile içmek ve su üzerinden âlemin geçişini seyredenlerden biri olmak üzere güzel kayığını bir müddet çimenler üzerine çektirdiği zaman, Andre tamamen genç olmak zannı içinde, unutulma heyecanı içinde bulunuyordu.

9

22 Haziran 1905

Ertesi hafta aldığı mektup:

"Size vadettiğim gibi işte Boğaziçi'ne dönmüş bulunuyorum, Andre ve sizi görmek sabırsızlığı içindeyim.

Perşembe günü İstanbul'a inmek ve saat ikiye doğru Sultan Selim'e, sütninenin evine gelmek ister misiniz? İlk defalar burada buluşmuş olduğumuz için bu yeri muhibbemizin Fatih Sultan'daki evine tercih ediyorum...

Tabii fesinizi giyersiniz ve eski ihtiyatlara riayet edersiniz; fakat ancak mutat işaretimiz, beyaz bir mendilin kenarı ilk kat pencerelerinden birinin kafeslerinden çıktığı takdirde eve girin. Eğer bu işaret yoksa, maalesef ve belki uzun bir müddet için buluşmayacağız, demektir. Bu takdirde yolunuza, çıkmazın nihayetine kadar devam edin ve sonra yanılmış bir adam edasıyla dönerek yolu tekrar geçin.

Bu sene her şey daha güçtür ve daimî korkular içinde yaşıyoruz."

Dostunuz

Cenan

Çehresine baktıkça duyduğu endişeyi, o perşembe günü, gözlerini açtığı andan itibaren ve her zamandan çok hissetti. Kendi kendine diyordu ki: "Geçen yazdan beri fark edilir bir şekilde ihtiyarlamış olacağım; bıyıklarımda o gittiği zaman mevcut bulunmayan beyaz teller peyda oldu. Muhibbesinin huzurunu hiçbir zaman ihlal etmemiş bulunmak için çok şey verirdi; fakat buna rağmen, uzvi bir şekilde onun gözlerinde düşmüş olmak fikri kendisine dayanılmaz bir şey gibi geliyordu.

Kendisi gibi, büyük bir mutasavvıf olmasına imkân varken hiçbir tarafta ışık bulmaya muktedir olamamış kimseler, bütün ateşleriyle aşka ve gençliğe dönerler, onların uçup gitmekte olduklarını hissedince onlara nevmidane sarılırlar. Ve o zaman, saçlar ağarmakta ve gözler sönmekte olduğu için çocukça ve nihayetsiz derecede hazin ümitsizlikler başlar, kadınlann bakışlarını başkalarına çevirecekleri an mükedder bir dehşet içinde gözlenir.

Perşembe erişince, onu tekrar görmekten ve belki daha ziyade onun tarafından tekrar görülmekten dehşet içinde,

haziranın güzel seması altında İstanbul'un sevimli haraplıklan içinden geçerek Sultan Selim'e gitti.

Matemli çıkmaza varıp gözlerini yukanya kaldınnca, evlerin koyu ve aşı renkleri üzerinde beliren beyaz haberciyi derhâl gördü. Ve kapının arkasında Melek'i bekler buldu.

— Buradalar mı? diye sordu.

— Evet, her ikisi de, sizi bekliyorlar.

Gittikçe daha fakir ve soluk bir hüviyet takınan küçük haremin methalinde, Zeynep, yüzü açık olarak ayakta duruyordu.

Cenan, nihayette, pek gölgede bulunuyordu, fakat pek içten, pek genç bir hamle ile gelip kendisine el verdi. Hakikaten karşısındaydı; bir uzak musikiye benzeyen sesini duydu... Fakat derin deniz rengi gözler de ıstırap meryemleri gibi eğilen kirpikler de yüzün kusursuz beyziliği de artık hiçbir şey yoktu; ilk günlerde olduğu kadar nüfuz edilmez şekliyle peçe yeniden inmişti. Fazla ilerlemiş bulunduğu için dehşete düşmüş olan küçük beyaz prenses, fildişi kulesine çekiliyordu... Ve Andre, bu ilk karşılaşma anından itibaren her ricanın beyhude olacağını, herhangi bir feci ve fevkalade vaziyet zuhur etmedikçe bu peçenin artık asla kalkmayacağını anladı... Bu pek memnu muhabbette hafif ve tatlı devrenin son bulmuş olduğunu anladı. Bugünden itibaren önünü almak imkânsız olan drama doğru yürünülüyordu...

6. Bölüm

1

Bununla beraber, zahiri bir sükûn arz eden günlere malik olacaklardı.

Gerçi temmuz, -İstanbul'da büyük rüzgârlar ve fırtınalar mevsimi olan ve devamı müddetince Boğaziçi sabahtan akşama kadar köpüklerle kaplanan temmuz- birbirlerini hatta uzaktan, Göksu'da da görmek imkânını da bulamamaları şartıyla geçti. Cenan, Erivan'dan sonu gelmeyen bir ziyarette bulunmak için gelmiş olan ve su bir ayna gibi dümdüz olmadıkça kayıkla çıkmaya tahammül etmeyen abus çehreli bir ihtiyar halanın o derecede nezareti altında bulunuyordu ki, hemen hemen kendisine mektup bile yazamadı .

Fakat Andre ile üç muhibbesinin, Veba Hanım diye adlandırdıkları hanım ağustos ayı başında yolcu oldu ve yazın, son yazlarının geri kalan kısmı artık daimî bir güzellik muhafaza etti. Ağustos, eylül ve ekim Boğaz' da gökyüzünün cennet berraklıklanna malik bulunduğu, günlerin fakat ihtişamlannı muhafaza etmek şartıyla kısaldıkları, düşünceye dalıp sükûn buldukları latif mevsimdir.

Tekrar Göksu'nun devamlı ziyaretçilerinden oldular ve Sultan Selim'deki küçük evde buluşmalar tertip ettiler. Haricen her şey, hatta Cenan'ın yüzüne daimî surette inmiş siyah peçe kendileri için aynı mahiyette tekerrür ediyordu.

Fakat ruhlarında daha ifade edilmemiş, haklannda hati bir kanaat hasıl olmamış, lakin konuşmalarının ortasına bazı kereler fazla ağır sükûtlar getiren yeni duygular mevcut bulunuyordu.

Sonra da geçen yıl kendi kendilerine: "Önümüzde ihtiyat olarak başka bir yazımız var." diyorlardı. Hâlbuki şimdi, Türkiye'den Andre, kasımda ayrıldığına göre, her şey bitecekti. Ve kendilerine bir mezara giriş kadar mutlak görünen bu ayrılışı, mütemadiyen düşünüyorlardı. Eski birer dost oldukları için şimdiden müşterek hatıralara maliktiler ve önce eski şeyleri, vaktiyle beraber yapılmış seyran ve ziyaretleri muhakkak gelecek olan sondan evvel tekrar etmek üzere projeler kuruyorlardı. Geçen sonbahardaki o küçük bakir ormanımızı hayatta bir kere daha beraber görmeye çalışmalıyız... Necibe'nin mezanna son bir defa hepimiz birlikte dönmeliyiz...

Andre, ay adlannın her değişmesinde bu yıl küçük bir ölüm duygusu duyduğu için, 1 Eylül'ün sabahı bir sukut gibi hızını çoğaltan bu hayat inişinde büyük bir mesafenin aşılması mahiyetini aldı. Ona dünden beri hava birdenbire sonbahara mahsus berraklığını ve serinliğini iktisap etmiş ve sonbaharlarda olduğu gibi daha da tannan kesilmiş gibi geldi. Karşıda, askerlerin Beykoz çınarlan gölgesinde bir karakolları bulunan Anadolu kıyısında çalınan ciddi sesli Türk dümbelekleri dünden daha iyi işitiliyordu. Evet, yazın uçup gittiği muhakkaktı ve mor renkli acı çiğdemlerin, Hünkâr Vadisi'nde ölü yapraklar arasında açılmaya başlayacaklannı bir ürpertiyle düşündü.

Bununla beraber, bu sabah her şey ne derecede latifti ve Boğaziçi'nde ne kadar değişmez bir sükûn vardı! Hiç rüzgâr yoktu ve güneş yükseldikçe latif bir sıcaklık hasıl oldu. Şimdi su üzerinde buharlı bir vapur tarafından götürülen yelkenli gemilerden uzun bir kervan geçiyordu; bunlar arkalannda eski usulde zinetleriyle boyalı köşkleri bulunan eski Türk gemileri, kendilerine ancak bu taraflarda tesadüf edilen birtakım gemilerdi;

methali orada iki sarp dağ heyeti arasından görülen Karadeniz'e, kendisini hiç bilmeyene o kadar sakin ve uslu bir deniz hissini veren Karadeniz'e doğru hep birlikte ve muti gidiyorlardı. Pencerelerinin tam altında, güzel kayıkların bekleştikleri güneşli küçük nhtıma baktı. Bu güzel kayıkların arasında, onu bu akşam Göksu'ya götürecek olan kendi kayığı da bulunuyordu...

Göksu! Üzerinde pek muvakkat bir nevi saltanat sürdüğü ve kayıkçılarına mahsus kıyafeti örtülü hanımlann uzaktan tanıdıklan bu çayırlarla muhat olan dere üzerinde bir Şarklı manzarası içinde daha beş yahut altı defa görünecekti. Ve güneş battığı sırada Padişah'ın dev gibi çınarlan altında, cennet çayınnın uzaklannda kadınlann, "Bahtiyar gölge"lerin ağır seyranlarına bakarak tarifi imkânsız bir huzur ortasında nargile içmek için de daha birçok gün... Hiç olmazsa otuz, otuz beş yaz günü; nihayet bu, derhâl gelmeyecek olan büyük sondan önce kabulü hakikaten mümkün bir mühletti... Bu sabah, Beykoz üzerinde Asya tepeleri gelişmiş fundalıklarıyla hakikaten pembe; pembe kurdeleler derecesinde pembe idiler. Suyun içine uzanan Türk köylerinin küçük evleri, dallanna balıkçılann ağlarını üç yüz yıldan beri astıklan büyük çınarlar, bütün bu şeyler ve mavi gökyüzü, değişmez güzel günlerin berraklığına sahip bulunan Boğaziçi'nin aynasında birbirlerine sükûn içinde bakmakta idiler. Ve bu şeyler hep birlikte yazın ve sükûnun ve hayatın ve gençliğin devamından o derecede emin görünüyorlardı ki; Andre bir kere daha aldandı, tarihi unuttu ve yakın yarınların tehdini artık hissetmedi.

Öğleden sonra da, her şeyin ideal bir ışık içinde parlamakta bulunduğu Göksu'ya gitti; orada üç muhibbesiyle karşılaştı ve başka örtülü kadın bakışlan da topladı. Anadolu kıyısından inerek mukayesesi imkânsız bir akşam içinde döndü. İçinde nasıl bir dramın geçtiği hiçbir zaman bilinmeyen sessiz eski evler; yeşil dallar altında gizli eski bahçeler; kayıklann dönüşünü seyretmek üzere yüzleri görülmeyen dilberlerin daima oturduklan gayetle

mahfuz eski mermer rıhtımlar... Kürekçilerinin sert ahengi kendisini sürükleyip götürüyor, okşayıcı ve tatlı havayı yanp gidiyordu; nefes almak bir mest idi. Nefsini dinlenmiş hissediyordu, bu esnada manzarasıyla genç olmak kanaati içindeydi ve kendisinde, ilk gençlik çağında olduğu gibi yaşamaya aynı iştiyak, her geçen şeyden çılgınca istifade etmek hususunda aynı ihtiras uyanıyordu. Alelekser karanlık bir yorgunluk uçurumundan ibaret olan ruhu, haricî şeylerin zevkli nümayişi altında yahut da sanatkâr gözleri için oynanmış herhangi bir sihirli manzara önünde böyle değişebilir, âdeta genç olur, birçok sergüzeşt ve sevda için kendini hazır hissedebilirdi.

Kayığında Jean Renaud'yu beraber götürüyordu ve o kendisine elçiliklere mensup olup arzusuna karşı pek nazik bir şekilde kayıtsızlık gösteren bir güzel kadına âşık olmaktan mütevellit ıstırabını ve aynı zamanda hiçbir zaman yüzünü görmediği, fakat endamı ve sesi uykularını harap eden Cenan'a âşık olmaktan mütevellit ateşli şikâyetlerini hikâye ediyordu. Ve Andre, bu akşamın edasına da uyan bu tarz itiraflan omuzlannı silkmeden dinliyordu; kendisini bu delikanlı ile aynı duygular içinde ve geri kalan şeyler artık bir ehemmiyeti haiz bulunmadığından münhasıran aynı meselelerle meşgul hissediyordu. Aşk havada, her tarafta mevcuttu. Sırra karşı sır tevdi ederek ona bir nevi zafer içinde "Bakın ben, ben işte sizden fazla seviliyorum!" diye bağırmak arzusunu duyuyordu.

Aşkın hâkim bulunduğu düşüncelere ikisi de hodkâmca dalmış bir hâlde, artık yollanna konuşmaksızın devam ettiler ve Boğaziçi üzerinde bir yaz akşamının ihtişamı, kendi hülyalannı ihtişamlandırıyordu. Eski evlerin kapalı nhtımları, yalçınlanndan geçmekte devam ediyordu; bu nhtımlann ta önünde oturmuş kadınlar şimdi kırmızı bakır rengi ışıklar içinde kayışlarına bakıyorlardı ve batan güneşin bu zaferi ortasında nadir renkleriyle kayıklarının bu geçişinin, örtülü seyirciler için güzel bir manzara teşkil ettiği düşüncesi, kendileri için bir zevk oluyordu.

2

Eylül yeni bitmiş bulunuyor! Şimdi Anadolu tepeleri üzerinde fundalann güzel pembesi günden güne ölmekte, bir pas rengine dönmektedir. Ve Beykoz vadisinde, çimenlerin ince otu arasında mor acı çiğdemler bol bol açmış bulunmaktadırlar. Çınarlardan dökülen yapraklar, bu dökülmüş altınlar her tarafa yayılmıştır. Akşam, henüz kapanmamış bulunan hakir küçük kahvecilerden birinin dükkânı önünde nargile içmek üzere güneş altında bir yer, geçmiş yazın son sıcaklığı aranmaktadır; sonra, gölgelerin toprağı sarmaya başladığı ve çınarların azim gövdeleri üzerinde bir yangın aksi gibi bir şey görüldüğü zaman, insan varlığını titreten ve hazin olan ani bir serinlik hissetmektedir; bunun üzerine oradan gidilir ve ayaklar ot üzerinde ölmüş yapraklan hışırdatır. Şimdi çayın ıpıslak bırakan büyük sonbahar yağmurlan, arılann son mevsim çiçekleri üzerinde vızıldadıklan, fakat akşam olunca soğuk şebnemlerin yerden ve ağaçlardan çıktıkları henüz sıcak ve pek ziyade berrak günlere karışmaktadır.

Yerde bütün bu sarı yapraklar, Andre bunların isimlerini bu aynı vadide geçen senede de bilmişti ve yaprakların düşüşlerini iki kere görmüş olmak insanı bir yere bağlıyan bir şeydir. Bu sebeple, pek güzel iki yaz boyu hemen her gün gelmiş olduğu bu küçük rustaî Asya köşesinden ebediyen ayrılmanın bir ıstırap olacağını biliyordu. Yakın bir istikbalin gittikçe daha koyu gümüşilikleri içinde bu ıstırabın daha evvel başka birçok yerlerde duyulmuş ıstıraplar gibi heyhat ki, çabuk unutulacağını da biliyordu...

Andre ile muhibbeleri, bu tarafa birlikte tekrar bir seyran yapmaya bütün sene imkân bulamamışlardı. Fakat her ne pahasına olursa olsun ekim ayının 3'ü ile 5'i için son iki seyran kararlaştırmışlardı.

Ayın üçündeki seyranın gayesi, 1904'de keşfedilmiş olan küçük bakir ormanın ziyaretiydi. Ve orada bir dağ kıvrımında, sanki kasten gizlenmişe benzeyen o bataklığımsı

gölün kenannda dördü birleştiler. Aynı yosunlu taşlar üzerinde, içinden Afrika nebatatı denecek kadar büyük kamışların ve pek yüksek eğrelti otlarının çıkmakta bulunduğu bu uyumuş su önünde eski yerlerini aldılar.

Bu akşam zavallı küçüklerin mutat hâlde bulunmadıklannı, fakat her biri mizacına uygun şekilde, Cenan'ın bir soğukluk taklidi içinde ve Melek'in şiddetle asabi ve hiddetli olduklarını gördü.

Dediler ki:

— Üçümüzün teşkil ettiğimiz asi heyeti dağıtmak için şimdi hepimizi yeniden kocaya vermek istiyorlar. Hem de rivayete göre pek fazla müstakil edalarımız varmış ve bize, bizi terbiye edecek kocalar lazımmış.

Melek tasrih etti:

— Bana taalluk eden keyfiyet, cumartesi günü bir aile meclisinde kararlaştı, cellat tayin olundu, Ömer Bey isminde, süvari yüzbaşısı, sert bakışlı, yakışıklıca bir adamı, bir gün kendisini bana penceremden göstermeye de tenezzül ettiler; yani iş sürüncemeye uğramayacak...

Ve gözleri yana kayık, elinin eriştiği bütün yapraklan ellerinde hırpalayarak ayağıyla yeri vuruyordu.

Andre, kendisine söylenecek bir şey bulamadı ve öteki ikisine baktı. Daha yakınında bulunan Zeynep'e: "Ya siz?" diye soracaktı. Fakat çok iyi tahmin ettiği cevaptan, göğsünü göstermek üzere yapacağı tatlı ve mükedder hareketten korktu. Ve: "Ya siz?" sualini, yegâne peçesi inik olan Cenan'a sordu.

O, kendisine birkaç günden beri gelmiş olan biraz mağrur kayıtsızlıkla cevap verdi.

— Oh, beni tekrar Hamdi'ye vermek bahis mevzusu...

— Peki, bu takdirde ne yapacaksınız?

— Ne yapabilirim ki! İtaat etmem muhtemeldir. Mademki bir koca lazım, vaktiyle de kocam olmuş bulunan bu adama tahammül etmek en makulü değil mi?

Bunun ayıbı, bana bir yabancı yanında duyulacak ayıptan daha hafif görünecektir...

Andre, kendisini hayretle dinledi. Esasen, bu birden bire razı oluş altında samimi veya gayri samimi ne bulunduğunu gözlerinde okumaktan kalın siyah peçe kendisini menediyordu. Bu hâl ve faslı imkânsız durumu bir sona götürmek üzere temenni edebileceği en iyi şey, Hamdi'ye dönme hususunda bu umulmamış muvafakatti. Fakat evvela buna pek inanamıyor, sonra da bunun kendisini muzdarip edecek bir son olacağını görüyordu.

Bu pek nazik mevzular hakkında artık hiçbir şey konuşmadılar ve bahsi düşüncelerle dolu bir sükût takip etti. Her yaprağın bir bir ardınca düştüğü duyulacak kadar sakin olan bu yerde, yeniden ilk yükselen ses, Cenan'ın tatlı sesi oldu. Pek farklı, pek sakin bir eda ile tekrar kitabın sözünü açtı.

Andre, artık ciddiyeti bırakmaya çalışarak:

— Ah, sahih, kitap! Nice zamandan beri onu düşünmüyorduk... Durun bakalım, neler anlatacaktım? Geceleri salonlara gitmek istediğinizi ve gündüz Beyoğlu madamları gibi üzerinde pek çok güller ve dallar bulunan güzel şapkalar giymek arzu ettiğinizi mi söyleyecektim?

— Yok Andre, son günümüze o kadar yakın olan bu günde alay etmeyin...

Bunun üzerine kendilerini dikkatle dinledi. Onlar için yapabileceği şeyin ehemmiyeti üzerinde hiçbir hülyaya kapılmamakla beraber, hiç değilse kendilerini hayalî bir ışık içinde takdim etmemek, fikirlerine uygun olmayan hiçbir şey yazmamak istiyordu. Anladı ki, onlar İslam âdetlerinin çoğuna bağlı bulunmaktadırlar ve bunu seçkin ve tecrübe edilmiş bazı dostlar karşısında kaldırmak şartıyla peçelerini de fevkalade sevmektedirler. İstedikleri şeylerin azamisi kendilerine düşünen, hür ve mesul varlıklar gibi muamele edilmesi, eğer istenirse yüzleri kapalı olmak şartıyla bazı erkekleri kabul etmelerine ve bilhassa keyfiyet bir nişanlıya taalluk edince onunla konuşmalanna müsaade edilmesiydi.

Cenan ısrar etti:

— Sadece bu müsaadelerle bizler ve bizi takip edecek olanlar, hiç değilse yanm asır müddet kendimizi tatmin edilmiş sayacağız. Bizi mecnun veya ihtilalci saymamalan için daha fazla bir şey istemeyeceğimizi iyi söyleyin, dostumuz. Esasen, bu istediğimiz şeylere Peygamber'imizin kitabında muhalif sarih bir şey bulunamayacağı iddiasındayız.

Akşam yaklaştığı sırada onlara veda ederken Melek'in kendisine uzattığı küçük elin ateş gibi yanmakta olduğunu gördü. Dehşet içinde kalarak:

— Oh, eliniz cayır cayır yanıyor, dedi.

— Evet, dünden beri ateş yükseliyor. Yüzbaşı Ömer Bey için oh olsun değil mi? Hem bu akşam hiç iyi değilim; başım öyle ağır ki, öyle ağır ki! Ancak sizi tekrar görmek için kalktım, yoksa bugün kalkmazdım.

Ve Cenan'ın koluna dayandı. Ovaya menekşe çiçekleriyle dolu ve altın yapraklar dolu ovaya vardıktan sonra artık birbirlerini tanımıyor hâli takınmaları lazımdı, çünkü orada başka gezenler ve kadın gruplan, akşam gelip Beykoz Vadisi'ni dolduran bu ahenktar ve ağır gruplar vardı. Mutat olduğu gibi Andre onların gidişlerini uzaktan, fakat bu sefer bunu bir daha hiç, hiç görmeyeceği duygusu içinde seyretti. Sonbahar güneşiyle yaldızlanmış saatte, payen gölgeler manzarası arz eden ve bu cennet vadisinin nihayetinde uzaklaşan bu intikal ve ıstırap devresi mahluklannın birisi siyah örtülü ve diğer ikisi beyaz örtüler içinde ve hakikiye benzemeyen bu ince çayırlar üzerinde, böyle uzaklaşıp gitmelerini bir daha hiç görmeyecekti.

Onlar gözden kaybolduktan sonra, orada ağaçlar altında bulunan o küçük Türk kahvecilerinin kulübelerine gitti ve ilk teşrin akşamının serinliği başlamış bulunmasına rağmen bir nargile istedi. Güneşin son bir ışığı içinde, cesim çınarlardan biri altında düşünceye dalmak üzere oturdu. Kendisi için şimdi bir şey yıkılıp çökmüş bulunuyordu; Cenan'ın bu tevekkülü kendisinin

bir hülyasını, son Şark hülyasını mahvetmişti. Bunun nasıl olacağını tamamen bilememekle beraber, Türkiye'den ayrılışından sonra da bu sevginin devam edeceğine çok ihtimal vermişti. O, bir kere kendisinden ayrıldıktan ve ihtiyarlamakta bulunduğunu görmeyecek olduktan sonra, bu suretle alelade aşkları öldüren hayal sukutlarından masun kalacak bir nevi ideal aşkı kendisine karşı uzun müddet muhafaza edeceğini ümit etmişti. Fakat hayır, bu olmayacaktı. Genç olan ve şüphesiz ki arzu etmekten geri kalmamış bulunduğu bu Hamdi'ye gittikten sonra kendisi için tamamıyla kaybedilmiş olacaktı. "Beni o kadar da sevmemiş; hâlâ ne saf ve iddialı imişim! Bu pek güzel bir şeydi, fakat edebiyattı ve bitti, daha doğrusu hiçbir zaman mevcut olmadı... Erişmiş olduğum yaş, mevkimi tayin ediyor, bu vaziyet onu ispat eder. Yarın da ne onun için ne de başka herhangi bir kadın için hesaba alınır bir mahluk olacağım." diye düşünüyordu.

Bu esnada çınarlar altında yegâne nargile içen adam kendisiydi. Bu ovaya etrafın o kadar çok hülyalısını getiren ılık güzel akşamlı mevsim kati olarak geçmişti; bu mail ve pembe güneşin artık kuvveti yoktu; soğuk vardı. Kendi kendine, burada son yazımı uzatmak için inat ediyorum; fakat bu gençliğimi uzatmayı istemek kadar boş ve münasebetsiz; bu şeylerin zamanı ebediyen geçti, diye düşünüyordu.

Şimdi güneş karşıdaki Rumeli kıyısının arkasına dalmıştı ve uzakta çobanların kavalları keçileri çağırıyordu. Etrafında sararmış birkaç büyük ağacın altında bomboş olan bu vadi, geçen mevsimin sonunda da tatmış olduğu mahzun şekilde vahşi hâli alıyordu... Grubun ve toprak üzerinde yaprakların yığılmış bulunmasının hüznü, gitmenin hüznü, Cenan'ı kaybetmenin ve hayatın öbür kısmını inmenin hüznü... Bütün bu şeyler hep birleşince artık dayanılmaz bir mahiyet alıyor ve her şeyin ölümünü bildiriyorlardı.

3

Lüzumlu ahvalde muhabere için birkaç günden beri pek kurnazca bir yol düşünmüş bulunuyorlardı. Kendilerinin muhibbelerinden Kâmuran isimli biri, şüpheleri bol olan hizmetkârlarca pek malum olan yazısını taklit etmesi ve imzasını atması için Andre'ye müsaade etmişti. Bundan başka, kendi markasını taşımakta olup Cenan'ın adresi üzerine kendi tarafından yazılmış bulunan bir hayli zarf da vermişti. Bu sebeple (fakat yine bir saygısızlık gösterilip mektubun açılması korkusundan dolayı dolambaçlı bir ifade ile) kendilerine yazmak imkânı Andre için mevcuttu ve fesle tesbihe alışmış bulunan uşağı bu mektupları üç küçük mücrimin yalısına muayyen bir saatle bizzat götürüyordu; o zaman üç muhibbesinden biri tesadüf gibi zencilerin uzaklaştırıldıkları dış sofada bulunur ve pek emin haberciye şifahi bir cevap verirdi.

Ertesi gün de Melek'in ateşi hakkında malumat almak ve dağdaki camiye kadar gidilip gidilmeyeceğini anlamak üzere bu Kâmuran imzalı mektuplardan birini göndermek cüretinde bulundu. Akşamı Cenan'dan, Melek'in şiddetli bir ateşle yanmakta olduğu ve kendilerinin ondan ayrılamayacaklarını bildiren bir küçük tezkere aldı.

Oraya son bir defa çıkmak üzere tayin ettikleri gün olan 5 Ekim'de bu tenezzühü yalnızca yine yapmak istedi.

Ve bunu cenup sonbaharının fevkalade bir gününde yaptı; ağaçlar güzel kokuyor, arılar vızıldıyordu. Bugün kendisini küçük Türk dostlarına, hatta Cenan'a daha az bağlı sanıyor ve onların bulunmayacakları bir başka yerde hayata yeniden bağlanabileceğini hissediyordu. Giderken duyacağı ayrılmak hüznü onlardan ziyade şarkın kendisi için, ilk gençliğinden biri perestiş etmiş bulunduğu bu hareketsiz şark için, buranın sonunu bulmakta olan güzel yazı için ve eski zamanların sükûnu, ağaçların gölgesi, yaprakların ve yosunların kokuları içinde gelip iki mevsim geçirdiği bu rustaî Asya köşesi için olacak gibi geliyordu... Ah, bugünkü güneş gene ne kadar parlaktı! Ve bu meşeler, bu çiçekler, bu kızarmış ve

yaldızlı eğrelti otları kendisine Fransa'nın ormanlarını hatırlatıyordu. Öylesine hatırlatıyordu ki, senenin aynı mevsiminde, eylül güneşi altında o kadar güzel oyunlar oynanmış, kırlardan ayrılmak icap eden tatil sonlarında vaktiyle hissetmiş olduğu hisleri birdenbire tekrar bulunuyordu...

Bununla beraber, fundalıklı küçük yollardan yükselişi ve uzakların meydana çıkışı nispetinde Fransa'da bulunmak hissini kaybediyordu. Artık etraf başka bir mahiyet alıyor, Türk memleketinde olmak hissi deminki zannın yerine kaim oluyordu; sahillerin köylerini, sarayları ve yolda giden vapur kafilelerini göstererek, Boğaziçi'nin derin kıyılan ayaklarının altında açılıyordu. Karanın iç tarafından da yabancı manzaralar görülüyor, aynı kalın yeşillik mantosuyla örtülü nihayetsiz bir tepeler silsilesi, Fransa'mızın artık tanımadığı bir mahiyette büyük ve sakin ormanlar görülüyordu.

Uzakların bütün rüzgârlanyla dövülmüş olup eski tenha camiye methal hizmeti gören bu yaylaya nihayet vardığı zaman, öküz koşulu pek iptidai arabalarda gelmiş birçok kadın, orada otlar üzerine oturmuş bulunuyorlardı. Kendisi görülür görülmez, derhâl örtülmüş örtüler bütün çehreleri gizlemek üzere indirildi. Ve ufukların her tarafında birden gözüken Karadeniz'in dekoru önünde bu yüzleri kapalı sessiz hayaletler heyeti, pek eski zamanlara ait bütün bir cazibeye sahip göründü.

O zaman Andre, kendi kendine, bu memleketin ve bu memleketteki esrara ait cazibenin her şeye, hatta Cenan'ın sebep olduğu hayal sukutuna, hatta inhitat hâlindeki bir hayatın hüzünlerine kendisi için karşı gelebileceğini düşündü.

4

Bir cumaya rastlayan ertesi gün, Göksu'ya gitmeyi ihmal etmedi, çünkü bu son defaların sonuncusu idi. Kayıkla kürekliler için mevsim mukavelesi bu akşamdan bitiyordu ve esasen bütün elçilikler gelecek hafta İstanbul'a dönüyorlardı. Boğaziçi mevsimi sonuna varıyordu.

Ve tam yaza ait hiçbir gün bu kadar ışıklı, hem de bu kadar sakin olmadı; şimdiden biraz tenhalaşmış kıyı boyunca belki daha az kayık bulunmasından sarfınazar, Göksu'nun ağustos ayının bir cumasını geçirmekte bulunduğuna hükmedilebilirdi. İtiyat sebebiyle, daima ve her şeye rağmen bir bağlılık hasebiyle de kayığını muhibbelerinin kapalı pencereleri altından geçirtti... Küçük beyaz işaret orada, yerindeydi! Bu ne hatıra gelmez sürprizdi. Geleceklerdi demek!

Orada, Göksu'da, sevimli derenin etrafında, yerlere düşmüş ölü yapraklar o kadar çoktu ki, çayırlar altın rengindeydi ve ağaçlar sonbahan tamamen anlatıyordu. Bununla beraber bu yerin alışkını bulunan zarif kayıkların ekserisi haremlerin, dilberlerini getirerek birbirlerini takiben dereye giriyorlardı ve Andre bir kere daha, son veda için kendisine örtülerin altından gelen belirsiz tebessümlere muhatap oldu.

Uzun zaman, her tarafa bakarak bekledi; fakat muhibbeleri hâlâ gelmiyorlardı, gün sonuna doğru ilerliyordu ve gezmeye gelmiş kadınlar dönüp gitmeye başlıyorlardı.

Kendisi de artık dönüyordu ve derenin hemen ağzına varmış bulunuyordu ki, kürekçileri sırmalı maviler giymiş bir güzel kayığın içinde başı gözleri gösteren beyaz bir yaşmakla sanlı tek bir kadın bulunduğu hâlde meydana çıktığını gördü. Bu kadını oturduğu yerde herhâlde yastıklar yükseltiyor olmalıydı, zira sanki daha iyi görülmek üzere tedbir almış bulunduğundan su üzerinde biraz büyük ve yüksek görünüyordu.

Karşı karşıya geldiler ve ona sabit bir bakışla baktı; Cenan! Kendisinden bir yıl gizlemiş olduğu yeşil bakır renkli gözleri ve uzun kızıl kaşlan hiç kimseninkilerle mukayese edilemezler ve hiç kimseninkilerle karıştırılamazlardı... Kendisinden iki adım ötede yükselen bu hiç beklenmedik görünüş karşısında titredi; fakat kürekçilerden dolayı hiç kımıldamamak lazımdı ve bir işaret teati etmeden, hareketsiz geçtiler.

Bununla beraber, birazdan dereyi boylu boyunca tekrar indiği sırada kendisiyle tekrar karşılaşmak üzere kayığını çevirtti. Bu süratli karşılaşmada karşı karşıya geldikleri zaman, beyaz muslin yaşmağın örttüğü çehreyi orada suyun kenannda bulunan eski bir mezarlığın servileri ve taşlan gerisinde bulunduğu hâlde gördü. Evet, bu dere üzerinde de bir mezarlık vardı. Çünkü şüphesiz ki, ölüm düşüncesini daima hazır kılmak üzere bu memlekette mezarlıklar her tarafta mevcutturlar.

Güneş şimdiden alçalmış bulunuyordu ve ışıkları pembe idi, gitmek icap ediyordu. Dar dereden ikisinin kayıklan hemen hemen birlikte çıktı ve akşamın ihtişamı içinde, Andre'nin kayığı Cenan'ınkinden yüz metre geride olmak üzere Boğaz'ı yukanya doğru çıkmaya başladılar. Onun mermer nhtımına ayak attığını ve koyu renkli yalısına girdiğini uzaktan gördü.

Yapmış bulunduğu şey çok manalıydı; Göksu'ya yalnız gelmek, fazla olarak da gözlerini göstermek ve bu gözleri dostunun hafızasına nakşetmek üzere oraya yaşmakla gelmek... Fakat bu harekette mevcut hususi ve müessir şeyi ilk önce hissetmiş bulunan Andre, sonra Medje'nin aynlış sırasında bir kayıktan teati edilmiş müessir bir bakış dolayısıyla buna benzer bir şey hikâye ettiğini birdenbire hatırladı ve kendi kendine mahzun bir eda ile dedi ki: "Onun tarafından bu hareket pek nazik, sevimli bir şey; fakat yine biraz, edebiyat, edebiyatla alakadar; Necibe'yi taklit etmek istedi... Ama bu kendisinin birkaç gün sonra kollarını tekrar Hamdi'sine açmasına mâni olmayacaktır."

Ve Anadolu kıyısını pek yakından takip ede ede Boğaziçi'ni yukanya doğru çıkmakta devam etti; şimdiden birçok ev boşalmış ve sımsıkı kapanmışlardı. Parmaklıklan kapalı birçok bahçeler kızıl renkli asmalarla doluydu; her tarafta sonbahar, gidiş, son, aşikârdı. Şurada burada, yanaşmanın tamamıyla memnu bulunduğu o dar nhtımlar üzerinde, sayfiyeden inmekte gecikmiş bazı kadınlar

mevsimin bu son cuması için yine gelip su kenarına oturmuşlardı; fakat yüzlerinin yegâne görülen kısmını teşkil eden gözleri, şehir haremine o kadar yakın olan dönüşün hüznünü, kışından korkuyu ifade ediyorlardı. Ve batan güneş, kırmızı bir ateş gibi bütün bu hüznü aydınlatıyordu.

Andre, Tarabya'daki evine girdiği zaman kürekçileri gelerek kendisine hürmetle veda ettiler; hakir kıyafetlerine tekrar girmişlerdi ve hepsi Bursa gazından güzel gömlekleriyle turuncu kadifeden güzel ceketlerini itina ile devşirip getirmişlerdi. Aynı kadifeden uzun halıyı da getirmişlerdi ve kendisine tuzlu rutubet sinmiş bulunduğu için bu halının kurutulmasına itina edilmesini de saf bir eda ile tavsiye ediyorlardı. Andre, deniz serpintileriyle ve güneş altında sırma işlemelerine şimdiden eski kıymetli şeylerin solukluğu gelmiş bulunan bu zavallı şeylere baktı. Bunları ne yapmalıydı? Bunları parçalamak, daha sonra, her neşeden mahrum istikbalde, gittikçe daha fazla solmuş olan bu artıkları ele her geçirişte: "Bunlar vaktiyle, Boğaziçi'nde oturduğum ışıklı zamanda kayığımın eşyasıydı." diye kendi kendine söylenmek üzere bunlan memleketine götürmekten daha az hazin olmaz mıydı?

Gurup oluyordu. Eskişehrin eski bir çobanı olan uşağından ciddi sesli kavalı çalmasını ve geçen seneki havayı, şimdi kendisi için bu yerde ve bu hususi şartlar içinde bir yaz sonunun o anlatılması imkânsız mahiyetini ifade eden o vahşi havayı tekrar çalmasını rica etti. Sonra penceresine eğilerek kayığın gidişine baktı. Kürekçileri fakir birtakım kayıkçılar kılığına girmişlerdi ve orada yeni bir efendiye kiralanmak üzere mola vere vere bu kayıkla İstanbul'a iniyorlardı. Bu uzun beyaz şeyi gittikçe gece rengi alan su üzerinde bir hayli zaman takip etti ve bunun gurup solgunlukları içinde kayboluşu, kendisi için iki Şark yazının aynı şekilde geçip gidişinin bir nevi hülasasını teşkil etti.

5

Son Boğaziçi gününü teşkil eden ekim cumartesi günü, Cenan'dan Melek'in ateşinin gittikçe daha yükseldiğini, büyük annelerin endişede bulunduklarını ve hekimlerin bir konsoltası için bugün şehre inilmekte bulunduğunu bildiren kısa bir tezkere aldı.

Bütün elçilikler de eşyalannı topluyorlardı. Bir kere daha karşı Anadolu sahiline gece olmadan geçmek ve Padişah Vadisi'ne vedada bulunmak üzere zaman elde etmek için Andre, göç hazırlıklarını çabuk bitirmeye çalıştı. Uçuşurlarken yağmur damlaları döken iri muzlim bulutların koşuştukları bir gökyüzü altında Beykoz'a geç vardı. Vadi tamamıyla boştu ve ağaçlar altındaki küçük kahvelerin sahipleri dünden beri dükkânlarını kapamışlardı. Orada kulübelerde oturan iki üç sarıklı ve pek naçiz ruha sonra da kendilerini iki mevsim görmüş olduğu ve kati gidişini anlamışa benzeyen iyi bir san köpekle iyi bir tekir kediye veda etti. Ve daha sonra, cenaze merasimlerine mahsus ağır yürüyüşle bu akşam bomboş olan, fakat dostlannın örtülerinin ince otuyla acı çiğdemlerinin menekşe rengi çiçeklerine dokunmuş bulunduğu bu sakin ve kapalı çayırları dolaştı. Ve bu seyran, kendisini yıldızlann yandıkları ve serseri köpeklerin ilk ulumalarının duyulmaya başladığı yarı karanlık saate kadar işgal etti. Bu ziyaret dönüşü, methalin orada bir nevi mukaddes bahçe vücuda getiren cesim çınarlan altına vardığı zaman, artık hakikaten gece olmuş bulunuyordu ve ölü yaprak yığınları altında yılanlar gibi uzamış olan köklere ayak çarpıyordu. Her granit kaldınmının aşinası bulunduğu küçük iskeleye karanlıkta döndü ve Avrupa kıyısına gitmek üzere kayığa bindi.

6

Rüzgâr, matemli sesi az sonra hemen mütemadi bir şekilde ve kışın dört veya beş ayı boyunca duyulacak olan bu Karadeniz rüzgân, bütün gece Boğaziçi üzerinde haykırmıştır. Ve bu sabah, Tarabya'daki son uyanışının

hüznünü artırmak üzere Andre'nin evini gelip sarsan sert rüzgârlar artmış bulunmaktadırlar.

Pencerelerini açarken uşağı kendisine:

— Ama berbat bir hava! diyor.

Karşıda, Anadolu tepeleri üzerinde, perişan ve asi ağaçlara dokunacak şekilde sürüklenen alçak ve kanşık bulutlar görülmektedir.

Ve bugün Boğaziçi'ni son defa olarak, korkunç fırtına altında, yağmurların kamçılayan darbeleri altında, muhibbelerinin her şeyin kapanmış, örtülmüş bulunduğu ve mermer nhtımı üzerinde yığınla ölü yaprağın çılgınca uçuşup raksettiği yalılannın önünden geçerek inmektedir.

Akşam İstanbul'a tekrar, fakat kati gidişten önce ne kadar kısa bir zaman için yerleşmektedir. Ancak elli gün; çünkü Fransa'ya deniz yoluyla dönmek ve vapura 30 Kasım'da binmek kararını vermiş, bunu inkıyadı icap eden, değişmez bir tarihe evvelden sahip olmak için vermiştir.

Ve gece olurken, Cenan'ın bir mektubu kendisine hekimlerin kararını getirdi. Derhâl pek vahim bir mahiyet arzetmiş bir beyin humması; bu yeni izdivacın kendisine verdiği o kadar çok asabi heyecandan, isyandan ve dehşetten mağlup düşmüş olan zavallı küçük Melek, şüphesiz ki ölecekti...

7

Melek'in can çekişmesinin devam ettiği bu iki ekim haftası hemen değişmeyen güzel hava ve hüzün içinde güneşli günlerle devam etti. Şimdi Andre, talebelerin âdetleri gibi her akşam 30 Kasım tarihinin bir haçla işaretli bulunduğu bir takvim üzerinde geçmiş günü siliyordu. Kabil olduğu kadar İstanbul'da, kendisi için bitmesi o kadar yaklaşmış bulunan Türk hayatıyla yaşıyordu. Fakat Boğaziçi'nde olduğu gibi burada da sonbaharın hüznü

o kadar yaklaşmış olan gidişin hüznüne inzimam ediyordu ve mukaddes camiler önünde, yapraklan dökülen ağaçlar altında hülyaya dalmalar, nargile içmeler için hava artık şimdiden soğuk gibiydi.

Tabii olarak muhibbelerini artık hiç görmüyordu, çünkü Cenan'la Zeynep ölecek olandan ayrılmıyorlardı. Akşama doğru bir pencerenin kafesi üzerine; 'Hep yaşıyor' manasına gelen pek ufak bir beyaz işaret koyuyorlardı. Hep yaşıyor ve mavi bir işaretin her şey bitti, manasına geleceği kararlaşmıştı. Bu sebeple, sabahın başında, sonra da günde iki kere kendisi yahut dostu Jean Renaud, yahut da oda uşağı, bu pencereye heyecanla bakmak üzere Kasımpaşa Mezarlığı'ndan geçiyorlardı.

Bu esnada artık can üstünde bulunan çocuğun dikkatli bir sükût dolu evinde imamlar büyük annelerin arzuları mucibince daimî surette dua etmekteydiler; İslam, son anları ilahi bir şekilde uyutan İslam, nüfuzuna tedrici şekilde mutavaat gösteren ve korkusuz uykuya giren çocuğu gittikçe daha fazla sarıyordu. Esasen şüphe onda henüz tedavisi kabil bir maraz, uzun sükûn ve iman miraslan üzerinde henüz yeni bir aşıydı. Ve işte yavaş yavaş bizim dindarlarımızca da yapılan bazı masum hareketler, hatta iki muhterem ninenin batıl düşünceleri dünün bu imansızını artık rahatsız etmez oluyor, küçük Melek kendisine muskalar konmasına ve elbiselerinin dervişler tarafından okunmasına muvafakat ediyordu; Paris'teki kibar mağazadan gelen çok zarif gömlekleri, Eyüp Cami'sinde duadan geçiyor, yahut bu gömlekler, Allah'a doğru büyük feryatlardan sonra gaşy hâlinde bulunduklan müddetçe nefesleri şifa vermek kudretine sahip bulunan mübarek duahanlann Üsküdar'daki tekkelerine yollanıyordu.

Ekim ayı nihayet bulduğu zaman, Melek, iki günden beri konuşamaz bir hâldeydi ve doktorların ölüme pek yakın dedikleri bir nevi ateşli ve ağır uyku içinde kendini tamamen kaybetmiş bulunuyordu.

8

2 Kasım'da, yatağının başında onu beklemekte olan Zeynep, birdenbire titreyerek arkasına baktı. Yan karanlık odanın nihayetinde ve pek devamlı bir sükût ortasında bir ses, dualar okuyan pek tatlı, pek taze bir ses yükseliyordu. Zeynep, bu peçesi inik genç kızın gelişini görmemişti. Elinde Kur'an'ı ile burada onun işi neydi? Sonra da birdenbire anladı. Ölülerin duası... Eğer bir evde can çekişen biri varsa, mahallenin genç kızlarının yahut kadınlarının sıra ile gelip dualar okumaları Türkiye'de âdettir. Kim olduklannı bildirmeksizin, peçelerini kaldırmaksızın, hüviyetleri meçhul bir felaket habercisi şeklinde, tabii bir haklarını kullanarak girerler ve huzurlan bizde en son duayı yapmaya gelen papazın huzuru gibi ölüm işaretidir.

Melek de anlamıştı ve uzun zamandan beri kapalı bulunan gözleri açıldı; ölüm hâlinde olanlara hemen daima gelen o esrarla dolu iyilik hâline girmiş bulunuyordu. Ve ebediyen sönmüş zannedilebilecek olan sesinden birazına tekrar sahip oldu.

Hüviyeti meçhul kadına dedi ki:

— Daha yakına gelin, pek iyi duymuyorum... Korkarım diye endişe etmeyin, gelin... Daha yüksek okuyun... Duyabileyim...

Bundan sonra bizzat kelimeişahadet getirmek istedi ve beyaz balmumundan küçük ellerini dua vaziyetinde açarak iman sözlerini tekrar etti:

"Lâilâhe illallah Muhammed Resulallah..."

Fakat yakalanması imkânsız bir nefes gibi duyulmayan ikrarının sonunda, biraz yükselmiş olan zavallı eller tekrar düşmüş bulunuyordu. Bunun üzerine, ismi bilinmeyen kadın okumakta devam etmek üzere Kur'an'ını tekrar açtı. Ah, hele kalın bir peçe altında bir genç kızın dudakları tarafından telaffuz edildiği zaman bu İslam dualarının ahenkli tatlılığı, nüvazişkârlığı!... Gecenin ilerlemiş saatine kadar kim olduklan meçhul sofu kadınlar

gölgeler gibi gürültüsüz girerek ve çekilerek birbirlerini takip ettiler, fakat ölüme yardım eden ahenkli şarkıda hiçbir fasıla olmadı.

Daha başka kimseler de ayaklannın ucuna basa basa içeri giriyor ve bu öldürücü uyku yatağına ses söylemeden eğiliyorlardı. Bu gelenlerden biri sessiz, iyi kalpli ve hemen hiç kaale alınmayacak kadar silik bir mahluk olan anneydi. Gelenlerden ikisi, bu vaziyeti tevekkülle kabule razı olamayan, nevmitliklerinin içine sessiz ve haşin gömülmüş bulunan büyük annelerdi. Istıraptan ve belki nedametten yüzü harap olan baba, Mehmet Bey de bu gelenler arasındaydı. Haddizatında o, kızı Melek'e perestiş ederdi ve eski âdetlere riayetteki mutlak itinasıyla onu ölüme sevketmişti. Titreyerek içeri giren, Melek kendisini istemiş olduğu için son günlerde çağınlmış bulunan, fakat mesul ve mesura diye düşmanlık hisleri içinde huzuruna tahammül edilen sabık mürebbiye Matmazel Tardieu de böyle gelenler arasındaydı.

Can çekişen çocuğun gözleri tekrar kapanmıştı; bazen ellerin bir titremesi yahut dudakların bir kısılışı haricinde artık bir hayat alameti göstermiyordu...

9

Sabahın takriben dördü. Şimdi nöbette bulunan Cenan'dı. Duası bu harem odasını dolduran peçeli misafir bir müddetten beri daha heybetli sükût içinde sesini yükseltiyor, bir şeyin, mutlak bir mahiyeti haiz bir şeyin geçmekte olduğu hissini duyar gibi bir heyecan içinde okuyordu, Melek'in şeffaf ellerinden birini bu elin soğumakta bulunduğunu hissetmeksizin hep elinde tutmakta bulunan Cenan, omuzuna vurulduğu için dehşetle sıçradı. Bu, saygısı ürkünç bir his veren iki küçük dokunuşla bir ihtardı... Ah, hiç görülmemişken, birdenbire arkasından meydana çıkan, daima açık olan kapıdan gürültüsüzce girmiş olan korkunç ihtiyar kadın çehresi!

Geniş vücutlu, fakat fevkalade hafif, kireç benizli, iri bir ihtiyar kadındı. Hiçbir şey söylemeksizin: "Gidiniz!" diye işaret ediyordu. Koridorda uzun zaman gözetlemiş olacaktı ve sonra mesleğinde edinilmiş anlayış ve usulperestlikle, saatinin gelmiş bulunduğundan emin, rolüne başlamak üzere yaklaşıyordu. Cenan, küçük ölünün üzerine kapanarak:

— Hayır! Hayır! Daha değil! Onu götürmenizi istemem, hayır! dedi.

İhtiyar kadın salahiyetli bir kimse edasıyla onu çekerek dedi ki:

— Heyecanlanmayın böyle, kendisine bir fenalık edecek değilim.

Esasen çirkinliğinde hiçbir kötülük yoktu, daha ziyade gamlı bir merhamet ve bilhassa büyük bir yorgunluk vardı. Bu sağlam kollu ihtiyar kadın, taşıdığı isimle bu ölü yıkayıcısı haremde kırılmış o kadar çok güzel çiçeği götürmüştü ki!

Onu, bir hasta çocuk gibi boynundan tutup aldı ve güzel kızıl saçlar çözülüp korkunç omzu üzerine yayıldı. Yardımcılarından ikisi -daha da korkunç olan iki ihtiyar işçi- dış odada, ışıklarla bekliyorlardı. Sabahtan evvelki soğuk sükûta dalmış olan koridorlarla sofalarda Cenan'la dua okumuş olan kadın, inmek üzere merdivene teveccüh ederek ölüm grubunu takip ettiler...

Küçük Melek; Sadiha, Saadet, zorla kabul ettirilen bir koca kollarına ikinci defa olarak atılmak dehşetinden böylece yirmi buçuk yaşında öldü...

Merdiven inilince, ihtiyar kadınlar yükleriyle beraber zemin katta bir salonun kapısına vardılar, bu, eski evin alt katında, yeri mermer bir nevi hizmet odasıydı. Ortasında beyaz tahtadan bir masa, henüz tüten sıcak su dolu bir kazan ve bir sehpa üzerine asılmış bir kumaş vardı. Bir köşede bir tabut, Türkiye'de yapıldıklan tarzda ince tabutlardan biri ve nihayet yerde bir değneğin etrafına dolanmış eski bir şal, zenginler için ölüm örtüsü teşkil eden valide şallannndan biri vardı. Bütün bu şeyler

çok evvelden hazırlanmıştı, çünkü İslam memleketlerinde bir mezara götürülme işinin çok çabuk yürümesi lazımdır.

İhtiyarlar, çocuğu kısa olan masanın üzerine uzattıkları zaman, hep çözük bulunan güzel kızıl saçlar yere kadar indi. İşlerine başlamadan önce, Cenan'la yüzü kapalı bulunan meçhul kadına, kendilerini dışarı çıkmaya davet eden bir işarette bulundular. Kaldı ki, dışarıda beklemek üzere onlar kendiliklerinden çekiliyorlardı. Ve vaka nefsine malum olup uykudan uyanan Zeynep, gelip kendilerine iltihak etmişti, ağlamayan, fakat gözlerini çevreleyen mavimsi halka daha genişlemiş ve ölüden daha beyaz olan bir Zeynep... Her üçü de orada, son tuvaletin safhalarını hayalleriyle takip ederek ve akan su ile yer değiştiren eşyanın bu akisli salondaki korkunç gürültülerini dinleyerek, hareketsiz ve buz kesilmiş bir hâlde kaldılar. İş bitince iri ihtiyar kadın, kendilerini çağırdı:

— Şimdi kendisini gelip görün.

Melek, dar tabutuna konulmuştu ve veda buseleri için henüz açık bırakılan yüz haricinde beyaz kefene tamamen sarılmış bulunuyordu. Göz kapaklarını da ağzını da tamamıyla kapamaya muktedir olamamışlardı; fakat kendisi o kadar gençti ve dişleri o derecede beyazdı ki, bir çocuk ifadesiyle ve ıstıraplı hafif bir tebessümle hâlâ pek latif ve güzel kalıyordu.

O zaman, gelip kendisini öpmeleri için gittiler, herkesi, babayı, anneyi, büyük anneleri, birkaç günden beri artık haşin ve mütehakkim olmayan ihtiyar ve haşin amcaları, hizmetçileri, cariyeleri uyandırdılar. Cesim ev yanan ışıklarla, dehşetlerle, hızlı adımlarla, iç çekmeler ve hıçkırıklarla doldu.

Büyük annelerden birinin, ikisinin en serti olanının, Cenan'ın da ninesi olup bu son günlerde burada oturmakta bulunanın; tasavvuru mümkün müsamahasız İslam kadınlarının en müfriti olan 1320'li ihtiyar kadının torunlarını elinden alan bu inkılaplara karşı sonsuz bir

gazap içinde gelişi, mürebbiye Matmazel Tardieu'nun tabutun yanında ve korkak bir hâlde diz çökmüş bulunduğu bir zamana rastladı. Ve iki kadın bir an sükût içinde, biri müthiş, diğeri hakir ve dehşete düşmüş bir hâlde, bakıştılar.

Büyük anne ötekine Türkçe, kinle titreyerek dedi ki:

— Gidin buradan! Burada daha yapacak ne işiniz var sizin! İşiniz bitti... Beni duyuyor musunuz, gidin buradan!

Fakat zavallı kız, onun önünde geri çekilerek kendisine yaş dolu gözlerle o kadar masumiyet ve nevmidi içinde bakıyordu ki, ihtiyar hanımefendi birdenbire merhamet duydu; şüphesiz ki, mürebbiyenin bütün bu işte zamanın hizmetinde gayrı mesul bir aletten ibaret bulunduğunu, yıllardan beri kabul etmeyi reddettiği bu şeyi, bir an için anlamış bulunuyordu...

Bunun üzerine kendisine "affedin!" diye bağırarak ellerini uzattı. Ve şimdiye kadar o derecede düşman olan bu iki kadın, birbirlerinin kollarında hıçkırarak ağlaştılar. Fikir, ırk ve zaman anlaşmazlıklan kendilerini uzun zaman ayırmıştı; fakat her ikisi de iyi, analık hisleriyle dolu, müşfik ve kusurlannı takdir edip hakkı tanımaya kadir birer insandılar.

Bu esnada, camlar arkasından belirmiş biraz soluk bir ışık, bu kasım gecesinin sonunu haber vermekteydi. Andre'yi hatırlayan Cenan, kalkıp bir mavi kurdele parçası aradı ve otelci işareti kaldırarak bunu kararlaşmış bulunduğu şekilde aynı pencerenin kafesine bağladı.

10

Sabah olduğu zaman gelip bakan uşak oldu ve dehşet içinde Beyoğlu'na döndü.

Efendisini uyandırarak dedi ki:

— Matmazel Melek'in ölmüş bulunması lazım; mavi bir işaret koyduklarını şimdi gördüm...

Andre'nin tehlikeli emirlerini yerine getirmeye geldiği sıralarda bu küçük Melek'e kapı aralıklarından hitap etmek fırsatını elde etmişti; hatta, Melek mersi diyerek ona nezaketle yüzünü ile göstermişti. Ve kendisini her itibarla o derecede taze bulmuştu ki, onun için Matmazel Melek'ti.

Melek'in öğleye doğru camyie götürüleceğinden bir saat sonra, Cenan vasıtasıyla haberdar edilen Andre, saat on birden önce Kasımpaşa'ya indi. Tanımayacağından emin olmak üzere başına bir fes geçirmiş ve halk adamları kıyafetine girmişti, çünkü bir an çok yaklaşmak ve küçük dostuna karşı İslam'ın şefkat ve hürmet dolu bir âdetini yerine getirmek arzusundaydı.

Evin yakınındaki mezarlıkta ilk önce bir kenarda bekledi. Ve sonra, Türkiye'de âdet olduğu gibi rastgele adamlann sırtında taşınılmak üzere hafif tabutun dışan çıktığını gördü. Yeşil ve kişmir üslubunda girift kırmızı çizgileri bulunan bir eski şal, bir hâlde şal bu tabutu tamamen örtüyordu; küçük bir beyaz örtü baş cihetine ve ölünün kadın olduğunu göstermek üzere konmuştu; hayret verici bir yenilik teşkil etmek üzere de şala iğnelenmiş mütevazı bir gül buketi vardı.

Türklerde ölüleri gömmek hususunda bizden çok fazla acele ederler ve haber verici mektup yollamazlar. Kim isterse, akrabalar, haberi duymuş olan ahbaplar, komşular, uşaklar gelir. Bu kendiliğinden vücuda gelen alaylarda hiç kadın bulunmaz ve hele tabutu taşımakla ödevli kimse yoktur. Bu işi yoldan geçenler yaparlar.

Güzel bir kasım güneşi, ışıklı ve sakin bir gündü. İstanbul karşıda ihtişamla görünüyor ve ayaklan altında Haliç-'i saran hafif sonbahar sislerinin üzerinde mağrur ve hareketsiz tavnnı takınmış bulunuyordu.

Yolda rastlanılan ve bu küçük meçhul ölüyü birkaç dakika taşımak suretiyle bir sevap kazanmak isteyen kimselerin hevesine tabi olarak, Melek'in tabutu bir omuzdan çok kere başka bir omuza geçiyordu. Önde yeşil sarıklı iki hoca yürüyordu. Yüz kadar adam, her sınıfa mensup adam takip etmekteydi. Başlarında eski evliya

takkeleriyle ihtiyar dervişler de gelmişti ve bunlar yolda yüksek ve gamlı seslerle birtakım beyitler terennüm etmekteydiler. Çıkardıklar sesler, ormanlarda kış geceleri kurtların duyulan seslerine benziyordu.

Evler dışında, kırlarda, derhâl vahşi bir mahiyet alan alt taraflarda eski bir camiye gidildi. Küçük Melek, avlunun taşlan üzerine konuldu ve imamlar pek tatlı dürüst seslerle ölülere mahsus dualan okudular.

Bu ancak on dakika sürdü ve körfeze doğru inmek, sonra kayıklara binip öteki sahile geçerek kendisini kati meskenini teşkil edecek olan Eyüp'ün geniş mezarlıklarına götürmek üzere tekrar yola düşüldü.

Haliç'e, çok kalabalık bulunan aşağı mahallelere yaklaşılırken, alaya iştirak etmek isteyenlerin fazlalığından dolayı gidiş daha ağır oldu. Küçük Melek, orada birçok kayıkçılar ve gemiciler tarafından da sıra ile taşındı. Bu zamana kadar tereddüt etmiş olan Andre, içinde kaybolmuş gibi bulunduğu bu kalabalıktan dolayı kendisini emin hissederek nihayet yaklaştı, eski valide şalına eliyle dokundu, omuzunu uzatıp küçük dostunun ağırlığının bu omuza biraz dayandığını hissetti ve denize doğru bu şekilde yirmi adım kadar yürüdü.

Sonra takip etmekteki inadının dikkati celbetmesi korkusuyla tamamen uzaklaşıp gitti.

11

Bir hafta sonra, kalan ikisi, Cenan'la Zeynep, kendisini Sultan Selim'e çağırdılar.. O kadar hakir, o kadar gizli, o kadar karanlık olan aynı küçük evde, onlar tamamen siyah ve aynı derecede kalın ve aynı şekilde indirilmiş peçelerle örtünmüş bulundukları hâlde hayatlarının sondan evvelki seferi olmak üzere bir kere daha buluştular.

Aralarında, bahis ancak gidene, dedikleri gibi "kurtulmuş" olana münhasır kaldı ve Andre, Melek'in son günlerini bütün tafsilatiyle öğrendi, kendisine siyah zardan

maskeler altında seslerini hiçbir hıçkırığın titretmediği hissi geldi; her ikisi de ciddi ve sükûn bulmuş görünüyorlardı. Zeynep tarafından bu sükûn, tamamıyla tabii bir şeydi, çünkü bu ifade caizse, artık o bu dünyaya mensup bulunmuyordu. Fakat Cenan, bu derecede sakin oluşuyla kendisini hayrete düşürmekteydi. Konuşma esnasında ve iyi yaptığını zannederek, ona pek muhabbetli bir tatlılıkla:

"Bu son cuma Yıldız'da bana Hamdi Bey'i tanıttılar; kendisi seçkin edalı, zarif ve güzel bir adam." dedi. Fakat o ilk defa hararetlenerek kısa kesti.

"Eğer isterseniz bu adamdan bahsetmeyelim Andre." dedi.

O zaman, Melek'in ölümüyle o kadar müteessir olan ailede şimdilik bu izdivacın düşünülmediğini, Zeynep'ten öğrendi.

Hamdi'ye tesadüf ettiği ve onu söylediği gibi bulmuş olduğu gerçekti. Hatta, o zamandan beri kendi kendine: "Sevgili küçük dostumun kocasının böyle olmasından pek bahtiyanm." demeye gayret ediyordu. Fakat bu söyleyişinde samimi değildi, çünkü bilakis, onu görmek, haricî cazibesini ve bilhassa gençliğini görmekle ıstırabı artmış bulunuyordu.

Onlardan ayrıldıktan sonra pek çok defa olduğu gibi bu evle kendi evi arasındaki o kadar uzun yılı kat ettiği zaman, İstanbul'u her zamandan fazla düşüp giden, kötü bir şekilde Garplılaşan ve adilikle harekete, çirkinliğe dalan bir şehir tesiri yaptı. Sultan Selim etrafında henüz aynı hâllerini muhafaza eden sokaklardan sonra köprülere yakın olan aşağı mahallelere varır varmaz, bu taraflarda sonu gelmeyen kalabalıkların mütemadi kımıldanışından, hareketinden iğrendi; çamur içinde, dar sokakların karanlığında, akşamın soğuk sisinde bin türlü berbat şey ve iğrenç gıdalar satan veya satın alan bütün bu aceleci insanlar artık Türk değildiler, fakat bütün levanten ırkların bir halitası idiler. Taşımakta devam eyledikleri kırmızı festen sarfınazar, içlerinden

yansı millî kıyafeti muhafaza etmek vekanını göstermemişler ve büyük şehirlerimizden artakalmış olup buraya vapurlar dolusu getirilen eski Avrupa elbiseleri giymişlerdi. Şimdiden şurada burada yanan küçük fabrikalan da bizim şehirlerimizin dış mahallelerindeki büyük manasız evlerin alçıdan kopyalarını da hiçbir zaman bu sefer olduğu kadar kati bir şekilde görmemişti. Kendi kendine dedi ki: "İstanbul'u artık olmadığı bir şekilde görmekte inat ediyorum. İstanbul yıkılıyor, bitmiş. Artık onun seyredilecek yerlerini, devam edilecek köşelerini müsamahalı ve daimî bir intihaba tabi tutmak lazım. Yüksekte camiler henüz duruyor, fakat bütün aşağı mahalleleri sefaletiyle, alkolüyle, nevmitliği ve bombalanyla pek süratli gelen terakki için için kemirmektedir. Garbın kötü nefesi halifelerin şehrinin üzerinden de geçti; o da az sonra haremlerinin bütün kadınlannın olacaklan manada bir bezgin olacak."

Lakin sonra daha müteessir bir hâlde düşündü. Fakat bütün bunlann benim için ehemmiyeti ne? Ben artık şimdiden buranın bir adamı değilim; pek çabuk gelecek ve beni şüphesiz ki ebediyen götürecek olan bir tarih, 30 Kasım tarihi mevcut. Necibe'nin beni istikbali endişelendirecek olan hakir beyaz taşlarından sarfınazar bütün geri kalanın ne ehemmiyeti var? Esasen ben de beş senede, haydi diyelim ki, on senede bir enkazdan başka ne olacağım? Hayatın devamı yoktur ve benimki şimdiden yolumun arkasında kalmıştır, bu dünya şeylerinin artık bana bir taalluğu kalmayacaktır. Zaman baş dönmesi veren gidişinde pekâlâ devam edebilir, sevmiş olduğum bu şarkı ve Çerkezistan'ın deniz renginde güzel gözleri olan bütün dilberlerini götürebilir, bütün dünyayı ve azim kozmosu götürebilir; şimdiden âdeta tükenmiş ve yarın varlık şuurunu kaybedecek olan ben bunu görmeyeceğime göre keyfiyetin bana taalluğu ne."

Fakat bazı zamanlarda kendisine bu 30 Kasım tarihi hiçbir zaman gelmeyecek gibi geliyordu, o kadar İstanbul'da kendi evindeydi, şehirde yerleşmişti ve hatta

henüz gidiş için hiçbir şeyi kaldırılmamış bir evde bulunuyor, yaşıyordu. Ve bağrışmalar, yakın Şark'ın bütün dillerinde davetler, pazarlıklar ortasında sayısız fenerler yanarken, bu halkın arasından geçmekte devam ediyor ve birbirlerine zıt duygular arasında sürüklenip gittiğini hissediyordu.

12

Kasım bitmek üzereydi ve son, katiyyen son defa beraber bulunuyorlardı. Karşı evin üzerinden geçen aynı güneş ışığı, İstanbul'un göbeğinde bulunan bu fakir ve nihayetsiz derecede ücra hareme düşünceli ve âdeta suni ışığını akşamın gelmesinden bir müddet önce yolluyordu. Yüzü açık, soluk ve Zeynep'le örtülerinin siyahlığı içinde kaybolmuş bulunup yüzü görünmeyen Cenan, dostları Andre ile mutat konuşmalarında olduğu kadar sükûn içinde konuşuyorlardı; bugünü başka günlerin takip edeceği, her şeyi halletmek üzere tayin edilen 30 Kasım'ın o kadar yakın olmadığı, hatta hiç gelmeyeceği söylenebilirdi; hakikaten bu seferden sonra dünya üzerinde seslerinin aksedişini bir daha duymayacaklarını hiç, hiçbir şey haber verip anlatmıyordu.

Aşikâr bir teessür göstermeksizin, Zeynep, o, Fransa'ya vardıktan sonra mektuplaşmak çarelerini tanzim ediyordu:

"Postrestant şimdi çok murakabe altındadır; geçirmekte olduğumuz bu tedhiş devirlerinde artık hiç kimse ismini bildirmeksizin bürolara girmek hakkına sahip bulunmuyor. Tasavvur ettiğim yolla muhaberemiz ise bilakis çok kolay olacaktır; sadece biraz geç olacaktır; size cevap vermekte bazen on beş gün geciksek de hayret etmeyiniz."

Cenan, bu 30 Kasım akşamı dostunu uzaktan görmek hususundaki plânlarını soğukkanlılıkla anlatıyordu:

"Tophane saati vapurların gidiş saati olan dörde vardığı zaman her ikimiz rıhtım boyundan geçeceğiz. Fakat kira arabalarının en adisi içinde geçeceğiz; siz vapurun

arka güvertesinden beni fark edebilmek için bütün kira arabalarına dikkatle bakın; orada bildiğiniz gibi daima çok kalabalık vardır ve Türk kadınlan arabalarını durdurmak hakkına sahip bulunmadıklarından vedamız ancak bir göz açıp kapama anı devam edecektir..."

Bu akşam ayrılışın kati dakikasını, onlara karşıdaki güneş ışıklan gösterecekti. Bu ışık çatının üstünden kaybolacağı zaman, Andre gitmek üzere kalkacaktı; bunu ta evvelden kararlaştırmışlardı; gelişi üzerine her şeyin biteceği bu son mühleti kendi kendilerine vermişlerdi.

Bu son mülakatta onları muztarip bir heyecan içinde bulacağını düşünmüş olan Andre, sükûnlan karşısında hayrette kalıyordu. Hem bu son günde Cenan'ın gözlerini tekrar göreceğini ummuştu. Fakat hayır, dakikalar geçiyor ve sanki bir heykel yüzü üstünde tunçtanmış gibi bu sert çarşafın nizamında da bu örtünün kıvnmlarında da hiçbir şey kımıldanmıyordu.

Nihayet, saat üç buçuğa doğru, bir şey söylemiş olmak için kitaptan bahsettikleri sırada, birdenbire gölge küçük haremi istila etti ve her üçü anide sustular. Zeynep, komşu evlerden gelen ışığın artık aydınlatmadığı kafesli pencereleri eliyle göstererek güzel hasta sesiyle:

— Vakit! dedi...

Işık eski çatılann üzerlerinde kaybolmuş bulunuyordu; vakitti ve Andre ayağa kalktı. Birbirlerine karşı ayakta durduklan en son dakikada o: "Bu onun ve benim gözlerimizin toz hâline inkılabından önce kendisine bakabileceğim son, en son seferdi." diye düşünmek zamanını buldu. Onunla artık hiç karşılaşmayacağından bu kadar emin olmak ve buna rağmen böyle, onu tekrar görmeksizin gitmek, hayır bunu beklemiyordu; fakat bu hâlden gelen hayal sukutuna ve ıstırap verici hüzne hiçbir şey söylemeksizin katlandı. Kendisine uzatılmış bulunan küçük el üzerine, bu eli dudakların ucundan öpmek için merasimle eğildi ve bütün veda bundan ibaret kaldı.

Şimdi yalnız yürüyüp ilerlediği bomboş sokaklar, eski ölü sokaklar...

Kendi kendine: "Bu pek iyi bitti. Zavallı küçük mahpus, bu daha iyi bitemezdi!... Ben de ahmakça bu ayrılışın dramatik olacağını tasavvur ediyordum." diyordu.

Hatta bu sona vanş, pek fazla iyi olmuştu. Öyle bir boşluk ve yalnızlık hissi içinde gidiyordu ki! Ve orada henüz bulunmalan kabilken bu geçtiği yolu, eski bakır tokmaklı kapıya dönmek üzere tekrar katetmek arzusunu duyuyordu. Cenan'a: "Böyle ayrılmayalım, küçük aziz dost; siz nazik ve iyisiniz, bana bu elemi vermeyin; gözlerinizi, bana son bir defa gösterin ve sonra elimi daha kuvvetle sıkın; o zaman daha az mahzun giderim..." diyecekti. Tabii böyle bir şey yapmadı ve yoluna devam etti. Fakat gecesine ait binlerce ışığın denizde akisler vücuda getirmeye başladığı bu saatte, İstanbul'u ıstırapla seviyordu; bir şey kendisini bu İstanbul'a nevmidane bağlıyordu. Bu şeyin ne olduğunu iyi anlayamıyordu. Bu, cesim ve değişik şehrin üzerinde, havada yayılan bir şeydi. Bizi muayyen yerlere ve bazı eşyalara bağlayan keyfiyet hemen daima bu olduğu için kendisini bağlayan şey de belki kadın ruhlarından, sevmiş olduğu kadın ruhlarından intişar eden bir hava idi. Bu hava Necibe'nin mi, yoksa Cenan'ın mı, ve yoksa her ikisinin mi ruhlanndan gelmekteydi; bu ciheti de fark edemiyordu...

13

Ertesi gün iki mektup:

Zeynep'ten Andre'ye

"Birbirimizi son defa görmekte bulunduğumuzu hakikaten hissedemedim; yoksa zavallı bir bedbaht gibi ayaklannızın altında sürünür ve bizi böyle bırakmamanızı sizden rica ederdim... Ah, bizi zekânın ve kalbin zulmetlerinde kaybolmuş bir hâlde bırakıyorsunuz. Siz ışığa, hayata gidiyorsunuz, biz, haremlerimizin uyuşukluğu içinde birbirine daima eş olan acınacak günlerimizi sürükleyeceğiz...

Siz gittikten sonra hıçkırarak ağladık. Cenan'ın sütninesi olan Zerriçe, aşağı indi; bizi çok azarladı ve kollarına aldı; fakat bizi ağlar görmekten, o temiz yürekli zavallı kadın da ağlıyordu.

"Evinize bu sabah naçiz Şark hatıraları gönderdim. İşlemeli kumaş, Cenan tarafından gönderilmiştir. Bu, çocukluğundan beri yatağının üzerinde kendisini muhafaza için duran Kur'an ayetidir. Örtüleri benim hediyem olarak kabul ediniz; güllerle işlemeli olanı bana büyük annem tarafından verilmiş olan bir Çerkez örtüsüdür; gümüşle işlenmiş olanı yalımızın sandıklarında idi; bunu Fransa'daki evinizde bir kanapenin üzerine korsunuz..."

Zeynep

Cenan'dan Andre'ye

"Geminin Sarayburnu'nu geçtiği, her çark dönüşünde mezarlıklarımızın servileri, minarelerimiz, kubbelerimiz uzaklaştığı sırada sizin varlığınızı okumak isterdim... Biliyorum ki, onlara nihayete kadar bakacaksınız. Sonra daha ileride, artık Marmara'da iken de, Bizans suru yakınında bir gün içinde dua etmiş bulunduğumuz metrûk mezarlığı, gözleriniz arayacaktır... Ve nihayet gözleriniz için her şey, İstanbul'un servileri ve bütün minarelerle bütün kubbeler ve az sonra kalbinizde tekmil hatıralar karışacak...

Ah, karışsınlar ve her şey, Eyüp'te aşkınızı barındırmış bulunan küçük ev ve İstanbul'un kalbinde, bir cami yakınındaki öteki zavallı ev ve bir gün içine gizlice girdiğiniz büyük hazin mesken birbirine karışsın... Bütün çehreler de birbirlerine karışsınlar: Ocağın ilk küçük menekşeleri arasında gümüşi renkteki feracesi içinde sur kenarından yürüyen eski sevgili (geçtiği yolu takip ettim ve gölgesini davet ettim); sonra sizin dostlarınız olmak istemiş olan öteki üç kadın... Bunlan hep karıştırınız, onlan birbirlerine mezcediniz ve kalbinizde saklayınız (Hafızanızda saklamanız kâfi değildir). Bugünküler de sizi belki

sanmış olduğunuzdan fazla sevmişlerdir... Son servi gözden kaybolduğu zaman gözlerinizde yaşlar bulunacağını biliyorum... Ve kendim için bir gözyaşı isterim...

Ve orada... Vardığınız zaman dostlannızı nasıl düşüneceksiniz? Cazibe geçtikten sonra onlar, size nasıl bir manzara içinde görüneceklerdir? Belki hiçbir şey kalmayacağına, belki omuzlannızı silkerek tekrar onlan düşünürken gülümseyeceğinize ihtimal vermek korkunç bir şey...

Türk kadınlarından -bizden- içinde bahsedeceğiniz o kitabı okumak için ne kadar istical ve ne kadar korku duyuyorum. Birbirimizi tanımamızdan beri keşfetmeye boş yere çalıştığım şeyi, ruhunuzun derinliğini, nişlerinizin hakiki mahremiyetini, ne kısa mektuplannızın, ne nadir sözlerinizin bildirmediği bu şeyleri orada bulacak mıyım? Sizde bazen teessür denen şeyi hissettim, fakat bu o kadar çabuk hissedilmiş, o derecede geçici bir şeydi ki! Soğuk ve aydınlık gözleriniz arkasında ne bulunduğunu nihayet bilmek üzere sizin başınızı ve kalbinizi açmak istediğim anlar oldu!...

Oh, Andre, ne dediğimi bilmeyerek konuştuğumu söylemeyin!...

Bedbahtım ve yalnızım... Istırap çekiyorum ve gece içinde çabalıyorum!... Elveda. Acıyın bana. Eğer muktedirseniz beni biraz sevin..."

Cenan

Andre cevap verdi:

Emin olun ki, soğuk ve aydınlık gözlerimin arkasında keşfedeceğiniz büyük bir şey kalmamıştır. Sizinkilerin arkasında ne geçtiğini ise ben çok daha az biliyorum, aziz küçük muamma...

Sükûtî ve kapalı hâlimden dolayı beni çok muaheze ediyorsunuz. Fakat bu çok yaşamış bulunmamdan ileri gelmektedir; sizde aynı hâlde bulunacağınız zaman daha iyi anlarsınız...

Ama dün, birbirimizden ayrılmamız esnasında, siz buz gibi soğuk kalmadığınıza mı kanisiniz?

Şu hâlde yann akşam saat dörtte, hazin Galata Köprüsü'nde. Bir yola çıkışın türlü karışıklığı içinde ben çok dikkat edeceğim; emin olun ki, sizin aziz siyah endamınızı, bana bakmak hakkını verdiğiniz bütün şey bundan ibaret bulunduğuna göre bu aziz siyah endamı kaçırmamaktan başka bir endişem olmayacaktır..."

Andre

14

30 Kasım Perşembe'si süratle ve kati erişti; sade her birimizin ölüm günümüzü taşıyan bütün kati ve zaruri tarihlerin gelecekleri şekilde değil, fakat en son nesillerimizin içine düşmelerine, İslam'ın bitmesine ve inhitat hâlindeki ırklanmızın ortadan kalkmasına ve daha sonra zamanlann sonlanna varacakları, güneş kaynaşmalarının mutlak gölgelerde nihayet bulup bunlardan tek izin kalmamasını bildiren tarihlerin de erişecekleri şekilde kati olarak erişip geldi.

Bu 30 Kasım, İstanbul'un varlığı içinde hareket ettiğini seyrettiği kütlelerin ekseriyeti için alelade ve fark edilmemiş bir tarih, fakat Cenan için, Andre için hayatın değiştiği bu ani dönemeçlerden birini gösteren bu tarih çabuk çabuk geldi.

Soğuk ve gümüşi fecirde her ikisi de hemen aynı zamanda, her ikisi de aynı sema altında, daha birkaç saat için aynı şehirde, birbirlerinden ancak beşer meskenleriyle dolu bir bayır, ölülerle dolu bir servi ormanıyla, fakat gözle görülmez manalardan dolayı hakikatte çok uzak bulundukları hâlde uyandılar. Andre gözlerini açar açmaz yolculuğun gelip çatmış bulunduğunu madde hâlinde gördü, çünkü artık evinde ikamet etmiyor fakat otelde bulunuyordu. Ve aşağının gürültüsünden, Amerika seyyahlannın kasketlerinden ve Suriye dolandıncılannın zarafetlerinden kurtulmak ve bilhassa uzaktan Eyüp'le

İstanbul'u yine görmek üzere bu otelde imkânın azami derecesinde yükseye çıkmıştı.

Ve her ikisi, Cenan'la Andre, ilk önce ufka, bulutlann kalınlığına, sonbahar rüzgârının istikametine, birisi geniş surette açık penceresinden, diğeri haremlerin içinde hapsoldukları ebedî tahta kafes arkasından sualler sordular.

Bugün için onlar, ışıklı bir hava ve bazen İstanbul üzerine bir ser ılıklığı serpen bu son mevsim güneşinin hasretler uyandıran ışığını istemişlerdi. Andre, bunu renge doymaz ve haris gözlerinde minareler ve kubbeler şehrinin muhteşem bir manzarasını götürmek için istemişti.

Cenan için de bu arzu hareket hâlinde bulunan gemisinin kenanndan geçerken onu, bir kere daha görebilmekten daha emin olmak içindi, yoksa hiçbir şey kendisine kasım güzel akşamlarının bu solgun aydınlıklan kadar içten bir hüzün vermezdi ve o ebediyen gittikten sonra evine bitap ve seraba altından guruplardan birinde dönmek icap ederse bunun yağmurlu guruplann mahzun inişinden ziyade ıstıraplı bir şey olacağını nice zamandır kendi kendine düşünmüştü. Fakat işte bu yağmurlu hava ile her şey daha karışık ve daha az emin olacaktı. Bu takdirde bir seyran için nasıl bir bahane icat edilecekti, siyah harem ağalarıyla cariyelerin artmış hafiyeliklerinden nasıl kurtulunulacaktı?

Şimdi yağmurun hiç şüphesiz bütün gün devam edeceği anlaşılıyordu. Rusya rüzgârlarıyla kımıldanan ve muzdarip olan karanlık bir gök; alçaktan, âdeta toprağa dokunacak gibi, uzakları gölgeleyerek ve her şeyi sararak koşan kaim bulutlar; soğuk ve ıslaklık...

Zeynep de camlan açılmış penceresinden, kendi sıhhatine karşı lakayt, daha geçen seneden göğsünde ölüm tohumlannı inkişaf ettirmiş olan İstanbul kışlannın buzlu rutubetini uzun uzun çekerek gökyüzüne bakıyordu. Sonra birdenbire kendisine lüzumlu dakikaları israf etmekte bulunduğu hissi geldi; gerçi Andre, bu akşam ancak dörtte gidecekti, fakat dün de vadetmiş olduğu gibi

Cenan'ın evine gitmeyi ihmal etmedi. Matlup saatte tam bir katiyetle vapurlara mahsus rıhtımdan geçmek için her ikisinin de planlarını tekrar gözden geçirmeleri, en muvafık hileleri tertip edip nizamlamalan gerekiyordu. O, burada hemen hemen bir gün daha kalıyordu; şu hâlde huzurunun mucip olduğu hareket, karışıklık ve tehlike kendilerini canlı tutmakta devam ediyordu; kendilerini faal ve hummalı hissediyorlardı. Hâlbuki sonra, oh, bu içinde artık hiçbir şey bulunmayacak olan bir sükûna birden gömülüş olacaktı...

Andre içinse, gün bilakis âdeta sakin bir hüzün içinde başlıyordu. O kadar çok yaşamış olmanın, o kadar çok sevmiş bulunmanın ve o kadar çok defa veda etmenin verdiği azim yorgunluk, evvelden daha acı olarak tasavvur ettiği bu azimet saatinde ruhunu kafiyen uyutuyordu. Yola gitmeden evvel kendi varlığı içinde bir nevi uzaklaşmayı hayretle, âdeta nedametle fark etmekte bulunuyordu... Kendi kendine: "Esasen kısa kesmek lazımdı; ben uzakta bulunduğum zaman, onun için her şey daha iyi bir seyir takip edecektir, Hamdi'nin nüvazişleri sayesinde her şey heyhat düzelecektir." diyordu.

Fakat son gün için ne nahoş bir gökyüzü! Kasım güneşi altında hüzünlü ve tatlı bir seyran yapmayı, İstanbul'a bir kere daha gitmeyi tasavvur etmişti. Fakat hayır, bu kış havasıyla bu imkânsızdı; bu, hep renksiz resimler içinde sona varmak olurdu. Köprüleri artık geçmeyecekti -ebediyen geçmeyecekti- ve vakti beklerken sıkıla sıkıla bu tatsız ve çamurlu Beyoğlu'nda kalacaktı.

Saat iki, denize doğru gitmek üzere otelden ayrılmak zamanı... Bununla beraber inmeden önce, artık aşağıdan, ne Galata'dan ne de hiç bir taraftan görülmeyecek olan bu Eyüp'e, ölülerin doldurdukları geniş sahalara doğru pencereden son bir nazar atmanın nihayetsiz hüznünü tattı. Tamamen uzakta, sis içinde, ufuk üzerinde âdeta siyah bir saç, bugün rüzgâr kendilerini fevkalade muzdarip ettiği için kımıldandıklan görülen bin servilik bir saç görülüyordu...

Buna baktıktan sonra vapurların daimî temaslarıyla ve bu vapurlann taşıdıkları adamlar ve halifeler şehri üzerine fasılasız kustuklan yeni kötü eşya ile İstanbul'un en yaralı kısmını teşkil eden, zelil bir levanten kalabalığıyla daima dolu bulunan alt Galata mahallesine indi.

Muzlim gökyüzü, yapışkan çamurla dolu dar sokaklar, tütün ve rakı kokusuyla ruhu kirleten iğrenç meyhaneler, üstleri parça parça hamal kalabalığı ve uyuz köpekler sürüsü. Bütün bu şeylerden de büyücü güneşin bazen güzellik yarattığı vakti... Fakat bugün kışın ıslaklığı altında ne sefil bir manzara vardı!

Artık saat dört olmuştu; bulutların kalınlığı arkasında kasım gününün sönmeye başladığı şimdiden hissolunmaktaydı. Bu, hareketin resmî saati idi ve Cenan'ın arabasının büyük veda için ağır ağır geçeceği saat buydu. Kamarası seçilmiş, bavulları yerleştirilmiş bulunan Andre, saferetten etrafında kendisini teşyi için gelmiş sevimli kimseler bulunduğu hâlde kıç güvertesinin gerisinde, bazen kendisine söylenilenleri bu arabayı beklemekten fark etmeyerek, bazen kendisine hitap edenlere gülerek cevap vermek için geçecek olanlan aklından çıkararak duruyordu.

Her zaman olduğu gibi nhtımda pek büyük bir kalabalık vardı. Artık yağmur yağmıyordu. Hava makinelerin, buharlı gemilerin gürültüleriyle ve Yakındoğu'nun bütün dillerinde hamallar yahut gemiciler tarafından yükseltilen davetler ve feryatlarla doluydu. Feryat eden ve dirsek dirseğe gelen bu kalabalık, Türk kostümleriyle Avrupa paçavralannın bir halitasıydı, fakat bütün başlarda bulunan kıpkırmızı fesler heyeti mecmuayı yine Türkleştirmekteydiler. Yol boyunca, bütün bu kalabalığın arkasında, kahveler levantenlerle doluydu. Bir iki kişi tarafından çalınan Şark havalarının bu sesleri ve nargile dumanlanyla hep dolu bulunan bu ahşap evlerin her penceresini, başlarında kırmızı fesler bulunan yüzler doldurmaktaydı ve daima olduğu gibi bu kimseler giden vapura bakmakta idiler. Fakat bu kötü mahallenin ve bu birbirlerine uymayan kıyafetlerle gürültünün ötesinde, bütün bir gemi

ormanını ihtiva eden körfezin sulanyla ayrılmış, büyük İstanbul camilerini gölgede yükseltiyordu; daima hükümran kalan şekli bu yakın çirkinlikleri eziyor, bu kaba velveleye sükûtuyla hükmeyliyordu...

Zavallı küçükler gelmeyecek miydiler? Ve işte azimetlerin bu önlenmesi imkânsız sarhoşluğu içinde, eller sıkmakla, kayıtsız neşe sözlerine cevap vermekle meşgul, Andre, kendilerini âdeta unutmuş bulunuyordu. Sonra da İstanbul'da âdet olduğu şekilde bu aynı geminin ve bu aynı halkın önünde, bu aynı gemilere dostlar götürmek yahut aynı gemilerden dostlar almak üzere o kadar çok gelmişti ki, bizzat kendisinin mi gitmekte olduğundan artık emin değil gibiydi. Esasen de orada görülen bu İstanbul şehri, artık çeyrek asrı aşkın bir zamandan beri o derecede kendisinin olmuştu ki, onu hakikaten terk etmesi biraz imkânsız gibi değil miydi? Hayır, yann o kadar munis yerleri ve o derecede bildik çehreleri bulmak üzere oraya tekrar dönecekmiş gibi bir his içindeydi...

Bu esnada da ikinci azimet çanı çalmıştı; kendisini teşyiye gelmiş olan dostlar gitmişlerdi, kıç güverte boşalmıştı; ancak yolculuğa çıkacak olanlar birbirlerinin karşısında kalmış olup birbirlerini tetkik etmekteydiler. Bu ikinci, sonuncu çanın biraz hazin bir şekilde çalmış bulunduğu itiraz kabul etmez bir keyfiyetti. Ve o zaman Andre, kendine geldi...

Ah, oradaki araba, bu onların arabası olacaktı. Bir kira arabası bu zaten söylemiş olduğu gibi pek alelade ve kalabalığın istilzam ettiği dereceden de ağır yürüyen bir kira arabasıydı, pek yakından geçecekti; cam inikti; arabanın içinde siyahlarla örtülü iki kadın vardı... Ve bir tanesi birdenbire peçesini kaldırdı: Cenan! Görülmeyi istemiş olan ve kendisine bir saniye müddet, artık hiçbir zaman unutulması imkânı bulunmayan bir ıstıraplı ifade ile bakan Cenan...

Yaşlarının içinde gözleri parlıyordu. Fakat şimdiden bu gözler görünmez olmuşlardı... Peçe tekrar inmişti ve

Andre bu inişin, sevilmiş bir yüzü size tabut kapağının kapayışı gibi mutlak ve ebedi bir şey olduğunu hissediyordu... Arabanın penceresinden sarkmamış, elle bir veda işaretinde bulunmamıştı; her şey, esasen de bir Türk kadınını ağır bir tehlikeye atmaya kâfi gelen bu bakıştan ibaret olmuştu. Ve şimdi kapalı kira arabası yoluna ağır ağır devam etmekte, hareketleri aceleci halk arasından uzaklaşmaktaydı.

Ve bu bakış Andre'nin kalbine bütün sözlerden ve bütün mektuplardan fazla işlemiş bulunmaktadır. Rıhtımdan elleriyle veya şapka ile kendisine veda eden bu insanlar artık mevcut değildir; dünyada, bir hareme doğru ağır ağır dönmekte olan şu arabadan başka artık bir şey yoktur. Ve onu, hiç değilse takip etmeyi istemiş olan gözleri birdenbire bulutlanmış, eşyayı sallanır ve muzlim gibi görmüştür.

Fakat ne? Şu hâlde kendisi rüya görmektedir! Daima ağır ağır gitmekte olan araba, öyle denebilir ki, inadına hızlı bir şekilde ve beygirlerin yürüdükleri tarafa zıt bir istikamette ilerlemektedir. Alıp götürülen bir hatıra gibi aksi tarafa gitmektedir ve her şey, insanlar, bu halk hareketleri, evler, şehir kendisiyle beraber gitmektedir... Evet, çünkü gitmiş olan şey vapurdur!.. Hiç gürültüsüz, hiç sarsılmadan, çarkının dönüşü hiç duyulmadan... Zihni başka tarafta, Andre, buna dikkat etmemişti... Römorkörler tarafından sürüklenen büyük vapur kımıldanışı hissedilmeden nhtımdan uzaklaşmaktadır. Ve denebilir ki; büyük İstanbul, daha yüksekte bulunduğu için henüz kımıldamazken, çirkinliği ve kalabalığıyla kaçan, gözden kaybolan rıhtımdır. Seslerin gürültüsü kaybolmakta, veda eden eller artık görülmemektedir. Türk feslerinin teşkil ettiği bin kırmızı nokta arasında, bu siyah araba da artık fark edilememektedir.

İçinde hiçbir şey fark edilmediği hâlde ve beklenmemiş hemen ani bir sükût içinde gemi yoluna devam etmiş ve artık; İstanbul da sis ve gurup altında uzaklaşmaya başlamıştır. Bir nevi matemli ihtişam ile uzakta bütün bu Türkiye silinmektedir. Az sonra bir mazi olacaktır.

Ve Andre, akşamın gölgeleri nihayetinde İstanbul'dan müphem bir şekil mevcut bulunduğu müttetçe bakmaktan geri kalmaz. Onun için ufkun bu tarafında, kadın ruh ve şekillerinden mürekkep bir cazibe -demin o arabada gidenlerden ve şimdiden ölümle dağılmış bulunan diğerlerinden kalmış bir cazibe- baki kalmaktadır...

Marmara'da gecenin inişi...

Andre: "Bu saatte evlerine varmış bulunmaktadır." diye düşünür. Ve dönüş yollannı, sonra da pek dikkatli bakışlar altında eve girişlerini ve nihayet aynı gece içinde kapanışlarını, yalnızlıklarını tasavvur eder...

Henüz pek yakında bulunulmaktadır. Yakın bir mesafede yanmış bulunup denizin karanlığı üzerinde parlayan bu fener, Sarayburnu'nun feneridir. Fakat Andre, şimdiden nihayetsiz derecede uzağa varmış olmak hissi içindedir; bu gidiş Türk hayatını bugünkü saate bağlamakta olan bütün bağları âdeta bir satır darbesiyle kesmiştir ve hakikatte pek yeni, fakat artık hiçbir şeyle tutulmayan bu devre aynlmakta ve düşmekte, tamamıyla maziye ait şeylerin içinde mahvoldukları uçurumun birdenbire derinliklerine, sonsuzluklarına düşmektedir...

15

Fransa'ya muvasalatında, Cenan'ın şu kısa mektubunu aldı:

"Andre, bizim memleketimizde bulunduğunuz zaman, aynı havayı teneffüs ettiğimiz zaman yine bize biraz ait bulunuyorsunuz gibi gelirdi. Fakat şimdi bizim için kayboldunuz; size ait olan her şey, sizi her ihata eden şey bizim için meçhuldür... Ve kalbiniz, dalgın düşünceniz bizim için gittikçe daha kaybolmuş bir mahiyet almaktadır. Siz kaçıyorsunuz, daha doğrusu az sonra kaybolmak üzere biz saranyoruz. Bu, korkunç şekilde hüzünlü bir şey.

Bir müddet daha hatırlamaya, sizi kitabınız mecbur edecektir.

Fakat sonra? Sizden bu lütfu rica edeceğim. Müsveddenin ilk sayfalannı bana derhâl gönderirsiniz değil mi? Acele edin; onlar, beni hiçbir zaman terk etmeyeceklerdir. Her nereye gidersem gideyim, hatta toprağın altına da gitsem onları beraberimde götüreceğim... Ah bu romanın romanı, ne hazin bir şey oldu! Şimdi size tesadüf etmekte kendimi emin hissettiğim tek saha odur. Yarın ebediyen bitmiş bir devreden baki kalmış yegâne şey o olacaktır."

Cenan

Andre istenen sayfaları derhâl gönderdi. Fakat Zeynep'in şu mektubuna kadar, beş hafta müddetle hiçbir cevap, hiçbir şey almadı:

13 Zilkade 1323, Kasımpaşa

"Andre, aziz Cenan'ımızı gelinler için mutat merasimle İstanbul'a, Hamdi Bey'in evine yarın sabah ikinci defa götürecekler. Her şey pek çabuk kararlaştı, bütün güçlükler düzeltildi; ayrılık iradesinin geri alınması için Zat-ı Hazreti Şehriyari nezdinde iki aile birlikte teşebbüslerde bulundular. Hiç kimse kendisini müdafaa etmedi.

Hamdi Bey, bugün ona Nis güllerinin en muhteşem dallannı yolladı; fakat birbirlerini henüz görmediler, yarınki merasimin sonunu beklemesini tek lütuf olarak istemeye Emire Hanım'ı tavsif etmişti. Kendisine pek çok çiçek geldi, bir kere girmiş bulunduğunuz odasını görseydiniz; bütün bu çiçeklerin oraya gitmesini istedi. Çiçekler bu odaya âdeta efsanevi bir yer mahiyetini verdiler.

Kendisini, bu akşam hayret veren bir sükûn içinde buldum, fakat bunun ancak yorgunluk ve tevekkül olduğunu iyi hissediyorum. Havanın fevkalade güzel olduğu bu sabah, biliyorum ki, refakatinde sade Konca Gül bulunduğu hâlde dışarı çıkabilmiş ye Melek'le sizin Necibe'nizin mezarlanna ve Eyüp üzerinde, zavallı

küçük hemşiremin bilmem hatırlıyor musunuz, sizin fotoğrafınızı çekmiş olduğu mezarlık köşesine kadar gitmiş. Bu son geceyi, onun yanında geçirmek istiyordum; Melek ile ben ilk izdivacından evvelki son gece böyle yapmıştık; fakat yalnız kalmayı tercih ettiğini anladım ve kalbim ıstırap içinde, gece olmadan ayrıldım.

Ve şimdi işte korkunç bir yalnızlık içinde eve dönmüş bulunuyorum; onu, kendim için ilk seferden daha kaybolmuş hissediyorum, çünkü nüfuzum Hamdi için şüpheli sayılmaktadır, beni uzakta tutacaklardır, kendisini artık görmeyeceğim...

İnsanın bu kadar muzdarip olabileceğini sanmazdım, Andre. Eğer siz dua eden bir insan olsaydınız, benim için dua edin derdim; size sadece merhamet edin, hakir muhibbelerinizin hayatta kalan ikisine çok merhamet edin demekle iktifa ediyorum.

Zeynep

Ah, sizi unuttuğunu zannetmeyin; ölülerimizin günü olan 27 Ramazan'la birlikte çiçekler götürmek ve imanımızdan kalan bakiye ile dualarda bulunmak için Necibe'nizin mezanna gitmemizi istedi... Eğer kendisinden uzun günlerdir mektup almadınızsa, bu muzdarip ve işkence içinde bulunmasından ileri gelmiştir. Fakat biliyorum ki; bu akşam, uykuya dalmadan önce size uzun uzadıya yazmak niyetinde bulunuyor; bana bunu ayrılırken söyledi."

Z ...

16

Fakat iki gün sonra kendisine el yazısıyla ihbariye geldi ve zarfı açar açmaz Andre, yazının Cavide Hanım'ın yazısı olduğuna hükmetti:

Allah!

Danhanzade Tevfik Paşa ile Seniha Hanım kerisen kızı

FERİDE AZADE CENAN

14 Zilkade 1323'te ölmüştür.

22 Recep 1297'de Karaca Emir'de doğmuştu.

Vasiyeti mucibince son uykusunu uyumak üzere Eyüp'ün muhterem Sivasileri Türbesi'ne gömüldü.

Fakat temiz ve güzel olan gözleri şimdiden tekrar açılmışlardır ve kendisini çok sevmiş olan Allah, bakışlannı Peygamber'imiz Muhammed'in sadıklarını beklemekte bulunduğu cennet bahçelerine doğru sevk etmiştir.

Biz ki cümleten öleceğiz, duamız sana doğru yükseliyor, ey Cenan Feride Azade ve dualannda bizi unutmamanı senden istiyoruz. Biz naçiz dostlann da senin bize çizmiş bulunduğun ışıklı yolu takip edeceğiz.

EY CENAN FERİDE AZADE

Allah'ın rahmeti üzerine olsun!

15 Zilkade 1323, Kasımpaşa

Acele ile ve heyecan ile okumuştu. Bir kere bu notun Şarkkâri şekline alışkın değildi ve sonra Cenan'ın bütün bu bildiği ve bilmediği isimleri kendisini şaşırtıyordu... Bunun kati surette kendisine taalluk etmekte bulunduğunu anlaması için âdeta dakikalann geçmesi icap etti...

17

Üç gün sonra Zeynep'in uzun bir mektubu kendisine vardı ki, bunun içinde bir kapalı zarf mevcuttu ve bu zarfın üzerindeki Andre ismi de Cenan'ın eliyle yazılmış bulunuyordu.

Zeynep'in Mektubu

"Onun tebessümünün bunları aydınlattığı müddetçe bütün ıstıraplanm, tekmil kederlerim sevinçten ibaretti; bütün siyah günlerim onun sayesinde aydınlanıyorlardı; o yok olalı, bunu anlıyorum...

İşte o toprak altında yatalı nerede ise bir hafta olacak... Ruhunun göründüğü derin ve ciddi gözlerini bir daha hiç görmeyeceğim, sesini de çocuk gülüşünü de artık hiç duymayacağım; nihayete kadar etrafımda her şey gamla dolu olacak. Cenan, toprağın altında yatmıştır... Buna henüz inanmıyorum Andre, hâlbuki küçük soğuk ellerine dokundum, taş kesilmiş tebessümünü, mermer dudakları arasında sedeften dişlerini gördüm... Onun yanına ilk giden, yazmış olduğu son mektubu, size mahsus olup o parmaklarının arasında burulmuş, sıkılmış mektubu alan benim... Buna henüz inanmıyorum, hâlbuki onu buz kesilmiş ve beyaz gördüm; ölü ellerini ellerimde tuttum... Buna inanmıyorum, fakat bu vakidir ve onu gördüm. Üzerinde yeşil bir Mekke örtüsüyle kendisini bir valide şalına sanlmış gördüm ve imamın ölülere mahsus duayı, onun için okuyuşunu işittim...

Onu, Hamdi Bey'e götürecek olduğumuz perşembe günü seher vakti kendisinden bir küçük tezkere ile odasının anahtannı aldım (Elde etmekten o kadar memnun olduğu kilidi hatırlıyorsunuz değil mi?). Bunu, bana Konca Gül getiriyordu ve bu kadar erken getirişi nedendi? Daha zarfı yırtarken dehşet içinde kalmıştım... Ve şunu okudum. 'Gel, beni ölü bulacaksın. Odama ilk olarak ve yalnız gir; yanımda bir mektup ara; bunu elbisenin içinde sakla ve sonra dostuma gönder.'

Ve koşarak gittim, bu odaya yalnız girdim.,. Oh, Andre, oraya girmenin dehşeti... Bu odaya atılmış ilk bakışın dehşeti... Nerede olacaktı... Hangi vaziyette... Düşmüş mü, yatmış mı?... Ah, işte bu koltukta, yazıhanesinin önünde, bu yükselen sabaha baktığı hissini veren devrilmiş, bembeyaz baş... Ve kimseyi çağırmamam, bağırmam lazımdı... Evet mektubu, onu aramam lazımdı... Mektuplar, yakınında, bu yazı masasının üzerinde zarflanmış beş yahut altı mektup görüyordum; bu mektuplarla şüphesiz ki yakınlanna veda ediyordu. Fakat zarflanmamış sayfalarla üzeri isminizi taşıyan bir açık zarf vardı,

işte bu olacaktı... Ve son yaprağı buruşturulmuş bir hâlde bulacağınız yaprağı, onu kısılmış tutan sol elinden aldım... Bütün bu şeyleri sakladım ve istediği şeyi yaptıktan sonra, ancak o zaman avazım çıktığı kadar bağırdım ve geldiler...

Cenan, yegâne dostum, hemşirem... Benim için onun haricinde artık hiçbir şey, ne sevinç, ne muhabbet, ne gün ışığı vardır; her şeyi mezarının derinliğine götürmüştür. Ve orada, ikinizin de o kadar sevdiğiniz, o Eyüp'te, yeşil bir taş yakınında yükselecektir...

Ah, bir küçük vahşi, Asya ovalarının bir küçük prensesi olarak kalsaydı, yaşardı... Kendisini her gün zehirlemiş olan şey, fazla düşünmek ve fazla sevmek oldu... Kendisini öldüren garp oldu Andre... Eğer onu iptidai ve cahil, sadece güzel bırakmış olsalardı, kendisini yakınımda görür ve sesini duyardım... Ve gözlerim, gündüzler ve geceler boyunca ağlayacaklan gibi ağlamazlardı... Eğer o Asya ovalannın küçük prensesi kalmış olsaydı bu nevmitliğe düşmezdim, Andre..."

Zeynep

Cenan'ın mektubunu açmaktan Andre, dinî bir korku duyuyordu.

Bu iş artık o kadar dalgınca açılmış bir ihbariyeyi açmak işi değildi. Bu sefer haberdar bulunuyordu; onun için günlerden beri matem tutmuştu. Kendisini kaybetmiş olmak hüznü ağır ve derin bir nüfuzla derece derece içine girmişti; onun düşmüş olduğu bu nevmitlikte kendi hissesine düşen mesuliyet hissesini düşünmeye de zaman bulmuştu.

Bu sebeple, bu zarfı açmadan önce, mektupla baş başa kalacağı esnada hiçbir şeyin araya girmemesi için bir odaya kapandı.

Birçok yaprak... Ve sonuncu, altta olanın hakikaten pek buruşmuş ve bir harap hâle gelmiş olduğunu parmaklan da hissediyordu.

Mektubu evvela mutat yazısıyla, hep o aynı okunaklı yazısıyla yazmış olduğunu gördü. Şu hâlde ölüm karşısında nefsine pek hâkim kalmıştı! Ve üslubuna mahsus ahenkli cümlelerle mektubuna başlıyordu. Ve cümleleri ilk önce o derecede sakindi ki; onu soğuyup gerginleşmiş ve bembeyaz kesilmiş bir hâlde görmemiş olan, ölü elinin temasını hisseylememiş olan Andre, âdeta şüphe edebilirdi.

Mektup

"Dostum, birbirimize veda etmek saati gelmiş bulunuyor. Kendimi sayesinde himaye edilmiş hissettiğim irade geri alındı, Zeynep, bunu size öğretmiş olmalıdır. Büyük annemle amcalarım izdivacım için her şeyi hazırladılar ve yann beni bildiğiniz adama iade edecektir.

Gece yarısı ve kapalı evin sükûnu içinde kalemimin gıcırdamasından başka gürültü yok; ıstırabım dışında hiçbir şey uyanık değil. Benim için dünya uçup gitmiştir; bu dünyada benim için aziz· olan her şeye veda ettim, son vasiyetlerimi ve vedalanmı yazdım. Ruhumu esasını teşkil etmeyen her şeyden kurtardım, hayalimden bütün çehre ve manzaraları kovdum - ta ki, sizinle benim aramda hiçbir şey kalmasın, hayatımın son saatlerini ancak size vereyim ve kalbimin son vuruşunu hisseden yalnız siz olasınız.

Çünkü ben öleceğim dostum... Oh, sakin bir uykuya müşabih ve beni güzel olarak muhafaza edecek bir uyku içinde öleceğim. Huzur, uyku orada, elimin altındaki bir şişededir. Bu gayet tatlı ve söylendiğine göre ölüme aşk çeşnisini veren bir arap zehridir.

Andre, hayattan gitmeden önce sizin için aziz olan küçük mezara bir ziyarette bulundum. Orada dua etmek ve sevmiş olduğunuz kimseden azimet saatinde bana yardım etmesini, aynı zamanda da kalbinizde hatıramın kendi hatırasına karışmasına müsaade etmesini istedim.

Az evvel de ölülerden beni kabul etmelerini istemek üzere ihtiyar cariyemle yalnız olarak Eyüp'e gittim. Mezarlar arasında dolaştım ve yerimi seçtim. Beraber oturmuş bulunduğumuz köşede yalnız başıma dinlendim. Bu kış günü, ruhumun aynı yerde kendisini vermiş bulunduğu nişan gününün huzuruna sahipti... Dönüşte Haliç'te gökten güller yağıyordu... Oh, akşam kızıllığında o kadar güzel olan memleketim! Öteki hayata manzaranı götürmek için gözlerimi kapadım!

İradenin feshi bize bildirilince Zeynep, bana kaçmayı tavsiye etmişti. Lakin buna karar veremedim. Belki de başka bir gök altında beni aşkın karşılayacağına emniyetim olsaydı...

Fakat ancak muhabbetli bir merhamete hak iddia edebilirdim... Ölümü tercih ediyorum, yorgunum.

Garip bir huzur varlığımda hükümran bulunuyor... Yannki bayram için mühibbelerim tarafından yollanmış olan tekmil çiçekleri oraya -bir kere girdiğiniz genç kızlık odama- getirttim. Bunlan, yatağımın, üzerinde yazı yazdığım masanın etrafına yayarken, sizi düşünüyorum, dost. Sizi davet ediyorum. Bu gece benim arkadaşımsınız. Eğer gözlerimi kaparsam, işte sizi soğuk ve hareketsiz olarak karşımda görüyorum. Fakat sizin gözleriniz, sımnı hiçbir zaman derinleştiremediğim gözler, kapalı gözbebeklerimi delmekte ve kalbimi yakmaktadır. Eğer gözlerimi kaparsam yine buradasınız. Çiçekler arasından portreniz bana bakmaktadır.

Ya kitabınız, kitabımız... Bana verdiğiniz ve beni yarın takip edecek olan o yapraklar haricinde demek ki, onu okumadan gidiyorum! Şu hâlde tam fikrinizi bile bilmeyeceğim. Hayatımızın hüznünü iyi hissettiniz mi? Uyuyan ruhlan uyandırmak ve sonra kanatlandıklan takdirde onlan kırmak cinayetini, kadınlan eşya zilletine mahkûm etmek alçaklığını iyi hissettiniz mi?... Varlıklanmızın âdeta kuma saplanmış bulunduğunu ve uzun can çekişmelerine

benzediğini söyleyiniz... Oh, söyleyin bunu! Ölümüm hiç değilse Müslüman hemşirelerime yarasın! Yaşadığım sürede onlara iyilik etmeyi ne kadar isterdim!... Vaktiyle onlan hep uyandırmaya teşebbüs etmek hülyasını beslemiştim... Oh, hayır, uyuyun, uyuyun zavallı ruhlar. Kanatlannız bulunduğunu, hiçbir zaman hatırınıza getirmeyiniz... Fakat şimdiden kanatlanmış bulunanlar, haremin ufkundan gayn ufuklar görmüş bulunanlar, ah Andre, bunları size emanet ediyorum; onlardan bahsediniz, onlar için konuşunuz. Düşünülen dünyada onların müdafiyi olunuz. Ve onlann hepsinin gözyaşlan, benim bu saatteki ıstırabım, bizi halbuki seven, fakat bize zulmeden zavallı körleri nihayet müteessir etsin!"

Şimdi yazı birdenbire değişiyor, daha az emin, âdeta titrek kesiliyordu:

"Sabahın üçü ve mektubuma dönüyorum. Ağladım, o kadar çok ağladım ki, gözlerim görmez oldu. Oh, Andre! Andre! Genç olmak, sevmek ve bununla beraber ölüme itilmek, bu demek ki kabildir, öyle mi? Ah, bir şey boğazımı sıkıyor ve beni boğuyor... Benim yaşamaya ve bahtiyar olmaya hakkım vardı... Bir hayat ve ışık hülyası elan etrafımda kanat geriyor... Fakat yarın, yannın güneşi, bu bana kabulü emredilen koca, onun beni saracak olan kolları... Ya benim sevdiğim kollar nerede...

Başka bir tevakkuf devrini haber veren bir fasıla, şüphesiz ki, son tereddüt ve neticesi tamir kabul etmez hareketin yapılışı. Ve birkaç dakika için mektup tekrar ahenkli huzurunu alıyordu. Fakat bu huzur ürperti veriyordu.

"Bitti, ancak biraz cesaret gerekti. Unutmayı temin eden küçük şişe boştur. Ben şimdiden maziye ait bir şeyim. Bir dakika içinde hayatı aştım, dudaklarımda yalnız acı bir çiçek tadı var. Dünya toprağı, bana uzak görünüyor ve her şey dumana gark oluyor, sade dost, sevdiğim, çağırdığım ve sona kadar yanımda istediğim dost müstesna..."

Şimdi yazı, çocukların yazıları gibi çarpık gitmeye başlıyordu. Sonra, yeni sayfanın nihayetine doğru, satırlar büsbütün karışıyordu. Zavallı küçük el artık yazısına hâkim değildi, artık bilmiyordu, harfler çok ufalıyor yahut birdenbire pek büyüyor, bu kadar büyük olmaktan korkunç bir mahiyet alıyorlardı... Bu, son yaprak, ölümün ihtilacı esnasında buruşturulmuş ve ezilmiş yapraktı ve bunun böyle buruşuk, perişan oluşu okumaktaki dehşeti büyütüyordu.

"... Çağırdığım, sona kadar yanımda bulunmasını istediğim dost... Çabuk gelin sevgilim, çünkü bunu size söylemek istiyorum... Sizi bütün mevcudiyetimle sevdiğimi bilmiyor muydunuz? İnsan ölmüş bulunca, her şeyi itiraf edebilir. Dünyanın kaideleri artık yoktur. Sizi sevmiş olduğumu, bu dünyadan giderken niçin itiraf etmeyeyim?

Andre, sizin şuraya, size veda mektubumu yazdığım bu yazı masasının önüne oturmuş bulunduğunuz gün, eğildiğim sırada tesadüf beni vücudunuza dokundurdu; o zaman gözlerimi kapadım ve kapalı gözlerimin arkasından ne güzel rüyalar geçti! Kollarınız, beni kalbinizin üzerine bastınyorlardı ve aşkla dolu ellerim yavaşça gözlerinize dokunuyor ve onlardaki hüznü kovuyorlardı. Ah, ölüm gelebilirdi ve size bezginliğin gelmesiyle beraber gelebilirdi, fakat bu ölüm ne kadar tatlı olur ve ne sevinçli ve minnettar bir ruh götürebilirdi... Ah, her şey karışıyor ve örtülere bürünüyor... Uyuyacağımı bana söylemişlerdi, fakat henüz uykum yok, yalnız her şey kımıldanıyor, her şey çift oluyor, her şey raks ediyor, mumlarım güneşlere döndü, çiçeklerim büyüdü, büyüdü, dev gibi çiçekleri olan bir orman içindeyim...

Gel Andre, benim yakınıma gel, orada güller arasında ne yapıyorsun? Ben yazarken benim yalanıma gel, belimde kolunu ve dudaklarının yakınında sevgili gözlerini istiyorum. İşte sevgilim böyle, senin ta yakınında ve seni sevdiğimi söyleyerek uyumak isterim... Bana gözlerini yaklaştır, çünkü içinde bulunduğum öteki hayatta

gözler arkasından ruhları okumak mümkündür... Ve ben bir ölüyüm, Andre. Taşıdığı sırları anlayamadığım berrak gözlerinde benim için bir gözyaşı var mı? Bana cevap verdiğini duymuyorum, çünkü bir ölüyüm ben... Sana böyle yazışım bundan ileri geliyor, benim uzak sesimi duyamazdın...

Seviyorum seni, hiç olmazsa bunu duyuyor musun, seviyorum seni...

Ah bu can çekişmesini sanki el altında bir şeymiş gibi hissetmek! Ruhun gittiği büyük sır dakikasında kendisine hitap etmekte inat ettiği kimse olmak... Artık ölümler mülkünden gelen sevgili düşüncesinin son izini almak!

İşte gidiyorum, uçuyorum, sar beni Andre!... Ah, seni bu kadar derin bir sevgi ile bundan sonra da sevecekler mi... Ah, uyku geliyor, kalem ağırlaştı...

Senin kollarında... Sevgilim..."

Son kelimeler; hemen hemen belirsiz, kayboluyorlardı. Kaldı ki, okuyan ne bunları, ne herhangi bir şeyi okuyabilecek haldeydi... Artık ne yazdığını bilmeyen zavallı küçük elin buruşturmuş bulunduğu yaprak üzerine dudaklarını huşu ile ve aşkla değdirdi. Ve onların büyük ve tek buseleri bu oldu...

18

Ey Cenan Feride Azade, Allah'ın rahmeti üzerine insin! Mağrur ve beyaz ruhun huzura varsın! Ve Türkiye'deki hemşirelerin, benim davetim üzerine senin aziz adını daha birkaç yıl, unutuluştan evvel, akşamları dua ederken ansınlar!...

BEZGİN KADINLAR

PİERRE LOTİ

Pierre Loti, İstanbul'da bir caddeye adının verilmesine, Eyüp'teki tepenin onun adıyla anılmasına yol açacak kadar Türkler tarafından benimsenen Fransız bir yazardır.

Balkan Savaşı felaketinden itibaren, Avrupa'da Türkleri yazdıklarıyla savunan az sayıdaki yazarlardan biri de Pierre Loti olmuştur. Benimsenmiş bir isim olmasının temelinde böyle bir kadirşinaslık vardır.

Fransız donanmasında bir deniz subayı olan Pierre Loti, pek çok yeri gezme ve görme imkânı bulmuştur. Gördüğü yerler hakkında, egzotik bir anlayışla romanlar yazmıştır. Bu yerler arasında Türkiye ilk sırada yer alır; Türkiyeye ve Türklere karşı olan sevgisi ön plandadır.

Bezgin Kadınlar, 1903'ten 1905'e kadar İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği emrindeki geminin kumandanı olarak yaşamış olan Pierre Loti'nin bu dönemine ait bir romandır.

Bezgin Kadınlar'da harem hayatı yaşayan Türk kadınların durumu ele alınır. Pierre Loti'ye göre, sıkıcı ve boğucu bir harem hayatı yaşayan kadınlara biraz daha serbestlik verilmesi yerinde olacaktır. Romanın İstanbul tasvirleri de son derece renkli ve etkileyici; yüz yıl öncesinin İstanbul'unda bir gezintiye çıkmak hiç de fena sayılmaz...

